

asbider

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 12 / Sayı: 36
ISSN: 2667-4866

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2667-4866

EYLÜL 2025

Cilt: 12 Sayı: 36

KURUCU FOUNDER

Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI

BAŞ EDITÖR EDITOR-IN-CHIEF

Doç. Dr. Şahika GÖKMEN

EDITÖR EDITOR

Doç. Dr. Burcu ZENGİN

ALAN EDITÖRLERİ FIELD EDITORS

İLETİŞİM VE MEDYA COMMUNICATION AND MEDIA

Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS

Prof. Dr. Ayşe Elif EMRE KAYA

KAMU VE ÖZEL HUKUK PUBLIC AND PRIVATE LAW

Prof. Dr. Mehmet ÖZDAMAR

Doç. Dr. Ali İbrahim AKKUTAY

İKTİSADİ, İDARİ VE SİYASİ BİLİMLER ECONOMIC, ADMINISTRATIVE AND POLITICAL SCIENCES

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ

İLAHİYAT DIVINITY

Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN

Prof. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ

TİCARET VE TURİZM COMMERCE AND TOURISM

Prof. Dr. Fügen ÖZKAYA

Prof. Dr. Ramazan Pars ŞAHBAZ

DİL, EDEBİYAT VE SOSYAL BİLİMLER LANGUAGE, LITERATURE AND SOCIAL SCIENCES

Prof. Dr. Erdal AKSOY

Doç. Dr. Mustafa BOSTANCI

İNGİLİZCE DİL EDITÖRÜ ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU

FRANSIZCA DİL EDITÖRÜ FRENCH LANGUAGE EDITOR

Öğr. Gör. Yasemin TANBI

EDITÖR YARDIMCILARI EDITOR ASSISTANTS

Dr. Fatih ÇELİK.

Arş. Gör. Gülşah ALTUĞ

Arş. Gör. Esra GÜNGÖR KILIÇ

DİZGİ TYPOGRAPHIC/LAYOUT

Arş. Gör. Büşra KARAGÖZ

İDARE MERKEZİ YAZIŞMA VE HABERLEŞME

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Emniyet Mahallesi, Abant Sokak No: 10/2 E Blok Kat:7 Yenimahalle/Ankara
Tel: (0312) 202 8303
asbider@hbv.edu.tr

İNDEKS BİLGİSİ

Akademi Sosyal Bilimler Dergisi (ASBİDER)
EBSCO ve SOBIAD tarafından taranmaktadır.

ASBİDER is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International license.
ASBİDER Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

asbider

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DANIŞMA KURULU INFORMATION BOARD

Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ayla Sevim EROL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Fatma EROL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal AKSOY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Hafez ABDO	Sheffield Hallam University
Prof. Dr. Halil Rahman ACAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit COŞKUN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Işıl ÖZYILDIRIM	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Efe EFEOĞLU	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. İlker ALP	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Jülide YILDIRIM ÖCAL	TED Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet VURAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin ACAR	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat TOSUN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Özden YALÇIN KAYA ALKAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Tülen SANER	Yakın Doğu Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet BARBAK	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Elif YILMAZ FURTUNA	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Ioannis KARRAS	Ionian University
Doç. Dr. İbrahim AKKUTAY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nevfel BOZ	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru AK	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel KAYNAKCI	Akdeniz Üniversitesi

HAKEM LİSTESİ REFEREE LIST

Prof. Dr. Vasfi HATİPOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk Kerem GİRAY	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Seda Öz YILDIZ	Polis Akademisi
Doç. Dr. Arif KORKMAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay Eray SARITAŞ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Elif İLHAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fahri Erdem KAŞAK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Şule GÜMÜŞ	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcan KENDİRKIRAN	Haliç Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Can ÇEVİK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nesli Tuğban YABAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya SEMİZ TÜRKÖĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Ceren SADİOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Banu ERŞANLI TAŞ	Başkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nargis ÖZGEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgül AKINCI	Beykoz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Meral BÜYÜKKURU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Ece GÖNÜL	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ÖZGÜR	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Görevlisi Merve TEMİZER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Görevlisi Ülkü Hayriye İNCİ	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Görevlisi Mustafa SARP	Kırıkkale Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Sezin MIÇOOĞULLARI	Atatürk Üniversitesi
Dr. Nebile EROĞUL	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı
Dr. Oğuzhan ÖNDER	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı
Dr. Lutfiye YAŞAR BİLİCİ	
Dr. Malik DÜNDAR	

Değerli Okurlarımız,

Akademi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 2025 yılının son sayısında sizlerle “Aile” teması altında buluşmanın mutluluğunu paylaşıyoruz.

Atatürk’ün dediği gibi: “*Medeniyetin esası, gelişme ve gücün temeli aile hayatındadır.*” Aile; toplumun ilk okulu, bireyin ilk yuvası, sevgi ve güvenin ilk durağıdır. Aile sadece kan bağıının değil, aynı zamanda değerlerin, kültürün ve hatıraların kuşaktan kuşağa aktarıldığı en önemli köprüdür.

Bu doğrultuda ülkemizde On İkinci Kalkınma Planı’nda, “Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan, millî ve manevî değerlerin taşıyıcısı olan ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması, sağlıklı nesillerin yetişmesi, dinamik nüfus yapısının ve kalkınmanın istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi” temel amaç olarak belirlenmiş, 2025 yılı “Aile Yılı” olarak ilan edilmiştir. Aynı zamanda 2025 yılında, ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik çeşitli etkinlikler ve projelerin hayata geçirilmesi kararı alınmıştır.

Bu vesileyle bir kez daha hatırlıyoruz ki “Güçlü bireylerin, sağlam toplumların temelinin, güçlü aile bağlarıyla kurulduğu” gerçeğinden yola çıkarak dergimizin bu sayısında farklı alanlardan aile konusunu ele alan çalışmalarını bir araya toplayarak siz okuyucularımızla buluşturmuş bulunuyoruz.

ASBİDER Dergisi, akademisyenlerin ve araştırmacıların değerli vakitlerini dergimiz için ayırmaları sonucunda sizlere ulaşabilmektedir. Bu nedenle başta hakemlerimiz olmak üzere yazarlarımıza ve siz okuyucularımıza teşekkür ediyorum. Her sayımızda olduğu gibi, bu sayımızın hazırlanmasında da emeği geçen ASBİDER Ailesi üyeleri olan çalışma arkadaşlarıma özverili katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Keyifli okumalar diler; ailenizle birlikte sağlıklı, mutlu, huzurlu ve bilim dolu günler geçirmenizi temenni ederiz.

Doç. Dr. Şahika GÖKMEN
Baş Editör

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER ARTICLES

Levent BAYRAKTAR, Özge ÇUKURLUÖZ **180-191**

MUSTAFA RAHMİ BALABAN'IN AİLE DÜŞÜNCE

Mustafa Rahmi Balaban's Thoughts on Family

Büşra KARAMAN, Ayşe YILDIRIM, Muhammed Şükrü AYDIN **192-208**

3-5 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN RİSK ALMA DAVRANIŞLARINDA ANNE TEŞVİĞİNİN ETKİSİ

The Effect of Mother's Encouragement in Risk-Taking Behaviors of 3 to 5 Years-Old Children

Gülistan AVŞAR, Şeyma OLCA Y KAPLAN **209-224**

SEVGİ ,OTORİTE VE AİLEDE TANINMA KRİZİ: KAFKA'NIN DÖNÜŞÜM'ÜNE FORMMCU BİR YAKLAŞIM

Love, Authority, and the Crisis of Recognition in the Family: A Frommian Approach to Kafka's *The Metamorphosis*

Enes BALOĞLU, Emrah BUDAK **225-240**

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK İSTİSMARI OLARAK KIDFLUENCING: INSTAGRAM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Kidfluencing as Child Abuse in the Digital Age: A Study on Instagram

Süheyla ERİKLİ SELEK, Pınar SALİH **241-257**

AİLE DESTEK MERKEZLERİNİN KADIN YOKSULLUĞU ve AİLE REFAHI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: NALLIHAN ÖRNEĞİ

The Impact of Family Support Centers on Women's Poverty and Family Welfare: The Nallihan Sample

Berrin SARITUNÇ **258-272**

DİJİTAL ÇAĞDA YEMEK RİTÜELLERİ: AİLE VE KÜLTÜREL MİRASIN FOLKLORİK DÖNÜŞÜMÜ

Food Rituals in the Digital Age: The Folkloric Transformation of Family and Cultural Heritage

Seda MUTİ TABANLI **273-285**

DİJİTAL MEDYA AİLE TÜKETİM İLİŞKİLERİNİN SALT MARUZ KALMA ETKİSİ TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Digital Media Family Consumption Relationships Within The Framework of The Pure Exposure Effect Theory

Feride Deniz ÖZDAMAR

286-299

AİLE DESTEKLİ PİYANO EĞİTİMİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

An Examination of Family-Supported Piano Education in Terms of Values Education

---

Dergimizde yayımlanan makalelerin sıralamaları, geliş tarihleri dikkate alınarak yapılmaktadır.

Mustafa Rahmi Balaban'ın Aile Düşüncesi

Mustafa Rahmi Balaban's Thoughts on Family

Levent Bayraktar¹
Özge Çukurluoğlu²

ÖZET

ABSTRACT

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yetişen Mustafa Rahmi Balaban (1888-1953), Türk toplumunun yaşadığı sosyal, kültürel ve siyasal dönüşümlere tanıklık etmiş ve bu sürece eğitimci ve düşünür kimliğiyle katkı sağlamıştır. Eğitimi toplumsal kalkınmanın temel unsuru olarak gören Balaban, terbiye kongreleri, maarif şûraları ve Heyet-i İlmiye toplantılarına katılarak bu alandaki tartışmalara aktif biçimde dahil olmuş, telif ve tercüme eserleriyle Türk toplumunun aydınlanmasına hizmet etmiştir. Bu çalışmanın konusunu Mustafa Rahmi'nin aile kurumuna ilişkin görüşleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, onun aile anlayışını tarihsel bağlamı içerisinde inceleyerek söz konusu düşüncelerin günümüz toplum yapılarıyla birlikte yeniden okunabilirliğini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; Balaban'ın eserleri sistematik olarak incelenerek aileye dair düşünceleri tematik olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Balaban'ın aileyi yalnızca biyolojik bir birliktelik değil, bireyin şahsiyetini inşa eden, toplumsal değerleri aktaran ve medeniyetin gelişmesinde temel rol oynayan bir kurum olarak gördüğü, özellikle kız çocuklarının eğitiminin toplumsal kalkınmada belirleyici olduğunu vurguladığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, onun aileye yüklediği işlevlerin günümüzde de önemini koruduğu ve modernleşme süreciyle birlikte değerlendirildiğinde Türk toplumunun sosyal gelişimine ışık tutabilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Growing up during the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey, Mustafa Rahmi Balaban (1888–1953) witnessed social, cultural, and political transformations and contributed to this process as both an educator and a thinker. Viewing education as a fundamental element of social progress, Balaban actively participated in discussions at pedagogical congresses, Education Councils, and Scientific Committee meetings, and contributed to the enlightenment of Turkish society through his writings and translations. This study focuses on Balaban's views on the institution of the family, aiming to examine his understanding of the family within its historical context and to explore the relevance of these ideas for contemporary social structures. A qualitative research approach was employed: Balaban's works were systematically examined and his perspectives on the family were thematically analyzed. The findings demonstrate that Balaban viewed the family not merely as a biological unit but as an institution that shapes individual character, transmits social values, and plays a central role in the advancement of civilization. He particularly emphasized the importance of girls' education as a decisive factor in social development. The functions Balaban attributed to the family remain relevant today and, when viewed in the context of modernization, shed light on the social development of Turkish society.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Rahmi Balaban, Felsefe, Aile, Eğitim, Kadın

Keywords: Mustafa Rahmi Balaban, Philosophy, Family, Education, Woman.

1. ORCID: 0000-0001-5496-6896
2. ORCID: 0000-0003-4721-6987

1. Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, levent.bayraktar@hbv.edu.tr
2. Dr., Bağımsız Araştırmacı, ozge.cukurluo@ gmail.com

Bayraktar, L ve Çukurluoğlu, Ö. (2025). "Mustafa Rahmi Balaban'ın Aile Düşüncesi" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.180-191
Makale Geliş Tarihi: 23 Mayıs 2025 Kabul Tarihi: 2 Eylül 2025

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.
Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Mustafa Rahmi Balaban (1888–1953) witnessed the social, cultural, and political transformations that occurred during the collapse of the Ottoman Empire and the founding of the Republic of Turkey. During this period, Turkish society underwent comprehensive changes that shaped individual and social life. As an educator and thinker, Balaban actively contributed to these transformations, emphasizing the role of education and social institutions in development. The study aims to analyze Balaban's understanding of the family, revealing its historical context and its importance for contemporary social structures.

The study employed qualitative research method. Balaban's writings were systematically examined, and his views on family were thematically analyzed. It highlighted the relationship between family, education, and social development, as well as his perspectives on gender roles and women's social participation.

The analysis revealed that Balaban's approach to the family exhibits a holistic approach that integrates individual, educational and social aspects. The findings reveal that Balaban views the family not merely as a biological unit but as an institution that shapes the individual's character, transmits social and cultural values, and plays a central role in the development of civilization. He emphasized that love, respect, and discipline are the fundamental dynamics in a healthy family, particularly emphasizing respect for parents.

According to Balaban, the family is the first and most effective environment for a child's personal development; however, education within the family alone is not sufficient. Cooperation must be established between the family, educational institutions, and the state for the child's comprehensive development and social integration.

Balaban particularly emphasized the importance of girls' education, arguing that it is decisive for social development. He stated that educated women can contribute to both family life and social development. Mothers play a central role in the child-rearing process, and Balaban emphasized that parenting and household management should be based on scientific foundations. In his view, housework and child rearing are not merely routine tasks; they are processes that can contribute to family and community health through conscious practices based on natural and social sciences.

Balaban advocated that women should not be limited to domestic and motherhood duties. He encouraged them to play an active role in social life by receiving vocational training and to become productive and independent in their own right. This approach demonstrates the importance Balaban placed on social modernization and gender equality in education. By establishing a connection between women's empowerment and the strengthening of the family and society, Balaban proposes a holistic model in which family, education, and social institutions function as a unified whole.

Ultimately, this study demonstrates that Balaban's understanding of the family integrates education, culture, and social dimensions, viewing the family as a central institution for both individual development and social progress. Balaban's emphasis on love, respect, and discipline, along with his views on girls' education and women's active role in social life, offers a progressive vision beyond his time. This understanding remains instructive in thinking about family dynamics, gender roles, and the relationship between education and society today. When considered within the context of modernization, Balaban's perspective demonstrates how strong family foundations, conscious parenting, and gender-inclusive educational practices can contribute to the development of a healthy and sustainable society.

Keywords: Mustafa Rahmi Balaban, Philosophy, Family, Education, Women,

GİRİŞ

Aile, insanlık tarihinin köklü kurumlarından biri olarak yalnızca toplumsal düzenin değil, aynı zamanda felsefenin, medeniyetin ve tefekkürün temel konularından biridir. Bireyin kimlik ve değer inşasında belirleyici bir rol üstlenen aile, aynı zamanda toplumun kültürel sürekliliğinin sağlanmasında ve medeniyetin kimlik oluşumunda rol oynar. Bu bakımdan, aile, felsefe ve medeniyet açısından ele alınması gereken bir konudur.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'e göre aile; "aynı evde birlikte yaşayan, en küçüğü çocuk, daha geniş anne, baba, çocuk, akraba ve yakınlardan meydana gelen topluluk" olarak tanımlanır. Ayrıca sözlükte aile; "aynı soydan gelenlerin bütünü", "kan bağıyla ve evlenmeler yolu ile birbirine bağlı olanların meydana getirdiği topluluk", "eş, zevce" ve hatta "kan bağı yerine manevi bağ, amaç ve düşünce birliği bulunan kimselerin meydana getirdiği topluluk" olarak da ifade edilmektedir (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2010, s. 25). Bu tanımlar, aile kavramının biyolojik ve hukuki bağlarıyla sosyal, kültürel ve manevi boyutlarının bir arada olduğunu ve böylece çok yönlü bir kurum olarak şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla en genel tanımıyla, aile; bireylerin ortak amaçlar doğrultusunda bir araya geldiği, sevgi, dayanışma ve sorumluluk gibi değerleri paylaştığı, ekonomik, sosyal, kültürel ve manevi işlevleri olan çok yönlü bir kurumdur.

Bu kavramsal çerçeveden hareketle, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde yetişmiş olan Mustafa Rahmi Balaban'ın, aile anlayışı, hem dönemin modernleşme tartışmaları hem de geleneksel değerlerin yeniden yorumlanması açısından önem taşımaktadır. Literatürde, Balaban'ın aile kurumunu eğitim, ahlak ve kültür bağlamında bütüncül şekilde kavrayışını sistematik olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, Balaban'ın aile anlayışını felsefi bağlamda inceleyerek, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle sosyolojik çözümlenmeler ve pedagojik değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmada, Balaban'ın aileye ilişkin görüşleri, dönemin süreli yayınlardaki yazıları ve ilgili ikincil kaynaklar, nitel araştırma yöntemi ile incelenmiştir. Veri toplama sürecinde, Balaban'ın Fikirler, Anadolu, İkdâm, Müslüman Sesi ve Düşünce dergisinde yer alan makaleleri taranmıştır. Metinler, aile kurumu etrafında şekillenen kavram ve argümanlar bağlamında sistematik bir şekilde analiz edilmiş ve temel kavramlar ile temalar belirlenmiştir. Araştırmada aile, kadın, eğitim ve devlet kavramları öne çıkmıştır. Öne çıkan temalar arasında aileyi inşa eden temel dinamikler, ailenin çocuk terbiyesi açısından önemi, kadının eğitici rolü yer almaktadır. Ayrıca aile ve eğitimin birbirini tamamlayan süreçler olarak ele alınması, bu süreçte devletin önemi ve ailenin toplumsal dönüşümdeki yeri de analiz edilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği, birincil kaynaklar ve ikincil kaynakların birlikte kullanılmasıyla sağlanmış; bulguların bağlamsal temellere dayandırılmasına özen gösterilmiştir.

Mustafa Rahmi Balaban'ın aile hakkındaki düşüncelerini anlamak, onun döneminin entelektüel ve tarihsel bağlamından bağımsız değildir. Ancak Balaban'ı konu alan biyografik çalışmaların sınırlılığı, bu bağlamın gerektiği gibi kurulamamasına yol açmaktadır. Bu çalışma, Balaban'ın aile düşüncesine odaklanmaktadır. Ayrıca onun entelektüel birikimi ve eserlerine kısaca değinilerek, aile anlayışının tarihsel ve felsefi temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Mustafa Rahmi Balaban'ın Biyografisi

Mustafa Rahmi Balaban, 1888 yılında Bergama'nın Balaban köyünde doğdu. İlköğrenimini köy okulunda, ortaöğrenimini ise Bergama'da tamamladı. 8 yaşında Bergama'da yaşayan dedesinin yanına giderek Rüşdiye Mektebi'ne kaydoldu ve 1899 yılında mezun oldu (Gürkaynak, 1940, s. 5). Rüşdiye eğitimi sırasında kendi isteğiyle Fransızca dersleri aldı. Mezuniyetinin ardından Dikili'de Aşar memuru olarak göreve başladı (Mesut, 1954, s. 15). 1899-1904 yılları arasında Mülkiye Mektebi mezunu Altınovalı İbrahim Bey'den matematik dersi aldı. 1904 yılında İstanbul Muallim Mektebi'ne sınavla kabul edildi. Öğretmenleri arasında İzmirli İsmail Hakkı, Satı Bey, İhsan Şerif Bey, Harun Reşit Bey, Ali Nusret Bey, Suat Bey, Hamdullah Suphi gibi isimler yer aldı (Gürkaynak, 1940, s. 5; Balaban, 1948, s. 36).

İstanbul Muallim Mektebinden 1910 yılında mezun olan Mustafa Rahmi, terbiye öğretmeni olarak Üsküp Muallim mektebine tayin edildi. Üsküp'te 45 gün görev yaptıktan sonra Satı Bey'in tavsiyesiyle Adana Muallim Mektebi müdürlüğüne getirildi. 1913 yılında Maarif Nezareti tarafından Cenevre'ye pedagoji eğitimi ve talebe müfettişliği yapmak üzere gönderildi. 1913-1920 yılları arasında Avrupa'da yaşayan Mustafa Rahmi, Cenevre Üniversitesi'nin

Pedagoji Şubesi olan Jean Jacques Rousseau Terbiye Enstitüsü'nde pedagoji eğitimi aldı ve üniversitede felsefe derslerini takip etti. Pierre Bovet, Édouard Claparède, Adolphe Ferrière ve Théodore Flournoy'un öğrencisi oldu. Eğitiminin ardından, Pedagoji Laboratuvarı'nda Profesör Pierre Bovet ve Édouard Claparède'e asistanlık yaptı. 1920 yılında Avrupa'dan döndükten sonra altı ay boyunca İstanbul Muallim Mektebi'nde tarih öğretmeni İhsan Şerif Bey'in yerine vekâleten ders verdi. Cenevre'de bulunduğu dönemde İkdâm gazetesinde muhabir olarak görev yapan Mustafa Rahmi, yurda döndükten sonra gazetede çalışmaya devam etti (Gürkaynak, 1940, s. 5-6).

Mustafa Rahmi, 1923 yılında Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Bürosu'na üye olarak atanmış, 1924 yılında ise büronun başkanlık görevini üstlenmiştir. Aynı yıl, Ankara Kız Lisesi'ne çocuk eğitimi öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Sonraki yıllarda İzmir Kız Lisesi, İzmir Erkek Lisesi, İzmir Kızılıçullu Amerikan Koleji, İzmir Kız Muallim Mektebi ve İzmir Atatürk Lisesi'nde felsefe, sosyoloji, yurttaşlık bilgisi, öğretim yöntemleri ve Türk tarihi dersleri vermiştir. İzmir Kız Muallim Mektebi (Şahin, 2005, s. 13-14) ve Eğitim Enstitüsü'nde müdürlük yapmıştır (Mesut, 1954, s. 15).

1923 yılında Birinci Heyet-i İlmiye (Tanır ve Aslan, 2019, s. 254), 1929'da Cenevre Beynelmillel Terbiye Kongresi (Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1929), 1932'de Nice Yeni Terbiye Kongresi (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-57-5), 1939'daki Birinci Maarif Şurası ve 1946'daki Üçüncü Maarif Şurası'na katıldı (Birinci Maarif Şurası Çalışma Programı, 1939, s. XVIII; Üçüncü Milli Eğitim Şurası Çalışma Programları, 1990, s. XXIII). Pierre Bovet ve Adolphe Ferrière gibi pedagoji düşünürlerinin İzmir ve çevresinde konferans vermelerine katkı sağladı ve bu konferanslarda tercümanlık yaptı (Şahin, 2005, s. 16). Mustafa Rahmi, milli eğitim politikalarının şekillenmesine katkıda bulunmuş ve Türk eğitim sisteminin çağdaşlaşmasında rol oynamıştır.

1932-1946 yıllarında İzmir Halkevi'nde görev almış, 1943-1945 yılları arasında Halkevi'nin başkanlık görevini üstlenmiştir. Halkevinin Köycülük Şubesi'nde çalışmalar yürütmüştür. "Türk Felsefe Tarihi", "Halkçılık" ve "Türk Gençliğinin Hayat Gayesi Ne Olmalıdır?" başlıklarıyla konferanslar vermiştir. Köy gezilerine katılarak kırsal kalkınma çalışmalarına destek vermiştir. Köylülerin Türk inkılabı, eğitim, sağlık, temizlik ve ekonomi gibi konularda bilinçlenmesi için çaba sarf etmiştir. Bu çabaların somut örneği olarak, köylülerin hayatları ve yaptığı işleri konu edinen röportaj türünde broşürler yayımlanmıştır. Bu broşürlerin bir kısmı Mustafa Rahmi tarafından hazırlanmıştır (Akyol, 2008, ss. 63-64, 92-93, 121-122).

Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce ve Almanca bilen Mustafa Rahmi, pedagoji, psikoloji, felsefe, ahlak, Türk dili, çocuk edebiyatı, medeniyet, kültür tarihi konularına ilgi duymuş ve eserler vermiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: Küçük Felsefe Tarihi, Ruhiyata Medhal, Filozoflarla Birer Saat, Tarih Boyunca Ahlak, Son Asrın İlim Ve Fen Adamlarına Göre İlim, Ahlak, İman. Ayrıca John Dewey'in Çocuk ve Mektep, Alfred Fouillée'nin Kadın Erkek Irkları Ruhiyatı, M. Baha Arıkan ile birlikte Edouard Claparède'in Fonksiyonel Terbiye ve d'Ohsson'ın Moğol Tarihi (Ertan, 1992, s. 1) ve Fenelon'un Kızların Terbiyesi adlı eserlerini Türkçeye kazandırmıştır (Gürkaynak, 1940, s. 6). Ruhiyata Medhal ve Ahlak adlı eserleri ders kitabı olarak yayımlanmış (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 49-253-145); Terbiyevi Ruhiyat adlı eseri ise yayımlandıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ve Millî Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiştir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 49-253-84).

Mustafa Rahmi, telif ve tercüme eserlerinin yanı sıra çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık ve yöneticilik yapmıştır. İkdâm, Yıldız, Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu, Fikirler, Terbiye, Müslüman Sesi, Yeni Asır ve Ahenk'te yazıları yayımlanan Mustafa Rahmi, Yıldız Dergisi'nde başyazarlık ve sorumlu müdürlük, Fikirler Dergisi'nde sorumlu müdürlük, Anadolu Gazetesi'nde ise başyazarlık görevlerini üstlenmiştir (Şahin, 2005, s. 84).

Emekli olmaya yakın sağlığı bozulan Mustafa Rahmi, 1953'te yaş haddinden emekliye ayrıldı. Emekli olduktan kısa bir süre sonra kalp krizi geçirdi ve 18 Temmuz 1953 tarihinde vefat etti. İzmir'deki Kokluca Mezarlığı'na defnedildi (Şahin, 2005, s. 17).

Balaban, Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinde kendine özgü bir yer edinmiş bir eğitimci ve düşünürümüzdür. Aldığı çok yönlü eğitim ve bildiği diller sayesinde evrensel ölçekte bir medeniyet ve toplum felsefesi diyebileceğimiz bir tefekkür ortaya koymuştur. Onun insan, aile, toplum, devlet, millet ve insanlık kavramları etrafında şekillenen sosyal felsefesi, bugün için de anlamlı ve değerli bir külliyat ortaya koymaktadır. Aile, Balaban

düşüncesinde özel bir yer işgal etmektedir. İnsanoğlunun yetişmesi ve yetkinleşmesi mutlaka belirli bir himaye ve değerler düzenini gerektirmekte ve insan hem millî hem de evrensel değerlerle kendi varoluşunu gerçekleştirmektedir. Bunun farkında olarak Balaban, eğitim ve aile hayatının birbirini desteklemesi gerektiğini tespit ederek aileyi eğitimin merkezine yerleştirir. Çalışmamızda Balaban'ın örnek şahsiyeti ve eğitimci yönünün onun aile düşüncesine yansımaları ele alınmaktadır.

2. Aile Ve Eğitim: Çocuk Gelişimi İçin İşbirliği

Mustafa Rahmi'nin aile anlayışı, eğitimin temelini ailede atılması gerektiği fikrine dayanır. Aile, eğitimin ilk ve en önemli aşamasıdır. Bu aşama çocuğun hayatında sonraki eğitim sürecini şekillendirecek temeli oluşturur.

“Liseler de ilk mekteplerle ve bunlar da aileler ile, içtimai mühit ile alakalıdır. Bir kül teşkil eden terbiye işinin sonu üniversite, önü anneler ve ana mektepleridir. Terbiye nokta-i nazarından ana mektepleri ve anneler üniversiteden daha mühimdir. Genç kızları terbiye işine iyi hazırlamak suretiyle her evi bir mektep haline getirebilmeli ve her yerde ana mektepleri açabilmelidir. Ana kucağı, ana mektebi, ilk mektep, lise, üniversite hep birbirine bağlıdır” (Balaban, 1933, s. 2). Bu pasajdan anlaşılacağı üzere, Balaban aileyi ve özellikle anneyi eğitim sürecinin temel taşı olarak görür. Eğitim zincirinin başlangıcını “ana kucağı” ve “ana mektepleri”ne yerleştirir. Bu bağlamda, Balaban'a göre, erken yaşta verilen terbiye çocuğun kişilik ve karakter gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu yaklaşım, eğitim sürecinin birbirine bağlı ve bütünlüklü olduğunu vurgular; her aşama bir öncekine dayanır ve sonraki aşamaları destekler. Balaban'ın anlayışında aile, çocuğun eğitim zincirinin ilk halkası olarak merkezi bir eğitim kurumudur.

Mustafa Rahmi'ye göre, aile, çocuğun yetiştiği bir ortam olmanın ötesinde, toplumsal gelişimin temelidir. Ebeveynler, çocuklarının eğitim sürecine aktif bir şekilde katılmalıdır. Çocuklarının fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimini desteklemek için sağlıkları, fikrî gelişimleri, ahlaki değerleri, oyunları ve arkadaşlık ilişkileriyle ilgilenmeleri gerekmektedir. Bu aktif katılım, çocuklara iş sevgisini aşılacak, birlikte çalışmayı öğretmek gibi toplum hayatını inşa eden değerlerin kazandırılması için de önemlidir. Mustafa Rahmi, “çocuklarımız için yaşamak ne demektir? Evde anne baba çocukların sıhhatleriyle, fikrî inkişaflarıyla, ahlaklarıyla, oyunlarıyla, arkadaşlarıyla, okudukları kitaplarla pek yakından alakadar olmaktır. Çocuklara işi sevdirmek, beraber çalışmayı öğretmektir” (Balaban, 1938, s. 1) sözleriyle, ailenin çocuklarının fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimine olan katkısını vurgular. Aile bireylerinin bu süreçte aktif rol alması, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişimlerini destekleyen uygun koşulları oluşturur. Böylece aile, çocuğun bireysel ve toplumsal gelişimini yönlendiren önemli kurumlardan biri haline gelir.

Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimini devam ettirebilmesi için aile tek başına yeterli değildir. Bu sürecin başarılı bir şekilde ilerlemesinde devletin de önemli bir rolü vardır. Aile, çocuğun zihinsel, ahlaki ve fiziksel gelişimini desteklerken, devlet bu sürecin etkili bir şekilde ilerleyebilmesi için gerekli altyapıyı sağlar. Okulların en iyi şartlarda hazırlanması ve çocukların gelişimlerine katkı sunacak sosyal alanların oluşturulması, devletin sorumluluğudur. Mustafa Rahmi, “devlet, en iyi şartlarla okullar hazırlamaktır. Şehir çocuklara oyun meydanları açmaktır” (Balaban, 1938, s. 1) sözleriyle, devletin eğitim ve çocuk gelişimi konusundaki sorumluluğunu vurgular. Balaban, aile, okul ve devletin birlikte hareket etmesi gerektiğini ve devletin bu süreci toplumsal düzeyde desteklemesi gerektiğini savunur. Ona göre eğitim, yalnızca aile ve öğretmenin bireysel katkısıyla sınırlı kalmayan, devletin kurumsal desteğiyle düzenlenen çok boyutlu bir süreçtir. Bu yaklaşım, Cumhuriyet'in erken dönem eğitim politikalarıyla uyumlu olarak, eğitimin hem bireysel gelişimi hem de toplumsal düzeni gözetken ortak bir sorumluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Devletin sağladığı kurumsal destek, aile ve okulun birlikte hareket etmesini sağlar; bu işbirliği çocuğun gelişimi açısından önemlidir. Okul, aile ve devlet işbirliğini somutlaştıran bir kurumdur. Balaban'a göre, aile ve okul, çocukla doğrudan ilgilendikleri için çocuğun gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve birbirini tamamlayan roller üstlenir. Okul ve ailenin birlikte çalışması, çocuğun zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki boyutlarıyla gelişimini destekler; bu işbirliğinin sağlanmasında öğretmenin tutum ve davranışları etkili olur. Çocuk ile öğretmen arasındaki bağ, babasıyla olan ilişkisine paralel bir şekilde şekillenir ve bu bağ, aile ile öğretmen arasında sağlıklı bir işbirliğine zemin hazırlar.

“Aile ile mektep arasında ikisi de çocuk ile uğraşmaları sebebiyle esaslı temas noktaları vardır. Ebeveyn mütehasıs

değildir. Fakat muallimden daha ziyade rüçhan noktaları vardır. Çocuğun, muallimi hakkındaki hisleri, babasına karşı olan hisleri gibidir. Eğer muallim, mütehasıs olduğuna güvenerek, çocuk üzerine ailenin vilâyet ve nüfuzunu tanımamazlığa, tecâhüle kalkarsa pek hatalı bir iş yapmış olur” (Balaban, 1930, s. 5). Balaban’ın bu değerlendirmesi, aile ile okul arasındaki ilişkinin hiyerarşi ilişkisi olarak değil, karşılıklı tamamlayıcılık temelinde anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Ona göre, çocukla kurdukları bağ bakımından ebeveynler, öğretmenden daha güçlü bir konuma sahiptir. Bu nedenle öğretmen, ebeveynlerin otoritesini göz ardı etmeden, onlarla uyumlu bir eğitim süreci yürütmelidir. Balaban’ın bu yaklaşımı, eğitimi yalnızca teknik bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda sevgi, otorite ve aidiyet duygularının bütünleştiği bir süreç olarak ele aldığını göstermektedir. Bu anlayışı erken Cumhuriyet döneminde aile kurumunun toplumsal dönüşüm içindeki rolünü dışlamadan, okulun işlevini aileyle birlikte düşünme çabasını yansıtmaktadır.

Bu nedenle, öğretmen ailenin çocuk üzerindeki etkisini ve çocuğun babasıyla kurduğu iletişimi göz ardı etmeden eğitim vermelidir. Bu bağlamda, izlenmesi gereken yaklaşım şudur: “Çocuğun, tabii hürmetini kazanmış olan ebeveyn, bunu itimat ettikleri mütehasısa devretmelidirler. Muallim, devrolunan bu hürmetten ve elde ettiği ihtisastan istifade ederek, ailenin başladığı terbiye[ye] devam eder” (Balaban, 1930, s. 5).

Bu düşünceler doğrultusunda, aile ile okul arasındaki işbirliğini teşvik edecek etkinliklerin düzenlenmesi önem taşır. Bu etkinlikler arasında öğretmen ve ebeveynlerin bir araya gelerek aile ve okulu ilgilendiren konularda görüşme yapmaları, öğretmenin aileyle doğrudan iletişim kurmak amacıyla ev ziyaretleri gerçekleştirilmesi, aile ve öğretmenlerden oluşan cemiyetin kurulması, okulda seminerlerin düzenlenmesi ve gazetelerde okul aile işbirliğini güçlendirecek yazıların yayımlanması yer alır. Bu etkinlikler vasıtasıyla öğretmen, ailelere çocuklarının gelişimi hakkında bilgi vererek, onları sürece dahil eder. Öğretmen, çocuğun kişisel özellikleri ve yaşadığı ortam hakkında bilgi edinir, bu doğrultuda aileye rehberlik eder ve çocuğun eğitimini destekleyecek uygun yaklaşımı belirler (Balaban, 1930, ss. 6-9). Balaban’ın bu önerileri, 1930’lu yıllarda kurulan Halkevleri ve okul- aile birliklerinin uygulamalarıyla paralellik göstermektedir.

3. Ailenin Temel Dinamikleri

Mustafa Rahmi, aile içindeki ilişkileri bir arada tutan ve toplumsal düzeni sağlama sağlayan temel duygunun sevgi olduğunu düşünür. Ona göre sevgi sadece insani bir duygu değil, manevi bir temele dayanır. Sevgi, Allah’a duyulan sevgi ve saygıyla beslenir. Bu bağ zayıfladığında, aile ve toplum içindeki sevgi de yok olur. Sevgi olmadan, aile içindeki ilişkiler bozulur ve bu da toplumsal düzeni zayıflatır. Aile içinde sevgiyi canlı tutmak, insani ve manevi değerleri korumak anlamına gelir. “Ailevi, içtimai, milli, beynelmilel düzenin temeli sevgidir. Sevgisiz bir dünya, bir çölden ibarettir. Eğer birçok evlerin hayatı bugün çöl gibi kurak ve çorak ise, cehenneme döndüyse derin sebebi öyle insanların kalplerinde Allah sevgi ve saygısının sönme derecesine gelmiş olmasıdır. Üfleyelim, bu kutlu ateşi alevlendirelim” (Balaban, 1950a, ss. 13-14).

Balaban’a göre aile hayatında huzur ve düzeni sağlayan sevgi ve saygıdır. Bu iki duygu birbirini tamamlar ve anne babaya duyulan saygı, hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluktur. Ona göre sevgi ve saygı aynı zamanda dini bir emirdir, semavi dinlerin öğretilerinde önemli bir yer tutar.

“Sevgi ve saygıların en azizi, ana baba sevgi ve saygısıdır. Evi cennet yapan bu saygıdır. Cehennem yapan da bunun sönmesidir. Baba ocağını, cennet ve cehennem yapmak senin elindedir. Sen cennet yapanların yolundan git. Türk tarihinin yolu budur. Yüce Tanrının emri de budur. Ana babaya karşı ne kafa tut; ne öfkelen. Ne de onlarınkinden üst bir sesle konuş. Daima güler yüzlü ol. Öğütlerini dinle. Onların en büyük dileği seni en yüce en iyi görmektir. Dünyanın böyle karışık devresinde, ana babaya karşı, Türk tarihinin asaletini, daima iyi muamele etmek ile göster. Görüyoruz ki üç dinin en esaslı emirlerinden biri ana babaya hürmettir. Bu hürmet onlara candan sevgi, itaat, yardım, hastalıklarında bakmak, hatalarını bile hoş görmek; Allah’ın emirlerine zıt olmayan emirlerini mırıldanmadan yapmak demektir” (Balaban, 1950a, ss. 14-15). Bu anlayış, aile içindeki ilişkilerin sağlıklı biçimde gelişmesi ve toplumda birliğin güçlenmesini sağlar.

Balaban, düzenin ve istikrarın korunması için sevgi ve saygının yanı sıra disiplinin gerekli olduğunu düşünür. Disiplin, çocuğun ruhen ve bedenlen sağlıklı yetişmesi, sorumluluk bilinci kazanması ve gelecekte topluma faydalı bireyler olarak katılması için önemlidir. Ona göre: “Disiplin meselesi, terbiyede en başta geldiği halde, bugün hemen bütün dünyada en ziyade, disiplin azlığından şikayet edilmektedir. Büyük neslin, genç nesle en büyük

borçlarından biri disiplinli yaşamak ve disiplinli yaşatmaktır” (Balaban, 1941, ss. 1-2). Bu ifade, büyük neslin genç nesle örnek olarak disiplinli bir biçimde yetiştirme sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini gösterir. Yani disiplin, nesiller arasında aktarılması ve sürdürülmesi gereken yükümlülüktür.

Balaban’ın yaklaşımına göre disiplin, bireyin yalnızca düzene uyması değil, yüce amaca bağlanmasını sağlayan bir ilke gibi düşünülebilir. Bu ilke, bireyin iradesini ve emeğini yüksek ideallere yöneltilir; değerlerin varlığını sürdürmesini sağlar. Balaban, disiplinin yalnızca bireysel gelişim için değil, toplumsal ilerleme açısından da önemli olduğunu vurgular. “Nizam ve intizam, iş hakkı, büyük işlere kuvvetimizle sarılma, büyük mefkûreleri tahakkuk ettirmeye uğraşmanın ilk kaynağı disiplinli hayattır. Disiplin olmayan yerde kıymetlerin hepsi sıfıra düşer. Şahsı da, cemiyeti de yükselten en büyük kuvvet, disiplindir” (Balaban, 1941, s. 2). Ayrıca Balaban, disiplinin yalnızca çocukların bir erdemi olmadığını düşünür. Ona göre, yetişkinler çocuğun disiplin kazanması sürecinde sorumluluk almalıdır. Bu yaklaşım, yetişkinlerin de disiplinli olmalarını gerektirir. “Analar, babalar, öğretmenler; bir çocuktan herhangi bir disiplinsizlik görünce bütün kuvvetleriyle onu düzeltmeye uğraşmazlarsa baş ödevlerini yapmamış sayılırlar” (Balaban, 1941, ss. 1-2). Bu ifadelerden hareketle, disiplin yalnızca bir kural ya da alışkanlık değil, bireyin kendi varlığını aşarak daha büyük ideallere yönelmesini sağlayan, değerlerin gerçekleşmesini temin eden ve yetişkinlerin de sorumluluk üstlenmesini gerektiren bir ilkedir. Böylece Balaban’ın düşüncesinde disiplin, birey ve toplum arasındaki bağın ahlaki zemini ve yüksek ideallerin gerçekleşmesinin koşuludur.

4. Ailede Annenin Rolü Ve Kızların Eğitimi

Mustafa Rahmi’nin aile anlayışı, eğitimi merkeze alan, eğitimde annenin rolünü vurgulayan ve toplumun eğitim yoluyla dönüşebileceğini savunan bir düşünceye dayanır. Ona göre, çocuğun eğitim süreci ailede başlar ve bu sürecin en önemli figürü annelerdir. “bir kül teşkil eden terbiye işinin sonu üniversite, önü anneler ve ana mektepleridir. Terbiye nokta-i nazarından ana mektepleri ve anneler üniversiteden daha mühimdir” (Balaban, 1933, s. 2). Çünkü ona göre anne, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılama yanı sıra duygusal ve psikolojik gelişiminde de etkilidir. Anne ve çocuk arasında kurulan bağ, çocuğun hayatında derin izler bırakır, bu çocuğun şahsiyetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar.

“Çocuğun gıdasını, konforunu, rahatını temin eden annedir. Çocuklukta birbiri ardı sıra olan tatmin edilme, haz, duygu ve heyecanlar, anne ile kaynaşır. Çocuk biraz büyüyünce, dünyada yalnız gıdada, uyku ve beden konforu gibi şeylerle değil, şahsi münasebetler ve kanunlarla da karşı karşıya geliyor. Şimdi artık o, içindeki hayvanlığın üstüne şahlanarak, insanın şahsiyet tohumunu filizlendirmek zorundadır. Anne, bu devrede de pek önemlidir. Hasılı çocuğun şöyle veya böyle oluşunda annesindeki falan şeye duygu ve heyecanın çok tesiri vardır” (Balaban, 1950b, s. 2). Buna göre Balaban, anneyi çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde, duygusal ve psikolojik gelişiminde etkili olan kişi olarak görür. Anne ve çocuk arasında kurulan ilişki, çocuğun şahsiyetinin oluşumunu etkiler. Balaban, aileyi biyolojik bir yapı olarak değil, etik ve psikolojik boyutları olan bir kurum olarak önemser.

Şahsiyetin gelişmesinde, anne ve babanın çocuğa yönelik tutum ve davranışları önemlidir. Ebeveynlerin tutum ve davranışları birbirini tamamlar ama çocuk üzerinde farklı etki bırakır. Doğumdan itibaren çocuğun yanında bulunan anne, çocuğun üzerinde daha güçlü bir etkiye sahiptir. Babanın, şahsiyetin gelişimde dolaylı bir etkisi vardır. Ebeveynlerin etkisi, sevgi, sadakat, korku ve tereddüt gibi duygular üzerinden şekillenir.

“Şahsiyetin teşekkülünde ana duygusu önemlidir. Çünkü ana, ilk günden itibaren, çocuğun en yakınıdır. Baba böyle değildir. Bununla beraber aynı derece tesirli baba duygusu olabilir. Şüphesiz ki çocuk anneden ziyade babadan korkar. Ama bu babanın bir nevi psikolojik terörcü olmasını icab ettirmez. Çocuğu çok korkutan anneden de korku saptaması-fixationu kalabilir. Başka birçok duygular dahi çocukta böyle teşekkül eder gider. Fakat en müessirleri ana babadan gelme duygulardır. Ekseriya babanın sevgi ve sadakat, annenin tereddüt ve korku olarak gelir” (Balaban, 1950b, s. 2). Buna göre, Balaban, annelerin çocukların duygusal ve psikolojik gelişiminde doğrudan etkili olduğunu vurgular. Babaların etkisi daha dolaylıdır ve genellikle sevgi ve sadakat üzerinden ortaya çıkar. Bu ayırım, Balaban’ın aile anlayışında annenin eğitimdeki merkezi rolünü ve ailedeki etik ve psikolojik boyutları öne çıkarır.

Bu duygular zamanla çocuğun ruhunda çatışmalar yaratabilir ve ruhi dengesini bozulmasına neden olabilir. Anne ve baba arasındaki geçimsizlik de çocuğun güven duygusunu zedeler. Çocukluk döneminde şekillenen duygular, ilerleyen yıllarda çocuğun tutumlarını, davranışlarını ve ilişkilerini etkiler.

“Çocuklukta teşekkül eden duygular, büyüyünce ferdin gerek kendi hayatına gerek mensup olduğu cemiyet hayatına çok derin tesirler yapabiliyor. Duygu ve heyecan, her bakımdan hayati bir meseledir. Çocukta bilgidan çok önce, sevmek, nefret ve korku uyanır ve hayatının sonuna kadar bütün hal ve hareketlerinde bu ilk heyecanların tesiri altında kalır. Fakat sevgi ve aşk kuvvetli ise hepsi buna ram olur” (Balaban, 1950b, s. 3). Bu bağlamda, Balaban, çocuklukta oluşan duyguların çocuğun hem duygusal hem de psikolojik gelişimini etkilediğini vurgular. Anne ve baba tutumları, özellikle anne ile kurulan yakın ilişki, çocuğun güven ve sevgi duygusunu şekillendirir. Bu durum, çocukları eğitim ve şahsiyet gelişiminde aile ortamının önemini gösterir. Duyguların sağlam temellere dayanması, ileride bireyin hem kendi hayatına hem de toplumsal yaşama uyumunu doğrudan etkiler.

Mustafa Rahmi, anneleri milletin geleceğini şekillendiren terbiyeciler olarak görür. Ona göre anne, sadece çocuğun şahsiyet gelişimini değil, aynı zamanda toplumsal ilerlemeyi de etkiler. “Terbiyecilerin en başında analar gelir. Bir yurdun, yeryüzünde en üst olabilmesi, her şeyden önce terbiyeye bağlı ise; bunun da en başında analar gelir. Analar, gerçekten terbiyeci ana ise, onların bastıkları toprak, yurt; cennet olur. Yurdu cennet; beşeri insan yapacak kudret, analarda ve terbiyecilerdedir” (Balaban, 1935, s. 1).

Anneyle başlayan eğitim çocuğun şahsiyetini şekillendirirken, bu şahsiyet gelişimi toplumun kültürel ve ahlaki yapısını etkiler. Çocuğun gelişim süreci ailede başlar ve bu süreçte annenin rolü belirleyici bir faktördür. Bu bağlamda, geleceğin anneleri olacak genç kızların eğitimi, toplumun ilerlemesi açısından önem taşır. Mustafa Rahmi, genç kızların ahlaki ve zihinsel açıdan kendilerini geliştirmelerinin, toplumsal yozlaşmayı önleyerek milletin ilerlemesine katkı sağlayacağını vurgular. O, şu sözleriyle kızların eğitim yoluyla toplumsal ilerlemenin öncüsü olmaları gerektiğini belirtir:

“Türkiye’nin güzel kızları artık uyanın, sizin vazifeniz ağır. Koşunuz dünyanın her tarafına koşunuz. 20. asırda annelik için, kadınlık için insaniyet için ne lazım ise öğreniniz. Biz ahlaken derece düşmüş millet değiliz. Eğer aklımızı başımıza toplayabilsek, gittikçe aramızda başlayan ahlaksızlıkların ardı çabuk alınır. Bunu yapacak, Türkiye’ye yeni bir hayat üfleyecek yalnız ve yalnız Türkiye’nin siz genç kızlarıdır. İffet ve irfan kızların elinde bir meşale olduktan sonra, o millet için yükselme yolları açıktır” (Balaban, 1914, 1915, akt. Şahin, 2005, s. 60). Bu sözler, Balaban’ın kızların eğitimi sadece bireysel gelişim için değil, Türk milletinin ilerlemesi için temel bir dayanak olarak gördüğünü gösterir. Annelerin ve genç kızların eğitimi, hem çocukların şahsiyetini şekillendiren hem de toplumsal ilerlemeyi destekleyen bir süreçtir.

Mustafa Rahmi, kızların eğitiminin anne kucağından başlayarak, disiplinli ve bütüncül bir yaklaşımla şekillendirilmesi gerektiğini savunur. Başarılı bir eğitimin temellerinin anne tarafından atılacağına inanır. Eğitim süreci okul ve çevre gibi dışsal faktörlerle desteklenmelidir. Ailede başlayan eğitim hem bireysel gelişim hem de toplumun refahı ve ilerlemesi için önemli bir adımdır. Anne kucağında verilen eğitimin önemi büyüktür; bu eğitim ihmal edilirse, ilerleyen yıllarda verilecek eğitimin etkisi azalacaktır.

“Kızların terbiyesi meselesi pek mühim bir mesele-i içtimaiyedir. Çünkü sabavetin, ailenin ve milletin esbab-ı saadeti büyük mikyasda kadınların elindedir. Milletin en müesser ve en derin terbiye, ana kucağında alınır. Bu sebeble her ana kucağı bir terbiye ocağıdır. Sonra mektep ve muhit o esas terbiyeyi tezyid eyler. Terbiye, devrelere göredir. Ana kucağında verilmesi icab eden terbiye, verilmeden geçilirse hayatın safahat-ı müstakbelesinde verilebilmesi artık kabil olamaz” (Balaban, 1920a, s. 3). Balaban, aile, anne, eğitim ve millî saadet arasında neden sonuç ilişkisi kurar. Onun düşüncesinde toplumsal mutluluğun ve millî kimliğin temellerinin ailede atıldığı fikri yer alır. Anne, yalnızca çocuk yetiştiren bir figür değil, kültürel değerleri içselleştirip sonraki kuşaklara aktararak milletin geleceğini şekillendirir.

Kızların eğitiminin toplumu ilgilendiren önemli bir konu olduğunu savunan Mustafa Rahmi, kızların hayatta başarılı olabilmeleri için gerekli olan eğitimin sağlam bir temele dayanması gerektiğini düşünür. O, “kendilerine ve hayat-ı içtimaiyeye hayırlı olmaları için kızları nasıl yetiştirelim?” (Balaban, 1920a, s. 3) sorusunu sorarak, kızların kendilerine ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Bireysel ve toplumsal fayda, her bireyin kişisel ve toplumsal görevlerini eksiksiz yerine getirmesiyle mümkündür. Kız çocuklarının eğitimi, onların gelecekte üstlenecekleri şahsi ve toplumsal sorumluluklara uygun şekilde planlanmalıdır. Mustafa Rahmi, kızların temel görevlerinin ev idaresi ve çocuk yetiştirme olduğunu savunur. Eğitim programlarının bu iki esas etrafında şekillendirilmesi gerektiğini belirtir. Kız çocuklarının eğitimi, onların bireysel gelişimini desteklemekle birlikte, toplumun düzeni ve mutluluğu için de gereklidir. Dolayısıyla eğitim, kızları gelecekteki ailevi ve toplumsal rollerine hazırlayacak beceri ve değerler üzerine inşa edilmelidir.

“Gerek şahsın, gerek hayat-ı içtimaiyenin saadeti; efradının, şahsi ve içtimai vazifelerini eda edebilmeleriyle hakaik-i bedfihiyedendir. Bu hakikat-ı bedfihiye esas alınınca, kızları, müstakbel vezaif-i şahsiye ve içtimaiyelerini eda edebilecek surette yetiştirmek lazım olduğu, kendiliğinden meydana çıkar. Kızların müstakbel vezaif-i şahsiye ve içtimaiyeleri ise: ev idaresi ile çocuk besleyip büyüttür. Kızların terbiye ve talimi için yapılacak program, daima bu iki esas etrafında toplanmalıdır. Nüve bunlar olmalıdır” (Balaban, 1920a, s. 3). Balaban bu ifadeleriyle, kız çocuklarının eğitiminin hem onların bireysel gelişimini desteklemesi hem de toplumun düzeni ve mutluluğuna hizmet etmesi gerektiğini gösterir. Ona göre, ev idaresi ve çocuk yetiştirme, kızların temel görevleridir. Eğitim programları bu görevler çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Böylece eğitim, bireysel ve toplumsal sorumlulukları birbirine bağlar ve kızların hem kişisel rollerini hem de toplumsal görevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmelerini sağlar.

Bu doğrultuda Mustafa Rahmi, kız çocuklarının doğal eğilimlerinin dikkate alınarak yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Ev işleri ve çocuk yetiştirme konularında kadınlarda doğuştan gelen bir yatkınlık vardır ve bu eğilimlerin bastırılması bireysel olduğu kadar toplumsal açıdan da sakıncalıdır. Annelerin, kızlarının eğilimlerini geliştirecek faaliyetlerden uzak tutması, onların hayatın temel gerekliliklerine karşı becerisiz ve hazırlıksız büyümelerine yol açmaktadır. Onun cümleleriyle:

“Evin intizam ve saadetini temin etmek, çocukları fen dairesinde büyüttük pek nazik işlerdir. Bu nazik işlere kadınlarda derin bir temayül-i tabîi vardır. Şu kadar ki bu babdaki temayül-i tabîileri tağyir edilmemiş olması şarttır. Kızların bu temayül-i tabîisi istikametini tebdil veya onların meyl-i tabîiyelerini, faaliyette bulundurmuyarak, gözlenmek ile kızları müstakbel vezaif-i şahsiye ve içtimaiyelerine hazırlamaya yardım etmek şöyle dursun, bilakis mani oluyor” (Balaban, 1920b, s. 3).

Mustafa Rahmi, özellikle annelerin “kızım hanım olsun” düşüncesiyle hareket etmelerinin, kız çocuklarının doğal eğilimlerini körelttiğini vurgular. Kız çocukları mutfığa girerek yemek yapmayı öğrenmek veya evi temizlemek istediklerinde anneleri tarafından bu işlerden uzak tutulmaları, gelecekte üstlenecekleri ailevi sorumluluklara hazırlanmalarını engellemektedir:

“Kızların temayül-i tabîisini nasıl değiştiriyoruz? Meyl-i tabîileri dâhilinde olmayan şeyleri yaptırmaya uğraşmak ile. Kızların meyl-i tabîini tağyir eden en mühim sebeplerinden biri de annelerin kızım hanım olsun fikridir. Kız, meyl-i tabîisi ile matbaha girerek yemek pişirmeyi öğrenmek istese veya evi temizlemeye kalksa annesi bağırır: bırak kızım, ellerin bozulur, yorulursun. Kızcağız böylelikle kötürüm bir hayata mahkûmdur. Günleri can sıkıntısı veya malayani güzellikler ile geçer” (Balaban, 1920b, s. 3). Balaban, kız çocuklarının doğal eğilimlerinin bastırılmasının hem bireysel gelişimlerini hem de gelecekte üstlenecekleri ailevi sorumluluklarını yerine getirme yetilerini olumsuz etkilediğini gösterir. Ayrıca, aile içi eğitimin bu eğilimleri gözetenek planlanmasının önemini ortaya koyar.

Orta halli ve zengin ailelerde bu durum daha belirgin olup, anneler iyi niyetle kızlarını koruduklarını sanırken aslında onları beceriksiz ve edilgen hale getirmektedirler. Mustafa Rahmi, annelerin bu tutum ve davranışını eleştirir. Bunun yalnızca bireysel eksiklikler yaratmakla kalmayıp, toplumsal düzenin temel direği olan aile yapısını da zayıflattığını düşünür. Fakir ailelerde ise kız çocukları ev işlerinde çalışmak zorunda olduklarından doğal yetenekleri belli ölçüde korunmaktadır. Bu ailelerin, kız çocuklarının eğitimi ve gelişimi konusunda bilinçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

“Orta halli ve zengin anneler, iyilik yapıyoruz zannıyla kızlarını beceriksiz ve kötürüm yapmakta ve saadet-i içtimaiyenin esaslarını yıkmaktadırlar. Böyle anneler, kızlarına bittabi gayr-i müdrik olarak en büyük fenalığı yapmaktadır. Bu valideler muhtaç-ı tenvidir. Bereket versinki fakir sınıf böyle değil. Bunlar ev işlerinde çalıştırmak mecburiyetinde olduklarından istidad-ı tabîileri tenmiye edilmiyorsa da hiç olmazsa söndürülüyor. Ne

çareki bu sınıfta tenevvür fikri pek noksan veya hiç” (Balaban, 1920b, s. 3). Balaban, annelerin korumacı tutumlarının hem kız çocuklarının bireysel yetilerini hem de toplumsal düzeni zayıflattığını vurgular. Maddî imkanları sınırlı ailelerde zorunlu ev işleri becerileri canlı tutsa da, eğitim eksikliğinin bu aileler için hâlâ önemli bir sorun olduğunu düşünür.

Kadınların ev idaresindeki rolü, sadece bir günlük rutin değil, toplumun medeniyet seviyesini yükselten ve bilimsel bilgiyle desteklenmesi gereken önemli bir faaliyettir. Ev idaresi, fizik, kimya, botanik, zooloji ve çocuk eğitimi gibi disiplinlerle birleşir. Gelişmiş memleketlerde bu konularda kitaplar yazıldığını ve kız okullarında okutulduğunu ifade eden Mustafa Rahmi, ev idaresinin bilimsel temellere dayalı bilgi birikimiyle yapılması gerektiğini savunur. Ona göre, bir milletin ev içindeki düzeni, o milletin medeniyet seviyesinin bir göstergesidir. Kadınların ev işlerini bilimsel bilgiyle yerine getirmeleri, evdeki düzeni sağlar, toplumun ve medeniyetin gelişmesine katkıda bulunur.

“Kadınların ev idaresi vazifesini kolay zan etmeyelim. En müsbet ilimler burada tatbik-i surette birleşmiş demektir. Müterakki memleketlerde ev idaresine ait fizik, ev idaresine ait kimya, nebatat, hayvanat, hikmet-i bedayi, terbiye-i etfal, ilh. kitapları yazılmış olup kız mekteplerinde, ilimlerin nazariyat-ı umumiyesi yerine, bunlar okutulmaktadır. Bir milletin evlerinde matbah ne kadar sıhhi ise, alekser medeniyette de o millet o kadar yüksektedir. Matbahın ve tagaddinin hıfzıssıhhasızlığı yalnız mideye tesir etmekle kalmayıp cezasını kafa da çeker” (Balaban, 1920b, s. 3). Balaban, ev idaresinin disiplinler arası bilgiyle desteklenmesinin hem aile sağlığı hem de toplumun medeniyet seviyesi için önemli olduğuna dikkat çeker.

Mustafa Rahmi, “kızların, sultanilerde ulum ve fününu, evlerinde de idare-i beytiyye ve çocuk beslemek öğrenilir fikri hele bizde hiç mümkün değildir. Çünkü gerek idare-i beytiyye gerek çocuk beslemek müteaddid fenlere taalluk eylerken bizde böyle bilmem kaç anne çıkar” (Balaban, 1920b, s. 3) sözleriyle, eğitim sisteminin yetersizliğini ve annelerin tutumlarını eleştirir. Eğitimin teorik bilgiye dayalı olması, kızların gelecekteki ailevi görevleriyle örtüşmemektedir. Kızların eğitimi entelektüel bilgiyle sınırlı kalmamalı ve gelecekteki sorumluluklarına uygun bir müfredatla şekillendirilmelidir. Bu bağlamda, o, kızların eğitiminin, doğal eğilimlerine uygun, bilimsel temellere ve uygulamaya dayanması gerektiğini savunur.

“Kızların vezaif-i müstakbelesini öğreten fenler, mihverî kızların meyl-i tabiîsi dâhilinde olmayan dersleri muhtevi idadi ve sultanilerde de layıkı vechle gösterilemez. Mihveri ev idaresi ve çocuk beslemek olan kız mektepleri lazımdır. Binaenaleyh inas sultanileri programlarının mihverini buna göre tanzim etmeliyiz. Yani nazariyatçılıktan, tabiat ve maslahata mügayeretçilikten, tatbikatçılığa (realiteye) gelmeliyiz” (Balaban, 1920b, s. 3). Balaban, kızların eğitiminde teorik bilgiye indirgenmiş müfredatın yetersiz olduğunu, bunun yerine doğal eğilimleri gözeterek ve ev idaresi ile çocuk yetiştirme gibi pratik becerileri kapsayan bir eğitim gerektiğini vurgular. Bu yaklaşım, kızların yalnızca ev işlerini ya da çocuk bakımını öğrenmelerini değil, aynı zamanda sorumluluk alma, planlama, düzenleme ve problem çözme yetilerini geliştirmelerini sağlar. Dolayısıyla, bu beceriler, kızların ileride üstlenecekleri mesleki ve toplumsal rollerle çelişmez. Aksine, bu roller için gerekli temeli oluşturur ve destekler.

Mustafa Rahmi, kadının aile içindeki annelik rolünü önemseyen bir yaklaşım benimsemiş olmakla birlikte, kadınların eğitim yoluyla kendine yeten, güçlü şahsiyetler olarak toplum yaşamında etkin biçimde yer almaları gerektiğini savunmuştur. Nitekim o, kadınların mesleki eğitim alarak çalışma hayatına katılmaları gerektiğini düşünmüştü; kadınların eğitimi ve toplum hayatında var olmaları konusuna önem vermiştir (Şahin, 2005, ss. 61-62). Bu doğrultuda kadın, toplumsal kalkınmanın asli ve vazgeçilmez bir öznesidir. Mustafa Rahmi'nin kadın haklarını bireysel özgürlükler bağlamında değil, topyekûn millî gelişmenin bir parçası olarak değerlendirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Mustafa Rahmi Balaban (1888-1953), hayatını insanın ve toplumun gelişimine adanmış bir eğitimci ve düşünce adamıdır. Devlet-i Aliyye'deki öğrenimi, yurt dışı deneyimi ve Halkevi faaliyetleri, onun Türk toplumunu yakından tanımasına ve aileye dair düşüncelerini şekillendirmesine imkân sağlamıştır.

Bu çalışma, Balaban'ın aileyi yalnızca biyolojik bir birliktelik olarak değil, bireyin şahsiyetini inşa eden, toplumsal ve kültürel değerlerin aktarıldığı temel bir kurum olarak değerlendiren hem teorik hem de pratik temelli anlayışını ortaya koymaktadır. Bulgular, Balaban'ın aileyi bir “okul” gibi ele aldığını, anne ve kız çocuklarının eğitimine önem verdiğini, ailenin devlet ve okul kurumlarıyla işbirliği içinde olması gerektiğini vurguladığını göstermektedir.

Ayrıca görüşleri, modernleşme süreciyle uyumlu bir denge arayışını içerir ve kadının aile ile toplum içindeki rolüne dair kapsamlı bir perspektif sunar.

Balaban'a göre aile, bireyin ahlaki ve kültürel gelişiminin başlangıç noktasıdır; anne ve kız çocuklarının eğitimi ise hem bireyin şahsiyetinin inşası hem de toplumsal kalkınma açısından önemli bir role sahiptir. Bu yaklaşım, aileyi bir "okul" olarak tanımlayan özgün bir perspektif sunar. Balaban, ailenin devlet ve okul kurumlarıyla işbirliği içinde olmasının önemine işaret eder.

Balaban'ın görüşleri, hem geleneksel değerlerin korunmasına hem de toplumsal dönüşümün teşvikine yönelik bir denge arayışını yansıtmaktadır. Aileyi değerlerin devamlılığını sağlayan temel kurum olarak gören Balaban'ın, kadının eğitimi ve aile ile toplum hayatındaki rolüne dair düşünceleri, modernleşmenin ilerici yönleriyle uyumludur. Bu denge arayışı, Balaban'ın düşüncelerini Cumhuriyet'in erken dönemindeki toplumsal dönüşüm tartışmalarıyla ilişkilendirmektedir.

Günümüzde de Balaban'ın aile anlayışı önemini korumaktadır. Aile, hâlâ bireyin şahsiyetini inşa eden temel bir kurum olarak sevgi, saygı ve disiplin üzerinden toplumsal düzenin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Modern çağda bireyselleşme ve dijitalleşmenin getirdiği dönüşümler düşünüldüğünde, Balaban'ın aileyi bir "okul" olarak tanımlayan yaklaşımı yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Mustafa Rahmi'nin aile düşüncesi, Cumhuriyet idealiyle bütünleşen bir yaklaşımdır. O, aileyi toplumun temeli olarak görür ve güçlü bir aile yapısı ile medeniyetin gelişimi arasında bir ilişki kurar. Bu düşünce yalnızca kendi dönemi için değil, günümüz için de anlamlıdır. Aile, toplum ve medeniyet arasındaki bağı esas alan bu yaklaşım, bugün de sağlıklı bir toplum ve güçlü bir medeniyetin inşasında önemli bir yere sahiptir. Gelecekte yapılacak araştırmalar, Balaban'ın düşüncelerini sosyolojik ve pedagojik perspektiflerle birleştirerek daha kapsamlı bir değerlendirme sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 49-253-145. Ruhiyata Medhal Ve Ahlak eserinin ders kitabı olarak yayımlanması.

Akyol, Y. (2008). *İzmir Halkevi (1932-1951)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Ayverdi, İ. (2010). Aile. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lugatı

Balaban, M.R. (1920a, Ağustos 31). Kızların Terbiyesi. *İkdam*, 3.

Balaban, M. R. (1920b, Eylül 2). Kız Mektepleri Programları. *İkdam*, 3.

Balaban, M. R. (1930, Birinci Teşrin 1). Profesör Bovet'in Denizlide İkinci Konferansı: Mektep Ve Aile. *Fikirler*, 5-10.

Balaban, M. R. (1933, Temmuz 28). Üniversitelerimiz. *Anadolu*, 1-2.

Balaban, M. R. (1935, Nisan 15). Konuşma: Bahar Ve Terbiye. *Fikirler*, 1.

Balaban, M. R. (1938, Temmuz 1). Konuşma: Çocuklarımız İçin Yaşamak. *Fikirler*, 1.

Balaban, M. R. (1941, Birinci Kânun 1). Disiplin. *Fikirler*, 1-2.

Balaban, M. R. (1948, Mart 16). Hatıralarım. *Yeni Bilgi: Bilgi Yolu İle Birlik*, 36-37.

Balaban, M. R. (1950a, Aralık 15). Tanrı Kitabından: Ana-Baba Saygısı. *Müslüman Sesi*, 13-15.

Balaban, M. R. (1950b, Şubat). Şahsiyet Eğitimi Ve Unsurları. *Düşünce* (2), 1-3.

Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939): Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikâlar. (1939). Ankara: Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü.

Ertan, V. (1992). Mustafa Rahmi Balaban. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 5, s. 1). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Gürkaynak, M. (1940, Ağustos 15). İzmirdeki Türk Mütefekkirleriyle Birer Saat. *Fikirler*, 5-7.

Mesut, İ. (1954, Mart). Mustafa Rahmi Balaban. *Bilgi*, 15-16.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Mustafa Rahmi Balaban'ın Cenevre Beynelmillel Terbiye Kongresine gönderilmesi. Erişim Adresi:

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21155933_fihrist_1929.pdf.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-57-5. Nice Yeni Terbiye Kongresine katılması.

Şahin, M. (2005). *Hayatı Ve Düşünceleriyle Mustafa Rahmi Balaban*. Ankara: Phoenix.

Tanır, E., & Aslan, C. (2019). Birinci Heyet-i İlmiye Ve Çalışma Esasları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(1), 251-276.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 49-253-84. Terbiyevi Ruhیات Laboratuvarı Eseri Hakkında. *Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946): Çalışma Programları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*. (1990). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

3-5 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN RİSK ALMA DAVRANIŞLARINDA ANNE TEŞVİĞİNİN ETKİSİ

The Effect of Mother's Encouragement in Risk-Taking Behaviors of 3 to 5 Year-Old Children

Büşra Karaman¹, Ayşe Yıldırım², Muhammed Şükrü Aydın³,

ÖZET

Risk alma davranışı, kazanç ve kayıp ihtimallerini içinde barındıran durumlar arasında tercih yapmayı içerir. Araştırmalar bilişsel beceriler, cinsiyet ve sosyalleşme süreçleri gibi çeşitli faktörlerin çocuklarda risk alma davranışını etkilediğini göstermektedir. Bu çalışmada da annelerin riske teşvik edici sözleri ve risk almama yönündeki telkinlerinin çocuklarının risk alma davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda gruplar arası deneysel desene sahip olan bu çalışmada risk alması yönünde açıklama yapılan ve risk almaması yönünde açıklama yapılan şekilde iki deney grubu ve annenin ortamda bulunmadığı kontrol grubu olmak üzere üç koşul oluşturulmuştur. Araştırmaya okul öncesi eğitim alan, yaşları üç ile beş arasında değişen 57 kız, 57 erkek olmak üzere toplamda 114 katılımcı dâhil edilmiştir. Uygulamalar Ekim 2024 ile Mart 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çocukların risk alma davranışlarını değerlendirmek üzere kazanç ve kayıp denemelerinin yer aldığı bir risk alma görevi uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda anneleri tarafından risk almaya teşvik edilen çocuklar ile anneleri tarafından riske teşvik edilmeyen çocukların risk alma davranışları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Deney ve kontrol grupları arasındaki farklar incelendiğinde, anneleri tarafından riske teşvik edilen deney grubundaki çocukların diğer gruplardaki çocuklara kıyasla anlamlı olarak daha fazla risk aldıkları görülmüştür. Anneleri tarafından riske teşvik edilmeyen ve annenin ortamda bulunmadığı kontrol grubundaki çocukların risk alma davranışlarında ise anlamlı farklılık bulunmamıştır. Yine sonuçlara göre, risk alma davranışlarında kız ve erkek çocukları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Bulgular çocukların risk alma davranışında etkisi olabilecek faktörler üzerinden sınırlılık ve önerilerle birlikte tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlik, okul öncesi dönem, risk, risk alma davranışı

ABSTRACT

Risk-taking behavior involves making choices between situations that entail potential gains and losses. Research indicates that various factors such as cognitive abilities, gender, and socialization processes influence children's risk-taking behavior. This study aimed to examine the impact of mother's encouragement or discouragement of risk-taking on children's risk-taking behaviors. Accordingly, a between-subjects experimental design was used, comprising three conditions: a risk-encouraging experimental group, a risk-discouraging experimental group, and a control group in which the mother was absent from the environment. A total of 114 participants, 57 girls and 57 boys, receiving pre-school education and aged between 3-to 5-years, were included in the study. The applications were carried out between October 2024-March 2025. A risk-taking task involving gain and loss trials was administered to assess children's risk-taking behavior. The ANOVA results indicated a significant difference in risk-taking behavior between children encouraged to take risks by their mothers and those discouraged from doing so. When the differences between the experimental and control groups were examined, analyses revealed that children in the experimental group who were encouraged to take risks by their mothers were found to take significantly more risks than children in the other groups. No significant difference was found between the risk-discouraging group and the control group. According to the results, there were no significant difference in risk-taking behaviors of girls and boys. The findings are discussed along with limitations and suggestions regarding factors that may have an impact on children's risk-taking behavior.

Keywords: Parenting, preschool period, risk, risk-taking behavior

1. ORCID: 0009-0001-2263-5547
2. ORCID: 0009-0001-1077-7759
3. ORCID: 0000-0003-1112-3180

1. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, karamanbusra13@gmail.com
2. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, yildirmayse@gmail.com
3. Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, muhammed.aydin@selcuk.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır

Karaman, B., Yıldırım, A. ve Aydın, M. Ş. (2025). "3-5 Yaş Arası Çocukların Risk Alma Davranışlarında Anne Teşviğinin Etkisi" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.192-208.

Makale Geliş Tarihi: 14 Haziran 2025 Kabul Tarihi: 24 Eylül 2025

EXTENDED ABSTRACT

Risk-taking behavior requires making a choice between actions and considering the possibility of losing as a result of this behavior (Furby & Beyth-Marom, 1992). When the literature is examined, it is seen that risk-taking behavior in children is affected by many developmental factors. These factors include cognitive skills, age, gender, lived experiences, peer influence and parenting (Little, 2010). When the literature is examined, although there are studies on the effects of parents on children's risk-taking behaviors, most of them go through indirect effects. The question of what happens when parents monitor and verbally report their children has not yet been answered in terms of children in early childhood. Therefore, the current study aims to test the direct effect of parents. The aim of the current study is to examine the effect of mother's risk-encouraging and risk-inhibiting verbal statements on the risk-taking behaviors of 3-5 year-old children in the experimental setting. In this direction, the hypotheses formed in the current research are as follows. H1: The risk-taking behavior of the children in the experimental group in which the mothers use risk-encouraging reports will be higher compared to the risk-taking behavior of the children in the control group and the experimental group in which the mothers use non-risk-encouraging reports. H2: The risk-taking behavior of the children in the experimental group in which the mothers use non-risk-encouraging reports will be lower compared to the risk-taking behavior of the children in the control group.

The study was conducted in 3 kindergartens in Konya, Türkiye. Children aged between 3 to 5-year-old ($M = 55.47$, $SD = 4.41$) were included in the study. Participants were randomly assigned to experimental groups. There were total of 114 participants, 19 girls and 19 boys in each group. In order to assess children's risk-taking behavior, Hart and Levin (2003) used a task with gain and loss trials. In this task, one box is placed on the right side of the child and the other on the left side. Sad and smiling facial expressions were placed under these boxes. Under the box on the right side, 1 smiley face expression was always placed; under the box on the left side, 2 smiley faces or 1 sad face expression were placed in random order. While the 1 smiley face on the right side remained constant in each game, the facial expressions placed under the box on the left side (2 smiley faces / 1 sad face) changed in a certain pattern. In the task, each smiley face means a new reward (sticker), while a sad face means that the child will lose one of the rewards (see Figure 1). For the children in the first experimental group, mothers made risk-encouraging statements before the task (earn as many stickers as you can) and then the risk-taking game was applied. For the children in the second experimental group, their mothers gave verbal instructions that did not encourage risk-taking (losing the stickers in their hands) and the game was started.

Results indicated that children whose mothers encouraged them to take risks engaged in significantly more risk-taking than both children in the discouragement group and those in the control group. Conversely, no significant difference was found between the risk-discouragement group and the control group. These results suggest that parental encouragement is a strong determinant of children's choices under uncertain conditions, while discouragement alone may not be sufficient to reduce risk-taking, possibly due to children's intrinsic motivation for play and exploration. The analyses further revealed no significant differences in risk-taking based on age, gender, maternal education, income, or employment status. The absence of gender differences contrasts with some findings in the literature suggesting that parents encourage boys more than girls in risk-related contexts. In the present sample, however, both boys and girls appeared equally responsive to mothers' verbal cues. This may indicate that gender-based differences in risk-taking behaviors become more pronounced at later developmental stages, while early childhood behaviors are more strongly shaped by immediate parental input. These findings align with Bandura's social learning theory, which emphasizes the role of parental feedback and modeling in shaping children's behaviors. Encouraging statements functioned as social reinforcement, motivating children to pursue uncertain rewards despite potential losses. By contrast, discouraging statements may have had weaker effects because they conflicted with children's play motives and reward sensitivity at this developmental stage. The findings also resonate with studies showing that parental encouragement fosters children's willingness to engage in challenging or risky activities, while restrictive approaches are less consistently effective.

Overall, the study highlights that brief and situation-specific parental statements can directly influence preschoolers' risk-taking choices. This suggests that parental discourse functions as a powerful proximal factor in early childhood decision-making. However, future research should examine whether these effects vary with broader parenting styles, father involvement, or in more naturalistic contexts, as well as explore cultural and developmental variations in children's responsiveness to parental guidance.

GİRİŞ

Risk, seçenekler arasında tercih yapıldığında kayıp ya da kazanç ihtimalini içinde barındıran bir fenomendir. Risk alma davranışı eylemler arasında tercih yapmak ve bu davranış sonucunda kaybetme ihtimalini de göz önünde bulundurarak seçim yapılmasını gerektirmektedir (Furby ve Beyth-Marom, 1992). Bu seçim yapılırken sonuçları tahmin etme ve bunlardan en yüksek faydayı elde etmek amaçlanmaktadır (Igra ve Irwin, 1996). Alan yazın incelendiğinde çocuklarda risk alma davranışının gelişimsel olarak birçok faktörden etkilendiği görülmektedir. Bilişsel beceriler, yaş, cinsiyet, yaşantısal deneyimler, akran etkisi ve ebeveynlikle ilgili faktörler bunlar arasında sayılabilir (Allen, 2024; Defoe ve ark., 2020; Hao ve ark., 2025; Little, 2010).

Okul öncesi dönemde çocukların ödül ve kayıp deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları risk alma davranışlarının gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklar için olumlu geri bildirimler (örn., gülen yüz, ödül kazanma) yalnızca somut bir kazancı değil, aynı zamanda sosyal onay ve başarı hissini de temsil etmektedir (Spinrad ve Stifter, 2006). Buna karşılık üzgün yüz veya ödül kaybı gibi olumsuz geri bildirimler ise hayal kırıklığı, öfke ya da üzüntü gibi duygusal tepkilere yol açarak çocukların duygu düzenleme ve baş etme becerilerini harekete geçirmektedir (Eisenberg ve ark., 2010). Erken çocuklukta ödül ve kayıp deneyimlerinin çocukların gelecekteki seçimlerinde sonuçları tahmin etme, neden-sonuç ilişkisi kurma ve farklı olasılıkları değerlendirme gibi üst düzey bilişsel becerilerin gelişimine katkı sağladığı söylenebilir (Zelazo ve ark., 2003). Günümüzde bu beceriler okul öncesi eğitim programlarında da desteklenmektedir. Örneğin, "Çocuklar için Felsefe (P4C)" uygulamaları aracılığıyla çocukların alternatif sonuçları düşünme ve öngörü geliştirme becerileri teşvik edilmektedir (Eroğul ve Civelek, 2025; Trickey ve Topping, 2004). Ayrıca bu süreci Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür, zira çocuklar çevrelerinden gözlemledikleri ödül ve ceza deneyimlerinden öğrenir, davranışlarını modelleyerek şekillendirirler (Bandura, 1977). Aynı zamanda Kohlberg'in (1981) ahlak gelişimi kuramı açısından da çocukların doğru-yanlış ve güvenli-riskli davranışları ayırt etme süreçlerinin erken yaşlarda temellendirildiği görüşü alanda hakimdir. Dolayısıyla erken çocuklukta ödül ve kayıp geri bildirimlerinin nasıl algılandığını anlayarak çocukların riske yaklaşımlarını değerlendirmek, risk alma davranışının gelişimsel dinamiklerini açıklamak açısından büyük önem taşımaktadır.

İnsan yaşamında olasılıkları tahmin etme, sonuçları öngörme ve karar verme açısından gelişimsel farklılıkların ortaya çıktığı açıktır (Harshman ve ark., 2007). Dolayısıyla bilişsel gelişim risk faktörlerinin algılanması ve sonuçların öngörülebilmesi için önem arz etmektedir. Okul öncesi dönemde çocuklar her ne kadar bilişsel açıdan belirli bir düzeyde olsa da, risk analizi ve muhakeme gelişimi gibi bilişsel işlevlerin yetişkinlik dönemlerine kadar devam ettiği bilinmektedir (Crone ve Dahl, 2012). Bu durum karar verme, planlama, bilgilerin analizi ve muhakeme becerisi gibi bilişsel süreçlere etki eden prefrontal korteks aktivasyonu ve miyelinasyon artışı ile de açıklanmaktadır (Crone ve ark., 2003; Luna ve Sweeney, 2001). Ayrıca Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre erken çocukluk, çocukların işlem öncesi dönemde bulunduğu ve mantıksal muhakeme süreçlerinin henüz tam anlamıyla gelişmediği bir evredir. Bu açıdan yaklaşıldığında risk analizi, neden-sonuç ilişkilerini kurma ve soyut düşünme gibi bilişsel beceriler daha sonraki gelişim evrelerinde daha belirgin şekilde olgunlaşmaktadır (Piaget, 1931/2011).

Çocukların risk algısı yaşla birlikte gelişmekte olan bilişsel ve sosyal faktörlerden etkilenerek değişim gösterir (Knoll ve ark., 2017; Lu, 2022). Erken çocukluk dönemindeki çocukların hem sınırlı deneyimlere sahip olmaları hem de soyut düşünme becerilerinin henüz tam anlamıyla gelişmemesi nedeniyle risk algıları genellikle somut ve doğrudan tecrübelerle şekillenmektedir (Reniers ve ark., 2016). Ancak bu durum, okul öncesi dönemdeki çocuklarda risk algısının hiç görülmediği anlamına gelmemelidir. Örneğin, Schrieber ve Lukin'in (1978) üç ve yedi yaşları arasındaki çocuklarla yapmış olduğu öncü çalışmada, çocuklara riskli sahneler gösterilmiş ve çocuklardan sahnenin riskli olup olmadığını değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışmanın sonucunda her yaştan çocuğun riski algılayabildikleri bulunmuştur. Bir başka çalışmada, dört ve beş yaşındaki çocukların tekrarlanan olumsuz deneyimlerden veya sosyal uyarılardan sonra risk algılarını geliştirebildikleri ve çevrelerinden aldıkları uyarılarla riskleri daha doğru değerlendirebildikleri belirtilmiştir (Lu, 2022). Orta çocukluk döneminden itibaren çocuklar soyut düşünme becerileri kazanmaya başladıkça; bu değişim, risk algılarının daha karmaşık hâle gelmesine neden olabilir. Yine de, ergenlik öncesi dönemdeki çocukların soyut riskleri tam olarak değerlendirme yeteneklerinin hâlâ sınırlı olduğunu söylemek mümkündür (Knoll ve ark., 2017). Ergenlik dönemine doğru bağımsız düşünme ve soyut kavramları anlama becerileri arttıkça; gençlerin risk algıları da daha karmaşık hâle gelmektedir. Ayrıca bu dönemdeki sosyal etkileşimlerin çeşitlenmesiyle ergenler riskleri farklı şekilde değerlendirebilirler. Örneğin, akranlarının riskli davranışlarını gözlemleyerek bu davranışları normalleştirmek ergenlik döneminde sık karşılaşılan bir durumdur (Reniers ve ark., 2016). Yetişkinlik dönemlerinde ise bireyler sosyal-bilişsel açıdan daha deneyimli ve olgunlaştıklarından, risk algıları daha dengeli hale gelir, geçmiş deneyimler ve sosyal etkileşimlerle birlikte riskleri daha doğru değerlendirmeye başlarlar (Lu, 2022). Bütün bu süreç birlikte ele alındığında, risk algısının bilişsel gelişim düzeyine bağlı olarak değişebileceği ancak sosyal çevre ve deneyimlerin de bu sürecin şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Çocukların risk algılarının nasıl gelişim gösterdiğinin yanı sıra risk alma davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi de alanyazın açısından önemlidir. Bu bağlamda ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları çocukların risk alma davranışlarını şekillendiren önemli bir etkidir. Araştırmaların birçoğunda ebeveynlerin kız çocuklarından daha narin ve uysal, erkek çocuklarından ise hareketli, cesaretli ve güçlü olmalarını bekledikleri ifade edilmektedir (bkz. Eroğul ve Civelek, 2025). Bu beklentiler çocuk yetiştirme sürecinde davranışsal pekiştirme olarak kendini göstermekte ve riskli oyunlar ya da cesaret gerektiren görevler söz konusu olduğunda cinsiyete dayalı farklı tutumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda ebeveyn yetiştirme tarzlarının erkek ve kız çocuklarının risk alma davranışında farklılaşmalar ortaya çıkardığı raporlanmıştır (Booth ve Nolen, 2012; Cardenas ve ark., 2012). Bu farklılaşmanın sebebi ise ebeveynlerin riskli görev ve oyunlarda kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarını sosyal normlardan -erkeklerin kızlara göre daha güçlü, rekabetçi ve cesur olması gerektiği inancı- etkilenerek daha fazla cesaretlendirdikleri ve görevleri desteksiz yerine getirmeleri için teşvik ettikleri şeklinde açıklanmaktadır (Ginsburg ve Miller, 1982; Hart ve Levin, 2003). Özellikle ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetine göre riskli oyunlara yönelik tutumları farklılık gösterebilmektedir. Örneğin bir çalışmada, ebeveynlerin kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarının daha fazla riskli oyunlara katılmalarına izin verdikleri ve bu oyunlara daha yüksek risk toleransı gösterdikleri bulunmuştur (Ryan ve ark., 2024). Bu durum ebeveynlerin toplumsal cinsiyet normlarına dayalı olarak çocuklarını cesaretlendirme biçimlerinin çocukların risk alma davranışlarını etkileyebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca ebeveynlerin kendi cinsiyetlerinin de riskli oyunlara yönelik tutumlarını etkileyebileceği unutulmamalıdır. Örneğin, bir çalışmada annelerin çocuklarının riskli oyunlara katılımını daha fazla sınırladıkları; babaların ise daha fazla izin verdikleri raporlanmıştır (Smith ve ark., 2024). Bu açıklama ve bulguları genel olarak ele aldığımızda ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının çocukların risk alma davranışlarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Çocukların risk alma davranışlarını etkileyen ebeveynlikle ilgili faktörlerden bir diğerinin ise ebeveyn izlemesi olduğu düşünülmektedir. Ebeveyn izlemesi çocuğun davranışlarına odaklanarak, onu dikkatlice takip ederek gözlemlemeyi içeren bir eylemdir (Dishion ve McMahon, 1998). Bireylerin başkaları tarafından izlenmesinin performans ve davranış değişikliklerine sebep olduğuna yönelik araştırmalar (örn., Rhea ve ark., 2003) göz

önüne alındığında, ebeveynleri tarafından izlenen ve ebeveynlerinden risk tercihiyle ilgili sözel bildirimler alan çocukların risk alma davranışlarının da etkilenebileceğini düşünmek mümkündür. Örneğin, 6-11 yaş arasındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada, çocukların seyircilerin tercihlerine göre davranışlarını değiştirdiği bulunmuştur (Banerjee, 2002). Daha büyük yaş grubuyla yapılan bir başka çalışmada Defoe ve arkadaşları (2020), akranların veya yetişkinlerin varlığının ergenlerin riskli kararlarını önemli ölçüde değiştirebileceğini ve yetişkinlerin varlığının genellikle daha temkinli seçimlere yol açtığını gözlemlemişlerdir. Benzer şekilde annelerin çocuklarının yeni katıldıkları sosyal bağlamlarda insanlar veya durumlar hakkında o an aktardıkları bilgilerin de çocukların sonraki düşünce ve davranışlarında etkili olduğu bilinmektedir (Aktar ve ark., 2022; Zeytinoğlu ve ark., 2025). Bu nedenle ebeveyn izlemesi sırasında ebeveynin çocuğa verdiği tepki ve bildirimlerin çocukların risk alma davranışını etkileyebileceği ön görülebilir. Bu noktada çocukların risk alacakları durumlarda ebeveynlerinden aldıkları olumlu tepkilerin risk alma davranışını artırması; risk almaya yönelik olumsuz/engelleyici tepkilerin ise risk alma davranışını azaltması beklenebilir.

Alanyazın incelendiğinde risk alma davranışları konusunda gerçekleştirilen çalışmaların büyük bir bölümünün ergenlik dönemine odaklandığı görülmektedir. Odak noktasının ileri yaşlara kaymasının nedeni ergenlikte artan bağımsızlık, akran etkisi ve nörobiyolojik değişimlerin riskli davranışları daha görünür hale getirmesidir (Casey ve ark., 2016). Ancak okul öncesi dönemdeki çocukların da çevreyle etkileşimleri sırasında çeşitli risk alma davranışları sergiledikleri ve bu davranışların onların öğrenme süreçleri, keşif davranışları ve sosyal gelişimleriyle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Couture ve ark., 2025). Buna rağmen okul öncesi dönemdeki çocuklarda risk alma davranışlarını sistematik olarak ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Erken çocukluk döneminde az sayıda çalışma olmasının bir diğer nedeni küçük çocuklarda risk alma davranışlarının ölçülmesinin ve standartlaştırılmış yöntemlerle incelenmesinin zorluğundan da kaynaklanıyor olabilir. Yine de son yıllarda küçük çocuklarda risk alma davranışlarının nedenlerinin anlamaya duyulan ihtiyaç nedeniyle çalışmaların artmaya başladığı görülmektedir (Couture ve ark., 2025; Hao ve ark., 2025). Bu çalışmada da çocukların risk alma davranışlarını küçük yaş gruplarında ebeveynlik faktörleriyle birlikte incelenerek alanyazına özgün bir katkı sunmak amaçlanmaktadır. Böylece risk alma davranışlarının anlaşılmasında hem yaş farklılıkları hem de ebeveyn etkisinin rolü incelenerek sayıları yeni artmakta olan çalışmalara katkı sağlanacaktır. Bu sayede özellikle erken çocukluk döneminde risk alma davranışlarının anlaşılması, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek olumsuz davranışların önlenmesi ve çocuk güvenliğine yönelik uygulamaların geliştirilmesi açısından araştırmanın önemli bir zemin sunacağı düşünülmektedir.

Alanyazında görüldüğü üzere ebeveynlerin çocukların risk alma davranışları üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar ebeveyn tutumları veya ebeveyn uygulamaları gibi dolaylı ebeveyn davranışları üzerinden yürütülmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin çocuklarını gözlemleyerek doğrudan risk ile ilgili sözel bildirimlerde bulunduğu durumların erken çocukluk dönemindeki çocukların risk alma davranışları üzerindeki etkisi hâlâ yeterince araştırılmamıştır. Bu noktada araştırma alanyazına doğrudan annelerin riske yönelik sözlü bildirimlerinin etkisini test ederek katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, deney ortamında annelerin riske teşvik edici ve risk almayı önleyici sözel bildirimlerinin üç ve beş yaşları arasındaki çocukların risk alma davranışları üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Annelerin risk almayı teşvik edici sözel bildirimlerde bulunduğu deney grubundaki çocukların risk alma davranışları, kontrol grubundaki ve annelerin risk almayı önleyici bildirimlerde bulunduğu deney grubundaki çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde artacaktır.

H2: Annelerin risk almayı önleyici sözel bildirimlerde bulunduğu deney grubundaki çocukların risk alma davranışları, kontrol grubundaki çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde azalacaktır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırma Deseni

Araştırma gruplar arası deneysel desene sahiptir. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan anne teşviği: annenin ortamda olmadığı kontrol grubu, annenin riske teşvik edici sözel bildirimler kullandığı (deney grubu 1) ve annenin risk almayı önleyici sözel bildirimler kullandığı (deney grubu 2) olmak üzere üç koşuldan oluşmaktadır.

1.2. Katılımcılar

Araştırma Konya ilindeki 3 farklı özel okul öncesi eğitim kurumunda gerekli izinler alınarak yürütülmüştür. Araştırmaya üç, dört ve beş ($Ort = 55.47$, $SS = 4.41$) yaşlarındaki çocuklar dahil edilmiştir. Katılımcılar eşlemeli gruplar deseni ile kontrol ve deney gruplarına atanmıştır. Her grupta 19'ar kız ve erkek olmak üzere araştırmada toplamda 114 katılımcı bulunmaktadır. Çalışmaya özel gereksinimli çocuklar dâhil edilmemiştir. Bunun sebebi ise risk faktörünün ve deney prosedürünün anlaşılmasında ve çalışma sonundaki kazanç ve kayıp durumlarına aşırı reaksiyon gösterilmesi gibi olasılıkları barındırmasıdır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin tamamını anneler oluşturmuştur. Annelere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcı çocukların annelerine ilişkin demografik bilgiler

Değişkenler		n	%
Eğitim düzeyi	İlkokul-Ortaokul	3	2.6
	Lise	20	17.5
	Ön lisans	24	21.1
	Lisans	56	49.1
	Lisansüstü	11	9.6
Algılanan gelir düzeyi	Orta	60	52.6
	Üst-orta	43	37.7
	Yüksek	11	9.6
Çalışma durumu	Çalışıyor	92	80.7
	Çalışmıyor	22	19.3

1.3. Veri Toplama Araçları

1.3.1. Risk Alma Görevi

Çocukların risk alma davranışını değerlendirmek için Hart ve Levin'in (2003) tasarladığı, kazanç ve kayıp denemelerinin yer aldığı bir görevden faydalanılmıştır. Bu görev, çocukların ödül ve kayıp deneyimlerinden öğrenmesini temel alan bir yapı sunması nedeniyle Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Çocuklar, oyun sırasında olumlu geri bildirimleri (gülen yüz) ve olumsuz geri bildirimleri (üzgün yüz) gözlemleyerek davranışlarını şekillendirebilir ve riskli ya da güvenli seçimler yapmayı öğrenebilirler (Bandura, 1977).

Görevde çocukların önüne özdeş iki kutu koyulmaktadır. Kutulardan biri çocuğun sağ tarafına diğeri sol tarafına gelecek şekilde yerleştirilmektedir. Bu kutuların altına üzgün ve gülen yüz ifadeleri yerleştirilmiştir. Sağ taraftaki kutunun altına her zaman 1 gülen yüz ifadesi; sol taraftaki kutunun altına ise sırası rastgele olacak

şekilde 2 gülen yüz ifadesi veya 1 üzgün yüz ifadesi koyulmaktadır. Sağ taraftaki 1 gülen yüz ifadesi her oyunda sabit kalırken, sol taraftaki kutunun altına yerleştirilen yüz ifadeleri (2 gülen yüz / 1 üzgün yüz) ise belirli bir örüntü içerisinde yer değiştirmektedir. Oyunda her gülen yüz ifadesi yeni bir ödülü (çıkartma) ifade ederken, üzgün yüz ifadesi ise çocuğun elindeki ödüllerden birinin eksileceği anlamına gelir.

Oyuna başlamadan önce çocuklara ayrı bir kutu verilir. Bu kutuda oyun öncesinde her çocukta aynı olacak şekilde çıkartmalar bulunmaktadır. Kutu çocuğa ödül kutusu olarak tanıtılır ve içinde biriktireceği tüm çıkartmaların oyun sonunda kendisine verileceği söylenir. Asıl oyunlara geçmeden önce risk oyunu çocuklara anlatılır ve deneme amaçlı üç kez oynanır. Çocukların oyunu anladığından emin olduktan sonra test aşamasındaki oyunlara geçilir. Test aşamasında ise toplamda 10 kez oynanmaktadır. Her oyun öncesinde çocukların hangi yüz ifadesinin yerleştirildiğini görmemeleri için gözlerini kapatmaları istenir. O sırada yüz ifadeleri kutuların altına yerleştirilir. Daha sonra çocuklardan gözlerini açmaları ve istedikleri bir kutuyu seçmeleri istenir. Çocukların seçtiği kutunun yönü araştırmacı tarafından not edilir.

Sağ (her zaman 1 gülen yüz ifadesinin bulunduğu) tarafı seçen çocukların her zaman yeni bir çıkartma kazanacakları garantili olduğu için riskten kaçındıkları düşünülmektedir. Bu nedenle sağ tarafın seçilmesi çocukların risk alma davranışında bulunmadığı anlamına gelmektedir. Sol (bazı durumlarda 2 gülen yüz ifadesinin, bazı durumlarda 1 üzgün yüz ifadesinin bulunduğu) tarafı seçen çocukların ise daha fazla çıkartma kazanmak için kaybetmeyi de göze alarak riskli seçim yaptığı düşünülmektedir. Bir başka deyişle, sol tarafın seçilmesi çocukların risk alma davranışında bulunduğu anlamına gelmektedir. Şekil 1’de kutular ve yüz ifadelerinin katılımcılara sunulduğu yer almaktadır.

1.4. İşlem

Araştırma için Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulundan etik onay (2024/166 sayılı karar) alınmıştır. Uygulamalarda ilk olarak katılımcı çocukların annelerinden Bilgilendirilmiş Onam Formunu doldurmaları istenmiş; ardından araştırmaya çocuklarının katılmasını kabul edenlere Demografik Bilgi Formu doldurtulmuştur. Kız ve erkek çocuk sayısının gruplarda eşit olmasına dikkat edilmiş, seçkisiz atama ile katılımcılar üç farklı gruba atanmıştır. Araştırma, okul öncesi kurumların araştırmacılara tahsis ettiği sessiz bir ortamda yürütülmüştür. Çocuklar deney odasına bireysel olarak alınmış ve kendileriyle bir oyun oynanacağı söylenerek risk alma oyunu detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Daha sonra oyunun kurallarını anlayıp anlamadıklarını test etmek üzere üç deneme oyunu oynanmıştır.

İlk deney grubundaki çocuklara, anneleri oyun öncesinde risk almayı teşvik edici cümleler söylemiş (kazanabildiğin kadar çok çıkartma kazan; hadi dene çıkartmaları kazanabilirsin) ve ardından risk alma oyunu uygulanmıştır. İkinci deney grubundaki çocuklara ise anneleri risk almayı önleyici cümleler söylemiş (elindeki

çıkartmaları kaybetme; dikkat et çıkartmaları kaybedebilirsin) ve oyuna geçilmiştir. Annelerin dâhil olduğu gruplarda anne deney ortamına girmeden önce çocuklarına ne söyleyecekleri kendilerine araştırmacılar tarafından bildirilmiştir. Daha sonrasında anne ve çocuk bir arada deney odasına alınmıştır. Risk alma oyunu çocuğa anlatılmış ve oyun denemeleri yapılmıştır. Denemelerin ardından, anneler riske dair kendilerine deney öncesinde verilen cümleleri çocuklarına söylemiş ve odadan ayrılmışlardır. Deney kurgusunda annenin odadan çıkarılma sebebi, annelerin fiziksel varlığından ziyade annelerin sözlü bildirimlerinin etkisinin test edilmek istenmesidir. Anne tepkisinin olmadığı kontrol grubunda ise araştırmacı ve çocuk risk alma oyununu oynamışlardır. Oyun sonunda çocukların ödül kutusunda biriktirdiği çıkartmalar hediye paketine koyularak çocuklara verilmiştir. Çocuklara ve annelerine katılım sağladıkları için teşekkür edilerek deney sonlandırılmıştır.

2. BULGULAR

Bu çalışmanın amacı anne teşviğinin çocukların risk alma davranışı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırmanın temel amacına yönelik analizlere geçmeden önce çocukların yaşı ve cinsiyeti; annelerin eğitim düzeyi, algıladıkları gelir düzeyi ve çalışma durumlarının risk alma davranışlarıyla olan bağlantılarını görmek üzere demografik değişkenlerin etkisi incelenmiştir.

İlk olarak katılımcıların ay cinsinden yaşları ile risk alma davranışları arasındaki korelasyonlara bakıldığında, çocukların risk alma davranışları ile yaşları arasında anlamlı ilişkiler olmadığı görülmüştür ($r = .024, p > .05$, bkz. Tablo 2).

Tablo 2.

Çocukların risk alma davranışları ile yaşları (aylık) arasındaki ilişkilere dair korelasyon tablosu

Değişken	Risk Alma Davranışı
Yaş (aylık)	.024

Kız ve erkek çocuklarının risk alma davranışları arasındaki fark incelendiğinde, kız ve erkek çocukları arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($t(112) = -1.19, p > .05$, bkz. Tablo 3).

Tablo 3.

Kız ve erkek çocuklarının risk alma davranışlarının ortalama, standart sapma değerleri ve t testi sonucu

Değişken	Kız	Erkek	t
Risk Alma Davranışı	4.1±2.6	3.52±2.5	-1.19

Annelerin eğitim düzeyinin çocukların risk alma davranışları üzerindeki etkisini test etmek için yapılan ANOVA sonucunda, anne eğitim düzeyinin anlamlı etkisinin olmadığı görülmüştür ($F(4,109) = .86, p > .05$, bkz. Tablo 4).

Tablo 4.

Çocukların risk alma davranışlarında anne eğitim düzeyinin etkisine ilişkin ANOVA tablosu

Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	F	p
Gruplar Arası	98.94	4	14.73	1.80	> .05
Gruplar İçi	464.182	109	8.15		
Toplam	563.132	113			

Not. KT = Kareler Toplamı; SD = Serbestlik derecesi; KO = Kareler Ortalaması

Benzer şekilde, ANOVA sonuçları annelerin algıladıkları gelir düzeyinin de çocukların risk alma davranışları üzerindeki anlamlı etkisinin olmadığını göstermiştir ($F_{(2,111)} = .49, p > .05$, bkz. Tablo 5).

Tablo 5.

Çocukların risk alma davranışlarında gelir düzeyinin etkisine ilişkin ANOVA tablosu

<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>SD</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar Arası	6.67	2	3.33	.49	> .05
Gruplar İçi	756.455	111	6.81		
Toplam	763.132	113			

Not. KT = Kareler Toplamı; SD = Serbestlik derecesi; KO = Kareler Ortalaması

Annelerin çalışma durumunun da çocukların risk alma davranışlarında anlamlı farklılık oluşturmadığı bulunmuştur ($t(112) = .82, p > .05$, bkz. Tablo 6).

Tablo 6.

Çocukların risk alma davranışlarında annelerin çalışma durumunun etkisine yönelik ortalama, standart sapma değerleri ve t testi sonucu

<i>Değişken</i>	<i>Çalışıyor</i>	<i>Çalışmıyor</i>	<i>t</i>
Risk Alma Davranışı	3.7±2.6	4.22±2.4	.82

Araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla annelerin risk almaya yönelik teşviklerinin çocukların risk alma davranışı üzerindeki etkisini anlamak üzere Tek Yönlü Denekler Arası ANOVA analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, anneleri tarafından risk alması söylenen çocukların, anneleri tarafından risk almaması yönünde telkinde bulunan çocukların ve kontrol grubundaki çocukların risk alma davranışları arasında anlamlı bir fark oluşturduğu bulunmuştur. Tek yönlü denekler arası ANOVA analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7.

Deney ve kontrol gruplarındaki çocukların risk alma davranışlarındaki farklılıklara ilişkin ANOVA tablosu

<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>SD</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar Arası	123.386	2	61.69	14.83	< .001
Gruplar İçi	461.632	111	4.15		
Toplam	585.018	113			

Not. KT = Kareler Toplamı; SD = Serbestlik derecesi; KO = Kareler Ortalaması

Anne etkisinin oluşturduğu bu farkların hangi gruplardan kaynaklandığını saptayabilmek için gruplar arası karşılaştırmayı sağlayan Tukey HSD testi uygulanmıştır. Tukey HSD test analizi sonuçlarına göre, anneleri tarafından risk alması söylenen çocuklar ile anneleri tarafından risk almaması yönünde telkinde bulunan çocukların risk alma davranışları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Benzer şekilde, anneleri tarafından risk alması söylenen çocuklar ile kontrol grubundaki çocukların risk alma davranışları arasında da anlamlı

farklılıklar olduğu görülmüştür. Buna göre, annelerinin riske teşvik edici bildirimde bulunduğu çocuklar, diğer koşullardaki çocuklara kıyasla daha fazla risk alma davranışı göstermiştir. Ayrıca analizlere göre, anneleri tarafından risk almaması yönünde telkinde bulunulan çocuklar ile kontrol grubundaki çocukların risk alma davranışları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8’de paylaşılmıştır.

Tablo 8.

Deney ve kontrol gruplarındaki çocukların risk alma davranışlarındaki farklılıklara ilişkin ikili karşılaştırmalar

	Grup	Ort. Farkı	SS	p	Min.	Maks.
Risk Alması Söylenen Deney Grubu	Risk Almaması Söylenen Deney Grubu	2.52	.46	<	1.41	3.63
	Kontrol	1.55	.46	< .01	.44	2.66
Risk Almaması Söylenen Deney Grubu	Risk Alması Söylenen Deney Grubu	-2.52	.46	<	-3.63	-1.41
	Kontrol	-.97	.46	.098	-2.08	.13
Kontrol Grubu	Risk Alması Söylenen Deney Grubu	-2.52	.46	< .01	-2.66	-.44
	Risk Almaması Söylenen Deney Grubu	.97	.46	.098	-.13	2.08

3. TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, annelerin çocuklarının risk alma davranışına ilişkin teşvik edici ya da önleyici sözel bildirimlerinin üç ile beş yaş arasındaki çocukların risk alma davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma sonuçları, annelerin risk almaya yönelik kullandıkları ifadelerin, çocukların risk alma davranışları üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu göstermektedir. Çocuklarını risk almaya teşvik eden annelerin, bu bildirimleriyle çocuklarının risk alma eğilimini artırdığı; buna karşılık riskten kaçınmayı öğütleyen ifadelerin ise çocukları risk almaktan uzaklaştırdığı ortaya konmuştur. Buna göre, annelerin sözlü bildirimlerinin çocukların risk seçimiyle ilgili kararlarını doğrudan etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlardan hareketle, özellikle kazanç ve kaybın bir arada bulunduğu belirsiz durumlarda çocukların ebeveynlerinin söylemlerinden etkilenerek davranışlarını bu yönde şekillendirdiklerini söylemek mümkündür. Bulguların tartışılmasına sonuç çıkarıcı analizlerden başlanacak olup, ardından kontrol değişkenleri için yorumlar sunulacaktır.

Çalışmada ortaya çıkan temel bulgu, ebeveynlerin riske yönelik sözel bildirimlerinin okul öncesi dönemdeki çocukların risk alma davranışlarını etkilediği şeklindedir. Bu sonuç Bandura’nın (1977) sosyal öğrenme kuramı ile uyumlu görünmektedir. Çocuklar, ebeveynlerinden gelen sözel bildirimleri bir tür sosyal pekiştirme olarak algılıyor ve buna uygun davranış sergiliyor olabilirler. Nitekim daha önce yapılan araştırmalar çocukların yalnızca modelin davranışlarını gözlemleyerek değil, aynı zamanda modelden aldıkları sözel yönlendirmeler aracılığıyla da risk alma davranışlarında etkili olabileceğini ortaya koymuştur (Hao ve ark., 2025; Knoll ve ark., 2017).

Ebeveyn sözel bildirimlerinin çocukların risk alma davranışlarını etkileyeceği hususundaki bulgu genel olarak alanyazındaki benzer çalışmalarla örtüşmektedir. Araştırmalar ebeveynlerin çocukların risk alma davranışlarına yönelik verdikleri tepkilerin, bu davranışların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını sosyal referans olarak etkilediğine dair bulgular mevcuttur (Siegler ve ark., 2017; Smith ve Howes, 1994). Bu konuda yapılmış bir çalışmada ebeveynlerin 9 ile 13 yaşları arasındaki çocuklarına “korkma, yapabilirsin” gibi teşvik edici ifadelerinin çocukların riskli bir aktivite konusunda cesaretle girişimde bulunma eğilimini artırdığı raporlanmıştır (Silk ve ark., 2013). Ferrao ve Janssen (2015) de ebeveynlerin sözel bildirimlerle teşvikte bulunmasının 7-12 yaşları arasındaki çocukların ev dışında oynadıkları oyunları ve cesaretlerini artırdığını belirtmiştir. Benzer şekilde Ryan ve arkadaşlarının (2024) çalışmasında, ebeveynlerin özellikle erkek çocuklarını riskli oyunlara katılmaya

daha çok teşvik ettikleri ve bu durumun çocukların risk toleransını artırdığı raporlanmıştır. Her ne kadar bu araştırmada cinsiyet farkı bulunmamış olsa da, ebeveynlerin sözel teşviki çocukların risk alma davranışını anlamlı düzeyde artırmıştır. Bu durum, ebeveyn etkisinin cinsiyet fark etmeksizin kısa süreli ve duruma özgü biçimde bile etkili olabileceğine işaret etmektedir. Alanyazında görüldüğü üzere özellikle teşvik edici veya sınırlayıcı ifadeler, çocukların risk tercihlerine yaklaşım biçimlerini doğrudan etkileyebilir. Bu bağlamda ebeveynin yönlendirici rolü, çocuğun riskleri değerlendirmesinde ve bu durumlara nasıl yanıt verdiğinde belirleyici bir role sahip gibi görünmektedir. Bu çalışmada da ebeveynlerin risk almaya yönelik teşvik edici bildirimleri, çocukların potansiyel tehlikeye rağmen harekete geçme eğilimini güçlendirmiştir.

Anneleri tarafından risk almaması yönünde telkinde bulunan çocukların riske teşvik edilen çocuklara kıyasla daha düşük risk alma davranışı sergilemişler ancak annelerin ortamda bulunmadığı kontrol grubundaki çocuklar ile benzer düzeyde risk tercihinine yöneldikleri bulunmuştur. Bu sonuç çocukların riskten kaçınma yönünde daha dirençli olabileceklerini ve özellikle oyun bağlamında risk almayı ödül ile ilişkilendirdikleri için ebeveynin kaybetme uyarısının teşvik kadar güçlü etki göstermediğini düşündürülebilir (Dawber ve Morrongiello, 1999). Morrongiello ve Lasenby-Lessard (2007), çocukların riskten kaçınma davranışlarının ebeveyn uyarılarıyla sınırlı biçimde değiştiğini ancak keşif ve oyun motivasyonunun baskın olduğu durumlarda bu uyarıların etkisini yitirebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu bulgu erken çocukluk döneminde risk alma davranışının bilişsel ve duygusal motivasyonlar nedeniyle ebeveyn engellemelerine karşı daha dirençli olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada annelerin risk almayı ya da almamayı telkin eden bildirimlerinin ebeveyn tutum ve stillerindeki bazı örüntülerle yakından ilişkili olabileceği düşüncesi akla gelebilir. Nitekim aşırı kontrolcü ya da sınırlayıcı ebeveyn tutumları çocukların kendi kararlarını verme fırsatlarını kısıtlayarak onların riskli durumları değerlendirme ve bu durumlara karşı bireysel tepkiler geliştirme becerilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Alanyazında ebeveynlik stillerinin çocukların risk alma davranışları üzerinde etkili olabileceğine yönelik bulgular mevcuttur. Örneğin, Blanks (2016) aşırı otoriter ve kontrolcü ebeveyn tutumlarına maruz kalan çocukların daha fazla riskli davranış sergilediğini belirtmektedir. Benzer biçimde Hart ve Levin (2003), çocukların ebeveynleriyle etkileşimlerinin ve zamanla ebeveynleriyle özdeşleşmelerinin risk alma davranışlarının gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Hao ve arkadaşları (2025), ebeveynlerin denetleyiciliğinin çocukların risk tercihlerinde etkili olduğunu söylemektedir. Couture ve arkadaşları (2025) da ebeveynlerin haz yönelimli ve kontrolcü davranışlarının çocukların risk alma davranışlarıyla ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla çocukların riskli tercihlerinde ebeveynlerinin tutum ve davranışlarından doğrudan etkilenebileceği; ebeveynlerle kurulan yakın ilişkiler ve özdeşleşme süreçleri sonucunda çocukların risk alma davranışlarının ebeveynleriyle benzer biçimde şekillenebileceği söylenebilir. Ancak bu araştırmada ebeveynlik tutumları ölçülmediğinden ebeveynlerin sözel bildirimleri ile genel ebeveynlik tutumları arasındaki bağlantıların ayrıntılı olarak ortaya konulamaması bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelecek araştırmalarda ebeveyn tutumlarının da araştırmalara dahil edilmesi, ebeveynlerin çocuklarının risk tercihleri konusundaki sözel yönlendirmeleriyle genel ebeveynlik stillerinin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu daha kapsamlı biçimde ortaya koyabilir.

Bu alanda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu ergenlik dönemi ve daha büyük yaş gruplarındaki çocukların risk alma davranışlarına odaklanmaktayken (örn., Cerniglia ve Di Pomponio, 2024; Mancone ve ark., 2025), okul öncesi dönemdeki çocukların risk alma davranışlarına ilişkin araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma ilgili yaş grubundaki çocukların risk alma davranışlarını ve annelerin sözel bildirimlerinin bu davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen nadir araştırmalardan biri olması sebebiyle erken çocukluk döneminde risk alma davranışlarının anlaşılmasına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Araştırmada çocukların risk alma davranışlarındaki yaş farklılıklarına ilişkin elde edilen bulgulara göre üç, dört ve beş yaşlarındaki çocukların risk alma davranışlarında anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Söz konusu bulgu çocukların risk alma davranışlarının erken çocukluk döneminin kendi içerisinde sabit bir gelişimsel seyir izlediğine işaret ediyor olabilir. Araştırmada yaş değişkeninin risk alma davranışıyla ilişkili bulunmaması erken çocuklukta risk alma eğiliminin yaşa bağlı bilişsel gelişimden ziyade sosyal yönlendirmelerle şekillenebileceğini de düşündürülebilir.

Piaget'nin (1931/2011) kuramına göre işlem öncesi dönemdeki çocukların neden-sonuç ilişkilerini sınırlı biçimde kurabildiklerini ve soyut risk kavramlarını tam anlamıyla değerlendiremedikleri bilinmektedir. Bu bağlamda çocukların risk seçimleri daha çok ebeveynin sözel yönlendirmesine ve doğrudan ödül-kayıp deneyimlerine dayanıyor olabilir. Ayrıca çocukların risk alma davranışlarını artıran etkenin "teşvik" yönündeki bildirimler olması, muhakeme becerilerinin bu yaşlarda henüz tam olgunlaşmamış olmasına da bağlanabilir. Önceki araştırmalarda erken çocukluk dönemindeki çocukların bilişsel kontrol, muhakeme yapma ve dürtü kontrolü gibi yürütücü işlevlerinin henüz tam gelişmemiş olduğu belirtilmektedir (Carlson, 2005; Zelazo ve Müller, 2002). Bu açıdan değerlendirildiğinde araştırmada yer alan üç, dört ve beş yaşındaki çocukların benzer düzeyde risk alma davranışı göstermeleri gelişimsel olarak beklenen bir durum olabilir. Risk alma davranışının incelendiği araştırmalara göz atıldığında, Nathanson ve arkadaşlarının (2013) yaptığı çalışmada da üç ve beş yaş arasındaki çocukların riskli karar verme davranışlarında yaşa bağlı belirgin bir değişiklik gözlenmemiştir. Benzer şekilde Morrongiello ve Lasenby-Lessard (2007) küçük çocukların risk değerlendirme süreçlerinde yaşın tek başına belirleyici olmadığını ifade etmişler, ayrıca çevresel ipuçları ve sosyal modellemenin etkisinin üzerinde durulabileceğini öne sürmüşlerdir. Crone ve Dahl (2012), küçük çocuklarda planlama ve olasılık değerlendirme süreçlerinin sınırlı olduğunu bu nedenle dışsal motivasyonların karar vermede kritik rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu açıklama ve sonuçlar şimdiki çalışmada erken çocukluk dönemindeki risk alma davranışları açısından yaşa bağlı fark bulunmamasını destekler niteliktedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu kız ve erkek çocuklarının risk alma davranışlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiş olmasıdır. Bu bulgu toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklukta davranış farklılıklarını güçlü biçimde şekillendirdiğini ortaya koyan alanyazınla (Dinella ve Weisgram, 2018; Hyde, 2014) ilk bakışta çelişkili görünebilir. Nitekim toplumsal cinsiyet ayrımlarının erken dönemlerden itibaren oyuncak tercihleri, giysiler, medya içerikleri ve ebeveyn yönlendirmeleri aracılığıyla inşa edildiğine yönelik açıklamalar çoğunluktadır (örn., Miller ve ark., 2006; Todd ve ark., 2017). Çocukların risk tercihleri konusunda yapılan çalışmalarda da benzer örüntü karşımıza çıkmaktadır (Morrongiello ve Rennie, 1998; Morrongiello ve ark., 2004). Ancak bu araştırmacılar cinsiyet farklılıklarının 6 yaş ve sonrasında anlam kazandığını da belirtmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada cinsiyet farklarının gözlenmemiş olması erken çocukluk döneminde risk alma davranışları açısından bu farkların hiç olmadığı anlamına gelmemelidir. Bunun yerine, kullanılan risk alma görevinin yapısı çocukların davranışlarını daha çok ebeveynin anlık sözel yönlendirmelerine dayalı olarak şekillendirmiş olabilir. Ayrıca örneklemin görece küçük olması, kültürel bağlamın homojenliği ve risk alma davranışının toplumsal cinsiyet kalıplarından ziyade ebeveyn desteğine duyarlılığı da bu sonucu açıklayabilecek diğer faktörler olabilir.

Sonuç olarak bu çalışmada annelerin çocuklarının risk almalarına yönelik sözel bildirimlerindeki farklılıkların okul öncesi dönemdeki çocukların risk alma davranışlarında etkisi olup olmadığını araştırmak amaçlanmıştır. Bulgular sonucunda çocukların risk alma davranışlarının annelerin risk almaya yönelik tepkilerine bağlı olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Anneleri tarafından riske teşvik edilen çocukların, anneleri tarafından risk almaması yönünde telkinde bulunan çocuklara kıyasla daha fazla risk aldığı görülmüştür. Aynı zamanda anneleri tarafından riske teşvik edilen çocuklar ile annenin ortamda bulunmadığı kontrol grubundaki çocukların risk alma davranışları arasında da anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuç da çocukların risk alma konusunda annelerinden ve onların riske ilişkin tepkilerinden etkilendiğini göstermektedir.

Öneriler ve Sınırlılıklar

Bulguları yorumlarken ölçüm aracının çocukların gelişimsel düzeyine uygunluğu, deney bağlamının risk algısı üzerindeki etkisi, çocuğun çevresinden aldığı mesajlar ve araştırmacı etkisi gibi faktörlerin risk alma davranışını etkileyebileceği unutulmamalıdır. Özellikle araştırmadaki gibi yapılandırılmış gözlemlerin kullanıldığı çalışmalarda, çocukların gerçek yaşamda sergiledikleri risk alma davranışlarından farklı şekilde davranmaları mümkündür (Schwebel ve Plumert, 1999). Örneğin, Morrongiello ve Lasenby-Lessard (2007), çocukların laboratuvar ortamında risk alma davranışlarının, gerçek hayatta oyun alanlarında sergiledikleri davranışlardan farklı olduğunu gözlemlemişler ve laboratuvar temelli yapılandırılmış görevlerde çocukların

ebeveyn gözetimi ve deney koşullarının etkisiyle daha temkinli davrandıklarını ancak oyun parkı gibi doğal ortamlarda daha yüksek düzeyde risk aldıklarını raporlamışlardır. Bu konuda yapılan bir diğer çalışmada okul öncesi çocukların laboratuvar ortamındaki riskli seçim görevlerinde verdikleri kararların günlük yaşamda oyun sırasında sergiledikleri riskli davranışlardan farklılık gösterdiği ortaya konmuştur (Little, 2010). Çocukların yapılandırılmış görevlerde daha çok deneme-yanılma stratejisiyle hareket ettikleri ancak doğal oyun ortamlarında sosyal faktörlerin (akran etkisi, ebeveynin varlığı) risk alma davranışlarını daha güçlü biçimde şekillendirdiği bulunmuştur. Bu açıdan araştırmada kullanılan ölçme yönteminin çocukların içsel motivasyonları ve bağlamsal algılarını yansıtamamış olma ihtimali taşıdığı göz önüne almak gerekir.

Küçük çocuklarla yapılandırılmış gözlem yönteminin kullanıldığı araştırmalarda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus araştırmacı etkisi olabilir. Bu araştırmada uygulamaların okul öncesi kurumda, çocukların tanımadığı araştırmacılar tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiş olması, potansiyel bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Alanyazında özellikle küçük yaş gruplarında yabancı bir yetişkinin varlığının çocukların davranışlarını değiştirebileceği, kimi zaman daha temkinli ya da sosyal açıdan uyumlu davranışlar sergilemelerine yol açabileceği belirtilmektedir (bkz. Levine & Munsch, 2010). Bu durum, araştırmacı etkisi olarak tanımlanmakta ve davranışların doğal akışının kısmen bozulmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte araştırmacı varlığının sistematik bir yanlılık yaratmadığını, yani çocukların temel eğilimlerinin büyük ölçüde benzer kaldığını gösteren ve buna uygun olan birçok çalışma bulunmaktadır (örn., Frick ve ark., 2025; Katz ve Tomasello, 2024; Lee ve Warneken, 2022). Bu araştırmada elde edilen bulgular annelerin söylemlerinin etkisini ortaya koysa da, tanımadıkları araştırmacılar eşliğinde gerçekleştirilen uygulamanın çocukların risk alma davranışlarını ebeveyn bildirimlerinin ötesinde etkilemiş olabileceğini göz önünde bulundurmada fayda vardır. Bu açıdan gelecekteki çalışmalarda çocukların doğal ortamlarında veya araştırmacı etkisinin minimuma indirilebileceği koşullarda veri toplanması faydalı olacaktır. Hatta çocukların risk alma davranışlarını değerlendirirken sanal gerçeklik (VR) veya dijital oyun ortamları kullanmak da uluslararası alanyazına katkı sunabilir. Bunlara ek olarak çocukların risk alma davranışlarında yalnızca ebeveyn değil akranların da güçlü etkisi olabileceği unutulmamalıdır. Gelecek çalışmalarda akranların teşvik edici/sınırlayıcı mesajlarının ebeveyn mesajlarıyla kıyaslandığında ne kadar etkili olduğunu incelemek de alanyazına katkı sunacaktır.

Gelecek araştırmalara yönelik bu önerilerin yanı sıra araştırmadan elde edilen bulguların yorumlama ve genellenebilirliğini etkileyen bazı sınırlılıklar üzerinden de öneriler sunulabilir. Örnekleme yalnızca Konya ilinde bulunan özel okul öncesi kurumlarından seçilmiş ve katılımcıların çoğu orta-üst sosyoekonomik düzey ailelerden gelmiştir. Ayrıca katılımcı ebeveynlerini sadece anneler oluşturmaktadır. Gelecek araştırmalarda farklı sosyoekonomik ve kültürel gruplardan ailelerin dâhil edilmesi, baba katılımının artırılması ve doğal ortamlarda uzun süreli gözlemler yapılması önerilmektedir. Buna ek olarak çalışmada annelerin yalnızca araştırmacılar tarafından belirlenen sözel bildirimleri kullanmalarının ebeveyn etkisinin gerçek hayattaki çeşitliliğini tam yansıtmayabileceğine de dikkat çekmek gerekir. Doğal ortamda ebeveynler farklı sözel, duygusal ve davranışsal stratejiler kullanabilmektedir. Dolayısıyla ilerideki araştırmalar için ebeveynlerin farklı sözel stratejileri (örneğin destekleyici açıklamalar, korku temelli uyarılar, ödül vadeden cümleler) arasındaki etkilerin karşılaştırılması önerilmektedir. Ayrıca doğal ortamlarda yapılan uzun süreli gözlemler, ebeveynlerin risk alma davranışına etkisini gözlemlemede daha geçerli sonuçlara ulaşılmasını kolaylaştırabilir. Gelecek çalışmalarda, çocukların risk alma davranışlarındaki gelişimsel farklılıkları görebilmek amacıyla boylamsal araştırmalar yapılması daha net yorumlar yapılmasını da kolaylaştıracaktır. Bu tür çalışmalar, çocukların farklı gelişim dönemlerinde risk alma eğilimlerinin bireysel olarak nasıl değiştiğini ve ebeveyn tepkilerinin bu süreçteki etkisinin devam edip etmediğini ortaya koyabilir. Böylece, ebeveynlerin risk alma üzerindeki rolünün çocukların gelişimi boyunca ne ölçüde sürdüğüne ilişkin daha kapsamlı veriler elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- Aktar, E., Nimphy, C., van Bockstaele, B., & Pérez-Edgar, K. (2022). The social learning of threat and safety in the family: Parent-to-child transmission of social fears via verbal information. *Developmental Psychobiology*, 64(3), e22257. <https://doi.org/10.1002/dev.22257>
- Allen, J. P. (2024). Rethinking peer influence and risk taking: A strengths-based approach to adolescence in a new era. *Development and Psychopathology*, 36, 2244–2255. <https://doi.org/10.1017/S0954579424000877>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Banerjee, R. (2002). Individual differences in children's understanding of social evaluation concerns. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 11(3), 237-252. <https://doi.org/10.1002/icd.254>
- Blanks, A. G. (2016). *The Development of childhood risk-taking: Parenting and self-regulation in sociocultural context*. University of California, Riverside.
- Booth, A. & Nolen, P. (2012). Choosing to compete: How different are girls and boys?. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 81(2), 542-555. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.07.018>
- Cárdenas, J. C., Dreber, A., Von Essen, E. & Ranehill, E. (2012). Gender differences in competitiveness and risk taking: Comparing children in Colombia and Sweden. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83(1), 11-23. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.06.008>
- Carlson, S. M. (2005). Developmentally sensitive measures of executive function in preschool children. *Developmental Neuropsychology*, 28(2), 595–616.
- Casey, B. J., Galván, A., & Somerville, L. H. (2016). Beyond simple models of adolescence to an integrated circuit-based account: A commentary. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 17, 128-130.
- Cerniglia, L., & Di Pomponio, I. (2024). Decoding adolescent decision making: Neurocognitive processes, risk perception, and the influence of peers. *Adolescents*, 4(2), 222–225. <https://doi.org/10.3390/adolescents4020015>
- Couture, S., Paquette, D., Bigras, M., Dubois-Comtois, K., Lemelin, J. P., Cyr, C., & Lemieux, A. (2025). Risk-taking behaviors of young children: The role of children's and parents' socioemotional and cognitive control systems. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 53(2), 235-246. <https://doi.org/10.1007/s10802-024-01277-8>
- Crone, E. A., & Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social–affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(9), 636-650.
- Crone, E. A., Vendel, I. & van der Molen, M. W. (2003). Decision-making in disinhibited adolescents and adults: Insensitivity to future consequences or driven by immediate reward?. *Personality and Individual Differences*, 35(7), 1625-1641. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00386-0](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00386-0)
- Dawber, T. & Morrongiello, B. A. (1999). Mothers' responses to boys and girls engaging in injury-risk behaviors on a playground: Implications for sex differences in childhood injuries. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 20, 227–251. <https://doi.org/10.1006/jecp.2000.2572>
- Defoe, I. N., Dubas, J. S., Dalmaijer, E. S., & van Aken, M. A. (2020). Is the peer presence effect on heightened adolescent risky decision-making only present in males?. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(3), 693-705. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01179-9>
- Dinella, L. M., & Weisgram, E. S. (2018). Gender-typing of children's toys: Causes, consequences, and correlates. *Sex Roles*, 79(5), 253-259. <https://doi.org/10.1007/s11199-018-0943-3>

- Dishion, T. J. & McMahon, R. J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: A conceptual and empirical formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 61-75. <https://doi.org/10.1023/A:1021800432380>
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Eggum, N. D. (2010). Emotion-related self-regulation and its relation to children's maladjustment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6(1), 495-525.
- Eroğul, N., & Civelek, Ç. (2025). Okul öncesi eğitimde çocuklar için felsefe (P4C): Toplumsal cinsiyet eşitliği için uyarıcı örnekleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(12), 101-140. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14884328>
- Ferrao, T., & Janssen, I. (2015). Parental encouragement is positively associated with outdoor active play outside of school hours among 7-12 year olds. *PeerJ*, 3, e1463.
- Frick, A., Belletier, C., Tan, W., Meng, N., Zhou, Q., Christie, S., & Camos, V. (2025). The effects of an unfamiliar experimenter on proactive and reactive control in children. *Scientific Reports*, 15(1), 5860. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-89193-9>
- Furby, L. & Beyth-Marom, R. (1992). Risk taking in adolescence: A decision-making perspective. *Developmental Review*, 12(1), 1-44. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(92\)90002-J](https://doi.org/10.1016/0273-2297(92)90002-J)
- Ginsburg, H. J. & Miller, S. M. (1982). Sex differences in children's risk-taking behavior. *Child Development*, 426-428. <https://doi.org/10.2307/1128985>
- Hao, J., Hsueh, Y., Kitzmann, K., Yuan, H., & Yue, Y. (2025). Early childhood risk-taking behaviors in Chinese parenting environment: The mediating role of parental supervision. *Early Education and Development*, 36(2), 265-282. <https://doi.org/10.1080/10409289.2024.2389363>
- Harshman, L. A., Levin, I. P., Weller, J. A. & Pederson, A. A. (2007). Age-related differences in adaptive decision making: Sensitivity to expected value in risky choice. *Judgment and Decision Making*, 2(4), 225-233. <https://doi.org/10.1017/S1930297500000553>
- Hart, S. S. & Levin, I. P. (2003). Risk preferences in young children: Early evidence of individual differences in reaction to potential gains and losses. *Journal of Behavioral Decision Making*, 16(5), 397-413. <https://doi.org/10.1002/bdm.453>
- Hyde, J. S. (2014). Gender similarities and differences. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 373-398.
- Igra, V. & Irwin Jr, C. E. (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. In *Handbook of adolescent health risk behavior* (pp. 35-51). Boston, MA: Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0203-0_3
- Katz, T., & Tomasello, M. (2024). Reciprocal reputation management: Preschoolers respond to shared credit with shared blame. *Cognitive Development*, 72, 101519. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2024.101519>
- Knoll, L. J., Leung, J. T., Foulkes, L., & Blakemore, S. J. (2017). Age-related differences in social influence on risk perception depend on the direction of influence. *Journal of Adolescence*, 60, 53-63.
- Kohlberg, L. (1981). *The philosophy of moral development. Moral stages and the idea of justice*. New York: Harper & Row
- Lee, Y. E., & Warneken, F. (2022). Does third-party punishment in children aim at equality. *Developmental Psychology*, 58, 866-873. <https://doi.org/10.1037/dev0001331>
- Levine, L. E., & Munsch, J. (2010). *Child development: An active learning approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Little, H. (2010). Relationship between parents' beliefs and their responses to children's risk-taking behaviour during outdoor play. *Journal of Early Childhood Research*, 8(3), 315-330. <https://doi.org/10.1177/1476718X10368587>

- Luna, B. & Sweeney, J. A. (2001). Studies of brain and cognitive maturation through childhood and adolescence: A strategy for testing neurodevelopmental hypotheses. *Schizophrenia Bulletin*, 27(3), 443-455. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a006886>
- Mancone, S., Celia, G., Zanon, A., Gentile, A., & Diotaiuti, P. (2025). Psychosocial profiles and motivations for adolescent engagement in hazardous games: the role of boredom, peer influence, and self-harm tendencies. *Frontiers in Psychiatry*, 16, 1527168. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2025.1527168>
- Miller, C. F., Trautner, H. M., & Ruble, D. N. (2006). The role of gender stereotypes in children's preferences and behavior. In L. Balter & C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Child psychology: A handbook of contemporary issues* (pp. 293–323). Psychology Press.
- Morrongiello, B. A., & Lasenby-Lessard, J. (2007). Psychological determinants of risk taking by children: An integrative model and implications for interventions. *Injury Prevention*, 13(1), 20–25.
- Morrongiello, B. A., & Rennie, H. (1998). Why do boys engage in more risk taking than girls? The role of attributions, beliefs, and risk appraisals. *Journal of Pediatric Psychology*, 23(1), 33–43. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/23.1.33>
- Morrongiello, B. A., Zdzieborski, D., & Normand, J. (2004). Understanding gender differences in children's risk taking and injury: A comparison of mothers' and fathers' reactions to sons and daughters misbehaving in ways that lead to injury. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(4), 559–579. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.07.003>
- Nathanson, C., Riese, A., & McMahon, C. (2013). Age-related differences in children's risk assessment and risk-taking behavior. *Journal of Experimental Child Psychology*, 115(1), 145–158.
- Piaget, J. (1931/2011). *Çocukta karar verme ve akıl yürütme*, (Çev.) Sabri Esat Siyavuşgil, Palme.
- Reniers, R. L., Murphy, L., Lin, A., Bartolomé, S. P., & Wood, S. J. (2016). Risk perception and risk-taking behaviour during adolescence: The influence of personality and gender. *PloS one*, 11(4), e0153842. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0153842>
- Rhea, M. R., Landers, D. M., Alvar, B. A. & Arent, S. M. (2003). The effects of competition and the presence of an audience on weight lifting performance. *The Journal of Strength Conditioning Research*, 17(2), 303-306. <https://doi.org/10.1519/00124278-200305000-00013>
- Ryan, Z. J., Stockill, H., Nesbit, R. J., FitzGibbon, L., & Dodd, H. F. (2024). Parents' perception of risk in play: Associations with parent and child gender. *Journal of Child and Family Studies*, 33(8), 2359-2366. <https://doi.org/10.1007/s10826-024-02844-9>.
- Schrieber, J. & Lukin, J. (1978). *Communicating road safety to the young pedestrian. traffic accident research unit*. Rosebery, New South Wales: Australia.
- Schwebel, D. C., & Plumert, J. M. (1999). Longitudinal and concurrent relations among temperament, ability estimation, and injury proneness. *Child Development*, 70(3), 700–712.
- Siegler, R., DeLoache, J., Eisenberg, N., & Saffran, J. (2017). *How children develop* (5th ed.). Worth Publishers.
- Silk, J. S., Sheeber, L., Tan, P. Z., Ladouceur, C. D., Forbes, E. E., McMakin, D. L., ... & Ryan, N. D. (2013). "You can do it!": The role of parental encouragement of bravery in child anxiety treatment. *Journal of Anxiety Disorders*, 27(5), 439-446.
- Smith, A. D., Dodd, H. F., Ricardo, L., & van Sluijs, E. (2024). Gender differences in caregivers' attitudes to risky child play in Britain: A Cross-sectional study. *Journal of Physical Activity and Health*, 21(4), 365-374. <https://doi.org/10.1123/jpah.2023-0676>

- Smith, E. W., & Howes, C. (1994). The effect of parents' presence on children's social interactions in preschool. *Early Childhood Research Quarterly*, 9(1), 45-59.
- Todd, B. K., Barry, J. A., & Thommessen, S. A. (2017). Preferences for 'gender-typed' toys in boys and girls aged 9 to 32 months. *Infant and Child Development*, 26(3), e1986. <https://doi.org/10.1002/icd.1986>
- Trickey, S., & Topping, K.J. (2004). 'Philosophy for Children': A systematic review. *Research Papers in Education*, 19(3), 365-380. <https://doi.org/10.1080/0267152042000248016>
- Zelazo, P. D., & Müller, U. (2002). Executive function in typical and atypical development. *Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development*, 445-469.
- Zelazo, P. D., Müller, U., Frye, D., Marcovitch, S., Argitis, G., Boseovski, J., ... Carlson, S. M. (2003). The development of executive function. In U. Müller, J. L. Roebbers, & P. D. Zelazo (Eds.), *The development of executive function in early childhood* (pp. 1-29). Erlbaum.
- Zeytinoglu, S., White, L. K., Morales, S., Degnan, K., Henderson, H. A., P'erez-Edgar, K., ... Fox, N. A. (2025). The roles of parental verbal communication and child characteristics in the transmission and maintenance of social fears. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. <https://doi.org/10.1111/jcpp.14169>

Yazarların Katkı Düzeyleri: Yazarlar araştırmaya eşit katkı sunmuşlardır.

Etik Komite Onayı: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulundan onay (2024/166 sayılı karar) alınmıştır.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

SEVGİ, OTORİTE VE AİLEDE TANINMA KRİZİ: KAFKA’NIN *DÖNÜŞÜM*’ÜNE FROMMCU BİR YAKLAŞIM

Love, Authority, and the Crisis of Recognition in the Family: A Frommian Approach to Kafka’s *The Metamorphosis*

Gülistan Avşar¹, Şeyma Olcay Kaplan²

ÖZET

Franz Kafka’nın *Dönüşüm* adlı kısa romanı, modern bireyin aile içindeki konumunu, değer görme ölçütlerini ve sevgi ilişkilerinin araçsallaştırılma biçimlerini ele alan çarpıcı bir edebî yapıttır. Gregor Samsa’nın dönüşümü, yalnızca fiziksel bir değişimi değil, aynı zamanda bireyin işlevsel roller üzerinden tanımlandığı bir toplumsal düzende insan olarak tanınma hakkını yitirişini simgeler. Bu çalışma, *Dönüşüm*’ü Erich Fromm’un sevgi, otorite ve yabancılaşma kuramları temelinde incelemektedir. Fromm’a göre sevgi, edilgin bir duygu değil; bilgi, sorumluluk, saygı ve ilgiyi içeren üretken bir eylemlilik hâlidir. Ancak Kafka’nın anlatısında, aile üyeleri arasındaki ilişkiler bu üretken boyutlardan yoksun, koşullu ve faydaya endekslenmiş bir yapıda sunulur. Gregor’un ailesine duyduğu bağlılık, özgür bir sevgi ilişkisi yerine, içselleştirilmiş bir görev ahlaki ve borçluluk duygusu etrafında şekillenir. Bu durum, Fromm’un “koşullu sevgi” eleştirisinin edebî düzlemdeki karşılığı olarak değerlendirilmektedir. Roman boyunca karakterlerin davranış örüntüleri ve diyalogları, Fromm’un sevgiyi ahlaki sorumlulukla bütünleştiren yaklaşımı çerçevesinde; saygı, sorumluluk, ilgi ve bilgi boyutlarını içeren kodlama kriterleri esas alınarak çözümlenmiş ve bu temalar üzerinden nitel içerik analizi yöntemiyle yapılandırılmıştır. Çalışmada ayrıca eser özelinde, irrasyonel otorite ve yabancılaşma gibi kavramlar aracılığıyla, modern kapitalist toplumun aile ilişkilerini nasıl işlevselleştirdiği, bireyin öz değerini nasıl dışsal beklentilere bağladığı ortaya konulmaktadır. Kafka’nın çizdiği aile yapısı, etik tanınmanın ortadan kalktığı, aidiyetin performansa bağlandığı, sevginin ise sürdürülebilir bir bağ olmaktan çıkarak sessiz bir dışlama mekanizmasına dönüştüğü bir norm alanını temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Franz Kafka, Dönüşüm, otorite, yabancılaşma, aile.

ABSTRACT

Franz Kafka’s short novel *The Metamorphosis* is a striking literary work that explores the position of the modern individual within the family, the criteria of recognition, and the instrumentalization of love relations. Gregor Samsa’s transformation symbolizes not merely a physical change but also the loss of the right to be acknowledged as a human being in a social order where individuals are defined through functional roles. This study examines *The Metamorphosis* through Erich Fromm’s theories of love, authority, and alienation. For Fromm, love is not a passive emotion but a productive activity that encompasses knowledge, responsibility, respect, and care. In Kafka’s narrative, however, family relations lack these productive dimensions and are portrayed instead as conditional and utility-driven. Gregor’s devotion to his family is shaped not by a free and reciprocal bond of love but by an internalized ethic of duty and a sense of indebtedness. This dynamic constitutes the literary embodiment of Fromm’s critique of “conditional love.” Throughout the novel, characters’ behavioral patterns and dialogues are analyzed in light of Fromm’s conception of love as an integration of moral responsibility, using coding criteria based on respect, responsibility, care, and knowledge, and structured through qualitative content analysis. The study further demonstrates, via the concepts of irrational authority and alienation, how modern capitalist society instrumentalizes family relations and ties the individual’s self-worth to external expectations. The family structure Kafka depicts represents a normative sphere in which ethical recognition disappears, belonging is tied to performance, and love ceases to be a sustainable bond, becoming instead a silent mechanism of exclusion.

Keywords: Franz Kafka, The Metamorphosis, authority, alienation, family.

1. ORCID: 0000-0003-2639-5621
2. ORCID: 0000-0003-3024-6602

1. Doktora öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları Ana Bilim Dalı, gulistan.avsar@ogr.hbv.edu.tr
2. Doktora öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları Ana Bilim Dalı, kplnseyma.27@gmail.com

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.
Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır

EXTENDED ABSTRACT

Franz Kafka's *The Metamorphosis* remains one of the most widely examined texts of modern literature, inviting interpretations through philosophical, psychoanalytic, and sociological frameworks. This study adopts a Frommian perspective to analyze how love, authority, and alienation structure the familial dynamics within the novella. Gregor's transformation is treated not merely as a physical metamorphosis but as a symbolic enactment of the individual's diminishing recognition within a utilitarian value system that governs modern kinship. Drawing on Erich Fromm's theories of love, irrational authority, and alienation, the article explores how emotional bonds—traditionally associated with intimacy and mutual care—are gradually displaced by performance-oriented norms.

Fromm defines love as a productive activity, composed of care, responsibility, respect, and knowledge. Unlike Freud's biologically driven account of attachment, Fromm situates love within the realm of moral responsibility and relational reciprocity (Fromm, 1956/1995). For him, authentic love cannot be reduced to sentiment; it is an active engagement that nurtures both the self and the other. A family, in this sense, is the first social sphere where individuals encounter the possibility of unconditional love. Yet in modern capitalist societies, these bonds are reshaped according to utility, transforming love into a conditional and transactional experience. *The Metamorphosis* provides a stark dramatization of this dynamic: Gregor's value to his family rests on his economic contribution, and once this ceases, affection gives way to rejection and hostility.

Gregor's relationship with his parents epitomizes this collapse. His father embodies what Fromm terms "irrational authority," an authority rooted not in wisdom but in coercion, obedience, and fear. The father's violent outbursts and rigid demands mirror a patriarchal model of domination, one that enforces compliance through punishment rather than dialogue. The mother, by contrast, illustrates passive acquiescence, vacillating between initial care and eventual withdrawal, reflecting how maternal love—when stripped of its "bal" dimension of joy and affirmation (Fromm, 1982)—dwindles into mere obligation. Grete's trajectory from caregiver to accuser further underscores the erosion of unconditional bonds: her shift represents the family's collective internalization of conditional affection.

The novella also stages the broader social logic of commodification. Gregor's existential worth is calculated in terms of his productive capacity; when this is lost, he becomes an intruder, even a contaminant, within the household. This aligns with Fromm's critique of capitalist alienation, in which human beings are estranged from their creative potential and reduced to instruments of labor. Kafka illustrates the psychological toll of this estrangement not through overt violence but through the gradual withdrawal of recognition—a process culminating in Gregor's silent death.

Finally, the study situates Kafka's text within a Foucauldian frame. The family operates as a microcosm of disciplinary power, producing obedient subjects through surveillance, silence, and ritualized control. The father's coercion, the family's complicity, and Gregor's self-blame exemplify how modern power functions less by external force than by internalized discipline. Thus, *The Metamorphosis* resonates with both Fromm's socio-psychological insights and Foucault's theory of subject formation.

In conclusion, Kafka's novella dramatizes the ethical collapse that occurs when love becomes conditional and recognition contingent on performance. By foregrounding the interplay between alienation, irrational authority, and the commodification of intimacy, a Frommian reading underscores the urgent need to reimagine the emotional architecture of family life in modern society.

GİRİŞ

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* (*Die Verwandlung*, 1915) romanı, modern bireyin aile içindeki konumunu, aidiyet arayışını ve işlevsizlikle karşılaştığında maruz kaldığı yabancılaşmayı anlatan çarpıcı bir edebî yapıttır. Kafka'nın eserinde aile temelinde biyolojik bir birlikteliğin olduğu, aynı zamanda bireyin değerinin sınındığı ve yeniden tanımlandığı bir sosyal kurum olarak kurgulanır.

Gregor Samsa'nın bir sabah dev bir böceğe dönüşmesiyle başlayan anlatı, bedensel değişimin yanı sıra ailesiyle kurduğu sevgi ve sorumluluk ilişkilerindeki kırılmayı da görünür kılar. Ortaya çıkan bu kırılma, bireyin dış dünyadan ve aile bağlarından kopabileceğini hatırlatan güçlü bir alegori niteliğindedir (Corngold, 1973).

Kafka'nın anlatıları, sıklıkla Freud'un bilinçdışı korkular, suçluluk duygusu ve otorite figürleri kavramlarıyla psikanalitik bir çerçevede okunmuştur (Oruç, 2022; Sarı, 2011). Ancak Freud merkezli okuma, Kafka'nın metinlerini bireysel psikolojiye indirgeme riski taşır; aile ve tahakküm temalarının kavranabilmesi için sosyo-ekonomik bağlamın da dikkate alınması gerekir. Bu çerçevede Erich Fromm'un yaklaşımı öne çıkar.

Freud'dan etkilenmekle birlikte Fromm, sevgi kavramını biyolojik dürtülerden ziyade özgürlük, sorumluluk ve karşılıklılık ilkeleri üzerine temellendirmiştir. Ona göre sevgi, edilgen bir duygu değil; ilgilenme, saygı, sorumluluk ve tanımayı içeren üretken bir eylemdir. Aile, bireyin sevgiyi ilk kez deneyimlediği alandır; fakat modern kapitalist toplumda sevgi ilişkileri koşullu hâle gelerek özgürleştirici niteliğini yitirir (Fromm, 1982). Gregor'un üretim sürecine katılamaması, ailesinin ona yönelik şefkatini zayıflatır; böylece sevgi, koşulsuz bir bağ olmaktan çıkıp ekonomik faydaya bağımlı hâle gelir. Kafka'nın aile tasvirinde koşullu sevgi ilişkileri Fromm'un kuramsal çerçevesiyle açıklanabilir; fakat aynı anda onun normatif sevgi modelinin sınırları açığa çıkar. Yabancılaşmış bağların yalnızca ahlaki bir yoksunlukla değil, kapitalist üretim ilişkilerinin yapısal etkileriyle belirlenmiş olması, eserin çok katmanlı bir okumasını gerektirir.

Eser, modern edebîyatın en çok tartışılan ve disiplinlerarası analizlere en açık metinlerinden biridir. Alegorik yapısı, felsefi, sosyolojik, psikolojik ve edebî perspektiflerden yapılan okumalarla geniş bir akademik literatür oluşturmuştur. Çalışmalarda; yabancılaşma (Gündüz, 2011; Keskin, 2016; Deligöz, 2024), iletişimsizlik (Koncavar, 2013), sosyal dışlanma (Satır & Bal, 2018), bireysel değersizlik (Bulut, 2019), iktidar ilişkileri (Lestienne, 2020) ve varoluşsal sıkışmışlık (Moslehuddin, 2021; Rasheed vd., 2021) temaları etrafında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, örgütsel yabancılaşma (Tükel, 2012), edebî karşılaştırmalar (Arık, 2013; Karababa, 2018), mekânsal anlatı (Ayberk, 2025) ve anlatıcının kimliği (Sehrawat, 2017) bağlamlarında da incelenmiştir. Gregor Samsa karakteri, Heideggerci "Dasein" anlayışıyla (Gökçe & Armağan, 2015) ve psikolojik-felsefi yönleriyle (Kohzadi vd., 2012) yorumlanarak, modern bireyin kimlik krizi ve toplumsal konumlanışı için simgesel bir figüre dönüşmüştür.

Mevcut literatür, eserin farklı yönlerini ortaya koymuş olsa da, *Dönüşüm*'ün sevgi-yabancılaşma ekseninde, modern değer sistemlerinin aile ilişkilerinde yarattığı dönüşümleri Fromm'un kuramı çerçevesinde inceleyen araştırmalar sınırlıdır. Çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve kavramsal edebî çözümleme yöntemiyle, Gregor, Grete, baba ve anne karakterlerinin söylem ve davranış örüntüleri üzerinden çağdaş aile yapısına ilişkin eleştirel bir okuma geliştirmeyi hedeflemekte ve iki aşamadan oluşmaktadır: İlk aşamada Fromm'un sevgi-yetke-yabancılaşma eksenindeki kavramlar kuramsal çerçevede incelenecek; ikinci aşamada, eser, Gregor'un aile içindeki konumu, anne-baba sevgisinin koşulsuz/koşullu düzenekleri, babanın rasyonel/irrasyonel yetke figürü ve emeğin metalaşması Frommcu terimlerle incelenecektir.

1. Kuramsal Çerçeve: Erich Fromm'da Sevgi, Otorite ve Yabancılaşma

Erich Fromm, psikanaliz geleneğini Freud'dan devraldığı içgörülerle, Marksist toplumsal çözümlemeyi bir araya getirerek bireyin duygusal ve toplumsal varoluşunu açıklayan, insanın ruhsal yapısını içsel süreçler ve emek ilişkileri, otorite biçimleri ve kültürel kurumlarla kurduğu karşılıklı etkileşim bağlamında ele alan, özgün bir model geliştirmiştir (Fromm, 1982). Çalışmaya konu eser *Dönüşüm*'deki aile yapısı, otoriteyle ilişkileri ve emeğin araçsallaştırılması; koşullu sevgi, baskı ve performansa dayalı değer atfı ekseninde Fromm'un kavramlarıyla incelenebilecek bir yapıya sahiptir (Fromm, 2015; Wardani vd., 2022).

Fromm (1985)'a göre sevgi; ilgilenme, sorumluluk, saygı ve bilgi olmak üzere dört temel bileşenden oluşur. Bu bileşenler ilk kez aile içinde, özellikle de ebeveynlerin kişilik yapıları ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla somutlaşır. Anne ve baba, çoğu durumda toplumun idealleştirdiği karakter niteliklerini temsil ettiğinden, çocuk bu ilişkisel yapı aracılığıyla toplumun onayladığı kişilik özelliklerine yönelir. Söz konusu aktarım değer temelli olduğu kadar duygulanımsal bir boyut da taşır. Fromm'a göre sevgiyle çevrili bir ortamda büyüyen çocuk, kendini hem güvenli hem de değerli hissederken; çatışmalı, kayıtsız ya da düşmanca tutumlar bireyin gelişiminde yıpratıcı izler bırakır.

Öte yandan kültürel olarak kurumsallaşmış çocuk eğitimi pratikleri, bu aktarımı pekiştirici bir rol oynar. Fromm'un perspektifine göre kişilik, sadece bireyler arası ilişkilerle değil, aynı zamanda bireyin içinde yer aldığı kültürel yapının değerler sistemiyle de şekillenir. Bu çerçevede aile, bir yandan ebeveyn karakteri üzerinden, diğer yandan da toplumsal normlara uygun pedagojik stratejiler aracılığıyla çocuğun toplumsallaşmasını mümkün kılar. Nihai hedef, bireyin hem öznel özgürlüğünü geliştirebilmesi hem de toplumsal bütünlüğe yapıcı bir ilişki kurabilecek üretken bir benlik kazanmasıdır (Fromm, 1982, s.96).

Fromm'un sevgi anlayışı, psikanalitik kuramdan özellikle Freud (2011)'un görüşlerinden etkilenir. Freud'a göre doğum sonrası dönem, bebek için varoluşsal bir kırılma anıdır; anne rahminde bütünlük içinde yaşayan bebek, doğumla birlikte dış dünyaya maruz kalır. Travmatik kopuşu telafi eden şey, annenin sunduğu bakım ve şefkattir. Bebek, haz veren nesnelere –besin, sıcaklık, temas– annesini özdeşleştirir ve dış gerçekliği, yalnızca içsel ihtiyaçlarına verdiği yanıt oranında tanımlar. Çocuk, gelişimle birlikte sevmek sevilme ister; annesine kendi emeğiyle bir şey vermek, ilk kez sevginin pasif alıcılığından aktif üretimine geçişin habercisidir.

Anne ve baba sevgisini bireysel gelişim açısından tamamlayıcı iki temel yapı olarak değerlendiren Fromm (1985)'a göre, anne sevgisi koşulsuzdur; çocuk sadece var olduğu için sevilir. Bu sevgi, çocuğa dünyada kabul gören bir varlık olduğu duygusunu kazandırır ve temel güven duygusunun inşasını sağlar. Baba sevgisi ise koşulludur; çocuğun davranışları, başarıları ve ahlaki tutumları üzerinden şekillenir. Baba, kural ve disiplinin temsilcisidir; bireyin dış dünya ile baş edebilmesi için gerekli olan sorumluluk duygusunu kazandırır. İki sevgi biçimi arasında kurulacak denge, bireyin psikolojik bütünlüğü açısından belirleyicidir. Dengenin bozulduğu durumlarda ise nevrotik gelişim modelleri ortaya çıkar.

Gregor'un annesiyle ilişkisi, bakım ve şefkat boyutunda süreklilik gösterirken, dönüşüm sonrası bu sevgi giderek kırılma gösterir. Baba ise Fromm'un koşullu sevgi tanımına uygun biçimde, Gregor ekonomik katkı sağladığında kabul edici; çalışamaz duruma geldiğinde ise reddedici, cezalandırıcı ve otoriterdir. Bu tablo, sevgi bağlarının fayda ve performansa indirgenmesini görünür kılar. Fromm'a (1985) göre psikolojik bütünlük, anne şefkati ile baba otoritesinin dengeli bütünleşmesine bağlıdır; dengenin bozulması kişilik sorunlarına yol açar.

Fromm'un (1985) sevgiyi kişilerarası bir ilişki biçiminin ötesinde, toplumsal bir karakter yönelimi olarak ele alması, onun modern kapitalist toplum eleştirisiyle yakından ilişkilidir. Kapitalist sistem, sevgiyi bir üretim ve emek süreci olarak değil; sahip olunması gereken, tüketilebilir bir değer olarak

yeniden tanımlar. Sevgi, böylece “doğru kişiyi bulduğunda kendiliğinden ortaya çıkan” bir deneyim biçimi olarak kodlanır. Oysa Fromm’a göre sevgi, doğru nesneyi bulmaktan ziyade sevme kapasitesinin geliştirilmesine dayanır. Söz konusu yaklaşımın terk edilmesi, sevgide emeğin, sorumluluğun ve bağlılığın yerini beklenti, faydacılık ve geçiciliğe bırakır. Ortaya çıkan dönüşüm, romantik ilişkileri ve mahremiyetin en yoğun biçimde deneyimlendiği aile kurumunu da derin biçimde dönüştürür.

Dönüşümün öznesi olan modern birey, ilişkilerini süreklilik yerine performans ve fayda ilkelerine göre şekillendirir; duygusal bağların niteliği karşılıklı yarar dengesiyle belirlenir. Fromm’a göre birey, geleneksel aidiyetlerden özgürleşmiş olsa da yalnızlaşmış ve köksüzleşmiştir. Kimliğini sahip oldukları üzerinden tanımlar, kendisini bir “meta” gibi sunar; sevgi ve bağlılığı ise uzun vadeli emek ve sorumluluk yerine kısa süreli tatmin ve geçici ilişkiler üzerine kurar (Fromm, 1982).

Gregor’un aile içindeki konumunun hızla zayıflaması, sevgi anlayışındaki koşullu–koşulsuz ayrımı görünür kılar. Üretime katılamaması, şefkatin kapitalist fayda mantığına indirgenmesine yol açar. Fromm (1985), anne sevgisini koruyucu olmanın yanı sıra “süt” (fiziksel ihtiyaçların karşılanması) ve “bal” (yaşama sevinci ve varoluş coşkusu) metaforlarıyla açıklanan varoluşsal destek biçimi olarak tanımlar. Gregor’un dönüşümüyle annedeki başlangıçtaki koruyuculuk tedirginliğe ve mesafeye dönüşür; koşulsuz kabulün temsil ettiği “bal” işlevi giderek kaybolur. Böylece anne figürü, bireyleşmeyi destekleyen değil, yabancılaşmayı derinleştiren bir konuma yerleşir (Kafka, 2015).

Fromm (1982), otoriteyi iki biçimde tanımlar: bireyin gelişimini destekleyen “akılcı yetke” ve itaati zorunlu kılan “akıl dışı yetke.” Akıl sağlığı yerinde olan birey, üretkenlik kapasitesini koruyan ve dünyayla kurduğu ilişkilerde yabancılaşmaya düşmeyen kişidir. Bu birey, dış dünyaya karşı sevecen ve anlamlı bağlar kurar; akıl yürütme yetisini, gerçekliği nesnel biçimde kavramak ve anlamlandırmak amacıyla kullanır. Kendini biricik ve bölünemez bir bütünlük içinde algılamak, aynı zamanda diğer insanlarla varoluşsal bir bağlılık hisseder. Otoriteye karşı tutumu seçici ve bilinçlidir; akıldışı ve baskıcı yetkeye boyun eğmeyi reddederken, rasyonel temellere dayanan ve eleştirel düşünceyle uyumlu otorite biçimlerini gönüllü olarak kabul eder. Yaşamı statik bir süreç olarak değil, sürekli bir yeniden doğuş imkânı olarak değerlendirir; varoluşu, kendisine sunulmuş en değerli armağanlardan biri olarak görür ve bu bilince uygun bir yaşam biçimi inşa etmeye çalışır.

Fromm (1982), yabancılaşmayı bireyin öz varlığından, yaratıcı potansiyelinden ve toplumsal bağlarından kopuş olarak tanımlar. Kapitalist üretim sürecinde emek, üründen ve kullanım amaçlarından ayrıldığında işçi kendi yaratımına yabancılaşır. Fromm’un “putlaştırma” metaforu, bireyin ürettiği nesne ve kurumları kendisinden üstün konumlandırarak onlara boyun eğişini ifade eder. Böylece yabancılaşma, hem öznel kimliğin çözülmesine hem de toplumsal ilişkilerin zayıflamasına yol açar.

Yabancılaşma, kapitalist üretim ilişkilerini aşarak, aile, din ve devlet gibi kurumsal yapılar da bireyin benlik inşasını kuşatır. Özellikle “sevgi” kavramı, Fromm’un çözümlenmesinde, kişinin kendi yaratıcı yetilerini bir başkasına yansıtıp bu yansımaya boyun eğmesiyle şekillenen bir tür putlaştırma davranışı olarak değerlendirilir (Fromm, 1982). Aile gibi temel toplumsal kurumlarda bireyin özne olma kapasitesi bastırılır; varoluş, üretken bir bütünlükten ziyade işlev temelli bir konum üzerinden deneyimlenir. Süreç, ekonomik işlevsizlik ya da duygusal yoksunlukla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireyin varoluşsal anlam arayışında yaşadığı kırılmayı da kapsar. Yabancılaşmanın en ağır biçimi, sevgi ilişkilerinin nesneleşme sürecine dahil edilmesidir. Aile üyeleri birbirine duygusal varlıklar olarak yaklaşmak yerine, üstlendikleri roller üzerinden ilişki kurar.

Fromm (1982)’a göre sağlıklı bir toplum ve aile, bireyin sevme kapasitesini geliştirerek özgürleşmesini mümkün kılmalıdır. Modern birey, kendi yaşamını da tıpkı bir ekonomik girişim gibi değerlendirmeye başlar; anlamı, değeri ve süregitmesi, başarı ve başarısızlık terazisinde ölçülür. Fromm bu durumu, yaşamı “bilanço çıkarılan bir girişim” gibi gören modern zihniyetin bir sonucu olarak değerlendirir. Ona göre, birey kayıpların kazançlardan fazla olduğunu düşündüğünde ve artık bu kayıpları telafi edemeyeceği kanaatine vardığında, tıpkı iflas eden bir şirketin tasfiyesi gibi, yaşamını sonlandırma eğilimi gösterebilir. Gregor’un çalışamaz hâle gelmesiyle aile içindeki değerinin hızla azalması ve

giderek yok sayılması, modern zihniyetin insanı işlevine indirgediği yapının edebî düzlemde çarpıcı bir yansımasıdır.

2. Analiz: Fromm'cu Bir Dönüşüm Okuması

Kafka'nın *Dönüşüm* adlı anlatısında, birey görünürde fiziksel ve biyolojik bir dönüşüme uğrasa da aslında aidiyet, değer ve tanınma gibi temel insani ihtiyaçlarının işlevsellik üzerinden yeniden belirlendiği bir sürece maruz kalır. Gregor Samsa'nın ailesiyle ve çalıştığı işle kurduğu ilişkiler, Erich Fromm'un sevgi, sorumluluk ve yabancılaşma kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin kendi öznel varlığına karşı nasıl yabancılaştırıldığını gösteren güçlü ipuçları barındırır. Özellikle sevgi ve sadakat gibi insani ilişkiler, özgürce kurulan bağlar olmaktan çıkarak görev, borç ve beklentiye dayalı birer yükümlülük hâline gelir. Bu bağlamda Gregor'un ailesine duyduğu sorumluluğun, özgür bir sevgiden çok, içselleştirilmiş bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı "Anne babamı düşünmesem kendimi tutamaz, şimdiye dek çoktan işten ayrılırdım; patronun karşısına dikilir neler düşündüğümü onun yüzüne haykırırdım" (Kafka, 2015, s. 7) ifadesinden anlaşılır.

Gregor Samsa'nın çalıştığı işe duyduğu derin hoşnutsuzluk, bireysel bir memnuniyetsizliğin ötesinde, Erich Fromm'un (1985) tanımladığı yabancılaşma sürecinin varoluşsal bir belirtisi olarak okunmalıdır. Fromm'un sevgi anlayışında yer alan "ilgilenme, sorumluluk, saygı ve bilme" bileşenleri, üretken bir öznelliği ve özgür iradeyi temel alan ilişki biçimlerini gerektirir. Gregor'un ailesine duyduğu sorumluluk, sevginin üretken bileşenlerinden değil, içselleştirilmiş bir görev bilinci ve borçluluk duygusundan kaynaklanır. Sevgi, öznel arzuların bastırıldığı ve işlevselliğe indirgenen bir yükümlülük biçimine dönüşür. Gregor'un emeği, varoluşunu gerçekleştirme aracı olmaktan çıkarak aile borcunun telafisine hizmet eden bir enstrümana indirgenir. Fromm'un (1982) yabancılaşma tanımıyla örtüşen süreçte, birey emeği üzerindeki sahipliğini kaybeder; arzular dışsal beklentilere tabi olur ve benlik işlevsel bir konuma sıkışır. Aile içindeki kabul, Gregor'un ekonomik katkısına bağlıdır; üretkenlik ortadan kalktığında denge bozulur. Fromm'un "babasal sevgi" olarak adlandırdığı, performans dayalı koşullu sevgi biçimi de Gregor'un "faydasız" görülmesiyle birlikte çöker (Fromm, 1985).

Anlatının ilerleyen bölümlerinde, Gregor'un fiziksel dönüşümünün yanı sıra ailesiyle olan duygusal bağlarının da kademeli biçimde çözüldüğü gözlemlenir. Kendi bedeninden ve sesinden tiksilmesi, Fromm'un yabancılaşmış birey tanımının edebî bir tezahürüne dönüşür. Aile tarafından anlaşılmayan ve giderek insan yerine konmayan Gregor, özne olmaktan çıkar; evin içinde saklanması gereken, varlığıyla utanç uyandıran bir nesneye indirgenir. Kafka'nın anlatısı, bu yönüyle Fromm'un üretken sevgi ve özgürlükle bütünleşmiş benlik inşasına karşıt bir yabancılaşma alegorisine dönüşür. Kafka'nın anlatısı, bu yönüyle Fromm'un üretken sevgi ve özgürlükle bütünleşmiş benlik inşasına karşıt bir yabancılaşma alegorisine dönüşür. Özellikle aile içi iletişimin biçimi, Gregor'un benlik değerini nasıl kurduğu ya da yitirdiği konusunda önemli ipuçları barındırır:

"Gregor! dedi bir ses, annesiydi bu. Saat altı kırk beş oldu. Yola çıkman gerekmiyor mu? Annesinin o yumuşacık sesi!" (Kafka, 2015, s. 8).

Gregor'a yönelik sesleniş, yüzeyde sevecen bir aile ilgisi gibi görünse de, duygusal ihtiyaçlardan çok toplumsal görevleri önceleyen işlevsel bir sevgi anlayışını açığa çıkarır. Gerçek sevgi, bireyleşmeyi destekleyen, içsel ihtiyaçlara duyarlı ve duygusal süreklilik taşıyan bir ilişkidir (Fromm, 1985). Ancak anlatıdaki anne figürü, Gregor'un ruhsal ve bedensel durumunu gözetmek yerine, işe yetişip yetişmediğine odaklanır. "Yola çıkman gerekmiyor mu?" ifadesi, zamana endeksli, işlev temelli bir sevginin göstergesi hâline gelir.

Fromm'un (1982) sevgiyi üretkenliğe indirgenen bir değer ölçütü olarak tanımlaması, anne karakteriyle başlamış gibi görünse de aile içi hiyerarşik düzenin diğer üyeleri tarafından da pekiştirilir. Özellikle baba figürü, otoritenin işlevsel değil, baskıcı ve akıl dışı biçimde kurulduğu bir ilişki örüntüsünü görünür kılar.

"Babası, diğer yandaki kapıyı yavaş ama ısrarlı biçimde yumruklamaya başlamıştı. Gregor! Gregor!" (Kafka, 2015, s. 9).

Baba figürünün Gregor'a yönelik fiziksel müdahalesi, sevgiden kaynaklanmaz; Fromm'un tanımladığı akıl dışı yetkenin güç temelli doğasından beslenir. Fromm'un (1982) "akıl dışı yetke" kavramsallaştırmasına göre otorite, meşruiyetini bilgi ya da sevgiden türetmez, korku ve fiziksel güce dayanır. Baba, Gregor'un durumunu anlamaya çalışmaksızın onu işe zorlayan buyurgan bir tutum sergiler. Böyle bir otorite anlayışında amaç, bireyin gelişimini desteklemek yerine onu işlevsel ve itaatkâr hâlde tutmaktır. Kafka'nın anlatısındaki sahne, aile içindeki irrasyonel ve sevgisiz otorite yapısını açığa çıkarır. Gregor'un dönüşümüne verilen tepki, bireyin değerinin insani nitelikler üzerinden değil, ekonomik fayda üzerinden belirlendiği yabancılaştırıcı ilişkiler ağını serimler.

"Bu kez babası, soldaki odadan seslendi Gregor! diye, Müdür Bey geldi, Gregor! Neden sabah treniyle yola çıkmadığını soruyor... Annesi, babası sözünü tamamlamadan Müdür Bey'e dönmüş, oğlum rahatsız galiba, demişti..." (Kafka, 2015, s.13).

Gregor'un babası, bu sahnede adeta Müdür Bey'in sözcülüğünü üstlenir. Oğlunun fiziksel ve ruhsal durumuna kayıtsız kalan baba, işverenin beklentilerini ev içi düzene tercüme eden bir "düzen koruyucu"ya dönüşür. Fromm'un (1982) akıl dışı otorite tanımına göre bu tür figürler bireysel gelişimi gözetmektense itaati önceleyen bir otorite biçimini temsil eder. Anne figürünün tavrı ilk bakışta daha yumuşak görünür; ancak Fromm'un (1985) sevgi tanımıyla tam örtüşmez.

Anne, Gregor'u korur gibi davranırken onu aynı zamanda "itibarlı bir çalışan" olarak sunmaya çalışır. Sevgi, bireyin ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade toplum gözündeki saygınlığı korumaya yönelmiş savunmacı bir jest hâline gelir. "Akıllı hep iştedir" ifadesi, Gregor'un duygusal durumu hakkında kaygı taşımaktan çok onun sadakatini yüceltme amacına hizmet eder. Her iki ebeveynin yaklaşımı da Fromm'un kapitalist toplumlarda sevginin nesneleşmesine ilişkin eleştirisiyle kesişir: sevgi, onaylama pratiğine indirgenir; bireyin içsel krizleri yerine dışsal performansı esas alınır. Böylece Gregor'un yaşadığı yabancılaşma, bireysel bir deneyimden çıkarak kolektif bir aile durumuna dönüşür.

"Gregor henüz buradaydı, ailesini yüzüstü bırakmak gibi bir niyeti de hiç yoktu" (Kafka, 2015, s. 14).

Özgürlükten Kaçış (1941) adlı eserinde Fromm, bireyin özgürlükle baş edemediği durumlarda, kendini dışsal beklentilere teslim ederek "benlik yanılması" içine sürüklendiğini belirtir. Bu yanılma, bireyin kendi yaşamını yönettiğine inanmasına karşın, düşünce ve davranışlarının büyük ölçüde otorite ve toplumsal roller tarafından belirlenmesidir. Böylece sevgi, bireyin gelişimini destekleyen özgürleştirici bir bağ olmaktan çıkar; yabancılaştırıcı bir boyun eğme ilişkisine evrilir.

Gregor'un kararlılığı, benliğini ailesine adanmış bir bireyin iç sesi olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, aynı zamanda onun yabancılaşma düzeyinin ne denli derinleştiğini ortaya koyar. Fromm'a göre (1982), bireyin öz varlığıyla kurduğu bağ zayıfladıkça, dışsal talepleri içselleştirir ve onlara sadakat gösterir. Gregor da fiziksel ve psikolojik tükenmişliğine rağmen, ailesine fayda sağlama arzusuna tutunur; arzularından ve benliğinden giderek uzaklaşır. Dolayısıyla "yüzüstü bırakmama" yönelimi, varoluşunu kendi iç bütünlüğü üzerinden değil, başkalarının memnuniyeti üzerinden tanımladığının göstergesidir. Kafka'nın anlatısında anne figürünün şefkatli çıkışı ve ailenin kısa süreli anlayış çabası, Gregor'un bir an için yeniden kabul gördüğünü hissetmesine yol açar:

"İnsaf! diye haykırdı ağlamaya başlayan annesi, belki gerçekten çok hastadır, biz de onun acısını artırmaktan başka bir şey yapmıyoruz. (...) Gregor'un rahatsızlığının ciddi olduğuna inanıyor, ona yardım etmenin yollarını araştırıyorlardı... Kendini yeniden insanların arasına kabul edilmiş olarak görüyordu." (Kafka, 2015, ss. 16-17).

Gregor'un ailesinden gelen kısa süreli ilgi, Fromm'un sevgi tanımındaki "ilgilenme" ve "sorumluluk" öğelerine yaklaşır görünse de, tepkisel ve süreksiz niteliği nedeniyle kalıcı bir ilişki biçimi sunmaz. Annenin "İnsaf!" haykırışı, Gregor'un ilk kez bir işlev değil, acı çeken bir varlık olarak tanınmasıdır. Ancak Fromm'un (1985) sevgiye yüklediği derinlik ve süreklilik ölçütleri bu sahnede karşılık bulmaz.

Yüzeysel ilgiden duyulan büyük rahatlama, Fromm'un yabancılaşma kuramında tarif ettiği kırılğan benlik yapısını işaret eder. Gregor, öz-değerini içsel bir temele değil, dışsal onaya dayandırır. Kafka'nın

anlatısında, “kendini yeniden insanların arasına kabul edilmiş olarak gördüğü” (Kafka, 2015, s. 17) ifadesi bu kırılmanın açık örneğidir. Sosyal kabul, aidiyet ve varoluşsal geçerlilik anlamı taşır. Fromm’a göre (1982), bireyin kendi değerini başkalarının beklentilerine göre tanımlaması, içsel merkezin dışsal otoritelere teslimidir. Gregor’un annesinden gelen birkaç yumuşak söz veya babasının alışılmadık biçimde yumuşak bakışı karşısında hissettiği orantısız huzur, varlığını dışsal tepkilerle tanımladığını gösterir. Böylece benliğin sınırları, içsel bütünlükle değil, başkalarının tutumlarıyla çizilir. Gregor’un kısa süreli rahatlama anı, çok geçmeden ebeveynlerin dönüşüm karşısındaki duygusal çöküşleriyle kesintiye uğrar:

“Babası, Gregor’u odasına geri göndermek isteyen, neredeyse düşmanca bir tavırla yumruklarını sıktı. (...) göğsü sarsıla sarsıla ağlamaya başladı” (Kafka, 2015, ss. 18–19).

Tepkiler, Fromm’un (1985) sevgiyi tanımlarken vurguladığı “sorumluluk” ve “bilme” boyutlarını içermez. Anne figürü aktif şefkat göstermek yerine çaresizlik içinde pasif bir teslimiyet sergiler; yere çökmesi, bireyleşmeyi destekleyen sevgi kapasitesinin askıya alındığını yansıtır. Baba ise önce saldırganlıkla, ardından yıkımla belirir. Her iki tepki de Gregor’u bireysel varlık olarak tanımaktan uzaklaştırır; onun konumu bastırılması gereken bir nesneye indirgenir.

Sevgi, işlevini yitirerek korku, tiksinti ve denetim arzusuna dönüşür. Fromm’un yabancılaşma anlayışında birey, üretkenliğin ötesinde varoluşuyla da değer taşır (Fromm, 1982). Ancak Gregor’un insanlık vasfı, fiziksel dönüşümünden çok, ailesinin onu tanıma iradesinden vazgeçmesiyle silinir. Devam eden sahnede yaralı ve güçsüz biçimde yerde sürünen Gregor’un annesine seslenişi, yardım talebinin ötesinde varlık arzusunun son ifadesi olarak okunabilir.

“Gregor annesine bakarak, usulca anne, anne diye seslendi... annesi yine haykırdı... babasının kollarının arasına düştü” (Kafka, 2015, s. 22).

Bu kısık sesleniş, Fromm’un (1985) tanımladığı anlamda sevgi ilişkisine dâhil olma talebini içerir: Sevgi, korkuyu aşabilmeli, bireyi tanıma ve sorumluluk alma cesaretiyle şekillenmelidir. Ancak anne figürünün tepkisi, bilmeye dayalı sevgi yönelimi taşımak yerine panik hâlindeki estetik tiksintiye teslim olur. Sahnenin başında başını yana eğerek Gregor’u “görmeye” çalışması, tanıma yönünde zayıf bir girişimdir; fakat karşılaştığı beden görüntüsü, bu ihtimali bastırır. Kafka’nın betimlemeleri, Fromm’un insanî bütünlüğü dışlayan beden normları kavramını edebî bir tezahüre dönüştürür: Gregor’un kararmış kabuğu, omuzsuz gövdesi, düzensiz hareket eden çoklu bacakları ve insan bakışını karşılamayan donuk gözleri, annede korkunun yanı sıra tanıdıklığın yitimiyle ilişkili derin bir kayıp duygusu uyandırır.

Annenin haykırarak babaya sığınması, fiziksel korkuya ve psikolojik düzeyde otoriteye yönelen bilinçsiz bir teslimiyetin ifadesidir. Fromm’un (1982) “akıl dışı yetke” kavramı, bireyin tehdit anında sevgi ya da anlayış yerine güce yönelme refleksi geliştirdiğini vurgular. Baba figürü, koruyucu konumdan uzaklaşarak ilerleyen sahnelerde şiddetle bütünleşecek bir güç odağına dönüşür.

“Babası vahşiler gibi bağırarak Gregor’u sıkıştırırmayı sürdürüyordu. Sopasının ucuyla dürterek doğru yönü bulmasına yardım etti; bir de şu tiz seslerle bağırmasa ne olurdu sanki! Gregor’un ardında kopan gürültüye bakıldığında, bir değil birkaç babanın bağırıldığını sanmak mümkündü...” (Kafka, 2015, s. 23).

Gregor’un babası, Fromm’un (1982) “akıldışı yetke” tanımını karşılayan otorite figürüdür; sevgi ya da rasyonel rehberlik yerine, bağırma ve şiddet yoluyla denetim kurar. Bedensel düzeyde sopa darbeleri ve yönlendirme girişimi, yardım değil, itaatın zorla sağlandığı bir disiplin pratiğine dönüşür. Duygusal düzeyde ise bu müdahale, Gregor’un bir birey olarak tanınmasını engeller; sevgi ve empati yerini kalıcı bir dışlanma ve korku atmosferine bırakır.

Bağırışların “birkaç kişiye” aitmiş gibi yankılanması, otoritenin birey üzerindeki ezici etkisini katmerlendirir. Fromm’un (1982) otoritenin içselleştirilmesi kavramıyla değerlendirildiğinde, baskı dışsal bir müdahale olmaktan çıkar; bireyin zihninde çoğullaşarak yeniden üretilir. Tekil bir figürden yönelen şiddet, Gregor’un algısında çoğul otoritelerin baskısına dönüşür ve kişi sürekli bir kuşatma yanılmasıyla yaşamaya mahkûm edilir. Fromm’un (1982) yabancılaşma anlayışı, toplumsal ilişkilerin

ötesinde bireyin bedeniyle kurduğu bağı da içerir. Kafka'nın anlatısında bu kırılma, Gregor'un beslenme pratiklerindeki ani değişimle belirginleşir.

“Eskiden çok sevdiği sütün tadı şimdi tiksindirici gelmişti... seveceği düşünülerek kız kardeşi tarafından getirilen süte sırtını döndü” (Kafka, 2015, s. 26).

Grete'nin Gregor'a süt getirmesi, yüzeyde şefkatli bir davranış gibi görünse de Fromm'un (1985) sevgi anlayışında yer alan bilme ve gerçek hâliyle kabul etme ilkeleri açısından sorunludur. Süt, Gregor'un mevcut durumu göz önüne alınması yerine, geçmişteki tercihleri temel alınarak sunulmuştur. Bu davranış, bireyin şimdiki ihtiyaçlarını tanımadan geçmiş kimliğine yönelen bir sevgi biçimi sunar ki bu, Fromm'a göre bilinçli ve ilişkiye dayalı bir bağlılıktan ziyade alışkanlığa indirgenmiş bir tepkidir.

Sütün Gregor için artık “tikindirici” olması, yaşadığı fizyolojik bir dönüşümün yanı sıra, Fromm'un (1982) tanımladığı anlamda kimlikten uzaklaşma ve kendilikle de bağın kopmasıdır. Bireyin çevresine ve kendi arzularına yabancılaşması, derin bir varoluşsal kopuşu temsil eder. Grete'nin tutumu ise bu yabancılaşmaya duyarsız kalır; sevgi, zamanla güncellenmeyen bir role bağlı kalır. Beslenme deneyiminde açığa çıkan kopuş, kız kardeşin Gregor'a yönelik tavırlarında da benzer bir duyarsızlıkla sürer.

“Kız kardeşi... Gregor'un kanepenin altında olduğunu fark edince... dışarı koştu, kapıyı ardından kilitledi” (Kafka, 2015, s. 27).

Grete'nin Gregor'u görür görmez verdiği tepki, şefkatten çok korku ve tiksinti karışımıdır. Fromm'un kriz anlarında sinan sevgi anlayışı bu noktada çöker; kız kardeşin tavrı, duygusal bağlılıktan ziyade normatif beklenti ve bedensel bütünlüğe yönelir. Sevgi, insan sureti korunduğu sürece sürmüş, görünüm bozulduğunda geçerliliğini yitirmiştir.

Kapının kilitlenmesi fiziksel bir tedbir olmasının yanında, Gregor'un ailevi ve insani sınırların dışına itilmesinin sembolik ifadesidir. Grete'nin yaklaşımı, kardeşlik bağından uzaklaşıp mesafeli ve görev temelli bir bakıma dönüşür. Kafka'nın anlatısında bu değişim, yiyecek sahnesinde belirginleşir:

“Sütün yerine ne geleceğini merak eden Gregor'un kafasında tahminler uçuşmaktaydı, fakat iyi niyetli kız kardeşinin ona ne hazırladığını asla bilemezdi. Kız kardeşi onun ağız tadını öğrenmek için eski bir gazetenin üzerine pek çok çeşit yiyecek koyup getirmişti” (Kafka, 2015, s. 28).

Grete'nin farklı yiyecekler sunması ilk bakışta özenli bir çaba izlenimi verse de, Fromm'un sevgi tanımıyla karşılaştırıldığında duygusal bağlılıktan çok gözlem odaklı bir tavrı yansıtır. Fromm'a göre sevgi, yardım etmenin ötesinde kişinin iç dünyasını tanımaya yönelik bilinçli bir ilgidir (Fromm, 1985). Grete ise Gregor'u anlamaya çalışan bir özne olmaktan ziyade, tepkilerini izleyen bir dış göz konumuna yerleşir. Yiyeceklerin eski bir gazete üzerine bırakılması, bu mesafeyi sembolik düzeyde derinleştirir ve Fromm'un “saygı” ile “değer verme” ilkelerine aykırı bir tutum sergiler (Fromm, 1982). Gregor'un kız kardeşinin ne hazırladığını “asla bilememesi”, bedensel engelin ötesinde iki kardeş arasındaki bağın çözümlüşünden kaynaklanır. Bakımın biçimselliğe indirgenmesiyle ortaya çıkan yabancılaşma, kısa süre içinde Gregor'un aile içindeki konumunu ekonomik işlev üzerinden tanımlamasıyla daha da derinleşir.

“O günlerde tek bir amacı vardı Gregor'un: aileyi derin bir umutsuzluğa sürükleyen iflası olabildiğince çabuk unutturmak. (...) Ne güzel günlerdi... ama aralarında sıcak içtenlik bitmişti” (Kafka, 2015, s. 31).

Gregor'un yaşam amacı, kişisel gelişim yerine ailenin ekonomik krizini telafi etmeye yönelmiştir. Fromm'a (1982) göre böylesi bir özveri, sevginin özgür bir bağ niteliğini kaybederek sorumluluk ve yararlılık temelinde işlevsel bir bağlılığa dönüşmesidir. Gregor'un değeri, insan olarak varlığından çok maddi katkı kapasitesi üzerinden belirlenir. Sevgi bağı yüzeyde sürse, içerik giderek boşalır ve anlamını kaybeder. Fromm'un (1985) vurguladığı üzere sevgi, yalnızca bir duygulanım değil; süreklilik, derinlik ve sorumluluk içeren bir ilişkidir. İşlev temelli ilişki biçimi, Kafka'nın anlatısında özellikle geçim meselesi gündeme geldiğinde daha belirginleşir.

“Söz dönüp dolaşıp evi geçindirme konusuna geldiğinde Gregor kapıdan çekiliyor, kendini

utanca kaptıyordu” (Kafka, 2015, s. 33).

Sahne, Gregor’un üretkenliğini kaybetmesiyle birlikte varoluşsal bir değersizlik duygusuna sürüklendiğini gösterir. Fromm’a (1982) göre bireyin kendi değerini başkalarının beklentileri üzerinden tanımlaması, yabancılaşmanın en tehlikeli biçimini oluşturur. Gregor artık çalışamaz bir figür olmanın ötesinde, insan gibi hissedemeyen bir varlık hâline gelmiştir.

“Gregor, kız kardeşinin ona bakmaktan rahatsız olduğunu, bundan sonra da hep rahatsız olacağını, gövdesinin kanepenin altında görünen şu küçük parçasının bile onu kaçırmaya nasıl zorladığını o an anladı. (...) İlk on dört gün anne babası Gregor’un yanına girmeyi göze alamadılar; Gregor onların kız kardeşinin çabasını nasıl övdüklerini sık sık işitiyordu, oysa eskiden, onu nasıl da işe yaramazın teki olarak yaftalayıp söylenirlerdi” (Kafka, 2015, ss. 34-35).

Gregor’un bedeninin küçük bir hareketinin bile Grete’yi ürküterek uzaklaştırması, bedensel dönüşümün ötesinde, derin bir ontolojik dışlanma biçimine işaret eder. Fromm’a (1985) göre sevgi, insanın bütün varoluşunu kavrayabilme yetisidir; bireyi araçsal yararlarıyla değil, içsel dünyasıyla birlikte anlama çabasını içerir. Grete’nin artık Gregor’un varlığına tahammül edememesi ise, bu bütünlüğün tanınmadığını; hem bedeninin hem de benliğinin reddedildiğini düşündürür. Bu kopuş, Fromm’un modern insanın duygusal yakınlıktan kaçınarak içsel sorumluluktan uzaklaştığına dair eleştirisini destekler niteliktedir. Sevginin yerini utanç, korku ve mesafe almış; Gregor bir özne olmaktan çıkarak katlanılması gereken bir nesneye indirgenmiştir.

Gregor’un iç dünyasında, Grete’nin en küçük hareketine ürkek bir tepki vermesi, fiziksel mesafe kadar derin bir varoluşsal krizi yansıtır. Bedeninin farklılığıyla değil, bütünüyle benliğiyle kabul edilmediğini fark etmesi, insan olmanın en temel deneyimi olan tanınma arzusunun sarsılışıdır. Grete’nin uzaklaşması, sevginin koşullara bağlı bir kabule indirgenmiş olduğunu açığa çıkarır. Ailesi onu fayda sağladığı sürece yanında tutmuş, fakat bedensel dönüşümle birlikte artık bir “yük” olarak algılamaya başlamıştır. Gregor, öz-değerini içeriden kuramadığı için dışsal bakışların reddiyle tüm varoluşunu tehdit altında hisseder. Sessizliği ve geri çekilişi, iç dünyasında giderek büyüyen yabancılaşmanın göstergesidir; varlığını korumak yerine, başkalarının atfettiği değersizlikle tanımlanır.

Aile ile Gregor arasındaki bağ, içtenlikten uzak, zorunlu bir birlikte yaşam hâline dönüşür. Kafka bu kırılmayı, bireyin işlevini yitirdiği anda tanınma hakkından nasıl hızla mahrum bırakıldığını göstererek dile getirir. Anne ve babanın ilk iki hafta boyunca Gregor’un odasına girmemesi, yalnızca iğrenme ya da tedirginliğe bağlanamaz. Bir yandan üretkenlik kaybı, Gregor’un aile içindeki meşruiyetini ortadan kaldırır ve onu faydasız bir varlık olarak görünmez kılar; Fromm’un (1982) koşullu sevgi eleştirisi de bu noktada karşılığını bulur. Öte yandan ebeveynlerin geri çekilişi, psikolojik ve duygusal bir yıkımın dışavurumudur. Anne, koruma yükümlülüğü ile bedensel yabancılaşma arasındaki çatışmada pasif bir geri çekiliş yaşarken; baba, otorite figürü olarak çaresizliğini saldırganlık ve mesafeyle gizler. Dolayısıyla odadan uzak duruş, işlevsel fayda kaybı ile korku, suçluluk ve çaresizlikten doğan derin duygusal çöküşün de göstergesidir.

Grete’nin bakım girişimlerinin aile üyeleri tarafından sürekli takdir edilmesi, sevginin bir eylem değil, performansa dayalı bir değerlendirme ölçütü üzerinden tanımlandığını gösterir. Fromm’a (1985) göre böyle bir yaklaşım, sevginin üretken doğasına aykırıdır; çünkü kişiyle bağ kurmak yerine davranışın işlevselliğine anlam yükler. Sevgi, karşılıksız bağlılık niteliğini yitirerek, övgüye layık görülen rollerin ödüllendirilmesine indirgenir. Aile de ilerleyen zamanda sevgi anlayışını ve aidiyet ilişkisini araçsal bir zeminde yeniden kurar. Performansa dayalı takdir düzeni, aile içi otoritenin en keskin karşılığını baba figüründe bulur:

“Dönüşümünün ilk gününden beri babası ona sert davranmak yanlıydı. Bu yüzden, babasının önünden koşarak kaçmaya başladı, babası durduğunda duruyor, hareket ettiğinde çabuk çabuk kaçtıyordu.” (Kafka, 2015, s. 42)

Gregor’un babasının hareketlerine göre konum alması ve hızla uzaklaşması, yüzeyde bir böceğin

içgüdüsel tepkisi gibi görünse de, özünde çocuklukta içselleştirilmiş otoriteye karşı gelişmiş bedensel bir koşullanmayı yansıtır. Fromm'un (1982) tanımında irrasyonel otorite, anlayış ya da sevgiden değil; korkudan, itaatten ve ceza mekanizmalarının iç dünyaya yerleşmesinden beslenir. Gregor'un, dönüşüm geçirmesine rağmen, babasının varlığı karşısında sergilediği refleksif korku, otoritenin dışsal bir baskıdan çok, benliğin yapısal bir bileşeni hâline geldiğini gösterir. Kendi bedenine yabancılaşan birey bile, bu otorite karşısında içten gelen bir boyun eğişle davranmayı sürdürür. Takip sahnesini izleyen elma saldırısı, otoriteyi disipline edici yönlendirmeden mutlak tahakküme taşır:

“Babası onu elma bombardımanına tutmayı kafasına koymuştu. Büfenin üzerindeki meyve tabağından kaptığı elmaları cebine doldurmuş, nişan alma gereksinimi duymadan, birbiri ardı sıra fırlatıyordu elmaları. Yavaşça fırlatılan bir elma, pek de zarar vermeden Gregor'un sırtından sıyrıp geçti. Fakat onun ardından gelen elma, tam içine saplandı.” (Kafka, 2015, s. 43).

Babanın Gregor'a fırlattığı elma, kaba kuvvetin ötesinde, oğlun aileden dışlanması ve reddedilişinin simgesel bir ifadesidir. Fromm'un otorite tipolojisinde elma saldırısı, irrasyonel otoritenin en uç biçimi olan mutlak tahakküme karşılık gelir. Mutlak tahakküm, yönlendirme ya da disiplin amacı taşımayan, diyalogu imkânsızlaştıran, açıklamaya veya anlamaya alan bırakmayan ve tek yönlü cezalandırmaya indirgenen bir otorite tarzıdır. Baba, Gregor'u etik ya da duygusal sorumluluk nesnesi olarak değil, aile düzenini tehdit eden ve ortadan kaldırılması gereken bir varlık olarak konumlandırır. Elma fırlatma eylemi, hem fiziksel şiddetin hem de otoritenin içselleştirilmiş hâkimiyet kurma arzusunun sembolik dışavurumuna dönüşür.

Baba figürü, aile içindeki otoriteyi sevgiyle yönlendirmek yerine dışlayıcı ve bastırıcı bir güç aracılığıyla sürdürür. Elmanın Gregor'un bedenine saplanması, fiziksel acının ötesinde ailede kalan son duygusal bağın da kopuşunu simgeler. O andan itibaren baba, karşısındaki varlığı hasta bir oğul ya da yardıma muhtaç bir aile ferdi olarak algılamaz; ev içi düzeni tehdit eden istenmeyen bir unsur olarak konumlandırır. Aidiyetin tamamen sarsıldığı aşamadan sonra anlatı, aile içi birlikteliğin sevgi veya bağlılıktan, salt zorunluluk duygusundan beslendiğini açığa çıkarır.

“Gregor'a düşman gibi davranmamak, iğrenmeyi bastırıp katlanmak, sadece hoş görerek katlanmak, aile olmanın getirdiği bir zorunluluktu.” (Kafka, 2015, s. 45)

Fromm'un (1985) sevgi anlayışı, özgür iradeye dayalı, sorumluluk ve kabul eksenli bir ilişki biçimini esas alır. Oysa burada anlatılan tahammül, sevginin bastırılmış tiksintiyle yer değiştirdiği, sosyal rol beklentilerinin duygusal gerçekliğin önüne geçtiği bir yabancılaşma biçimini yansıtır. Gregor artık sevilen bir özne olmaktan çıkar, yalnızca aile içi yükümlülüklerin gölgesinde tolere edilen, varlığına katlanılan bir fazlalık hâline gelmiştir. “Düşman gibi davranmamak” ifadesi, sevginin yerini şiddetin ertelendiği bir tür sessiz gerilime bıraktığını; ilişkilerin etik bağdan değil, normatif zorunluluktan beslendiğini gösterir. Kafka'nın sunduğu bu aile temsili, Fromm'un üretken olmayan sevgilere, içi boşalmış aidiyet formlarına ve yapay birlikteliklere yönelttiği eleştirinin edebî bir yansıması niteliğindedir. Sevgi bağının içerikten koparak zorunluluk düzeyinde sürmesi, kız kardeşin bakım pratiğinde en somut hâlini bulur:

“Kız kardeşi, Gregor'un damak zevkini hiç düşünmeden, rasgele bir yiyeceği ayağıyla itiyor, akşam döndüğünde yemekler yenmiş mi yoksa artık pek sık olduğu gibi hiç dokunulmamış mı aldırmadan, bir süpürgeyle kalanları topluyordu. (...) Fakat biraz sonra Gregor da ailesiyle ilgilenme isteğini yitiriyor, ona iyi bakmadıkları için hepsine öfkeleniyordu. (...) Dışarıda çalışmaktan yıpranan kız kardeşi Gregor'a eskisi gibi özen göstermekten sıkılsa da onun yerine bu zor görevi annesinin üstlenmesi gerekmezdi aslında.” (Kafka, 2015, ss. 48-49)

Gregor'a sunulan bakımın giderek niteliksizleşmesi ve onun ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, Fromm'un (1985) koşulsuz sevgiden uzak, üretken olmayan bağ biçimlerine işaret eder. Roman boyunca ailesine karşı sessiz bir sadakat içinde olan Gregor'un, ilk kez kırgınlık ve öfke hissetmesi, dışlanmışlığın ve ailesine karşı olan sevgisinin karşılıksız kaldığını fark etmesinden kaynaklanır. Fromm'a göre sevgi, tanınma olmadan sürdürülemez; tanınmayan sevgi ya içe çekilir ya da öfkeye dönüşür. Gregor'un öfkesi, duygusal yabancılaşmanın içsel tezahürü olarak okunur. Bu noktada Gregor için sadece kurban

denilmesi yeterli gelmez, durum, bireyin bilinç kazanması olarak görünür; ailesine yönelik ilgisini yitirmesi, üretken sevgiye dayanan sorumluluk duygusunun çözülmesidir.

Ailenin Gregor’u özne olarak değil, işlevini yitirmiş bir yük olarak görmesi, Fromm’un yabancılaşmış birey tanımıyla örtüşür. Sevgi görünürde mevcuttur, fakat eylem düzeyinde yoktur; ilişki fayda, korku ve görev gibi araçsallaşmış duygularla biçimlenir. Gregor’un odasının ihmal edilmesi, onunla iletişim kurulmayışı ve nihayetinde sessizce yok oluşu, bireysel dışlanmanın ötesinde aile yapısının içsel çözülüşünü imler.

İlk dönüşümün ardından Gregor’un kapı arkasından konuşmaya çalıştığı sahnede sesi boğuk ve anlaşılmaz çıkar; bu durum, fiziksel değişimin yanı sıra iletişim bağının da kopuşunu gösterir. İlk haftalardan sonra aile üyeleri odaya doğrudan girmez, yalnız yiyecek bırakmakla yetinir. Annenin kısa süreliğine içeri girmeyi denemesi ve Grete’nin giderek bakım sorumluluğunu ihmal etmesi, iletişimsizliğin ve uzaklaşmanın kalıcılaştığını ortaya koyar. Romanın son bölümünde Gregor, odasında tamamen yalnız kalır; aile üyeleri onunla artık ne konuşur ne de ilgilenir. Gündelik yaşam, varlığını dışlayacak biçimde devam eder ve Gregor sessizce ölür.

Anlatı boyunca Gregor’un kendi bedenine, ihtiyaçlarına ve sesine yabancılaşması; hatta zamanla kendisini üçüncü tekil şahısla anmaya başlaması, dönüşümün hem bedensel hem de dilsel düzeyde gerçekleştiğini gösterir. Üretkenlik sona erdiğinde Gregor artık insan olarak görülmez, “görülmeyen bir şey”e dönüşür. Yabancılaşma yalnız çevresinin bakışlarında değil, Gregor’un benlik algısında da belirir. Yataktan doğrulmakta zorlanması, açlık hissetmesine rağmen yiyeceklerden tiksinesi ve özellikle kendisinden üçüncü şahıs olarak söz etmesi, benlik algısının içeriden çözülüşünü açığa çıkarır.

Aile içindeki roller, Fromm’un “yetkeye boyun eğme” eleştirisini destekler. Baba figürünün cezalandırıcı otoritesi, annenin edilgen sessizliği ve Grete’nin koruyuculuktan dışlayıcılığa evrilen tutumu, ailenin sevgi yerine hiyerarşi ve fayda ekseninde işleyen bir denetim mekanizmasına dönüştüğünü gösterir. Böylece aile, ekonomik rollerle sınırlı kalmayan bir baskı mekânı hâline gelir; bireyin değerinin sürekli test edildiği, tanınmanın belirli ölçütlere bağlandığı kapalı bir iktidar yapısı ortaya çıkar. Gregor’un bağıllığındaki çözülme, anlatının en çarpıcı dönemeçlerinden biri olarak belirir. Bu çözülüş, sevgi ve kabul görme imkanından mahrum bırakıldığı hissiyatıyla derinleşir. Fromm’un vurguladığı üzere, sevgi ile tanınma birbirinden ayrılmaz; bu eksiklik bireyin aile içindeki konumunu ve benlik algısını zayıflatır. Gregor’un giderek artan yalnızlığı, nihayet kız kardeşin açık reddiyle en görünür hâline ulaşır; anlatı, aile içindeki son bağların da kopuşunu sahneye taşır:

“Kız kardeşi, sevgili anneciğim ve babacığım, (...) böyle sürmesi mümkün değil artık. Siz anlamasanız da ben anlıyorum. Bu hilkat garibesine abimin adıyla seslenmek istemediğim için sadece ondan kurtulmamız gerek diyorum. Ona bakmak, olan bitene katlanmak için her şeyi yaptık, bu konuda hiç kimse biz de kusur bulamaz. Kız yerden göğe kadar haklı, dedi babası kendi kendine konuşur gibi.” (Kafka, 2015, s. 56)

Grete’nin “hilkat garibesi” ifadesiyle Gregor’u açıkça reddetmesi, yabancılaşma sürecinin doruk noktasıdır. Sevginin tanınma, sorumluluk ve özen gerektirdiğine dair yaklaşımın karşısında, burada sevgi yerini açık dışlamaya, bağ ise öfkeye bırakır. Grete’nin sertleşen sesi, masaya vurması ve Gregor’un ismini anmaktan kaçınması, bireyin aile içinde artık utanç ve tehdit unsuru olarak konumlandırıldığını ortaya koyar.

Babanın “Kız yerden göğe kadar haklı” sözüyle bu tutumu desteklemesi, otoriter bir refleksin ötesinde ekonomik yükü ortadan kaldırma isteği, aile düzenini koruma arzusu ve toplumsal utanç duygusuyla bağlantılıdır. Evin otoriter temsilcisi olarak baba, kızının sözlerini onayladığında Gregor’un artık aile üyesi konumundan çıkarak aileyi felce uğratan bir yük ve tehdit olarak tasdik edildiğini göstermiş olur. Bu onay, ailede kalan son bağları koparır; baba, duygusal sorumluluk yerine düzenin sürdürülmesini tercih eder.

Gregor artık işlevsiz bir birey yerine ev içi düzeni bozan ve istikrarı tehdit eden bir unsur olarak algılanır. Koşula bağlı sevgi anlayışı edebî düzlemde çöküşe uğrar: sevgi katkıya endekslendiğinde kırılgaştır,

işlev kayb olduğunda duygusal bağ çözülür. Grete'nin "Eğer Gregor olsaydı, çoktan giderdi" sözü, bireyin özne olmak yerine, beklentileri karşılama ölçüsünde değerlendirildiğini açığa çıkarır; varlık yüceltilmez, yokluk idealleştirilir.

Ailedeki duygusal dayanışma yerini fayda merkezli hesaplamalara bırakır. Gregor'un varlığı, hem ekonomik hem de toplumsal düzeyde yük hâline gelir; kiracıların huzurunu bozması, artık maddi bir tehdit olarak algılanmasına yol açar. Kafka, bu sahne üzerinden bireyin değerinin üretkenlik kapasitesiyle sınırlandığı bir düzeni açığa çıkarır. Katkı sunmayan birey görünmezleşir; Gregor'un başına gelen sistematik bir silinmedir.

Grete'nin giderek soğuyan tavırları, bakımın devamlılık ve emek boyutunu yitirmesiyle birleşerek aidiyetin fayda üzerinden tanımlandığını açığa çıkarır. "O artık Gregor değil" ifadesi, kişilik yerine işlev temelinde tanınmayı imler. Sevgi, burada nesneleşir ve metalaşır.

Dönüşüm, yalnızca Gregor Samsa'nın bireysel trajedisini anlatmaz; modern toplumun en mahrem bağlarını dahi fayda, işlev ve katlanma mantığına indirgediğini gözler önüne serer. Sevginin koşulsuz bağlılıktansa, üretkenlik ve katkıyla ölçülen bir değerlendirme ölçütüne dönüşmesi, aileyi sığınak olmaktan çıkarıp yabancılaşmanın merkezine yerleştirir. Kafka'nın alegorisi, Bauman'ın (2012) kırılğan, geçici ve fayda merkezli modern bağlara dair çözümlemeleriyle birleştiğinde, mahremiyetin ticarileşen, hızla tüketilen bir zemine kaydığını düşündürür. Giddens'in (2010) mahremiyetin özerklik ve işlevsellik temelinde yeniden biçimlendiğine dair tespitleri ise, Gregor'un aile içindeki yerini yitiririnde somut karşılığını bulur. Böylece edebiyat ile sosyoloji arasında kurulan bu kesişim, *Dönüşüm*'ü sadece bireysel bir yok oluş öyküsü olmaktan çıkarır, çağdaş insanın ilişkilerindeki kırılğanlığı ve aidiyetin çözülüşünü sergileyen çarpıcı bir toplumsal alegori hâline getirir.

SONUÇ

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* adlı eseri, modern bireyin toplumsal yapılarla sınırlı kalmayan, en yakın aidiyet halkası olan aile içerisinde de nasıl silikleştiğini, yabancılaştığını ve nihayetinde görünmez hâle geldiğini ortaya koyan çarpıcı bir anlatıdır. Gregor'un geçirdiği dönüşüm, fiziksel bir değişimin ötesinde, tanınmayan, anlaşılmayan ve işlevini yitirdiğinde dışlanan bireyin trajedisini simgeler. Bu çözülüş, bireyin kendi varlığıyla birlikte sevginin, aidiyetin ve etik sorumluluğun da aşındığı bir yapının göstergesidir.

Erich Fromm'un sevgi, otorite ve yabancılaşma kavramları temelinde gerçekleştirilen çözümleme, *Dönüşüm*'de aile kurumunun çözülme dinamiklerini ve bireyin fayda merkezli ölçütler üzerinden değerlendirildiğinde ne denli kırılğanlaştığını açığa çıkarır. Fromm'a göre sevgi, edilgin bir duygu değil; bilgi, ilgi, sorumluluk ve saygının bütünleştiği etik bir etkinliktir. Gregor'un ailesiyle kurduğu ilişkiler, bu üretken temelden saparak işlevselliğe indirgenmiş bir bağlılığa, oradan da bastırılmış öfke ve nihai reddedilişe dönüşür. Bununla birlikte Fromm'un yaklaşımı, sevginin etik boyutunu önceliklendirmesi nedeniyle cinsiyet, bakım emeği ve ekonomik bağımlılık gibi yapısal belirleyenleri geri plana iter. Gilligan'ın (2003) bakım etiği, aile içi sorumlulukların cinsiyet temelli dağılımını; Bourdieu'nün (1999) habitus kavramı ise üyelerin konumlanışlarını belirleyen sosyo-kültürel yatkinlikleri görünür kılarak alternatif yorum imkânları sunar.

Otoriter baba, edilgen anne ve koruyuculuktan dışlayıcılığa yönelen kız kardeş figürleri, Fromm'un "irrasyonel yetke" ve "koşullu sevgi" kavramlarının dramatik karşılıklarıdır. Gregor, üretkenliği sürdürdüğü ölçüde kabul görür; bedensel farklılaşma, sesin yitimi ve kimliğin çözülmesiyle birlikte aile tarafından yabancı, hatta düşman olarak algılanır. Annenin edilgenliği yalnızca bireysel zaafın değil, aynı zamanda aile içindeki güç dengeleri ve ekonomik bağımlılığın sonucudur. Fromm'un yaklaşımında edilgenlik, sevgi ve sorumluluk kapasitesinin bastırılmasıyla ilişkilidir; birey otoriteye direniş yerine uyum göstermeyi seçer. Gregor'un annesi de koruyuculuğunu babanın otoriter baskısı ve ev içi rollerin katılığı karşısında sürdüremez. Sevginin koşula bağlandığı bu anlatı, modern toplumda bireyin görünmezleşmesini ifşa eder; aile çözülmesini ise duygusal ihmalin ötesinde, etik sorumluluğun tasfiye edildiği bir varoluş formu olarak sunar.

Fromm'un idealize ettiği üretken sevgi anlayışı, çatışmalı ve baskı altındaki aile yapılarında, özellikle ekonomik belirsizlikler ve toplumsal denetim altında, uygulanabilirliğini yitirebilir. Kafka'nın çizdiği aile portresi, bireysel ahlaki zafiyetlerin yanında, sistemsel zorunluluklarla da bağlantılıdır.

Kafka'nın *Dönüşüm*'ü, 20. yüzyılın başındaki aile yapısının çözülme biçimlerinin yanı sıra dijital kapitalizmin şekillendirdiği çağdaş aile ilişkilerini anlamlandırmaya elverişli bir kuramsal zemin niteliğindedir. Dijital toplumda sevgi, görünürlük, performans ve fayda ekseninde yeniden tanımlanmakta; koşulsuz ilgi, ölçülebilir başarı ve karşılıklılık ilkelerine indirgenmektedir. Bireyin değeri, ekonomik üretkenlik kapasitesinin yanı sıra dijital ortamlarda yarattığı görünürlük, etkileşim ve veri üretimi üzerinden belirlenmektedir (Turkle, 2011; Zuboff, 2019). Zuboff'un "gözetim kapitalizmi" kavramı, duygusal etkileşimlerin dahi piyasa mantığına ve veri çıkarım süreçlerine entegre edildiğini; Giddens'in (1991) "geç modernlikte ilişkisel bağların kırılabilirliği" tespiti ise bağların sürekliliğinin yerini anlık tatmin ve fayda hesaplarına bıraktığını ortaya koymaktadır.

Gregor'un ekonomik işlevini kaybetmesiyle aile içindeki statüsünün hızla gerilemesi, günümüz dijital ekonomisinde üretim sürecinin dışında kalan –işsizler, yaşlılar ya da görünmeyen bakım emeğini üstlenenler– bireylerin maruz kaldığı sembolik dışlanma ve görünmezleştirme pratikleriyle benzerlik göstermektedir. Fromm'un üretken sevgi anlayışı, etik bir bireysel idealin ötesinde, dijitalleşmiş ve metalaşmış ilişkiler karşısında yeniden inşa edilmesi gereken alternatif bir toplumsal değer rejiminin ifadesi olarak konumlanmaktadır.

Dönüşüm, bireysel bir yabancılaşma öyküsü olmasının yanında modern ailede sevgi, sorumluluk ve tanınma biçimlerinin kırılabilirliğini açığa çıkaran güçlü bir alegoridir. Gregor'un böceğe dönüşmesi, işlevini yitiren bireyin insanlığından soyundurulmasını simgeleyen çok katmanlı bir metafordur. Kafka'nın karanlık ve sembolik dili, Fromm'un insan merkezli etik toplumu için önerdiği üretken sevgi anlayışıyla kesişerek, aile bağlarının fayda odaklı bir değiş-tokuş mu yoksa emek ve karşılıklı sorumlulukla örülen bir bağ mı olacağı sorusunu yeniden düşünmeye davet eder.

KAYNAKLAR

- Arık, Ş. (2013). Murat Gülsoy'un Geçmiş Zaman Elbiseleri İsimli Hikâyesi Ve Franz Kafka'nın *Dönüşüm* Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 75–98.
- Ayberk, C. (2025). Mekânın Normale Uymak Ya Da Uymamak İşte Bütün Mesele Bu: *Dönüşüm* Öyküsünün Nitel Analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Geographical Sciences*, 23(1), 206–235. doi:10.33688/aucbd.1335087
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan aşk: İnsan ilişkilerinin kırılabilirliğine dair* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Bourdieu, P. (1999). *Outline Of A Theory Of Practice*. Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bulut, S. (2019). Toplum-Birey-Cinnet Üçgeni Ve Böcekleşen Yaşamlar: Toplum Böceği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 59–70. doi:10.18069/firatsbed.538641
- Corngold, S. (1973). *Franz Kafka: The necessity of form*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Deligöz, E. (2024). Franz Kafka's The Metamorphosis story in the context of the concept of alienation and Karl Marx's thoughts. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 65–78. doi:10.5281/zenodo.10829011

- Freud, S. (2011). *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id* (A. Babaoğlu Çev.) (3. Basım). İstanbul: Metis. (1921)
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum* (Y. Salman & Z. Tanrısever, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı* (I. Gündüz, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2015). *Özgürlükten Kaçış: Faşizm, Demokrasi Ve Özgürlük Üzerine* (Ş. Yeğin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm* (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gilligan, C. (2003). *In A Different Voice*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Gökçe, S., & Armağan, B. (2015). Edebî Görünümüyle Dasein: Gregor Samsa. *Current Research in Social Sciences*, 1(2), 20–26.
- Gündüz, U. (2011). Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik Ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine. *Selçuk İletişim*, 7(1), 83–95. doi:10.18094/si.51221
- Kafka, F. (2015). *Dönüşüm* (M. Kamil Utku, Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.
- Karababa, S. (2018). Gogol'un "Palto" ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(3), 1729–1745.
- Keskin, U. (2016). Franz Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Yabancılaşma Ve Aşırı Gayretkeşlik. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 233–251.
- Kohzadi, H., Azizmohammadi, F., & Nouri, M. (2012). A study of Franz Kafka's The Metamorphosis. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(2), 1600–1607.
- Koncavur, A. (2013). İletişim Açısından Modernist Bir Yazar: Franz Kafka Ve İmgelem Dünyası. *Marmara İletişim Dergisi*, 17(17), 44–59.
- Lestienne, S. (2020). Identities in Franz Kafka's Metamorphosis (1915) and In the Penal Colony (1919). *International Review of Literary Studies*, 2(1), 20–28.
- Moslehuddin, T. (2021). Existentialism in modern fiction: A critical review of The Metamorphosis and The Outsider. *International Journal of Business, Arts and Scientific Study*, 2(2), 86–90.
- Oruç, D. (2022). Devler Arasında Bir Gezinti: Ovid, Kafka, Auden ve Bruegel'de "Cezalandırma" üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(30), 1022-1031. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1188777>
- Rasheed, N., Khan, M. Y., & Rasheed, S. (2021). Philosophical exploration of absurdism and existentialism: A comparative study of Kafka's work The Metamorphosis and The Trial. *Global Social Science Review (GSSR)*, 6(2), 94–100. doi:10.31703/gssr.2021(VI-II).10
- Sarı, A. (2011). Vaterbildrecherche in Orhan Pamuk' Vaterbildrecherche in Orhan Pamuk's "Der Koffer meines Vaters" Der Koffer meines Vaters" Der Koffer meines Vaters"; Oğuz Atay Oğuz Atay Oğuz

- Atay's "Brief an meinen "Brief an meinen Vater" und Franz Kafka und Franz Kafka und Franz Kafka's "Brief an den Vater Brief an den Vater Brief an den Vater". *Journal of Turkish Research Institute(45)*, 89-120.
- Satır, M. E., & Bal, E. (2018). Franz Kafka'nın Dönüşüm'ünde Sosyal Dışlanmışlık Olgusu. *Folklor/Edebiyat*, 24(96), 191–200. doi:10.22559/folklor.305
- Shrawat, D. (2017). The Metamorphosis: A quest for emotional identity. *Impetus – Xavier's Interdisciplinary Research Journal*, 6, 92–96.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- Tükel, İ. (2012). Modern Örgütlerde Yabancılaşma Ve Kafka'nın Dönüşüm Romanının Bu Bağlamda Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 34–50.
- Wardani, D. P., Pratiwi, D. A., Basuki, I., Cahyawati, E., & Murti, G. H. (2022). *Effect of alienation in Franz Kafka's The Metamorphosis*. *Scholars International Journal of Linguistics and Literature*, 5(11), 387–394. <https://doi.org/10.36348/sijll.2022.v05i11.003>
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %50, İkinci Yazar %50.
Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK İSTİSMARI OLARAK KIDFLUENCING: INSTAGRAM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Kidfluencing as Child Abuse in the Digital Age: A Study on Instagram

Enes Baloğlu¹, Emrah Budak²

ÖZET

Dijital çağın getirdiği medya araçları hemen her bireyi öznesi haline getirmektedir. Sosyal medya mecraları bireylerin yaşamlarındaki her kişi ya da olguyu paylaşabildiği araca dönüşmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının sevimliliği, yaramazlıkları veya yetenekleri üzerinden maddi kazanç elde etmeleri olarak adlandırılan “kidfluencing” çocuk hakları açısından oldukça tartışılan bir alandır. Yapılan sosyal medya paylaşımları çocukların rızası gözetilmeden, mahremiyet ve çocuk işçiliği çerçevesinde birçok çocuk hakkı ihlalinin yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu doğrultuda çalışma rastgele örneklem yöntemiyle belirlenen Türkiye’de takipçi ve etkileşim sayısı yüksek 5 kidfluencer sayfasını (Instagram) BM Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Instagram gönderilerini nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile ele alan bu araştırma, çocuk hakkı ihlallerine vurgu yapmayı amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgularda ebeveynlerin çocuklarını konu edinen paylaşımlarının çocuk hakları açısından sorunlu yapısı açığa çıkmaktadır. Paylaşımlarda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ifade edilen mahremiyet ve ifade özgürlüğü ihlallerinin daha sık öne çıktığı saptanmakta, çocuk işçiliği ve istismarının da yakın bir oranda seyrettiği gözlenmektedir. Bu noktada ebeveynlerin eğitimi, daha sert yasal çerçeveler ve medya etik ilkelerinin uygulanmasına ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

ABSTRACT

The media tools created by the digital age have turned almost every individual into their own subject. Social media platforms have become a tool that allows individuals to share every person or event in their lives. ‘Kidfluencing,’ which refers to parents earning money on social media platforms through their children’s cuteness, mischief, or talents, is a highly controversial area in terms of children’s rights. Social media posts made without the consent of children can lead to numerous violations of children’s rights in terms of privacy and child labour. In this context, the study examines five kidfluencer accounts (Instagram) with high follower and engagement counts in Türkiye, selected using random sampling, in a comparative analysis within the framework of the UN Convention on the Rights of the Child. This research, which examines Instagram posts using quantitative and qualitative content analysis methods, aims to emphasise child rights violations. The findings of the research reveal that the posts made by parents about their children are highly problematic in terms of children’s rights. It was found that violations of privacy and freedom of expression, as stated in the UN Convention on the Rights of the Child, were more common in the posts, and that child labour and abuse were also prevalent. At this point, it is clear that there is a need for parental education, stricter legal frameworks, and the application of media ethics principles.

225

Anahtar Kelimeler: Instagram, Çocuk hakları, Mahremiyet, Kidfluencing

Keywords: Instagram, Children’s rights, Privacy, Kidfluencing

1. ORCID: 0009-0001-1960-1688
2. ORCID: 0000-0001-6896-7558

1. Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, baloglunes@hotmail.com
2. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi, emrahbudak@mersin.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.
Bu makale Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Baloğlu, E. ve Budak, E. (2025). “Dijital Çağda Çocuk İstismarı Olarak Kidfluencing: Instagram Üzerine Bir Araştırma” *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.225-240.

Makale Geliş Tarihi: 30 Haziran 2025 Kabul Tarihi: 24 Eylül 2025

EXTENDED ABSTRACT/GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

With new communication technologies, it has become easier and faster for individuals to interact with each other. Social media platforms, in particular, have become an important medium for communication and interaction. Influencers who reach large users through their posts on social media platforms and obtain high levels of interaction earn significant income through this content. High interaction makes influencers an important tool for brand promotion and advertising to reach individuals. Influencers also earn significant income through various promotions, sponsored content and advertisements, which has made influencer marketing a noteworthy industry over time.

Children's ability to appeal to both children and adults has made them an important player in social media platforms. Parents create social media accounts on behalf of their children, interacting with their children's engaging images and earning significant income through their children. This phenomenon, known as 'kidfluencing,' refers to parents turning their children into screen personalities in order to earn money. While parents may gain financially, the social media content they produce can cause great harm to children. In particular, earning income through children can lead to child labour, while forcing children to memorise and recite phrases dictated by their parents can undermine their freedom of expression. Additionally, sharing images of children in various places can violate their privacy, and exposing them in an unprotected manner can pose a risk of child abuse.

In line with this, the study examined the content of five kidfluencing Instagram accounts with a high number of followers in Türkiye using quantitative and qualitative content analysis methods. In order to protect children from being identified, exposed to more intense abuse, and to protect their personal data, the names of the accounts selected as samples were not disclosed in the study. The text of the UN Convention on the Rights of the Child was taken into consideration when examining the content. The study evaluated violations of the Convention's provisions on 'privacy, freedom of expression, child abuse, and child labour.' A total of 2192 Instagram posts (posts + reels) were analysed in the study. In kidfluencing accounts, images of children from prenatal ultrasound photos to postnatal photos were particularly striking.

When the findings were evaluated, it was observed that none of the children had given their consent for any of the posts shared. Given their age, the children were under the control of their parents, who guided them, and no consent was given. In addition, it was found that children's freedom of expression was disregarded in 26.5% of the content. In particular, it was observed that in advertising content, children repeated phrases memorised by their families or used expressions taught to them by their families to appear cute. In 25.91% of the content, there were instances of content that violated children's privacy. At this point, it has been determined that children are presented in places that could be considered private (bedroom, bathroom, pool) and in clothing. In addition, child labour was prominent in 23.81% of the content. Children were exploited by being used in advertisements, sponsorships and promotional content on Instagram accounts, and the income earned from this content was controlled by their parents. Finally, it was found that in 23.7% of the content, children's rights to protection against abuse were not taken into account. The study showed that kidfluencing pages shared on Instagram seriously violate children's rights and confirmed that parents play a primary role in these violations. Therefore, the study highlighted the need for more restrictive legal regulations, parental education, and serious steps in media and ethics to protect children from the problems created by social media.

GİRİŞ

Yeni iletişim teknolojilerin gelişimi ile birlikte erişim ve etkileşim sağlama imkânı kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. Sosyal medya mecraları, bireylerin iletişim kurması ve etkileşim sağlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple bireyler, sosyal medyanın kısa sürede geniş bir kitleye ulaşması ve geri besleme özelliği ile aldıkları etkileşim sayesinde çeşitli reklam, sponsorluk ve iş birliği geliri elde edebilmektedir. Sosyal medya etkileyciliği (influencerlık) olarak adlandırılan bu anlayışla sosyal medya mecraları, ürün

tanıtımları ve pazarlamasının yapıldığı bir alana dönüşmektedir (Haenlein vd., 2020; Lin, Jan ve Chuang, 2019; Lee ve Kim, 2020). Esasında sosyal medya mecraları influencer hesapları üzerinden mevcut tüketim düzeninin ve kapitalist sistemin varlığını sürdürürken (Tosun ve Deniz, 2023, s. 596) influencerlar da bu durumdan büyük miktarda maddi kazanç sağlamaktadır. Influencerlıkta, sosyal medya mecraları ve kapitalist süreç açısından karşılıklı faydanın sağlandığı bu iş birliği sonucu bireylerin tüketime yönlendirildiği bir durum söz konusudur. Influencerlığın başka bir boyutu olan çocuk etkileyciliği (kidfluencing) ise (Gözen ve Şaldırdak, 2023; Tur-Viñes, Núñez-Gómez ve González-Río, 2018; Coates ve Boyland, 2021) sosyal medyada çocukların etkileşim temelli kullanılarak maddi kazançlar elde edilmesini ifade etmektedir. Bu noktada ebeveynlerin, kendi ya da çocukları adına açtıkları sosyal medya hesaplarında çocukları özne yaptıkları paylaşımların getirdiği etkileşimi kullanarak ürün tanıtım ve reklamına odaklanmaları öne çıkmaktadır. Çocukların sempatik ve şirinliği, yaramazlıkları, becerileri ve konuşmaları kullanıcılar tarafından ilgi çekici görülürken çocuklar markaların da sosyal medya reklamlarında yer vereceği aktörlere dönüşmektedir.

Dolayısıyla markaların daha fazla satış ve ebeveynlerin elde ettikleri gelir uğruna çocukları bir pazarlama ve tüketim aracına dönüştürmesi söz konusudur. Bu durumda esas sorumluluğun karar verici pozisyonda bulduklarından dolayı ebeveynlere ait olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Çocukların ticari amaçlarla kullanılması olarak tanımlanan kidfluencing, çocuk hakları açısından önemli tartışmaları (Rafsanjani, 2022; Saragoza, 2019) beraberinde getirmektedir. En temelde çocukların ticari bir figür olarak görülmesi çocuk işçiliği sorununu gündeme getirmekte (Tosun ve Deniz, 2023; Carrêlo, 2022), kazançların ebeveynlerine ödenmesi sömürüye neden olmaktadır. Ayrıca çocukların hemen her yerde ve her hallerinin görüntü kaydı ya da fotoğraflarla tüm topluma aktarılması çocukların mahremiyetlerinin de ihlal edilmesine yol açmaktadır (Morehouse, 2024, s. 76; Atalay, 2019, s. 198). Ebeveynlerin dikte etmesiyle ezberlenmiş ifadeler kullanılarak video çekimi, yetişkin insan kıyafetlerinin giydirilmesi gibi durumların da çocuğun düşünce, ifade ve yaşam özgürlüğünü kısıtlayabileceğini (Yates, 2023, s. 848) söylemek mümkündür. Çocukların mahremiyet, rıza, sömürü gibi birçok durumu kavrayabilecek bir yaşta olmayışı ya da ebeveynlerin çocukları üzerindeki karar yetkisi bu hakların ihlalini meşru kılmamaktadır. Bu doğrultuda sosyal medyanın getirdiği pazarlama ve reklam anlayışı ile çocukların bu alanda kullanımı önemli tartışmaları beraberinde getirirken konuyu akademik anlamda araştırmaya haiz bir noktaya ulaştırmaktadır.

Türkiye’de kidfluencing üzerine yapılan bazı araştırmalar (Tosun ve Deniz, 2023; Gözen ve Şaldırdak, 2023; Atalay, 2019; Karakoç ve Ünlü, 2021) göze çarparken bu araştırmaların sıklıkla YouTube platformuna odaklandıkları, ekonomik sömürü ve tüketimi öne çıkardıkları görülmektedir. Bu çalışmada ise kidfluencing anlayışı Instagram üzerinden ele alınmakta, daha geniş kapsamla BM’nin çocuk hakları sözleşmesine istinaden mahremiyet, çocuk işçiliği, çocuk istismarı ve ifade özgürlüğü perspektifinde inceleme yapılmaktadır. Çalışmada örneklem olarak belirlenen beş kidfluencing hesabındaki gönderiler nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile analiz edilmekte, gönderiler üzerinden ne tür çocuk hakkı ihlalleri yapıldığının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışma, sosyal medyada yaşanan çocuk hakları ihlallerinde kidfluencing kavramı üzerinden ebeveynlerin rolüne vurgu yapmayı hedeflemektedir.

1. Çocuk Etkileyciliği (Kidfluencing)

Çağımızda sosyal medya kolay yoldan para kazanmak adına önemli bir pazar haline gelmiştir. Sosyal medya etkileyicileri (influencer), çeşitli alanlarda içerik üreterek kullanıcılardan etkileşim almakta, bu etkileşim sonucunda reklam, iş birliği, sponsor ya da platform aracılığıyla maddi kazanç sağlamaktadır. Markaların da tüketiciler arasındaki iletişimde ve pazarlama stratejilerinde influencerlar önemli bir yer tutmaktadır (Bragg, Pomeranz ve Cassidy, 2022; Erdoğan, 2023; Canöz, Gülmez ve Eroğlu, 2020; World Federation of Advertisers, 2018). Yüksek orandaki takipçi sayısı ve etkileşim olanağına sahip fenomen sayfaları reklam ve iş birlikleri için öne çıkmaktadır. Çünkü influencerlar takipçileri tarafından deneyimlerinden faydalanılmak istenen biri olarak görülmekte (Canöz, Gülmez ve Eroğlu, 2020, s. 75), güvenilir bulunmaktadır (Xiao vd., 2018; De Veirman, 2017; Mert, 2018, s. 1314).

Böyle bir ekosistemde ilgi çekme derecesi, ebeveynleri ve çocukları etkilemesi, geleceğin tüketicileri olmaları nedeniyle (Gözen ve Şaldırdak, 2023, s. 116) çocuklar da yüksek oranda takipçiye ulaşarak markalara önemli bir pazarlama fırsatı sağlamaktadır (Maheshwari, 2019; Erdoğan, 2023; Feijoo ve Fernández-Gómez, 2021; Mermer Üzümlü ve Güven, 2023, s. 552). Son dönemde ebeveynler çocukları adına sosyal medya hesabı açmakta, çocuklarına dair çeşitli içerikler paylaşarak gelir elde etmektedir. Çocuk etkileyiciliği (kidfluencing) olarak adlandırılan bu anlayış, çok sayıda izleyici ya da takipçi oluşturan, sıklıkla sponsorlu içeriklerle para kazanan farklı sosyal medya platformlarında çevrim içi olarak yayımlanan çocukları (Masterson, 2021, s. 577) temsil etmektedir. Dijital çağ, çocuklar için çocuk influencerların önemli bir rol oynadığı yeni bir eğlence anlayışı başlatmıştır (Allué ve Martin-Cárdaba, 2024, s. 262). Ebeveynler çocukları adına kurdukları sosyal medya hesapları ile çocuklarının ticari açıdan faydalanılabilecek biçimde biyografilerini inşa etmektedir (Abidin, 2020, s. 227). Kidfluencing, maddi kazanç sağlamak amacıyla markalarla anlaşma yapmak için sosyal medya platformlarında takipçilerini kullanan genellikle okul öncesi yaştaki çocukların yeni bir modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (Callens, 2020). Okul öncesi çocukların yanı sıra Instagram'da henüz doğmamış bebeklere hesap açılması, bu hesapların yüksek takipçiye ulaşması esasında bir çocuğun influencer olması için hiçbir yaşın küçük olmadığını göstermektedir (Morse, 2019). Kidfluencer hesaplarının giderek yaygınlaştığı düşünüldüğünde (Allue ve Martin-Cardaba, 2024, s. 262; Feller ve Burroughs, 2021) çocukların da emeğe ve tüketime ne denli dahil olduğu gün yüzüne çıkmaktadır. Öyle ki İngiltere'de (Papadatou, 2019) ve ABD'de (Zandt, 2023) çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda influencerlık en çok istenilen beş meslekten biri olmuştur.

Kidfluencer hesapları toplumun da ilgisini çekmektedir. Kidfluencerlar, hem çocuk hem de ebeveynlere hitap ettikleri için talep görmektedir (Venis, 2022). Kidfluencerlar, videoları izleyen ebeveynler ve çocuklar arasında güven duygusu yaratabilmekte, pazarlaması yapılan ürüne dönük onayları, izleyicilerin bu tür ürünleri satın almalarını teşvik edebilmektedir (Bragg, Pomeranz ve Cassidy, 2022, s. 4). Yapılan araştırmalarda 13 yaşından küçük çocukların yer aldığı içeriklerin diğer yaş gruplarına göre üç kat daha fazla izlendiği sonucuna ulaşılmıştır (Kessel, Toor ve Smith, 2019, s. 5). Dolayısıyla çocukların özne olduğu hesapların olumlu anlamda toplumda daha fazla dikkat çektiği görülmekte, ebeveynlerin ve markaların çocuklar üzerinden kazanç sağlama isteğini körükleyebilmektedir.

Kidfluencer hesapları, Instagram ve YouTube gibi sosyal medya mecraları üzerinden faaliyet göstermekte, bu mecralarda hatırı sayılır bir izleyici kilesine ulaşabilmektedir. 2015 yılında Instagram'ın yapay zekâ temelli kişiselleştirilmiş pazarlama stratejilerini kullanması, reklamı yapılan ürünün satış sayfasına geçişi kolaylaştıran yeniliği kidfluencing açısından önemli bir adım olarak görülebilir (Goel ve Ember, 2015). 2025 yılı itibariyle en çok abonesi bulunan YouTube sayfaları içerisinde kidfluencer hesapları da bulunmaktadır (Chilingworth, 2025). Küresel alanda birçok kidfluencing hesabı faaliyet göstermektedir. Vlad & Nicki, Ryan's World, Ninja Kidz, The Bucket List Family gibi YouTube sayfaları 170 milyonun üzerinde aboneye sahiptir (Clark ve Jno-Charles, 2025, s. 7). Ryan's World hesabının 2022 verilerinde (Inhope, 2022) yıllık 22, 2024 yılı verilerin de (Martinez, 2024) ise yıllık 30 milyon dolar kazandığı belirtilmektedir. Türkiye'de yedi YouTube kanalı üzerinden yapılan bir çalışmada (Tosun ve Deniz, 2023, s. 601), örnekleme temsil eden kanalların (Oyuncak Avı, Fatih Selim Tube, Yusuf Mirza Tube, Prenses Lina, Prenses Elif, Oyuncak Oynuyorum, Rüya'nın Çiftliği) toplam abonesi 35 milyonun üzerindedir. Dünyada en popüler beş çocuk Instagram hesabının (Taytum & Oakley Fisher, Ava & Alexis, Anastasia Sergeyevna Radzinskaya, Amyah Bennett, Lil James Tucker) ise toplamda 10 milyonun üzerinde takipçisi bulunmaktadır (Feedspot, 2025). Instagram'da milyonun üzerinde takipçiye sahip çocuk hesapları tek bir gönderi için 15 bin dolar ve üzerinde kazanç sağlayabilmektedir (Mohan, 2019). Instagram'daki çocuk hesaplarının (Instakid) kazançları üzerine hazırlanan bir veride en çok takipçi sayısına sahip beş hesabın -takipçi sayısına göre- bir gönderi için 4-12 bin pound arasında gelir elde ettiği belirtilmiştir (Bellababy, 2020). Özetle kidfluencerlar, geçtiğimiz yıllar baz alındığında çocuklara ilişkin paylaşımları üzerinden önemli bir kazanç sağlamıştır (Masterson, 2021, s. 577; Lambert, 2019).

Kidfluencing gelir açısından bu denli dikkat çekici dururken çocuk haklarının ihlali konusundaki tartışmaları görmezden gelmek kolaylaşmaktadır. Kidfluencing anlayışının getirdiği büyük kazançlar ebeveynleri mutlu ederken çocukları dijital alanın yarattığı hak ihlalleri karşısında daha kırılabilir bir hale getirmektedir (Cordeiro, 2021). Çünkü kazanılan miktar arttıkça çocuklara dönük hak ihlalleri daha kolay bir şekilde göz ardı edilebilmektedir. Ebeveynlerin çocukları adına sosyal medya hesabı açmaları ve yönetmeleri üzerinden ticari faaliyette bulunmaları esasında çocuk haklarını koruma sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Ancak bu sorumluluğun ne denli yerine getirildiği tartışmalıdır. Bu noktada ebeveynler kendi çocuklarının mahremiyet kaybı, çocuk işçiliği, çocuk istismarı ve fırsatlardan (eğitim) mahrum kalma, sömürünün getirdiği fiziksel ve psikolojik zararlar (Burroughs ve Feller, 2020; Masterson, 2021, s. 579; Archer ve Delmo, 2023; Allue ve Martin-Cardaba, 2024; Erdoğan, 2023; Abidin, 2017) gibi riskleri yaşamasına neden olmaktadır. Çocukluğun ticarileşmesi, çocukların refahı, özerkliği ve saygınlığı açısından da potansiyel zararları beraberinde getirmektedir (Behri, 2024, s. 58). Ebeveynler genellikle çocukların sosyal medya etkileşimlerine girişimcilik becerileri, içerik yaratma, iş geliştirme gibi yönlerden olumlu bakarken (Mum at The Table, 2020), çocukların hayatlarını ve gelişimlerini, mahremiyetlerini geniş kitlelere ifşa etmenin muhtemel zararlarını göz ardı etmektedir (CBS, 2019). Çeşitli kanuni düzenlemeler olmaksızın çocuklar fazlaca çalışma saatlerine maruz kalmakta, eğitim haklarından da mahrum olma riskleri bulunmaktadır (Wong, 2019). Kidfluencing, daha fazla kazanç sağlamayı amaç edindiği için çocuklar aleyhinde potansiyel bir sömürücüye dönüşebilmektedir (Abidin, 2017). Esasında sosyal medya hesabı açabilmeleri için çocukların 13 yaşından büyük olması gerekirken ebeveynler doğumdan itibaren çocukları adına hesap açarak bu hesabı kendileri yönetmektedir (Cordeiro, 2021). Sosyal medya platformlarının hesap sahibi adına değil de yöneticisinin verdiği bilgilere göre ödeme yapması sonucunda çocuklar hesabın ana karakteri olurken kazanç ebeveynlere ödenmektedir. Bu noktada ebeveynler çalışması için çocukları yönlendirirken çocuk işçiliğine yol açmaktadır. Masterson'a göre (2021, s. 592), ebeveynler ve çocukları arasındaki söz konusu ilişki biçimi sıradan bir işveren-işçi ilişkisi gibi olmadığı için bu faaliyet bir iş olarak da görülmemektedir. Bu noktada ebeveynler, çocuklarını yaşlarının küçük, durumu kavrayacak bir bilinçte olmamalarından faydalanarak kendi istedikleri gibi yönlendirmektedir. Dolayısıyla çocuklar, yetişkinler ve şirketler tarafından ticari amaçlar için yalnızca bir araç olarak kullanılmakta, ciddi manada savunmasız kalmaktadır (Pedersen ve Aspevig, 2018). Kidfluencing anlayışının ekonomik yönü ihmal edici ebeveynliği teşvik etmekte, çocukların hak ve talepleri ile ebeveynlerin gelir sağlama sorumluluğu arasında bir dengesizlik yaratmaktadır (Cruz, Cruz ve Junior, 2024, s. 201). Sıklıkla ev ortamında hazırlanan bu içerikler çocukların vaktini alarak eğitime engel olabilmekte, psikolojik gelişimlerine de olumsuz etkilerde bulunabilmektedir (Özer ve Alpsoy, 2024, s. 243). Dahası kidfluencerlar tarafından reklamı yapılan ürünleri tüketen çocukların fiziksel ve ruh sağlığı olumsuz etkilenebilmektedir (Mermer Üzümlü ve Güven, 2023, s. 556). Çocukların henüz gerçek yaşamı algılayamadan sanal hayata atılması ve bu hayatı içselleştirmesinin yaratacağı psikolojik sorunlar göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır (Yüksel, 2021, s. 57). Öte yandan kidfluencing içeriklerini izleyen birçok çocuğun fenomen olma amacıyla video içerikler üretmeye başlamasına yol açabilmektedir. Bu durum da aile ve çocukları benzer nitelikte içerikler üretmeye teşvik etmekte, kısa zamanda büyük miktarda para kazanma eylemine örnek oluşturmaktadır (Sebuktekin ve Gülçay, 2024, s. 38).

Kidfluencing anlayışının giderek daha görünür olması, ailelerin bundan kazandığı gelirin artması ve pazarın giderek büyümesi çocuk istismarı ve hakları konusundaki tartışmaları beraberinde getirirken hukuki düzenlemeleri (Blanco ve Gutierrez, 2022; Behri, 2024, s. 58; Joss, 2023) de gerekli kılmaya başlamış ve bu düzenlemelere dönük ihtiyaç gün yüzüne çıkmıştır (Archer ve Delmo, 2023). Bu doğrultuda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) kidfluencing çerçevesinde yapılan çocuk hakları ihlali ortaya koymada önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada popüler sosyal medya mecralarından biri olan Instagram'daki kidfluencer sayfalarının gönderileri incelenmektedir. Çocukları adına Instagram hesapları açarak çocuklarına dönük paylaşımlar

yapan ebeveynlerin gönderileri ele alınarak dijital alanın yarattığı çocuk istismarının boyutları ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki yüksek takipçi ve gönderi sayısına sahip beş kidfluencer hesabı analiz edilmekte, gönderiler nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile çözümlenmektedir. İçerik analizi yöntemi, elde edilen veriyi benzerlikleri veya farklılıkları üzerinden kodlamakta, içerikleri belli başlı temalara ayırarak içeriğin bütün ile indirgenmiş hali arasında bir ilişki kurmaktadır (Bilgin, 2006, s. 12). Bu çalışmada kidfluencer sayfalarının neden olduğu çocuk istismarı kategorilere ayrılarak içerikler ile sayfalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinden çıkarım yapılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de en yüksek takipçi oranına sahip kidfluencer hesaplarına dair bir veri bulunmadığı için analiz edilecek hesaplar çalışma yazarları tarafından rastgele örneklem yoluyla seçildi. Çalışma yazarları tarafından yapılan ön inceleme sonucunda tespit edilen 20 Instagram hesabından 5 tanesi cinsiyet, takipçi ve etkileşim sayıları göz önünde bulundurularak rastgele örneklem yöntemiyle belirlendi. Çalışmada Instagram hesaplarının isimleri istismarı artırmamak, açığa çıkarmamak ve kişisel verilerin korunması (en azından bu çalışma özelinde) kapsamında bilinçli bir biçimde açıklanmamaktadır. Örneklemde yer alan hesaplar inceleme sırasına göre alfabetik olarak kodlandı. Araştırmada belirlenen kidfluencer hesaplarının tüm gönderileri (hikâye dışındaki video+fotoğraf) ele alındı.

Tablo-1 Instagram hesaplarına ilişkin veriler

Hesap kodu	Takipçi sayısı	Gönderi sayısı	Hesap açılış yılı	Yaşı
a	242k	529	2021	4
b	684k	1173	2020	5
c	769k	143	2024	1
ç	378k	46	2019	6
d	4,6M	301	2021	6
Total	6,673M	2192		

Çalışmada 2 kız (a, b), 3 erkek (c, ç, d) çocuk Instagram hesabı örnekleme dahil edilmiştir. Instagram’ın 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya uygulaması olması, Türkiye’nin Instagram’ın küresel ölçekteki en büyük 5 pazarından birini temsil etmesi (Dijital, 2024) gerekçesiyle örneklem olarak seçildiğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca giriş bölümünde de vurgulandığı gibi önceki çalışmaların genellikle YouTube özelinde yürütülmesine karşılık bu araştırmanın Instagram’ı ele alması araştırmanın özgün yönünü ortaya çıkarmaktadır. İncelenen Instagram hesaplarından iki tanesinde (ç, d) içerikler Türkçe ve İngilizce yazılan gönderi metniyle paylaşılmıştır. Araştırma örnekleme Instagram hesaplarının açıldığı tarihten incelemenin tamamlandığı 2025 yılı Nisan ayı sonuna kadar paylaşılan tüm gönderiler dahil edildi. Çalışma kapsamında toplamda 2192 (n=2192) gönderi incelendi, içerikler ise Instagram hesaplarından elde edildi. Gönderiler çalışma yazarları tarafından sağlaması yapılarak manuel bir biçimde kodlandı. Kodlanan veriler daha net tespitler ve karşılaştırma yapmayı kolaylaştıracağı gerekçesiyle SPSS programına aktarıldı. Çalışmada IBM SPSS v.22 paket programı kullanıldı, iki kodlayıcı arasındaki Cohen’s Kappa değeri 0,89 olarak hesaplandı. Sıklık ölçümü için frekans analizleri kullanıldı. Çalışma yazarları içerikleri sırasıyla karşılıklı olarak kodlayarak nicel veriler elde edildi. Nicel veriler saptandıktan sonra içerikler detaylı bir şekilde incelenerek nitel bir çözümleme yapıldı. Bu noktada içerikler izlenirken hangi ihlallerin ne şekilde yapıldığı detaylandırıldı. Analiz yapılırken içerikler BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (BM, 1989) ilgili maddeleri kapsamında (mahremiyet, ifade özgürlüğü, çocuk işçiliği, çocuk istismarı) değerlendirildi, bu sözleşmeye uygun ya da aykırı bulunan yönler vurgu

yapıldı. Nitel analiz kapsamında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan kriterlerin nasıl ihlal edildiği tespit edilmeye çalışıldı. Bu doğrultuda çalışma şu araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

1-Instagram gönderilerinde tüketim odaklı ürün tanıtımı, sponsor ya da iş birliği barındıran içerikler mevcut mudur? Mevcut ise bu içeriklerde çocuklarda ne tür davranışlar görülmektedir?

2-İçeriklerde çocukların mahrem görüntülerine yer verilmekte midir? Bu görüntülerde hangi unsurlar bulunmaktadır?

3-İçeriklerde çocukların düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan unsurlar mevcut mudur? Mevcutsa bu ihlal nasıl gerçekleşmektedir?

4-Çocuklar üzerine içerik hazırlanırken çocukların rızası alındığına dair bir bildirim bulunmakta mıdır?

Sorular göz önünde bulundurulduğunda; esasında çalışmada çocukların içeriklerde ana aktör olması ve ebeveynler tarafından yönlendirilmesinin çocuk hakları bağlamında getireceği riskler ve bunun ne anlama geldiğine vurgu yapılmaktadır.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında çocuk etkileyici/kidfluencing profili olarak değerlendirilebilecek 5 profil incelenmiştir. İncelenen profillerde çocukların doğumundan itibaren -hatta bazı hesaplarda doğumdan önce çekilen ultrason görüntüleri mevcut- ebeveynleri tarafından açılan hesaplarda paylaşımların yapıldığı görülmektedir. 5 profilde paylaşılan toplam 2192 içeriğin 1182 tanesini fotoğraf ve 1010 tanesini de kısa video/reels oluşturmaktadır. 2192 gönderinin içeriklerin tamamında çocuğun rızasının alındığını gösteren hiçbir bildirim bulunmadığı, %26,5'inde ifade özgürlüğünün yok sayıldığı, %25,91'inde mahremiyet hakkının ihlal edildiği, %23,81'inde çocuklara ekonomik sömürüye açık şekilde yer verildiği ve %23,7'sinde çocukların istismara karşı korunma haklarının göz ardı edildiği tespit edilmiştir.

Tablo-2 İhlâl Türleri ve Oranları

İhlâl Türleri	İhlâl sayıları	İhlâl oranları
İfade özgürlüğü	581	%26,5
Mahremiyet	568	%25,91
Çocuk işçiliği	522	%23,81
Çocuk istismarı	521	%23,7
Total	2192	%100

3.1 Rıza/İzin Verme Hakkı

Ebeveynlerin çocukları üzerinde biri yasal diğeri ilişki olmak üzere iki onay yetkisi vardır. Yasal olarak, ebeveynler birçok ülkede reşit olmayan çocukları adına tıbbi tedavi, araştırmaya katılım ve seyahat için onay verme hakkına ve sorumluluğuna sahiptir. Buna ek olarak, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki ve güç dinamikleri göz önüne alındığında, bir çocuğun açık ya da zımni bir zorlamaya maruz kalmadan içerik

oluşturulmasına isteyerek rıza göstermesi mümkün (Clark ve Jno-Charles, 2025) görünmemektedir. İncelenen 5 profil sahibi çocuğun yaşlarının en büyüğünün 6 en küçüğünün 1 yaşında olduğu düşünüldüğünde kendileri tarafından bir onam verilmemiş olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çocuklara dair paylaşımların doğum öncesinden itibaren başladığı göz önünde bulundurulduğunda çocukların onam vermeleri mümkün görünmemektedir. Ayrıca çocukların onam verdiği kabul edilse dahi neye onay verdikleri konusunda farkındalık geliştirecek bir yaşta olmadıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra incelenen tüm hesapların açıklama kısmında “bu hesap ailem tarafından yönetilmektedir” ibaresi bulunmaktadır. Tanınmış isimlerin çocukları adlarına açtıkları hesaplar ya da bir şekilde popülerlik kazanan çocuk profilleri gündelik yaşamlarının neredeyse her yönüyle binlerce kişi tarafından takip edilmekte ve paylaşılan içerikler milyonlarca kişi tarafından görüntülenmektedir. Görünürlük kazanma ve popülerlik uğruna 2192 içeriğin tamamının çocukların rızası dışında paylaşıldığı tespit edilmiştir. Çocukların dijital görünürlüğünü artırmak için bilinçli bir şekilde ebeveynleri tarafından sıklıkla paylaşıldığı görülmüştür. Çocukların kişisel görüntüleri kendi rızaları olmadan ebeveynleri tarafından paylaşarak dijital ayak izleri oluşturulmaktadır. Çocukların rızası dışında etkili bir içerik üretmek amacıyla çocukları zayıf ya da savunmasız anlarında kayda alıp paylaşan birçok sosyal medya hesabı çocukların en garip, küçük düşürücü ya da savunmasız anlarından faydalanarak daha fazla etkileşim elde etmektedir (Clark ve Jno-Charles, 2025).

3.2 Mahremiyet Hakkı

Bir etkileyicinin işinin doğası, kendilerinin ve etkileyicinin içeriğinde paylaşılan kişilerin mahremiyetini ihlal edebilecek düzeyde kamuya açık olmayı gerektirir. Etkileyiciler genellikle kendilerini kişisel sınırlarının bulanıklaştığı durumlarda bulurlar (Barth ve De Jong, 2017). Çocukların özelinde kalması gereken görüntülerin paylaşılmasıyla mahremiyet ihlaline sebep olunmaktadır (Baloğlu, 2023). Dolayısıyla bir kidfluencerin mahremiyeti profil açıldığında ihlal edilir ve profil başarılı olduğunda tamamen terk edilir ve bu durum yıllar boyunca kidfluencerin yaşamını etkilemeye devam eder (Clark ve Jno-Charles, 2025).

İncelenen 568 içerik (%25,91) mahremiyet ihlali kategorisinde yer almaktadır. Bu oran, ebeveynlerin mahremiyet farkındalığının yetersiz olduğunu göstermektedir. Paylaşılan her 4 gönderiden yaklaşık birinde çocukların yaşamlarındaki mahrem alanlarının ihlâl edildiği sonucuna ulaşılmakta, çocukların özel hayatlarının sosyal medyada büyük oranda paylaşıldığı görülmektedir. Bu kategoride sıklıkla çocukların ev yaşamındaki kıyafetleri ve halleri, özellikle banyo ve havuzdaki görüntülerinin sunulduğu öne çıkmaktadır. Çocukların yatak odalarından, uyurken, iç çamaşırları ile ya da havuz ve denizden görüntüleri sıklıkla paylaşılmakta ve milyonlarca kişinin erişimine açılmaktadır. Bu anlamda sınırların belirsiz hale geldiği ve mahremiyet ihlalinin normalleştiği tespit edilmektedir. İncelenen beş hesapta da mahremiyet ilkesinin önemli bir oranda zedelendiği sonucuna ulaşılırken erkek çocukların mahremiyetinin daha çok ihlal edildiği göze çarpmaktadır. Özellikle ‘c’ kodlu hesapta paylaşılan gönderilerde adına hesap açılan çocuk ve kardeşlerinin mahrem görüntüleri sıklıkla yer almaktadır. Çocuklara ilişkin mahremiyet ihlallerine dair benzer bulgular diğer araştırmalarda da (Kopecky vd., 2020; Barnes ve Potter, 2021; Baloğlu, 2023; Stephenson vd., 2024) ortaya konmuştur.

Instagram’da herkese açık bir profilden paylaşılan fotoğraf ve videolar, çocukların istismar edilmesine ve cinselleştirilmesine/nesneleştirilmesine yol açabilmektedir (Clark ve Jno-Charles, 2025). Dolayısıyla yapılan paylaşımlar pornografik içerikler üreten siteler ve pedofiller için cinsel bir obje haline gelme riskini beraberinde getirmektedir (Verma ve Harwell, 2023; Thiel ve Hancock, 2023; Orhan Kılıç vd., 2024).

3.3 Ekonomik Sömürü: Çocuk İşçiliği

Ekonomik istismar, çocukların gelişimini engelleyen, haklarını ihlâl eden ve düşük ücretli iş gücü olarak görülmelerine neden olan işlerde çalıştırılmaları anlamına gelir. Bu durum çocukların emeklerinin sömürülmesi, tehlikeli işlerde çalıştırılmaları ve psiko-fiziksel gelişimlerine zarar verebilecek koşulları da içerir (Yüksel ve Yüksel, 2014, s. 4; Aktay, 2020, s. 175). Çocuk etkileyicilerin/kidfluencerların reşit olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, kidfluencing girişimleri genellikle aile tarafından yürütülmekte, ebeveynler veya vasiler çocuklarının yer aldığı sosyal medya kanallarını oluşturmada, yönetmekte ve daha sonra ticarileştirmektedir (Clark ve Jno-Charles, 2025). Sosyal medya ağlarında çocukların ticari amaçlar için emtia ve hizmetlerin satılmasında nesneleştirilip pazarlama aracı olarak sömürüldüğünü göstermektedir (Parsa ve Akmeşe, 2019, s. 167). Bu tür çocukların karşılaştığı zorluk, gerçek dünyada büyürken internetteki çocuksu imajlarıyla (kâr için) bir arada yaşamalarının istenmesidir (Clark ve Jno-Charles, 2025).

Analiz edilen gönderilerden 522 (%23,81) içerik reklam ve sponsorluk anlaşmaları kapsamında paylaşılmıştır. Ebeveynler ilk olarak çocuklarına popülerlik kazandırmakta ardından çocuklarının popülerlikleri üzerinden gelir elde etmeleri onların birer “araç” gibi kullanılmasına yol açmaktadır. Çocukların yer aldığı paylaşımlarda sponsorluk ve ürün reklamlarının bulunması çocuk görsellerinin ekonomik getiri için kullanıldığını göstermektedir. Yapılan incelemelerde a, b ve d kodlu hesaplarda ürün tanıtımı, reklam ve sponsorlu içeriğe rastlanmaktadır. Diğer iki hesapta ise bu tür içerikler bulunmamaktadır. Dijital medya üzerinden çocukların ekonomik anlamda sömürülmesine ilişkin benzer sonuçlara diğer araştırmalarda da ulaşılmıştır (Baştemur, Borucu ve Bulut, 2021; Baloğlu, 2023; Baxter ve Czarnecka, 2025).

3.4 İfade Özgürlüğü

Çocukların kendi sosyal medya kanallarını veya hesaplarını ekonomik ve pratik olarak yönetememeleri, çocukların ifade özgürlüklerini kullanmalarını engellemektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin veya prodüksiyon şirketlerinin kidfluencerın “adına” içerik düzenlemekten ve yayınlamaktan sorumlu olduğu bir gerçektir (Clark ve Jno-Charles, 2025). Bu çalışmada incelenen 5 çocuk profilinin tamamında ‘ailesi tarafından yönetilmektedir’ ibaresi bulunmaktadır.

581 (%26,5) içerikte çocukların adına ebeveynlerin dilinden yazılan ifadelere yer verildiği tespit edilmektedir. Bu oran yaklaşık her dört içerikten birinde çocukların kendi duygu ve düşünceleriniymiş gibi söylemlere başvurulduğunu göstermektedir. Örneğin bir markayı çocuğun kendi başına deneyimleyip değerlendirmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla markaya ilişkin çocuğun adına ailesinin kişisel görüşleri ve markaların beklentileri yansıtılmaktadır. Gönderilerde kız ve erkek çocuklarına yetişkin kıyafetleri giydirilmekte, yetişkin gibi konuşmalar yapması dayatılmaktadır. İçeriklerde erkek çocukların yetişkin erkek; kız çocuklarının ise yetişkin kadın gibi davranmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum çocuklara çeşitli cinsiyet rolü kalıplarının dayatılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Çocuklar farkına bile varmadan, anlamını bilmeden birçok kelimeyi ifade etmekte, birçok davranış kalıbı geliştirmektedir.

“Şu tarihte doğdum” gibi ifadeler birinci tekil şahıs olarak yazıldığı sürece kendini ifade etmek anlamına gelir. Çocukların profillerinde kendi ağızlarından yazılmış gibi görünen bu tür ifadeler kendileri tarafından yazılamayacağı için doğal olarak ailesi tarafından yazılmaktadır. Ayrıca çocuğa öğretilen marka isimleri gibi söylemler ifade özgürlüğünün ihlâli arasında yer almaktadır. Sonuç olarak çocukların yetişkin birey şeklinde gösterilerek ifade özgürlüklerinin ihlâl edildiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

3.5 Tehlikeden Uzak Olma/ İstismardan Korunma

Siber zorbalık, korku, duygusal veya psikolojik üzüntü, sıkıntı ve endişeye yol açan sanal kötü davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Kavanagh, Jones ve Sheppard-Marks, 2016, s. 788). Dahası hayranların ya da aleyhtarların çocuğun evini bulduklarında, çocuğun fiziksel taciz edilme riski de bulunmaktadır (Clark ve Jno-Charles, 2025). Çocukların adlarına hesap açılması ve paylaşımlar yapılması kimliklerinin ifşa edilmesine ve gelecekte ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlar konusunda endişelere yol açmaktadır. Ayrıca bu durumun daha sonradan ortaya çıkabilecek siber zorbalık ve çevrim içi taciz gibi psikolojik etkileri de ortaya çıkabilir ve incelenen hesaplara bakıldığında ebeveynlerin periyodik olarak çocuklarının güvenliğini göz ardı ettikleri görülmektedir. Örneğin bisiklet vb. araçlara çocukların koruyucu ekipmansız biçimde bindirilmeleri, içeriklerde ebeveynlerin ev adreslerini gizlememeleri ve kullandıkları otomobillerin plakalarının açıkça belli olması, sıklıkla gittikleri mekanların konumunu paylaşmaları çocuklara dönük olası istismarı arttıracak bir faktör olarak görülebilir.

Ebeveynler tarafından paylaşılan 521 (%23,7) içerikte çocukların savunmasız hale getirildiği tespit edilmiştir. Yapılan paylaşımlarda neredeyse dört içerikten birinde çocukları korunması gereken değil sergilenmesi uygun görülen bir varlık gibi ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla çocukların dijital dünyadaki güvenliğini sorgulatan bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocukların korunmaya en çok ihtiyaç duydukları anlarda dahi içerik nesnesi haline getirildikleri görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, ebeveynlerin çocukları adına açtıkları Instagram hesapları üzerinden çocuklarına dair yaptıkları paylaşımları çocuk hakları kapsamında eleştirel bir dille incelemektedir. Yapılan analiz sonucunda, 5 farklı profil üzerinden paylaşılan toplam 2192 içeriğin çocuk hakları açısından belirgin ihlaller barındırdığı açıkça görülmektedir. Çocukların dijital alandaki varlığı ile çocuk hakları arasındaki çizgilerin giderek bulanıklaştığı ve belirsizleştiği görülmektedir. İçeriklerin %53,9'unun fotoğraf, %46,1'inin ise kısa video/reels formatında olması, çocukların dijital platformlarda yoğun şekilde görsel nesne olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Görsel temsiller aracılığıyla çocukların dijital mecralarda sıklıkla paylaşılması hak ihlallerine zemin hazırlamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre içeriklerin tamamında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bu çalışmanın göz önünde bulundurduğu tüm kriterlerin (çocuğun rızasının alınmadığı, ifade özgürlüğünün yok sayıldığı, mahremiyet hakkının ihlal edildiği, çocukların ekonomik olarak sömürüldüğü, çocukların istismara karşı korunma haklarının göz ardı edildiği) ihlal edildiği tespit edilmiştir. Çocukların onayı olmadan paylaşılan içerikler ile çocuğun dijital kimliğinin ebeveynleri tarafından şekillendirildiği ortaya çıkmaktadır. İçeriklerin 581 tanesinde gönderi altında birinci tekil şahıs dilinden çocukların kendi duygu ve düşünceleri gibi yazılan fakat ebeveynlerin ifadelerinin dile getirilmesi söz konusudur. Dolayısıyla çocukların ifade özgürlüğünün geri planda bırakıldığı dahası yok sayıldığı görülmektedir. Sonuç olarak çocukların doğal haliyle kendi dijital kimliklerini oluşturmaktan mahrum bırakıldığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Gerçek dünya ya da gerçeklik algısı henüz gelişmemişken dijital ortamlara maruz kalan çocuklarda oluşabilecek psikolojik ve sosyal riskler göz ardı edilmemelidir. Ancak ebeveynlerin çocukların karşı karşıya kalabileceği bu riskleri görmezden geldiği düşünülmektedir. Bu bulguların Gözen ve Şaldırdak'ın yaptığı araştırmanın (2023) sonuçları ile benzeştiğini ifade etmek gerekmektedir.

Analiz edilen gönderilerin 568 tanesinde çocukların mahremiyetinin ihlal edildiği tespit edilmiştir. Çocukların özel hayatlarının sosyal medyada yoğun olarak paylaşıldığı ve bu doğrultuda sınırların giderek yok olduğu ve mahremiyet ihlalinin normalleştiği tespit edilmektedir. Çocuklara ait bilgi ve görüntüler sosyal medya kullanıcılarının erişimine açık hale gelmektedir. Sonuç olarak gizlilik sınırlarının ortadan kalktığı ve özel alanların kamusal alana sunulduğu görülmektedir. Çocukların sosyal medyada

mahremiyetinin ihlal edilmesinin yaygın bir sorun olduğu farklı araştırmalarda da tespit edilmiştir (Güngör, 2021; Karakoç ve Ünlü, 2021; Steinberg, 2017).

İncelenen 522 içerikte de reklam ve sponsorluk ilişkilerinin ön plana çıktığı saptanmaktadır. Bu durum sosyal medya içeriklerinde çocukların temsillerinde reklam ve sponsorluk bağlamında nasıl ekonomik araçlara dönüştürüldüğünü ortaya çıkarmaktadır. Çocukların içerik üretiminde yer alması genellikle ebeveyn kontrolünde gerçekleşiyor olsa da bu durum, ebeveynlerin çocuklarının çıkarlarını mı yoksa maddi kazancı mı önceliklendirdiği tartışmasını tekrar gündeme getirmektedir. Özellikle ebeveynlerin, çocuklarının popülerliğini bir gelir modeline dönüştürmesi, çocukları birey olarak değil bir “ürün” olarak konumlandırma riskini doğurmaktadır. Bu noktada çocuğun bireyselliği ve hakları, ticari kazanç uğruna geri planda kalmaktadır. Ebeveynler çocuklarını tüketiciler ve ürünler arasında ilişki kurmak için bir araç haline getirmektedir. Bu veriler ticari kaygılarla popülerlikten gelire değin çocuk görsellerinin birer pazarlama unsuru olarak nasıl konumlandırıldığını ve marka stratejilerinin merkezine nasıl yerleştirildiğini göstermektedir. Benzer durum önceki araştırmalarda da tespit edilmiştir (Atalay, 2019; Duygulu, 2019; Tosun ve Deniz, 2023; Baxter ve Czarnecka, 2025; Clark ve Jno-Charles, 2025).

Çocukların korunmaya en çok ihtiyaç duydukları anlarda dahi içerik nesnesi haline getirildikleri görülmektedir. İncelenen gönderilerin 521 tanesinde çocukların istismara açık bir şekilde paylaşıldığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının dijital izleri konusunda gizliliği koruyan davranışlar benimsemediği başka çalışmalarda da (Cino ve Wartella, 2021) bulguların bir sonucudur. Bunun yanı sıra Baloğlu'nun yaptığı çalışmaya (2023) benzer şekilde ebeveynlerin günlük yaşam rutinlerini de tüm detaylarıyla dijital platformlarda içerik haline getirmesi hem çocuklarına ait kişisel bilgilerinin sömürülmesine hem de kişisel bilgilerinin herkes tarafından bilinebilir olmasına yol açmaktadır. Ebeveynler tarafından dijital ortamlarda paylaşılan çocuklara ait görsel, işitsel veya kişisel verilerin izinsiz biçimde kopyalanması (digital kidnapping), sahte ebeveynlik pratiklerine, sahte çocuk profilleri oluşturulmasına, taklit ve istismar amaçlı kullanımlara zemin hazırlayan bir dijital mahremiyet ihlali biçimini beraberinde getirebilmektedir. Ebeveynlerin içerik üretme adına çocuklarının fiziksel ve duygusal güvenliğini göz ardı etmeleri dikkat çekicidir. Dijital ortamda çocukların görünürlüklerinin artması onlara koruma sağlamadığı gibi hak ihlallerinin görünmez kılındığı tehlikeli bir normalleşmeye de işaret etmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin sosyal medya platformlarında yaptıkları paylaşımlar iyi niyetli dahi olsa çocukların rızaları olmadan yapılmakta ve çocukların kalıcı dijital ayak izleri oluşturulmaktadır. Paylaşılan içerikler, ilerleyen yıllarda çocuğun sosyal ilişkilerini, okul hayatını hatta özgüvenini olumsuz etkileyebilir. Sonuç olarak çocuklara ilişkin yapılan dijital paylaşımların önemli bir kısmının çocuk hakları ve çocukların geleceği açısından ciddi riskler barındırdığı ortaya çıkmaktadır. Özetle araştırma, sonuç kısmında değinilen önceki çalışmalarda bulgulandığı gibi ebeveynlerin sosyal medya aracılığıyla çocukların istismarına yol açacak davranışları sergilemeyi sürdürdüğünü tespit etmiştir. Araştırmalarda ele alınan sosyal medya platformları farklılaşsa da çocukların istismar olgusu değişmemektedir. Bu çalışma neticesinde dijital ebeveynlik konusunda etik, hukuki ve toplumsal farkındalığın artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda ebeveynler ile görüşmeler yapılarak çocukların dijital mecralarda paylaşılmasının ardındaki motivasyonlar tespit edilebilir. Türkiye'den 5 örneği inceleyen bu araştırmanın aksine sonraki araştırmalarda örneklem sayısı artırılabilir dahası Türkiye'deki örnekler uluslararası fenomen sayfaları ile mukayese edilerek karşılaştırmalı bulgular ortaya konabilir.

KAYNAKLAR

- ABİDİN, C. (2020). Preschool Stars on YouTube: Child Microcelebrities, Commercially Viable Biographies, and Interactions with Technology. L. GREEN, D. HOLLOWAY, K. STEVENSON, T. LEAVER and L. HADDON içinde, *Routledge Companion to Digital Media and Children* (ss. 226-234). London: Routledge.
- AKTAY, M. (2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169-184.
- ARCHER, C. J. ve DELMO, K. (2023, 2 Mayıs). Kidfluencer' culture is harming kids in several ways—and there's no meaningful regulation of it. Erişim adresi: <https://theconversation.com/kidfluencer-culture-is-harming-kids-in-several-ways-and-theres-no-meaningful-regulation-of-it-204277>
- ATALAY, G. E. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk: “Babishko Family Fun TV” İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı*, 1, 179-202.
- BALOĞLU, E. (2023). Instagram Çağının Dijital Ebeveynleri: Sharenting Bağlamında Bir İnceleme. *TRT Akademi*, 8(19), 766-785.
- BAŞTEMUR, Ş., BORUCU, D. H. ve BULUT, S. (2021). Ebeveynlerin çocuklarının fotoğrafını sosyal medyada paylaşmasının (sharenting) psikolojik sonuçları: bir sharenting olgu incelemesi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 28(2), 166-173.
- BARNES, R. ve POTTER, A. (2021). Sharenting and Parents' Digital Literacy: An Agenda for Future Research. *Communication Research and Practice*, 7(1), 6-20.
- BARTH, S. ve DE JONG, M. D. (2017). The Privacy Paradox—Investigating Discrepancies between Expressed Privacy Concerns and Actual Online Behavior—A Systematic Literature Review. *Telematics and Informatics*, 34(7), 1038-1058.
- BAXTER, K. ve CZARNECKA, B. (2025). Sharing Images of Children on Social Media: British Motherhood Influencers and the Privacy Paradox. *PLoS ONE*, 20(1), e0314472. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0314472>
- BEHRİ, I. (2024). The Use of Children as Influencers and the Harmful Effects on their Health and Rights as Human Beings. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 11(2), 52-59.
- BELLABABY (2020). The Rich List: 2020's Highest-Earning Instakids. Erişim adresi: <https://www.bellababy.co.uk/blog/the-rich-list-2020s-highest-earning-instakids-.html>
- BLANCO, E. F. ve GUTIERREZ, M. R. (2022). Kid influencers as content creators: Legal implications. Visual Review. *International Visual Culture Review/Revista Internacional de Cultura Visual*, 10(1), 1-16.
- BM (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Geneva: UN High Commissioner for Human Rights.
- BRAGG, M., POMERANZ, J., ve CASSIDY, O. (2022). *Kid Influencer Marketing: Gaps in Current Policies and Research*. Durham, NC: Healthy Eating Research.
- BURROUGHS B. ve FELLER G. (2020). The Emergence and Ethics of Child-Created Content and the Media Industries. LELIA G., HOLLOWAY D., STEVENSON K., LEAVER T., LESLIE H. içinde, *Routledge Companion to Digital Media and Children* (ss. 217–25). London: Routledge.
- CALLENS, H. (2020). Kidfluencer Marketing in the Video Game Industry. *Interactive Entertainment Law Review*, 3(1), 44–54.

- CANÖZ, K., GÜLMEZ, Ö. ve EROĞLU, G. (2020). Pazarlamanın Yükselen Yıldızı Influencer Marketing: Influencer Takipçilerinin Satın Alma Davranışını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), 73-91.
- CARRÊLO, C. (2022). *YouTube Family Vlogging as a Promoter of Digital Child Labour: A Case Study on 'The Bucket List Family'* (Yüksek Lisans Tezi), Malmö Üniversitesi, Malmö.
- CBS NEWS. (2019, August 23). Kid Influencers: Few Rules, Big Money. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=8XkaSouYTbg>
- CHILINGWORTH, A. (2025, 19 Mart). The most-subscribed and most-viewed YouTube channels in 2025. Erişim adresi: <https://www.epidemicsound.com/blog/most-subscribed-and-viewed-youtube-channels/>
- CINO, D., ve WARTELLA, E. (2021). Privacy-protective behaviors in the mediatized domestic milieu: Parents and the intra-and extra-systemic governance of children's digital traces. *Ricerche di Pedagogia e Didattica*, 16, 133-153.
- CLARK, D. R. VE JNO-CHARLES, A. B. (2025). The Child Labor in Social Media: Kidfluencers, Ethics of Care, and Exploitation. *Journal of Business Ethics*, 1-28. <https://doi.org/10.1007/s10551-025-05953-7>
- COATES, A., ve BOYLAND, E. (2021). Kid influencers-a new arena of social media food marketing. *Nature Reviews Endocrinology*, 17(3), 133-134.
- CORDEIRO, F. C. (2021, 23 Şubat). Kidfluencers and Social Media: The Evolution of Child Exploitation in the Digital Age. Erişim adresi: <https://www.humanium.org/en/kidfluencers-and-social-media-the-evolution-of-child-exploitation-in-the-digital-age/>
- CRUZ, P. M. M., CRUZ, R. V. D. M. ve JÚNIOR, A. J. P. (2025). Child influencers and the neuro rights of children and adolescents: an analysis of vulnerability in the digital environment. İçinde A. M. D'Ávila Lopes, S. Smart, ve K. Komamura (Eds.), *Neurolaw: Legal Impacts of Neurotechnology* (pp.199-209). Doadvogado, Porto Alegre.
- DE VEÏRMAN, M. CAUBERGHE, V. VE HUDDERS, L. (2017). Marketing through Instagram Influencers: The Impact of Number of Followers and Product Divergence on Brand Attitude. *International Journal of Advertising*, 36(5), 798-828.
- DİJİTAL 2024 (2024, 31 Ocak). Dijital 2024: 5 Milyar Sosyal Medya Kullanıcısı. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-billion-social-media-users/>
- DUYGULU, S. (2019). Sosyal medyada çocuk fotoğrafları paylaşmanın mahremiyet ihlali ve çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi. *TRT akademi*, 4(8), 428-487.
- ERDOĞAN, E. (2023, 11 Mayıs). Kidfluencer'lar: Dijital Medyada Çocukların Güvenliği ve Emek Sömürüsü. Erişim adresi: <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2023/05/11/kidfluencerlar-dijital-medyada-cocuklarin-guvenligi-ve-emek-somurusu/>
- FEEDSPOT (2025, 20 Haziran). Top 100 Kid Influencers in 2025. Erişim adresi: https://influencers.feedspot.com/kids_instagram_influencers/
- FEIJOO, B. ve FERNANDEZ-GOMEZ, E. (2021). Child influencers on YouTube and Instagram: content and brand presence during confinement. *Cuadernos Info*, (49), 302-330.
- FELLER, G. ve BURROUGHS, B. (2021). Branding Kidfluencers: Regulating Content and Advertising on YouTube. *Television & New Media*, 23(6), 575-592.
- GOEL, V. ve EMBER, S. (2015, June 2). Instagram to Open Its Photo Feed to Ads, N.Y. Times. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2015/06/03/technology/instagram-to-announce-plans-to-expand-advertising.html>

- GÖZEN, Ö. ve ŞALDIRDAK, G. A. (2023). Çocuk İşçiliğinin Yeni Yüzü: Kidfluencer. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 113-135.
- GÜNGÖR, A. (2021). Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı: Instagram anneleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(54), 1-24.
- HAENLEIN, M., ANADOL, E., FARNSWORTH, T., HUGO, H., HUNICHEN, J. ve WELTE, D. (2020). Navigating the New Era of Influencer Marketing: How to be Successful on Instagram, TikTok, & Co. *California Management Review*, 63(1), 5-25.
- INHOPE (2022, 6 Eylül). What are kidfluencers?. Erişim adresi: <https://www.inhope.org/EN/articles/what-are-kidfluencers>
- JOSS, D. D. (2023). Likes, Camera, Action: Safeguarding Child Influencers Through Expanded Coogan Protections and Increased Regulation of Social Media. *Wm. & Mary Bus. L. Rev.*, 15, 441.
- KARAKOÇ, E. ve ÜNLÜ T. T. (2021). Oyun mu İş mi? YouTube Kidfluencerları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *TRT Akademi*, 6(12), 468-493.
- KAVANAGH, E., JONES, I. ve SHEPPARD-MARKS, L. (2016). Towards Typologies of Virtual Maltreatment: Sport, Digital Cultures & Dark Leisure. *Leisure Studies*, 35(6), 783-796.
- KESSEL, P. V., TOOR, S. ve SMITH, A. (2019). *A Week in the Life of Popular YouTube Channels*. Washington: Pew Research Center.
- KOPECKY, K., SZOTKOWSKI, R., AZNAR-DÍAZ, I. ve ROMERO-RODRÍGUEZ, J. M. (2020). The Phenomenon of Sharenting and its Risks in the Online Environment. Experiences from Czech Republic and Spain. *Children and Youth Services Review*, 110, 104812.
- LAMBERT, H. (2019, 8 Ağustos). Why Child Social Media Stars Need a Coogan Law to Protect Them From Parents. Erişim adresi: <https://www.hollywoodreporter.com/business/digital/why-child-social-media-stars-need-a-coogan-law-protect-parents-1230968/>
- LEE, S. ve KIM, E. (2020). Influencer marketing on Instagram: How sponsorship disclosure, influencer credibility, and brand credibility impact the effectiveness of Instagram promotional post. *Journal of Global Fashion Marketing*, 11(3), 232-249.
- LIN, R. H., JAN, C. ve CHUANG, C. L. (2019). Influencer Marketing on Instagram. *International Journal of Innovation in Management*, 7(1), 33-41.
- Maheshwari S. Online and Making Thousands, at Age 4: Meet the Kidfluencers. The New York Times. (2019, 1 Mart). Erişim adresi: www.nytimes.com/2019/03/01/business/media/social-media-influencers-kids.html
- MARTINEZ ALLUÉ, M., ve MARTIN CÁRDABA, M. ÁNGEL. (2024). Kidfluencers: Children Influencers on YouTube and TikTok and their Impact on the Child Audience. *International Visual Culture Review Revista Internacional De Cultura Visual*, 16(5), 261-270.
- MARTINEZ, E. (2024, 13 Ağustos). You're on Your Own, Kid Influencers. Erişim adresi: <https://www.theregreview.org/2024/08/13/martinez-youre-on-your-own-kid-influencers/>
- MASTERSON, M. A. (2021). When play becomes work: Child labor laws in the era of kidfluencers. *University of Pennsylvania Law Review*, 169(2), 577-607.
- MERMER ÜZÜMLÜ, A. ve GÜVEN, F. (2023). Bir Dijital Pazarlama Segmenti Olarak Çocuklar: YouTube. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 550-564.
- MERT, Y. L. (2018). Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketing Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1299-1328.

- MOHAN, P. (2019, 5 Ağustos). My kid is an Instagram Influencer. Here's what I do with her Money. Erişim adresi: <https://www.fastcompany.com/90343690/my-kid-is-an-instagram-influencer-heres-what-i-do-with-her-money>
- MOREHOUSE, L. (2024). The Kids Are Not Alright: A Look into the Absence of Laws Protecting Children in Social Media. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, 44(2), 74-125.
- MORSE, J. (2019, 2 Mart). So It's Come to This: An Unborn Baby 'Kidfluencer' Has 112,000 Instagram Followers. Erişim adresi: <https://mashable.com/article/unborn-kidfluencer>
- MUMS AT THE TABLE. (2020, January 21). Kid influencers: Big money, millions of followers. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=ywvRQioKnk4>
- ÖZER, H. D. ve ALPSOY, F. N. (2024). Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: Kidfluencer. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 241-274.
- ORHAN KILIÇ, B., KILIÇ, S., KONUKSEVER, D. ve ULUKOL, B. (2024). The Relationship between Mothers' Instagram Follower Count and the Concept of Sharenting. *Pediatrics International*, 66(1), e15736.
- PAPADATOU, A. (2019, Jan 31). 1 of 5 British Children Want a Career as Social Media Influencers. 2 Ağustos 2023 tarihinde <https://hrreview.co.uk/hr-news/1-of-5-british-children-want-a-career-as-social-media-influencers/114597> adresinden alındı.
- PARSA, A. F. ve AKMEŞE, Z. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı: İstagram Anneleri Örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 163-191.
- PEDERSEN, I. ve ASPEVIG, K. (2018). Being Jacob: Young Children, Automedial Subjectivity, and Child Social Media Influencers. *M/C Journal*, 21(2). <https://doi.org/10.5204/mcj.1352>
- RAFSANJANI, J. I. (2022). Legal Protection of Kid Influencers From Child Exploitation. *Jurnal Penelitian Hukum De Jure*, 22(1), 93-104.
- SARAGOZA, A. (2020) The Kids Are Alright? The Need for Kidfluencer Protections, *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*: 28(4), 575-602.
- SEBUKTEKİN, S. ve GÜLÇAY, H. (2024). Ticari Meta Haline Gelen Simüle Şöhret Çocuk Youtuberlar. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(37), 36-52.
- STEINBERG, S. B. (2017). Sharenting: Children's privacy in the age of social media. *Emory Law Journal*, 66(4), 839-884.
- STEPHENSON, S., PAGE, C. N., WEI, M., KAPADIA, A. ve ROESNER, F. (2024, May). Sharenting on TikTok: Exploring Parental Sharing Behaviors and the Discourse Around Children's Online Privacy. In Proceedings of the 2024 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 1-17).
- TOSUN, E. ve DENİZ, Ş. (2023). Youtube'da Çocuğun Tüketim Odaklı Sömürüsü: Kidfluencerlar Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 595-618.
- TUR-VIÑES, V., NÚÑEZ-GÓMEZ, P. ve GONZÁLEZ-RIO, M. J. (2018). Kid influencers on YouTube. A space for responsibility. *Revista Latina de Comunicación Social*, (73), 1211-1230.
- VENIS, J. (2022, 6 Eylül). Social media: Rise of 'kidfluencers' pushes legislators to engage with children's rights online. Erişim adresi: <https://www.ibanet.org/Social-media-Rise-of-kidfluencers-pushes-legislators-to-engage-with-childrens-rights-online>
- WONG, J.C. (2019, 24 Nisan). It's not play if you're making making money: How Instagram and YouTube disrupted child labour laws. Kidfluencers' are earning millions on social media, but who owns that money? Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/media/2019/apr/24/its-not-play-if-youre-making-money-how-instagram-and-youtube-disrupted-child-labor-laws>

- WORLD FEDERATION OF ADVERTISERS (2018, 20 Temmuz). Brands to Invest More on Influencers- World Federation of Advertisers. Erişim adresi: <https://wfanet.org/knowledge/item/2018/07/20/Brands-to-invest-more-on-influencers>
- XIAO, M., WANG, R. ve CHAN-OLMSTED, S. (2018). Factors affecting YouTube influencer marketing credibility: a heuristic-systematic model. *Journal of Media Business Studies*, 15(3), 188-213.
- YATES, C. (2023). Influencing “Kidfluencing”: Protecting Children by Limiting the Right to Profit from “Sharenting”. *Vand. J. Ent. & Tech. L.*, 25, 845.
- YÜKSEL, H. ve YÜKSEL, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.
- YÜKSEL, H. (2021). Sharenting Bağlamında Sosyal Medyada Çocuk İmajının İnşası. *Akademik Düşünce Dergisi*, (4), 50-68.
- ZANDT, F. (2023, 11 Ekim). What Do U.S. Teens Want To Be When They Grow Up? Erişim adresi: <https://www.statista.com/chart/31014/most-popular-future-jobs-with-united-states-teenagers/>

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %50 İkinci Yazar %50
Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

AİLE DESTEK MERKEZLERİNİN KADIN YOKSULLUĞU ve AİLE REFAHI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: NALLIHAN ÖRNEĞİ

The Impact of Family Support Centers on Women's Poverty and Family Welfare: The Nallihan Sample

Süheyla Erikli Selek¹, Pınar Salih²

ÖZET

Bu çalışma, kadın yoksulluğunun önlenmesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yürütülen Aile Destek Merkezleri Projesi aracılığıyla sosyal yardım alan ve mesleki eğitim ve beceri kurslarından yararlanan kadınların sosyal ve ekonomik hayatının nasıl etkilendiğini, istihdama katılımı teşvikinde nasıl bir katkı sağladığını ve aile refahına etkilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Aile Destek Merkezlerinden faydalanan kadınların sosyal yardım almasına, istihdam edilebilirliğine ve aile refahına etkisinin proje kapsamında incelenmesi bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda, Nallihan Aile Destek Merkezi aracılığıyla sosyal yardım alan ve mesleki eğitim ve beceri kurslarına katılan 130 kursiyer kadın arasından amaçlı örneklem yoluyla belirlenen 9 kadın katılımcı ile nitel araştırma deseni kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Verilerin betimsel analizi sonucu; sosyal yardımların etkinliği ve devamlılığı, mesleki eğitim ve beceri kurslarının sosyal yaşama ve ekonomik yaşama etkileri ile Aile Destek Merkezleri Projesinin işlevine ilişkin katılımcı motivasyonlarını etkileyen unsurlar olmak üzere dört ana tema tanımlanmıştır. Bulgulara göre; Aile Destek Merkezleri aracılığıyla sunulan sosyal yardımlar ile mesleki eğitim ve beceri kurslarının genel olarak kadınların sosyal ve aile ilişkilerini pozitif yönde etkilediği, psiko-sosyal destek sağladığı, aile refahını artırdığı ve çalışmayı teşvik ettiği ifade edilmiştir. Proje kapsamındaki kursların, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılımına olumlu etki ettiği ve kadın yoksulluğunun azaltılmasına katkı sağladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Destek Merkezleri, Aile Refahı, Kadın Yoksulluğu, Sosyal Yardım, Mesleki Eğitim

ABSTRACT

This study was conducted in order to determine how the social and economic lives of women who receive social assistance and benefit from vocational training and skill courses through the Family Support Centers Project carried out by the Social Assistance and Solidarity Foundations in preventing women's poverty are affected, how they contribute to encouraging participation in employment and their effects on family welfare. The research is original in that it examines the impact of women benefiting from Family Support Centers on their receipt of social assistance, employability and family welfare within the scope of the Project. In this context, in-depth interviews were conducted using a qualitative research design with 9 female participants selected through purposive sampling among 130 women receiving social assistance and attending vocational training and skill courses through Nallihan Family Support Center. As a result of the descriptive analysis of the data, four main themes were defined: the effectiveness and continuity of social assistance, the effects of vocational training and skill courses on social and economic life, and the factors affecting participant motivations regarding the function of the Family Support Centers Project. According to the findings; It has been stated that the social assistance, vocational training, and skills courses offered through Family Support Centers generally positively impact women's social and family relationships, provide psychosocial support, increase family welfare and encourage employment. The courses within the project have been found to positively impact women's participation in social and economic life and contribute to reducing women's poverty.

Keywords: Family Supports Centers, Family Welfare, Women's Poverty, Social Assistance, Vocational Training

1. ORCID: 0000-0002-5817-6469
2. ORCID: 0000-0003-1069-5777

1. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, suheylaerikli@aybu.edu.tr
2. Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, pnrslalih3506@gmail.com

Selek, S. E. ve Salih, P. (2025). "Aile Destek Merkezlerinin Kadın Yoksulluğu Ve Aile Refahı Üzerindeki Etkisi: Nallihan Örneği" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.241-257.

Makale Geliş Tarihi: 19 Temmuz 2025 Kabul Tarihi: 1 Eylül 2025

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.
Bu makale Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Combating poverty is a fundamental goal among policies aimed at achieving economic and social equality in societies. Poverty, most broadly related to income, negatively impacts the psychological and physical health of children, youth, women, and the elderly, who are considered disadvantaged in society, leading to increased individual and social problems and a decline in social well-being. Furthermore, female poverty is particularly striking because women are more likely to work in rural areas, in precarious, low-educated or no-education jobs and temporary or informal jobs. Indeed, empirical evidence suggests that women face a greater risk of poverty than men. Therefore, preventing female poverty and improving family welfare constitute new social policy objectives for governments.

In Türkiye, the fight against poverty is implemented through a comprehensive policy designed to ensure the psychosocial, cultural, and vocational development and social integration of women, children, and families, particularly at Family Support Centers which operate through Social Assistance and Solidarity Foundations. Therefore, in order to examine the importance of Family Support Centers in combating women's poverty and their contribution to family welfare, it was aimed to conduct a research on women receiving social assistance and participating in vocational training and skills courses within the scope of the project at the Family Support Center affiliated with Nallıhan SYDV in Ankara province. A qualitative research method was selected in the research. A phenomenological approach was used as the qualitative research design. The study, which was conducted between December 25, 2023 and January 25, 2024, with the approval of the Ethics Committee of Ankara Yıldırım Beyazıt University (No: 240, Date: November 22, 2023), used a semi-structured interview technique. The research population consisted of 130 women who attended the courses during the interviews. The sample consisted of nine female participants who received social assistance and attended vocational training and skills courses at ADEM, selected from the research population using the non-probability sampling method. The participants were reached at vocational training centers. All stages of the research were conducted in accordance with ethical rules.

The research question, "What is the function of social assistance, vocational training, and skills courses provided through Family Support Centers in preventing women's poverty and what is their contribution to family well-being?" was used to generate four main themes and subthemes based on the findings from the interviews. According to the findings, participants receive social assistance for their children and household needs. The interviews revealed that women's poverty levels are quite high, they lack a regular income, and they are dependent on social assistance. Furthermore, participants are concerned about interruptions to social assistance. Participants in vocational training and skills courses were observed to generate income by selling their products at exhibitions and charity bazaars. Therefore, women created an economic market for themselves. The earnings they earned had a positive psychosocial impact on their self-confidence. Considering the motivational factors that led them to participate in ADEMs, the social interaction and sharing in the courses stand out. This study demonstrates the regional effectiveness of ADEMs in combating women's and household poverty.

GİRİŞ

Bir toplumda ekonomik ve sosyal eşitliğin sağlanması amacıyla geliştirilen politikaların temel hedeflerinden biri yoksullukla mücadeledir. Yoksulluk, insanların toplumsal yaşam içerisinde bulunmalarını ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini engelleyen birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Ekonomik zorluklar, toplumda dezavantajlı olarak tanımlanan çocuk, genç, kadın ve yaşlı bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını olumsuz etkileyerek aile içi iletişimin ve aile içi ilişkilerin bozulmasına, boşanmaların artmasına; dolayısıyla bireysel ve toplumsal sorunların artmasına ve sosyal refahın azalmasına neden olmaktadır (Gül ve Gül, 2008b: 366; Wahl, 2015: 142). Tarihsel bağlamda, yoksulluğun bir sorun olarak incelendiği ve tam anlamıyla çözüme kavuşturulamadığı görülmektedir (Özsoy ve Karataş, 2021: 222; Palmer, 2017: 75; Polanyi, 2021: 129; Taşgım, 2017: 130). Yoksulluk çok boyutlu bir sorun olarak günümüzde de devam etmekte ve güncelliğini korumaktadır (ILO, 2024; Oktik, 2008: 26-27).

Yoksulluk; en genel anlamıyla gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi en temel ihtiyaçların karşılanamaması ve belirli ekonomik seviyenin altında olma durumuyla gelir yoksulluğu olarak tanımlanmaktadır (Arabacı, 2019:133; Cesur, 2023: 343; Ersoy ve Karşıyakalı, 2022: 505; Townsend, 2006: 5). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ise; yoksulluğu toplumsal etkileri bağlamında bireylerin yapabilirliklerini engelleyen temel kapasitelerin eksikliği olarak çok boyutlu değerlendirmektedir (Arabacı, 2019: 132; Buğra ve Keyder, 2003: 21). Diğer taraftan kentsel ve kırsal yoksulluk, insani yoksulluk gibi tanımlamalar bulunurken, çalışma yaşamında yaşanan değişimler ile kadın yoksulluğu da yoksulluk tartışmalarının içine dâhil olmuştur. 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda (1955), "yoksulluğun kadımlaşması" ifadesi yer almıştır (Bozgöz, 2022: 317; Şener, 2012: 55). Dolayısıyla yoksulluğun kimleri daha çok etkilediği konusu, yoksulluk tartışmalarının bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır (Arabacı, 2017: 150). Ampirik bulgulara göre, kırsalda yaşayanların kentlerde yaşayanlara, geçici ve güvencesiz işlerde çalışanların düzenli ve güvenceli işlerde çalışanlara, eğitimsiz ya da daha düşük eğitim düzeylerinde olanların yüksek eğitilmiş olanlara oranla yoksulluğu daha yüksek düzeydedir (Adera ve Abdisa, 2023; Tiwari ve Malati, 2023). Bununla beraber kırsal, güvencesiz, düşük eğitim ya da eğitim gerektirmeyen geçici ya da kayıt dışı işlerde daha çok kadınların yer alması (Arı, 2019: 24; Gül ve Gül, 2008a: 82), kadınların erkeklerden daha fazla yoksulluk riski ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır (Bozgöz, 2022: 319). Ekonomi ve sosyal politikalar arasındaki ilişkiye dayanarak iş gücü niteliğinin geliştirilmesi, iş olanaklarının artırılması, yoksulluktan daha fazla etkilenen kadınlara yönelik koruyucu önlemler alınması kadın yoksulluğu ile mücadeleye katkı sunmaktadır (Koray, 2020: 468). Nitekim kadının sosyal yardımlara bağımlılığını sonlandırmak ve kendi geçimini sağlaması için işgücüne katılmalarını teşvik edecek yeni oluşumlar sunmak ve aile refahının artırılması, devletlerin yeni sosyal politika hedeflerini oluşturmaktadır (Erikli, 2020: 56).

Bu çalışmanın amacı, Aile Destek Merkezleri (ADEM) Projesi kapsamında sosyal yardım alan kadınların katıldığı mesleki eğitim ve beceri kurslarının kadınların sosyal ve ekonomik hayatını nasıl etkilediğinin, istihdama katılımı teşvikinde nasıl bir katkı sağladığının ve aile refahına etkilerinin incelenmesidir. Kadın istihdamına yönelik teşvik ve hibe destekli projeler ile ilgili birçok çalışma bulunmakla birlikte (Bektaş, 2019; Göcen, 2018; Kaplan, 2019; Koca, 2016; Ortakaya, 2021), kadın yoksulluğu ile mücadeleye ilişkin çalışmalar önem kazanmaktadır (Durmaz, 2016; Reshi ve Sudra, 2023: 11; Tiwari ve Malati, 2023: 235). Bu bakımdan kadın yoksulluğu ile mücadelede ADEM'lerin önemi ve aile refahına etkisinin incelenmesi, araştırmanın özgün tarafını ortaya koymakta ve literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

1. Kadın Yoksulluğu ve Aile Refahı ile İlişkisi

Literatürde kadın yoksulluğuna ilişkin araştırmalar, toplumda dezavantajlı kesimlerin içine dâhil olan kadınların eğitim, istihdam ve siyasi karar alma süreçlerine katılımlarının sınırlı olduğunu göstermektedir (Achmad, 2023: 316; Adera ve Abdisa, 2023: 22). Günümüzde boşanmaların ve kadının aile reisi olduğu tek

ebeveynli aile yapılarının artması, kadın yoksulluğunun nedenlerinden biri hâline gelmiştir. Bu durum düşük eğitim düzeyi ve işgücü piyasalarındaki kadın-erkek ayrımcılığı ile birleştiğinde, kadınların daha düşük ücretli, kayıt dışı, yarı zamanlı ve güvencesiz işlerde çalışmasına neden olmaktadır (Piccoli, 2023: 4-5). Bu nedenle işgücü piyasasından kaynaklanan faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekir (Achmad, 2023: 317). Öte yandan kadınların işgücüne katılımının önündeki engellerin aşılmasında hâlâ bazı zorluklar bulunmaktadır (Kaplan, 2019). Nitekim TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistiklerinden yararlanarak 2013 ile 2024 yılları arası cinsiyete göre işgücüne katılım oranları değerlendirildiğinde, kadınların işgücüne katılım oranı 2013 yılında %29.3 iken (erkekler %70.0) 2024 yılında %36.8'e yükselmesine rağmen erkeklerin işgücüne katılım oranından (%72.0) oldukça düşük oranda kalmıştır. 2013 yılında istihdamda yer alan kadınların oranı %25,4, erkeklerin oranı ise %63,3 olarak kaydedilmiştir. 2024 yılına gelindiğinde bu oranlar kadınlar için %32,5'e, erkekler için ise %66,9'a yükselmiştir. İşsizlik oranları incelendiğinde ise söz konusu oranlar 2013 yılında kadınlarda %11,9, erkeklerde ise %9,1 olarak kaydedilmiştir. 2024 yılı itibarıyla kadın işsizlik oranı %11,8, erkek işsizlik oranı ise %7,1 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımında görece iyileşme görülse de, kadın işsizlik oranının erkeklere kıyasla daha yüksek seyrettiği görülmektedir (Kılınç, 2015; TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2013, 2024). Ayrıca kadınların erkeklerden daha düşük ücretli işlerde çalışma olasılıkları %20 daha yüksek olup, bu durum kadınların işgücü piyasasından dışlanmasını ve yoksulluğunu güçlendirmektedir (Reshi ve Sudra, 2023: 9).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayımlanan "Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: 2024 Trendleri" raporuna göre, küresel işsizlik oranının %4,9 seviyesinde gerçekleşeceği, 15 yaş ve üzeri nüfus içinde kadınların %45,6'sının, erkeklerin ise %69,2'sinin istihdamda yer alacağı öngörülmüştür. Aradaki %23.6'lık fark, kadınların aile sorumlulukları ve düşük ücretli ya da ücretsiz bakım işlerindeki payının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Düşük ücretler, düşük eğitim, ev işleri ve erken yaşta evlilik gibi eşitsizlikler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek oranlarda görülmektedir (Piccoli, 2023: 4). AB ortalamasında yoksulluk ve sosyal dışlanma riski olan kadın oranı 2024 verilerine göre %21,9'dur (Bkz. Tablo 1). Türkiye'nin ise en güncel verisi 2024 yılına ait olup, %32.6 ile AB ortalamasının oldukça üstündedir. Dolayısıyla kadın yoksulluğu yalnızca işgücü piyasalarından değil toplumsal ve kültürel faktörlerden de etkilenmektedir. Doğu ve batı, kırsal ve kentsel olarak kadının toplumsal normlarda şekillenen rolü, eğitim, iş ve kariyer ilerleme fırsatlarını sınırlamaktadır (Koray, 2020: 486). Özellikle kırsal ya da gelişmemiş kesimlerde kadınların çocukluktan itibaren eğitimleri engellenebilmekte, küçük yaşta evlilik ve çocuk sahibi olma ile toplumsal ve ekonomik yaşama katılımları kısıtlanmaktadır (Achmad, 2023: 317; Taşgın, 2017: 210). Bu tutumlar, kadınların çalışma yaşamına katılımını artırmaya yönelik yapılan birçok politikaya rağmen, kadın yoksulluğunu azaltmaya yetmemekte, yoksulluk riski artmakta ve aile refahı olumsuz etkilenmektedir (Karadeniz, 2017: 176; Koray, 2020: 485).

Tablo 1. Seçilmiş ülke örneklerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma riski olan kadın oranı (%)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
AB-27 ülke	24.9	24.7	23.4	22.7	22.1	22.5	22.6	22.7	22.3	21.9
Belçika	22,8	24.1	23.7	21.7	20.6	20.9	19,4	19.3	19.2	18.9
Danimarka	19.1	18.2	17.4	17.4	17.2	17.2	18.1	17.5	18.9	18.2
Almanya	21.3	21.3	20.1	19.6	18.4	21.2	21.7	21.9	22.1	21.9
İrlanda	26.1	25.0	23.7	22.7	20.7	20.5	20.7	20.9	20.2	17.2
İspanya	28.5	28.9	28.3	28.4	27.1	28.0	28.9	27.2	27.5	26.8
Fransa	19.6	19.9	18.8	18.6	19.8	19.9	20.0	21.8	21.5	21.7
İtalya	29.5	28.8	26.9	26.7	25.8	26.2	25.8	26.2	24.1	24.3
Portekiz	27.7	26.2	24.4	22.8	22.2	20.9	23.5	20.7	20.9	20.9
Romanya	45.4	47.6	44.2	40.3	37.6	37.5	36.1	35.9	33.1	28.4
Finlandiya	16.9	16.5	16.1	16,9	14.8	14.7	14.0	17.1	16.4	17.2

İsveç	19.5	18.9	17.7	19.0	19.1	18.8	18.2	19.5	19.3	17.4
Türkiye	28.5	28.6	34.3	34.5	34.9	36.1	36.0	34.9	32.8	32.6

Kaynak: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_lm410/default/table?lang=en adresinden 26.05.2025 tarihinde erişim sağlandı.

2. Aile Destek Merkezlerinin Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Önemi

Kadın yoksulluğu, toplumsal bölüşüm eşitsizliğine bağlı olarak aile ve toplum refahının azalmasıyla ilişkilidir. Yoksul kadınlara ve ailelere yapılan sosyal yardımlar, bu dengeyi sağlamak için telafi edici niteliktedir ve muhtaçlık seviyesini ortadan kaldırmaya yönelik bir destek mekanizmasını oluşturmaktadır (Başaran, 2022: 265; Karagöl ve İpek, 2019: 298; Koray, 2020: 308). Türkiye’de yoksullukla mücadelenin temel politikalarından biri olan sosyal yardımlar, özellikle kadın, çocuk ve yaşlılara yönelik tedbirlerin alınması gerektiğiyle ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne (SYGM) bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla kapsayıcı bir politika ekseninde yürütülmektedir (Aydın ve Öztürk, 2021a: 142; Ortakaya, 2022: 65). Kadın yoksulluğu ve aile refahına yönelik önemli bir uygulama olan ADEM Projesi ise ilk olarak 2017 yılında başlamıştır. SYDV’na bağlı olan ADEM’ler; özellikle dezavantajlı kadın ve çocukların psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve bireysel gelişimleri ile toplumsal entegrasyonlarını sağlamaya yönelik faaliyet göstermektedir (<https://www.aile.gov.tr/sygm>).

ADEM’de uygulanan mesleki eğitim ve beceri kursları, dezavantajlı bireylerin yapabilirliklerini anlaması ve özgüven gelişimi açısından önemli bir rol üstlenmektedir (Adera ve Abdisa, 2023: 2-5; Dayıoğlu ve Başlevent, 2017: 155; Tiwari ve Malati, 2023: 237; Yıldırım, 2018: 482). Açılan kurslar arasında geleneksel Türk Mutfağı, dikiş nakış, örgü bebek yapımı, iğne oyası, el sanatları, ahşap boyama, bilgisayar kursu, Kur’an-ı Kerim okuma/yazma, resim ve teorik bazı dersler gibi çeşitli alanlarda farklı eğitimler verilmektedir. Ayrıca ADEM, sosyal içerme, istihdam ve kültürel gelişimin desteklediği faaliyetlerin gerçekleştirilmesine ve aile refahına katkı sağlamaktadır. Yoksul ve dezavantajlı kadınlara kurs merkezlerinde kreş hizmetinin sunulmasıyla çocuğu olan kadınların kurslara katılımı kolaylaşmakta, böylece kadınların toplumsal katılımı teşvik edilmektedir. Diğer yandan kurslar aracılığıyla düzenlenen gezi, seminer ve sosyal etkinlikler ise kültürel etkileşime ve sosyal gelişime olumlu etki etmektedir (<https://www.aile.gov.tr/sygm/>). Dolayısıyla ADEM, sosyal yardımların önemli bir uygulama alanı olmasının yanı sıra mesleki eğitim ve beceri gelişimi sağlayan kurslarla kadın yoksulluğu ile mücadelede oldukça önemlidir (Daşlı, 2018: 525; Göcen, 2018: 322).

3. Yöntem

3.1. Araştırma Tasarımı ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, ADEM’lerde sosyal yardım alan kadınların katıldığı mesleki eğitim ve beceri kurslarının kadınların sosyal ve ekonomik hayatını nasıl etkilediğinin, istihdama katılımı teşvikinde nasıl bir katkı sağladığının ve aile refahına etkilerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Çalışma grubundaki katılımcı görüş ve deneyimlerinin buldukları sosyal konjonktürde daha iyi anlaşılması ve konuya ilişkin algılarının daha kolay ifade edilmesine olanak sağlayan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Neuman, 2020: 111). Nitel araştırma deseni olarak, katılımcıların kişisel deneyimlerinin belirlenebilmesi ve araştırmacının çalışmaya karşı tarafsızlığını korumasına yardımcı olan fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır (Creswell, 2021: 81).

Bu araştırma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurul Onayı (No: 240 Tarih: 22.11.2023) ile 25.12.2023-25.01.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği tercih edilmiştir (Creswell, 2021: 165). Yarı yapılandırılmış soruların anlaşılabilir ifadeler içermesine uzman görüşleri alınarak dikkat edilmiştir. Görüşme formunda yer alan soruların birinci kısmında beş adet soru demografik bilgilere ilişkin olup, ikinci kısımda yarı yapılandırılmış üç adet soru

sosyal yardımların etkinliğine, yedi adet soru mesleki eğitim ve beceri kurslarının sosyal ve ekonomik hayata etkisini ölçmeye ve beş adet soru aile destek merkezlerinin aile içi ilişkilere ve aile refahına etkisine yönelik toplam on beş adet soru bulunmaktadır. Yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilen çalışmada, ses kaydı ve notlar alınarak derinlemesine bilgi toplanılmıştır. Araştırmacı, mülakat yöntemiyle aydınlatılması gereken noktaları yakalama olanağına sahip olup, katılımcıların ses tonu ve mimiklerinden önemli ipuçları elde edebilir. Bu nedenle araştırmacının bilgi, beceri ve objektifliğine bağlı zayıf yanları bulunan, pahalı ve zaman alan zor bir veri toplama tekniği olan mülakatın görüşme anında esnekliğin olması, okuma yazma bilmeyen bireylere uygulanabilmesi, yanlış anlamaların en aza indirgenebilmesi ve karmaşık konuların araştırılmasında kolaylık sağlaması gibi pozitif kuvvetli yönleri bulunmaktadır (Karasar, 2016: 220).

3.2. Çalışma Grubu ve Verilerin Analizi

Bu çalışma, Ankara ili Nallıhan SYDV aracılığıyla “ADEM Projesi” kapsamında sosyal yardım alan ve mesleki eğitim ve beceri kurslarına katılan kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Kurslar 2 veya 3 aylık periyotlarda yapıldığı için yıl içerisindeki toplam kursiyer sayısı değişmekte, görüşmeler yapıldığı zaman aralığında yaklaşık 130 kadın kursiyer bulunmakta ve araştırmacının evreni bu kadınlardan oluşmaktadır. Örnekleme ise araştırma evreninden olasılıksız örneklem türlerinden amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen 9 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem, araştırmacının özgün amacına uygun biçimde incelenerek, bilgi açısından zengin durumların belirlenmesine yardımcı olur. Böylece amaca yönelik ölçütlerin karşılanması ve elde edilen bulguların birden fazla duruma göre uyarlanması mümkün hâle gelir (Baltacı, 2018: 246; Büyüköztürk vd., 2016: 245).

Katılımcılara, mesleki eğitim merkezlerinde ulaşılmış ve uygun olan sosyal alanlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, bilgilendirilmiş onam formu ile araştırma konusu ve amacı hakkında aydınlatılmış, yazılı izinleri alınmış, katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olduğu ve istedikleri zaman araştırmadan ayrılacakları belirtilmiştir. Verilerin gizliliği ve güvenliği konusunda büyük bir titizlik gösterilmiş ve katılımcılara kod isimler (K1, K2, K3...) verilmiştir. Görüşmelerde elde edilen ses kaydı verilerinden transkript oluşturulmuş, metinler yorumlanarak betimsel analiz deseni ile araştırmacının amacına ve problemine yönelik tematik kodlar belirlenmiş, veriler anlamlı yapılarla dönüştürülmüştür. Betimsel analiz, nitel araştırmalarda elde edilen verilerin kavramsal çerçeveye göre sınıflandırılıp özetlenmesi, düzenlenmesi ve yorumlanması ile gerçekleşmektedir (Baltacı, 2019: 379). Araştırmacının tüm aşamaları etik standartlara uygun bir şekilde sürdürülmüştür. Cevapların tekrarlanmaya başlaması ile çalışmanın doyuma ulaştığına karar verilerek çalışma sonlandırılmıştır. Araştırmacının maddi kaygı ve zaman sınırlılığının yanı sıra, katılımcıların araştırmacının amacı nedeniyle ADEM kapsamında seçilmesi ve kadınlardan oluşması gibi sınırlılıkları bulunmaktadır. Katılımcıların görüşmede verdikleri yanıtların samimi ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Sosyodemografik Bulgular

Dokuz kadın katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmada, katılımcıların yaşlarının 38 ile 68 yaş arasında değiştiği, iki kişinin lise mezunu olduğu, diğerlerinin ise ilkökul mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların üçünün eşinden boşandığı ve çocuklarıyla ya da aile yanında yaşadığı, ikisinin eşinin vefat ettiği ve diğer dördünün evli ve çocuklarıyla yaşadığı anlaşılmıştır. Ayrıca kadınlar dikiş nakış, iğne oyası, örgü bebek yapımı, ahşap boyama ve el sanatları kurslarından bir ya da birkaçına devam etmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri

Kod Adı	Yaş	Eğitim Düzeyi	Medeni Hali	Çocuk Sayısı	Ailede Bulunan Birey Sayısı	Katılan Kurslar
K1	42	İlkokul	Evli	3	5	İğne oyası, dikiş nakış, el sanatları
K2	43	İlkokul	Boşanmış	-	4	Örgü bebek yapımı
K3	38	Lise	Evli	2	4	Dikiş nakış
K4	39	İlkokul	Evli	4	6	Dikiş nakış, el sanatları
K5	44	İlkokul	Dul	2	3	İğne oyası, dikiş nakış
K6	68	İlkokul	Boşanmış	5	1	Örgü bebek yapımı, iğne oyası
K7	41	Lise	Evli	3	5	El sanatları, ahşap boyama
K8	47	İlkokul	Boşanmış	1	2	Dikiş nakış, ahşap boyama
K9	42	İlkokul	Dul	2	3	Dikiş nakış, el sanatları

4.2. Araştırma Bulguları

Araştırmada, “Kadın yoksulluğunun önlenmesinde Aile Destek Merkezleri aracılığıyla sunulan sosyal yardım ve mesleki eğitim ve beceri kurslarının işlevi ve aile refahına katkısı nedir?” sorusundan yola çıkarak yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan dört ana tema ve alt temalar ile Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Kadın Yoksulluğunun Önlenmesinde Aile Destek Merkezlerinin (ADEM) İşlevi

Tema	Kod
Sosyal Yardımların Etkinliği ve Sosyal Refaha Etkisi	Sosyal yardımlara erişim Sosyal yardımlara bağımlılık Sosyal yardımların kesintiye uğraması riski
Mesleki Eğitim ve Beceri Kurslarının Sosyal Yaşama Etkileri	Sosyal katılım Psiko-sosyal gelişim Aile refahının ve paylaşımların artması
Mesleki Eğitim ve Beceri Kurslarının Ekonomik Yaşama Etkileri	Maddi destek kaynağı Sosyo-ekonomik katılıma teşvik Güvencesiz işler Girişimciliğe teşvik
Aile Destek Merkezleri (ADEM) Projesinin İşlevi	Sosyal sorumluluk ve motivasyon Mesleki eğitim ve becerileri güçlendirmesi Aile ekonomisine katkı Aile ve Sosyal ilişkilerde iyileşme

4.2.1. Katılımcıların Aldığı Sosyal Yardımların Etkinliği ve Sosyal Refaha Etkisi

Katılımcıların aldığı sosyal yardımların etkinliği ve sosyal refahlarına etkisine yönelik elde edilen bulgular üç kategoride toplanmıştır.

Sosyal Yardımlara Erişim: Katılımcıların birçoğunun katıldıkları kurslar sayesinde sosyal yardımlara erişim sağladığı ifade edilmektedir. Katılımcılar, sosyal yardımlara erişimin aile refahına ve sosyal hareketliliğe katkısını vurgulamaktadır:

“ADEM’den kurslara katıldığım için belli bir miktarda destek alıyorum, teşvik primi gibi bir şey. Onun dışında bir gelirim yok. Eksikleri gideriyorum aileme destek olmak, yük olmamak için ufak tefek ihtiyaçlarımı alıyorum.” (K2, 43).

“Çok faydasını görüyorum, rahatlıkla bazı konularda hareket edebilmemi sağlıyor. Çocuklarım okuyor sonuçta. Kendi adıma hiçbir şeyim yok ama ADEM’e katılabiliyorum. Aile refahımıza katkısı oluyor, eskiden eşimin ailesine bağımlı yaşıyordum, eşim vefat etmeden de öyleydi, onlar yardım ediyordu, ben kendim bir şey yapamıyordum, sosyal yardımlarla biraz daha bağımsız hale geldim.” (K9, 42).

Sosyal Yardımlara Bağımlılık: Bazı katılımcıların ifadelerine göre, iş bulma zorluğu, eğitim eksikliği ve sertifika gereksinimi konularında yaşanan zorluklar, sosyal yardım almaya mecbur kalmalarına neden olmaktadır. Katılımcılar kişisel hedeflerine ulaşma isteğindedir ancak sosyal katılım ve kişisel aktiviteler konusunda sınırlı bir yaşama sahip olduklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Aslında yaşadığım bazı şeyleri kabullenmiş durumdayım, okuyamamak, bir iş sahibi olmamak... Kendim bazı şeyleri başarmak istiyorum. Küçük yerlerde insanlar birbirini anlıyor, sosyal yardım aldığım için kötü hissettiren birileri yok. Huzura ihtiyacım var, geçinmek zorundayım. Onun için bu yardımı alıyorum. Almak zorundayım. Ailem de destek oluyor. Sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum...” (K8, 47).

Katılımcılara göre sosyal yardımlar, yaşam standartlarını ve yapabilirliklerini geliştirmektedir. Temel ihtiyaçların karşılanabilmesi ve satın alma gücü elde edebilmek, özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların yoksulluklarının azaltılmasında oldukça önemlidir. K5, evde çocuk bakım yükü olduğu için çalışma yaşamına katılamadığını, kurslara çocukları ile birlikte katılabildiğini, kişisel zorluklarını aşma konusunda kurslara katılımın onlara iyi geldiğini ve sosyal yardımların geçinmelerine önemli katkı sağladığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Tabi ki sosyal yardım katkıda bulunuyor. Sosyal yardım almasam geçinemem. Sosyal yardımlaşmadan maddi ve yiyecek tarzında aldığım yardımlar da var. Kurslar da sosyal anlamda gelişmemi sağladı, daha önce evden çıkmayan biriyken, kurs ortamında sosyal olmak iyi geldi, kurstaki kişilerin de yardımı oldu... Çok rahatlıyorum, çocuklarımla bazı şeyleri yapabilme gücümü artırıyor, onları da götürebiliyorum. Eşim kazadan vefat etti, çalışmadığım için ADEM’in ve sosyal yardımların bana çok faydası oldu.” (K5, 44).

Katılımcıların ifadeleri göstermektedir ki, sosyal yardımlar bireylere maddi rahatlık sağlamak ve aile ekonomilerine katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde gelir elde etmeyi kısıtlayıcı koşullar, kadınlara tarımsal faaliyetlerde çalışmak dışında pek fazla seçenek bırakmamaktadır. Dolayısıyla düşük eğitime sahip kadınların sosyal yardımlara bağımlı hâle gelmemesi için mesleki eğitim içeren sosyal programların oluşturulması oldukça önemli hâle gelmektedir.

Sosyal Yardımların Kesintiye Uğrama Riski: Katılımcıların sosyal yardımların devamlılığı hakkındaki düşüncelerine göre, birçoğu düzenli bir gelire sahip olmadıkları için sosyal yardımlara bağımlı olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan bazı katılımcılar sosyal yardımların kesintiye uğramasına ilişkin endişelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Buraya gittiğimiz sürece sosyal yardım alıyorum. Diğer sosyal yardımlardan bilgim yok. Boşanma aşamasındayım, nafaka bağlanmazsa yardım da kesilirse zor durumda kalacağım.” (K2, 43).

“ADEM’den aldığım yeni başladı devamlılığı konusunda kendim gidebilirsem, ADEM’i seviyoruz ama çok uzak, gidip gelmesi çok zor oluyor. Devamlılığı belli olmayacağı için yardımların kesilmesi ihtimali var, bu beni endişelendiriyor.” (K9, 42)

Katılımcı ifadeleri göstermektedir ki düzenli yapılan yardımların kesilme ihtimali, aileler için endişe kaynağıdır ve iş bulma konusundaki zorluklar da bu endişeleri artırmaktadır. Sosyal yardımlar, ailelere belli bir güvence sağlamak ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Ancak sosyal yardımların erişimine ilişkin kurs merkezlerinin uzaklığı ve katılım sağlama zorunluluğu gibi bazı sorunlar bulunmakta, yardım almak zor olabilmektedir. Engelli ve yaşlılık yardımı alan ve eşinden emekli maaşı olan katılımcılar kendilerini bir nebze daha güvende hissederken, muhtaçlık üzerinden yardım alanlar yardım kesildiğinde önemli ölçüde maddi zorluğa sürükleneceğini belirtmişlerdir. Özsoy ve Karataş (2021) ile Başaran’ın (2022) çalışmalarında, sosyal yardımların yoksulluk döngüsüne neden olduğu yönündeki eleştiriler, sosyal yardımlara bağımlılığın önemli bir sorun olduğuna dikkat çekmektedir.

4.2.2. Mesleki Eğitim ve Beceri Kurslarının Katılımcıların Sosyal Yaşamlarına Etkileri

Araştırmada mesleki eğitim ve beceri kurslarının katılımcıların sosyal yaşamlarına etkilerine yönelik elde edilen bulgular, üç kategoride toplanmıştır.

Sosyal Katılım: Özellikle kırsal alanda sosyal alanların kısıtlılığı, bireylerin sosyal yapabilirliklerinin kısıtlanmasına neden olan bir diğer etkidir. Bu konudaki düşüncelerini bazı katılımcılar şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bizim için çok iyi bir değişiklik oluyor. Faaliyet olarak mesela bugün yerli malı kutladık. Haftada iki üç gidiyoruz. Ufak çocuğum olduğu için hasta olunca gidemiyorum. İşimiz olmadığı sürece gidiyoruz. Özellikle sosyalleştirdiği için bulunduğumuz yerde çok sosyal alan yok, değişiklik oluyor.” (K1, 42).

“Kurslar terapi gibi geliyor. Sadece aile içinde kalıp insan içinde olmayınca beni daha önceki süreç olumsuz etkiledi. Kurslara gidiyor olmak iyi geldi. Sosyalleştirdiğimi farkettim. Kendinizi iyi hissediyorsunuz.” (K2, 43).

Katılımcılar sosyal anlamda sınırlı yaşantılara sahiptir ancak mesleki kurslar katılımcıların hareket kabiliyetini artırmakta ve toplumsal katılımlarına olanak tanımaktadır. Bu bakımdan Dama (2016), Aydın ve Öztürk (2021a) ile Ortakaya’nın (2021) çalışmaları, sosyal yardım merkezlerinde yürütülen faaliyetlerin bireylerin toplumsal yapabilirliğini artırdığı sonuçları araştırmayı desteklemektedir. Benzer sonuçlar Tiwari ve Malati (2023)’nin çalışmasında mesleki ve beceri gelişimini sağlayan eğitimlerin kadınların karar verme yetilerine pozitif etki ettiğine ilişkin araştırma bulguları ile örtüşmektedir.

Psiko-Sosyal Gelişim: Katılımcıların psikolojik destek hizmetlerinden faydalanmalarına aracılık etmesi bu projelerin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca kurslar, bireylerin psikolojik gelişimlerini ve iyi olma hallerini desteklemekte, kendilerine olan güveni artırmaktadır. Katılımcıların psiko-sosyal gelişimlerine olumlu etki ettiğine ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“Manevi olarak desteği var, seviyorum ben kursu, hocalarımı da seviyorum. Nasıl desem insanın kendini tanıması ve geliştirmesi için iyi. Ortamı mesela hem psikolojik ve hem sosyal destek almak isteyenlere yardımcı olunuyor.” (K4, 39).

“Hem arkadaşlıklarımız oluyor, bu sene yemek de veriyorlar, yaşadığımı hissediyorum, psikoloğumuz var onlarla konuşurum. Sosyal oluyorsunuz.” (K6, 68).

“Sosyal alanda nakışlar, dikişler buna vakit ayırıp öğrenmesi beni güçlü hissettiriyor, arkadaşlık ve çevre oluşuyor, çevrem oluştuğça psikolojik olarak daha kendime güvenim artıyor.” (K5, 44).

Kadın yoksulluğu, kadının ekonomik olarak güçlenmesini engelleyen sosyoekonomik yapısal faktörlerin bir kombinasyonu olarak atfedilmektedir. Bu durum kadınların kendi geçimlerini sağlamalarını

zorlaştırırken yoksulluğa ve mali güvensizliğe yol açabileceği gibi, stres, kaygı ve depresyon gibi zihinsel ve ruhsal sağlığı da olumsuz etkileyebilir (Reshi ve Sudha, 2023). Dolayısıyla ADEM'ler, kurs merkezleri bünyesinde psiko-sosyal destek birimleri ile bireylere yardımcı olmaktadır.

Aile Refahının ve Paylaşımların Artması: Kurslara katılım sağlamanın aile refahının ve aile içindeki paylaşımların artması gibi olumlu etkileri bulunduğuna ilişkin K3'ün ifadeleri şu şekildedir:

“Eşim işten geldiğinde ya da çocuklar okuldan geldiğinde onlarla paylaşacak bir konu olmuyordu, sürekli kendimi önemsiz hissetmeme neden oluyordu. Ancak ben de bu kurslara katılınca paylaşım yapacak, anlatacak konularım oldu. Onlar da benimle mutlu oluyor. Daha çok çocuklarımdan ya da eşimden destek görür oldum. Aile içinde huzurum da arttı. Sosyal katkısını gördüm, moralim daha iyi oluyor artık... Kalabalık ortamda arkadaş ortamım oldu, farklı kültürler iyi oluyor...” (K3, 38).

Kurslar, kadınların toplumdan kendini soyutlama ya da toplumsal dışlanma gibi dışa vuran boşanma, aile bireylerinden ayrılma, yalnız yaşama ve yoksulluk gibi sorunlar ile başa çıkabilmelerine önemli katkı sağlamaktadır.

“Çevre ediniyorum, arkadaş ediniyorum. Orada yaptığımız sohbetlerde, tek başıma evde kendimi sorgularken, benim gibi başkaları da var görüyorum. Beni rahatlatıyor, çok dışarı çıkan ve çevre edinen biri değilim, orada sohbet etmek benim hoşuma gidiyor. Paylaşımlar yapıyoruz.” (K8, 47).

Katılımcıların ifadeleri göstermektedir ki, sosyal etkinliklere katılmanın, psiko-sosyal açıdan olumlu etkileri bulunmaktadır. Kurslar, sosyal dışlanmanın aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmektedir. Kursların eğitim ve sosyal etkinlikler için tercih edildiği belirtilmektedir. Sosyal destek, çevre ve arkadaşlık ilişkileri, kişisel ve psikolojik gelişime katkı sağladığı gibi aile refahına da olumlu etki etmektedir.

4.2.3. Mesleki Eğitim ve Beceri Kurslarının Katılımcıların Ekonomik Yaşamlarına Katkısı

Araştırmada, mesleki eğitim ve beceri kurslarının katılımcıların ekonomik yaşamlarına katkısına yönelik elde edilen bulgular dört kategoride değerlendirilmiştir.

Maddi Destek Kaynağı: Bazı katılımcılar kurslarda henüz yeni olduklarını ve ürettikleri ürünlerin henüz ekonomik bir katkısı olmadığını ve maddi destek kaynağı olarak görmediklerini belirtmiştir (K1).

“Amacım satış yapmak değil, kendi ihtiyaçlarımı karşılamaya çalışıyorum.” (K1, 42)

Bazı katılımcılar ise kendi ürettiği ürünleri satarak maddi gelir elde edebildiğini ifade etmiştir. Örneğin, bir katılımcı eşinin vefatı sonrasında çalışamama durumunu kurslardan edindiği bilgi ve becerilerle aşmış, özellikle iğne oyasıyla yapılan ürünleri sergiler ve kermesler aracılığıyla pazarlamıştır. Katılımcıların görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Kurslardan edindiğim bilgi ve beceriyle dışarıya ADEM sayesinde pazarlayabiliyorum. Sergilerimiz ve kermeslerimiz oluyor. Dışarıya satış yapınca fiyat biçiyoruz, emeğimi katmıyorum aslında, emeğimi katarsam, gözümün nurunu katarsam satış zorlanır, çünkü bakmakla yükümlü çocuklarım var, malzeme paramı kattığım zaman kazanıyorum. Herkesin başka bir geliri oluyor. Teşvik primi ödeniyor, bu benim için bir maddi kaynak oluyor...” (K5, 44).

“Ben iki yıldır katılıyorum. Dışarı yaptığım işler ufak tefek, ileride daha geliştikçe daha faydalı olacak, hocalar buna destekçi. Daha çok talep oluşması için destek oluyorlar. Yılsonu kermesleri isteyenler o ürünleri sergiliyor, isteyen satabiliyor. Teşvik amaçlı insanlara burada ne yapıyor göstermek için, hem de ekonomik katkıya çeviriyoruz.” (K7, 41).

Ekonomik Katılıma Teşvik: Araştırmanın önemli sonuçlardan biri, katılımcıların kurslarda elde ettikleri becerilerle ürettikleri ürünlerin satışını yaparken fiyatlandırma stratejisini, emek maliyetini ve kazanç elde etme yöntemlerini tartışma becerilerini kazandıklarının anlaşılmasıdır.

“İğne oyası kursu da var, onlar sipariş alıp parayla sipariş üzerine yapıyorlar. Çarık için gelmişlerdi, çarık atölyesi geldi, onlara iş yaptık kendimize de diktik, satış olabilir.” (K1, 42).

“Tabi ki var ekonomik destek almıyorum ama diktiklerimi satabiliyorum. Maddi olarak bir kazancımız. Teşvik ücreti benim ihtiyacım olmadığı için almıyorum, teşvik malzemeleri karşılıyor, bazen almıyorum.” (K3, 38).

Bu süreçte kazanılan bilgi ve beceriler, kursiyerlerin kendi ürünlerini pazarlamada etkili bir rol oynamakta ve ekonomik yaşamlarına katkı sağlamaktadır. Achmad (2023) ve Piccoli (2023)’nin, sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılmasının ve kırsal kesimde yaşayan kadınlara gelir elde etmelerine olanağı sağlayacak mesleki ve beceri eğitimleri verilmesinin, kadın yoksulluğunun azaltılmasına katkısını vurguladığı çalışması, araştırmadaki bulguları desteklemektedir. Diğer yandan kırsal kesimlerde yaşayan kadınların mesleki eğitim ve beceri kursları ile kadınların toplumsal ve ekonomik katılımlarının gelişimine katkısını K7’nin ifadeleri şu şekilde desteklemektedir:

“Şimdi kursa gidiyorum, her gün düzenli gidiyorum. İşim olarak görüyorum. Her gün düzenli gidince sorumluluk duygum geliyor. Müdürümüz yardımcı oluyor. Kooperatif kurulunca yanında çalışmayı düşünüyorum. Yöresel ürünlerin satılması, sipariş üzerine kurslar adına ne yapılabilirse ona yönelik sürekli satış ve paraya çevirme gibi teşvik ediyor. Aslında ben geç kaldım, daha önce böyle bir fırsat olsaydı hepimiz iş sahibi olurduk. Şu anki aşamada para kazanmayı istiyoruz ama büyük çaplı bir şey düşünemiyoruz. En azından kendi ve çocukların ihtiyaçları ile masrafları çıkıyor. İnsanlar kaç üniversite bitiriyor ama bulunmaz bir nimet, meslek öğretiliyor...” (K7, 41).

Güvencesiz İşler: Bazı katılımcılar buldukları bölgede çalışma olanaklarının olmadığını, eğitim yetersizliği ve ileri yaşlarda olmaları nedeniyle güvencesiz işlerin (tarım işi, temizlik işi, çocuk ya da yaşlı bakım işleri vb.) kendilerine uygun olduğunu, evli olan bireylerin eşlerinin bu tür güvencesiz işlere gitmelerine izin vermediklerini belirtirken;

“Eşim temizlik işlerine gitmemi istemiyor, başka iş imkânı da yok...” (K4, 39).

Bazı katılımcılar yaş uyumsuzluğu ve sağlık nedeniyle kurslara katılım haricinde çalışmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir:

“Yaşlandım artık, ne yapayım, geç kaldık... Burada olmak yetiyor bana...” (K6, 68).

“İsterdim sürekli bir işte çalışmak, sağlık sebeplerinden dolayı ayakta kalamıyorum. Ağır kaldıramıyorum.” (K5, 44).

Bunun yanı sıra katılımcıların birçoğu daha önce çalışmadıklarına ya da aile işlerinde ücretsiz çalıştıklarına ilişkin ifadelerde bulunmuşlardır. Kurslarda edinilen becerilerin çalışmaya teşvik ettiğini bazı katılımcılar şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Daha önce hiç çalışmadım, eski eşim izin vermedi, hep ev hanımı oldum. Tabi ki bir işim olsun isterdim. Kimseye yük ve muhtaç olmak istemiyorum, yaşım 43 oldu, işe yaramaz gibi olsun istemiyorum. Toplum içinde yerim olduğunu düşünüyorum. Sosyal yardımla geçinmek istemiyorum. Sosyal yardım bir yere kadar. Yapabileceğim işler çevreden dolayı zor, bulunduğum yer ve ayrılmış olmanın etkisi, boşanmış olmak zorlanmama neden oluyor. Sadece kurslara gitmekle yetiniyorum. Kurslara gidiyorum iş ve görev veriliyor, sorumluluk almış oluyorsunuz.” (K2, 43).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi yoksul kadınların birçoğunun eğitim düzeyi düşüktür. Yaşlı, hasta ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar çalışmalarını engellemekte, çalıştıklarında ise geçici, kayıt dışı, ücretsiz aile işçisi ya da ev temizliği gibi sosyal güvencesi ve sürekliliği olmayan işlerde yer almaktadırlar (Gül ve Gül, 2008a: 79).

Girişimciliğe Teşvik: Katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, mesleki eğitim ve beceri kursları, belirli işler ve sorumluluklar verilmesi ile katılımcıları aktif bir rol almaya teşvik etmektedir. Bu teşvikin, mesleki eğitim ve beceri kurslarının görevli uzmanları ve yöneticileri tarafından sağlandığı belirtilmiştir. Kurstaki görevli meslek uzmanları ve yöneticilerinin katılımcıları kurslara katılmaya teşvik etmesiyle, kurdukları sosyal iletişim ve ilişkilerin kurum yapısına karşı olumlu anlamda bir etki oluşturmaktadır.

“Kurslar çalışmaya teşvik ediyor edindiğim beceriler doğrultusunda. Uzman hanım benim kapıma kadar geldi, yaparsın diye beni ikna etti. Şu anda dikiş bölümüne gidiyorum. Kendimi geliştirdikten sonra terzi dükkânı açmayı düşünüyorum.” (K3, 38).

Bireylerin bir kısmı, çocukları okula gittiğinde kalan boş zamanını değerlendirmek amacıyla kursa katılmakta ve kursların sunduğu fırsatlardan yararlanmaktadır. Kurslar, sosyalleşmeye olumlu etki ederken, elde edilen beceriler ve yapılan işler doğrultusunda satış ve gelir elde etme üzerine odaklanarak, katılımcılara görev ve sorumluluklar vermekte, katılımcıları etkili bir şekilde çalışmaya teşvik etmektedir.

“Kurslardan edindiğim bilgiyle beceriyle dışarıya ADEM sayesinde pazarlayabiliyorum. Evimde ve yapabildiğimi kurslarda ADEM’de çocuklar okuldayken akşam 4 buçuk 5’e kadar kurstan faydalanıyorum. Çalışıyor gibi teşvik ediyor, kursun sorumlulukları var, görevleri var. Kurs sayesinde dikiş öğrendim. Nakış biliyordum ama daha da geliştirdim. İmkânım olsa böyle bir dükkân açmak isterdim. Maddi bir güvencem olmadığı için yapamıyorum ama işi iyi öğrenince maddi getirisi oluyor.” (K5, 44).

Kursların belirli iş görevleri ile sorumluluk yüklemesi, kadınları ekonomik yaşamda aktif bir rol almaya teşvik etmektedir. Kadın girişimciliğinin önemine vurgu yapan bu sonuçlar, Koca (2016)’nın çalışmasında, özellikle kadınlara yönelik mesleki eğitimlerin girişimciliği desteklediği ve kadın istihdamına katkı sağladığı yönünde bu araştırma bulgularını desteklemektedir. Ayrıca Adera ve Abdisa (2023), kırsal kesimde kadınların güçlendirilmesine yönelik finansal katılım programlarının oluşturulmasının kadınların gelirlerinde, satın alma gücünde, yaşam standartlarında ve aile rollerinde önemli ölçüde iyileşmeler sağladığını vurgulamaktadır. Benzer sonuçlar, Bektaş (2019) ve Göcen (2018)’in çalışmalarında da yer almaktadır.

4.2.4. Katılımcıların Proje Kapsamında Kurslara Katılım Motivasyonunu Güçlendiren Etken

Araştırmada, katılımcıların kurslara katılım motivasyonunu güçlendiren etkene yönelik elde edilen bulgular dört kategoride toplanmıştır.

Sosyal Sorumluluk ve Motivasyon: ADEM, sosyal sorumluluk ve motivasyon artışı, sosyal ilişkilerin gelişmesi ve sosyal refahın artmasında önemli olumlu sosyal etkilere sahiptir. Katılımcılardan bazıları kurslara katılma motivasyonunun meslek öğrenme ve gelir elde etme olduğunu belirtirken, katılımcıların birçoğu sosyal ilişkilerin hayata tutunmalarına sağladığı olumlu katkının onların motivasyonunu olumlu etkilediğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Arkadaşlarımız oluyor, onlarla aynı ortamda sadece arkadaş olması için gidiyorum. Sosyal motivasyon etkiliyor. Kooperatifleşirse çalışmayı düşünürüm. Okullar kapalıyken çocukların da yapabileceği kurslar açılıyor. En güzel tarafı çocuklarımızla birlikte gidebiliyor olmamız.” (K3, 38).

“Bana gelir getirmesi motivasyonum, ben tamam öğreniyorum, durumum daha iyi olsa keyfi giderim. Şimdi belki bir sorumluluğun olduğu için gelir getirsin diye bakıyorum. Ve çok güzel şeyler öğreniyorum. Çok güzel bir ortamı var, kafa dağıtıyorum, kendime güvenim yükseliyor.” (K5, 44).

Mesleki Eğitim ve Becerilerin Gelişimi: ADEM Projesi, kadınların iş gücüne katılımını destekleyen mesleki eğitim kurslarıyla sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan kadınların toplumsal ve bireysel gelişimine önemli katkı sağlamaktadır. Kurslar, mesleki eğitim ve becerilerin gelişiminin sağlanması, katılımcıların kişisel gelişimlerine, kendilerine olan güvenlerinin artmasına etki etmektedir.

“Okula devam edemedim, öyle olunca güzel bir işe girmek hayal oldu... Gençlik kalmadı, daha önce bir kursa kendim zaten gidemiyordum. Bu kurslar sayesinde yeni beceri kazanıyoruz. Sertifika da veriyorlar. Kaç yaşına geldim ama bu beni sanki üniversite mezunu oldum gibi mutlu ediyor...” (K7, 41)

“Daha önce okuyamadım ya bir kurs bitince başka bir kursa gitmek istiyorum. Daha çok kendime güvenim geldi.” (K5, 44)

Eğitim ve sertifika eksikliği gibi yetersizlikler çalışma yaşamına teşviki olumsuz etkilerken, kırsal alanda güvenceli işlerin yok denecek kadar az olması, kadınların ücretsiz bakım ve aile işlerinde yer almalarına neden olmaktadır. Mesleki ve beceri gelişimine yönelik eğitimler, kadınların güçlendirilmesinde önemli bir katalizör rolü oynamakta ve özellikle kırsal alanlarda iş fırsatlarına erişimini kolaylaştırmakta, karar verme becerilerini etkileyerek toplumsal ve ekonomik güçlendirmeye pozitif etki etmektedir (Tiwari ve Malati, 2023: 236).

Aile Ekonomisine Katkı: Kursların aile ekonomilerine katkı sağlama yönünde olumlu etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir. Katılımcılar sosyal yardımları temel olarak çocuk masraflarını karşılamak için kullandığını belirtmektedir. Projeden aldıkları sosyal yardım desteği ile kurslardan edindikleri beceriler doğrultusunda gelir etme imkânına sahip olduklarını ve aile ekonomisine destek sağladığını belirtmiştir. Katılımcıların maddi olarak özgürleşmesine bir kısım etki eden bu işlev, projenin kadınların ekonomik yaşama katılımını teşvik etmesi bakımından önemli bir sonuçtur.

“Kooperatif açmayı düşünüyorlar işi destekliyorlar evde mantı yapıp satıyorum kooperatife mantı yapıp satarsın demişti. Kursa gitme amacımız sosyalleşmek maddi bir beklentimiz yok, sosyal bir faaliyet gibi görüyoruz.” (K1, 42).

“Sosyal yardım benim için şu an iyi, belli bir süreye kadar çalışmamam gerekiyor. Ayakta durmam için, kurslarda hayata tutunmanızı olumlu destekliyor onun için gidiyorum ve sosyal yardım kabul ediyorum ve kurslara gidiyorum.” (K2, 43).

Aile ve Sosyal İlişkilerde İyileşme: Katılımcıların görüşlerine bakıldığında, genel olarak kurslara katılımın temel amacının maddi bir beklenti olmadan sosyalleşmek olduğu vurgulanırken, kurslara katılımın duygusal ve psikolojik yönden olumlu etkileri, sosyal destek ve bilgi paylaşımı yoluyla ortaya çıkmaktadır. Kadınların bir araya gelerek yaptığı etkinlikler, birbirleriyle pozitif yönde etkileşim göstermelerine ve aile ilişkilerinin iyileşmesine katkı sağladığı görülmektedir.

“Bizi buraya teşvik eden bizimle ilgilenen kişiler, sürekli destekliyor, bazı sorunları çözüyor ama bizi burada tutuyor, yöneticilerin başarısı, kurum her yerde var ama sıradan değil, insan ilişkileri çok iyi, evde çocuklar okula gidince tek kaldım, boş durmaktansa kendime bir fayda olsun dedim.” (K7, 41).

“Ruhsal anlamda iyi geliyor. İki genç kız geldi, bilgisayarla kadın destekleri, kadın hakları gibi sunum yaptı, devlet böyle çalışmalar yapıyor diye, anlatan kızım seninle özel görüşelim dedi orada konuştuk ettik, artık bu yaştan sonra yalnız olduğum için hiss ediyorum. Sorumlu uzman hanım, bana çok destek oldu.” (K6, 68).

Özetle, katılımcılar ADEM kapsamındaki kurslarda, sosyal etkileşim bakımından önemli motivasyon kazanmakta, bu motivasyon aile ve sosyal ilişkilerinde iyileşmeye olumlu etki etmektedir.

4.3. Tartışma

Bu araştırmada elde edilen bulgular, literatürde kadın yoksulluğu, sosyal yardımların işlevi ve mesleki eğitim programlarının kadınların sosyal ve ekonomik yaşamlarına katkılarına ilişkin çalışmalarla önemli ölçüde örtüşmektedir. Nitekim kursların sosyal katılımı artırıcı, psiko-sosyal iyileşmeyi destekleyici ve kadınların özgüvenini geliştirici etkileri; Aydın ve Öztürk (2021a-b), Dama (2016), Ortakaya (2021) ile Reshi ve Sudra'nın (2023) çalışmalarında da benzer biçimde ortaya konulmuştur. Ekonomik katkılar açısından bakıldığında ise katılımcıların kurslarda edindikleri beceriler aracılığıyla üretim yapabilmeleri, kermeslerde

satış gerçekleştirebilmeleri ve küçük ölçekli de olsa aile bütçesine katkıda bulunmaları; Koca (2016) ile Tiwari ve Malati'nin (2023) mesleki eğitimlerin kadın girişimciliğini desteklediğini vurgulayan araştırmalarıyla benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Adera ve Abdisa'nın (2023) çalışması da kırsal bölgelerde kadınların ekonomik güçlendirilmesine yönelik programların, sosyal yaşamda, aile içi ilişkilerde ve aile refahında gözlenen iyileşmelere olumlu katkılar sunduğunu göstermekte olup, araştırma bulgularını desteklemektedir. Bununla birlikte, sosyal yardımların kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamada kısa vadede etkili olmakla beraber uzun vadede bağımlılık yaratma riski taşıdığı gözlemi; Başaran (2022) ile Özsoy ve Karataş'ın (2021) sosyal yardımların geçici bir rahatlama sağlamakla birlikte yoksulluğu kalıcı biçimde ortadan kaldırmadığını ortaya koyan bulgularıyla paralellik arz etmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bazı bulgular ise literatürdeki genel eğilimlerden ayrılmaktadır. Öncelikle, kırsal bir bölge olan Nallıhan'da kurslara katılım motivasyonunun yalnızca ekonomik kazanç sağlama değil, sosyalleşme, yalnızlık hissini azaltma ve psikolojik destek alma gibi nedenlerle de güçlü biçimde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durum, kent merkezlerinde yürütülen araştırmalarda (örneğin Achmad, 2023; Bektaş, 2019; Göcen, 2018 ve Piccoli, 2023) daha çok istihdam ve gelir yaratma odaklı bulgularla farklılık göstermektedir. Diğer yandan kurslara katılımın kadınların aile içi ilişkilerinde paylaşımı artırması ve aile huzuruna katkıda bulunması, özellikle boşanmış veya dul kadınlar açısından sosyal destek mekanizmasının güçlü bir işlev taşıdığını göstermektedir. Bu sonuç, daha çok ekonomik çıktıları odaklanan araştırmalardan farklı olarak, kırsal bağlamda ADEM kurslarının sosyal dayanışma ve duygusal iyileşme boyutunu öne çıkarmaktadır. Bu bulgular, kırsal bölgelerde kadın yoksulluğuna yönelik politikaların sadece ekonomik güçlenmeye odaklanmaması, aynı zamanda sosyal destek, psikolojik iyileşme ve toplumsal katılımı da kapsayacak ve aile refahına etki edecek biçimde çok boyutlu olarak tasarlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, ADEM Projesi kapsamında sağlanan sosyal yardımlar ile düzenlenen mesleki eğitim ve beceri kurslarının kadın yoksulluğunu önlemedeki etkisi nitel yöntem aracılığıyla incelenmiş; projenin ekonomik ve sosyal işlevleri ile aile refahına katkısı değerlendirilmiştir. "ADEM" Projesi, Ankara'nın Nallıhan, Haymana ve Çubuk ilçelerinde uygulanmakta olup ilk uygulama Nallıhan'da gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırma alanı olarak Nallıhan ilçesinin seçilmesi uygun görülmüştür. 2024 yılı verilerine göre Nallıhan nüfusunun %49,82'sini erkekler, %50,18'ini ise kadınlar oluşturmakta olup toplam nüfus 26.488 kişidir. İlçede bulunan Çayırhan Termik Santrali en önemli kurumsal istihdam alanı olmakla birlikte, halkın temel geçim kaynağını kırsal alanda yaygın olarak sürdürülen tarımsal faaliyetler ile ipek iğne oyası, yün ayıklama ve yıkama işleri oluşturmaktadır (<https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152779/nallihan.html>). Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunlukla gecekondulu tarzı konutlarda, bir veya birden fazla haneden oluşan alt-üst soy aile bireyleriyle birlikte ikamet ettikleri; yoksulluk düzeylerinin yüksek ve sosyal yardımlara duyulan ihtiyaçlarının belirgin olduğu, çoğunun düzenli bir gelire sahip olmadığı, yapılan yardımları takip etmeye yeterli bilgi ve beceri düzeyine sahip olmadıkları ve SYDV uzmanlarının yönlendirmeleriyle fırsatlardan faydalanabildikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, kadınların sosyal ve ekonomik hareketlilikleri büyük ölçüde geleneksel aile yapısının izin verdiği ölçüde gerçekleşmektedir.

Bulgular, katılımcıların projeden aldıkları teşvik primlerini çocuklarının ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullandıklarını göstermektedir. Katılımcılar, sosyal yardımların kesintiye uğraması ihtimalinden duydukları endişeyi sıklıkla dile getirmişlerdir. Diğer yandan, kadınların edindikleri beceriler aracılığıyla toplumsal katılımlarının ve yapabilirliklerinin önemli ölçüde arttığı anlaşılmaktadır. Nitekim kadınlar, mesleki kurslarda ürettikleri ürünleri sergi ve kermeslerde satışa sunarak gelir elde edebilmekte ve aile bütçelerine katkıda bulunabilmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği ilçede istihdam olanakları oldukça sınırlı olup, çoğunlukla tarımsal faaliyetlerde günlük yevmiye ile çalışmaya dayanmaktadır. Bu nedenle kadınların kurslarda edindikleri becerilerle ürünlerini pazarlamaya yönelmeleri, onlara yerel ölçekte yeni bir ekonomik alan yaratmaktadır. Katılımcıların motivasyonunu güçlendiren unsurlar arasında, kurslardaki sosyal etkileşim ve paylaşımlar yoluyla artan özgüvenin yanı sıra sosyal ve aile yaşamlarında gözlenen psiko-sosyal

iyileşme öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Projenin ilçede uygulanmaya başlamasıyla düzenlenen mesleki kurs ve sosyal etkinliklerin, özellikle yoksulluk içinde yaşayan kadınların içinde buldukları yoksulluk döngüsünün kırılmasına ve aile refahının artmasına katkı sağladığını ifade etmek mümkündür.

1980’li yıllardan itibaren dünya genelinde uygulamaya konulan neoliberal politikalar, işsizlik ve yoksulluk oranlarının artmasına neden olmuş; bu süreçte devletler ile uluslararası kuruluşlar, yoksullukla mücadelede yönelik çeşitli düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Kadın yoksulluğu konusunda yürütülen tartışmalar, bu olgunun bireysel sorumluluk çerçevesinde ele alınamayacağını; aksine, aile refahını da doğrudan etkileyen yapısal bir sorun olması nedeniyle devletlerin aktif sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, kadın yoksulluğunun önlenmesinde bölgesel projelerin etkinliğine dikkat çekmektedir. Günümüzde aile ve hanehalkı yapılarında yaşanan değişimler, devletin müdahalesinin azaldığı koşullarda kadın ve hanehalkı yoksulluğuyla mücadelede başarı oranının düşeceğini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda ADEM merkezlerinin yerel düzeyde önemli bir işlev üstlendikleri söylenebilir. Bundan sonra uygulanacak kadınların sosyal katılımını artırmaya yönelik projelerin aile refahına katkısı göz önünde bulundurulmalı ve bu tür uygulamalar teşvik edilmelidir. Ayrıca kırsal bölgelerde kadın istihdamını destekleyen projelerin, bölgenin sosyo-ekonomik yapısına uygun iş alanları ile bütünleştirilmesinin; yöresel ekonomik değer taşıyan ürünlerin üretimi ve pazarlanmasına yönelik becerileri geliştirecek eğitimlerle desteklenmesinin projelerin etkinliğini artıracakı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- ACHMAD, W. (2023). Socially and Economically Vulnerable Women: Building Strategies to Move out of Poverty. *Prisma Sains: Jurnal Pengkajian Ilmu dan Pembelajaran Matematika dan IPA IKIP Mataram*, 11(2), 316-324.
- ADERA, A., & ABDİSA, L. T. (2023). Financial Inclusion and Women’s Economic Empowerment: Evidence from Ethiopia. *Cogent Economics & Finance*, 11(2), 2244864.
- ARABACI, R. Y. (2017). Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi. M.Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu (Der.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk* içinde, (143-159). İstanbul: Seçkin Yayınları.
- ARABACI, R. Y. (2019). Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 123-140.
- ARI, F. (2019). Krizler, Küresel Yoksulluk ve Kadın İstihdamı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). ŞEÜ, İAD, Bilecik.
- AYDIN, A. ve ÖZTÜRK, Ş. (2021a). Türkiye’nin Yoksullukla Mücadelesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü; Pandemi Dönemi Örneği. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 141-162.
- AYDIN, N., ÖZTÜRK, B. (2021b). Kadınların Sosyal Hayata Katılımında Mesleki Kursların Rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 55-74.
- BALTACI, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- BALTACI, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- BAŞARAN, K. (2022). Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14(27), 259-275.
- BEKTAŞ, S. (2019). Kentte Kadınların Mesleki Eğitim Kurslarına Katılım Motivasyonları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 98-116.

- BOZGÖZ, M. G. (2022). Yoksulluk ve Kadın. D. Koca ve E. T. Karagöl (Ed.), *Kadın ve Sosyal Politika* içinde, (309-342). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- BUĞRA, A. ve KEYDER, Ç. (2003). *New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*, Ankara: UNDP.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E. K., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (19. bs.). Ankara: Pegem Yayınları.
- CESUR, A. (2023). Yoksulluk Kavramı, Türleri, Nedenleri ve Yoksullukla İlgili Yaklaşımlar. S. Sarıbaş (Der.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Bilimler* içinde, (341-360). Ankara: Duvar Yayınları.
- CRESWELL, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Baskı), (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DAMA, N. (2016). *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). AYBÜ SBE, Ankara.
- DAŞLI, Y. (2018). Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 525-541.
- DAYIOĞLU, M. ve BAŞLEVENT, C. (2017). Türkiye’de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutları (2. bs.). S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (Der.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* içinde, (127-157). İstanbul: İletişim Yayınları.
- DURMAZ, Ş. (2016). İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, 2(3), 37-60.
- ERİKLİ, S. (2020). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 39-59.
- ERSOY, G. ve KARŞIYAKALI, B. (2022). Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 502-517.
- GÖCEN, C. (2018). Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılmadaki Yeri ve Uluslararası İstihdam Çabaları. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 2(2), 313-333.
- GÜL, H. ve GÜL, S. S. (2008a). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Çalışmaları. N. Oktik (Der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (57-96). İzmir: Yakın Yayınevi.
- GÜL, H. ve GÜL, S. S. (2008b). Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam. N. Oktik (Der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (361-396). İzmir: Yakın Yayınevi.
- ILO, World Employment and Social Outlook: Trends 2024, and For Recent Trends, ILO Global Wage Report 2024-25.
- KARADENİZ, H. K. (2017). Yoksulluğun Nedenleri (2. bs.). M. Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu (Der.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk* içinde, (161-182). Ankara: Seçkin Yayınları.
- KARAGÖL, E. T. ve İPEK, E. (2019). Gelir Dağılımı ve Sosyal Yardımlar. E. T. Karagöl ve A. Develi (Der.), *Sosyal Politika Teori, Politika ve Uygulamalar* içinde (75-108). İzmit: Umuttepe Yayınları.
- KARASAR, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (31. bs.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- KAPLAN, H. (2019). *Türkiye’de Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesi ve Teşvik Tedbirlerinin Rolü ve Etkinliği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). HÜ SBE, Ankara.
- KILINÇ, N. Ş. (2015). Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4-4(9), 120-135.
- KOCA, D. (2016). *Türkiye’de İstihdam Teşviklerinin Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkileri: Nitel Bir Araştırma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). AYBÜ SBE, Ankara.

- KORAY, M. (2020). *Sosyal Politika* (6. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- NEUMAN, W. L. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (8. bs.). (Ö. Akkaya, Çev.), Cilt II. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- OKTİK, N. (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. N. Oktik (Der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (21-56). İzmir: Yakın Yayınevi.
- ORTAKAYA, Ü. İ. (2021). *Türkiye’deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) Çalışanlarının Sosyal Yardım Algısı: Bir Karma Yöntem Araştırması* (Yayınlanmış Doktora Tezi). AYBÜ SBE, Ankara.
- ORTAKAYA, Ü. İ. (2022). Türkiye’de Sosyal Yardımlar. A. Develi ve E. İpek (Der.), *Sosyal Politikayı Keşfetmek* içinde (48-68). Ankara: Nobel Yayınevi.
- ÖZSOY, D. ve KARAKAŞ, K. (2021). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 219-236.
- PALMER, T. G. (2017). *Refah Devletinden Sonra*. (B. Tartıcı, Çev.), İstanbul: Liber Plus.
- PICCOLI, L. (2023). Female Poverty and Intra-household Inequality in Transition Economies. *IZA World of Labor*.
- POLANYI, K. (2021). *Büyük Dönüşüm*. (A. Buğra, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- RESHI, I. A., & SUDHA, T. (2023). The Gender Pay Gap and Its Impact on Women's Economic Empowerment. *Morfai Journal*, 3(1), 9-16.
- ŞENER, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- TAŞĞIN, N. Ş. (2017). *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: Nika Yayınevi.
- TIWARI, P., & MALATI, N. (2023). Role of Training in Women Empowerment: An Empirical Analysis: Women Empowerment. *Journal of Technical Education and Training*, 15(1), 234-245.
- TOWNSEND, P. (2006, December 6). What is Poverty? An Historical Perspective, What Is Poverty? Concepts and Measures (Ed. D. Ehrenpreis), *International Poverty Centre, Poverty in Focus*, UNDP. 8.01.2023 https://ipcig.org/publication/27339?language_content_entity=en adresinden erişildi.
- TÜİK, (2013). İşgücü İstatistikleri, 2013. 02.01.2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Isgucu-Istatistikleri-2013-16015> adresinden erişildi.
- TÜİK, (2024). İşgücü İstatistikleri, 2024. 26.05.2025 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059> adresinden erişildi.
- YILDIRIM, Y. (2018). Kadın Yoksulluğuna Karşı Mücadelede Çeşitli Ülke Uygulamaları. *Researcher*, 6(1), 473-488.
- WALH, A. (2015). *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*. (H. Ünal ve B. Öztürk, Çev.), İstanbul: H2O. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_lm410/default/table?lang=en Erişim Tarihi: 26.05.2025. <https://www.aile.gov.tr/sygm/> Erişim Tarihi: 01.02.2024. <https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152779/nallihan.html> Erişim Tarihi: 16.08.2025.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Yazarlar çalışmaya eşit düzeyde katkıda bulunmuştur.

Etik Komite Onayı: Araştırma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurul Onayı (No: 240 Tarih: 22.11.2023) ile 25.12.2023-25.01.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

DİJİTAL ÇAĞDA YEMEK RİTÜELLERİ: AİLE VE KÜLTÜREL MİRASIN FOLKLORİK DÖNÜŞÜMÜ

Food Rituals in the Digital Age: The Folkloric Transformation of Family and Cultural Heritage

Berrin Sarıtunç¹

ÖZET

Bu araştırma, ailenin klasik yapıdan dijital alana geçişinde kültürel mirasın iletimini folklorik bir bakış açısıyla incelemekte; geçiş dönemi ritüelleri, yiyecek kültürü ve sosyal pratikler aracılığıyla kültürel devamlılığın evrimini analiz etmektedir. Aile, sadece biyolojik bir varlık olarak değil; aynı zamanda kültürel kimlik, toplumsal bellek ve geleneksel bilgileri nesilden nesile ileten bir sosyal yapı olarak da tanımlanır. Doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüelleri, toplulukların inanç sistemlerini, değerlerini ve toplumsal rolleri belirleyen kritik kültürel bileşenlerdir. Kına gecesi, düğün merasimi, mevlit ve cenaze yemeği gibi adetler hem anlam hem de işlev açısından kültürel belleğin birer temsilcisidir. Yemek kültürü, yalnızca biyolojik bir tüketim biçimi değil; kimlik oluşumu ve nesiller arası ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir unsurdur. Nesiller boyunca iletilen yemek tarifleri, sofraya hazırlığı ve mutfakla ilgili sözlü ipuçları, dayanışma kültürünün kavranmasını ve güçlenmesini desteklemektedir. Ancak dijitalleşmenin artışı, aile içindeki yüz yüze iletişimlerini azaltmış ve kültürel unsurları dijital ortamlara kaydırmıştır. Sosyal medya alanları, dijital tarif koleksiyonları ile çevrim içi seremoniler videoları gibi yeni imkanlar, geleneksel bilgi ve deneyimlerin aktarımında hem fırsatlar sunmakta hem de kısıtlamalar getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, kültürel mirasın aktarımında ailenin işlevini, ritüel pratiklerin dönüşümünü ve yemek kültürünün dijitalleşmeyle kazandığı yeni boyutları bütüncül bir bakış açısıyla tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, kültürel miras, aile, dijitalleşme, geçiş dönemleri, ritüeller, yemek kültürü.

ABSTRACT

This study examines the transmission of cultural heritage during the transition of the family from its classical structure to the digital sphere from a folkloric perspective, analyzing the evolution of cultural continuity through rites of passage, food culture, and social practices. The family is defined not only as a biological entity but also as a social structure that conveys cultural identity, collective memory, and traditional knowledge across generations. Rites of passage such as birth, marriage, and death are critical cultural components that shape communities' belief systems, values, and social roles. Practices such as the henna night, wedding ceremonies, mevlid recitations, and funeral meals serve as representations of cultural memory both in meaning and in function. Food culture, likewise, is not merely a form of biological consumption but an essential element in identity formation and the strengthening of intergenerational ties. Recipes transmitted across generations, table settings, and oral instructions related to the kitchen support the comprehension and reinforcement of a culture of solidarity. However, the rise of digitalization has reduced face-to-face interactions within the family and shifted cultural elements into digital spaces. Social media platforms, digital recipe collections, and online ritual videos constitute new opportunities as well as limitations in the transmission of traditional knowledge and experience. Within this framework, the study aims to compare classical modes of transmission with the effects of digitalization, and to analyze the role of the family in transmitting cultural heritage through rites of passage, gastronomic culture, and ritual practices. Thus, this study aims to discuss the role of the family in the transmission of cultural heritage, the transformation of ritual practices, and the new dimensions acquired by culinary culture through digitalization from a holistic perspective.

Keywords: Folklore, cultural heritage, family, digitalization, rites of passage, rituals, culinary culture.

1. ORCID: 0000-0001-8662-6562

1. Dr. Öğr. Üyesi. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, berrinsaritunc@subu.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Bu makale Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Sarıtunç, B. (2025). "Dijital Çağda Yemek Ritüelleri: Aile ve Kültürel Mirasın Folklorik Dönüşümü" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.258-272.

Makale Geliş Tarihi: 20 Temmuz 2025 Kabul Tarihi: 24 Eylül 2025

EXTENDED ABSTRACT/GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

In the contemporary digital age, the traditional family structure as a transmitter of cultural heritage is undergoing significant transformation. This study aims to analyze the role of the family in the transmission of cultural values and practices from a folkloristic perspective, particularly in the context of increasing digitalization. Drawing upon theoretical frameworks from folklore studies, cultural anthropology, and media theory, the paper investigates how rites of passage (such as birth, marriage, and death), culinary traditions, and everyday social practices are reshaped in the digital sphere. The research focuses on the tension between continuity and change in cultural transmission, using the family as a focal point for both traditional and modern cultural flows. Historically, the family has served not only as a biological and social unit but also as a key institution for the preservation and communication of intangible cultural heritage. Practices such as henna nights, funeral meals, wedding processions, and religious commemorations have traditionally reinforced communal values, social roles, and intergenerational bonds. Likewise, culinary culture—includ

ing orally transmitted recipes, table settings, and food-related narratives—has acted as both a symbolic and functional medium of identity construction. These practices were largely sustained through direct interpersonal interaction and embodied learning within the family environment.

However, the proliferation of digital technologies has fundamentally altered these transmission pathways. Social media platforms, digital food archives, and online ritual recordings have redefined how knowledge, values, and experiences are shared and stored. While digital tools offer increased accessibility and archival potential, they also fragment the experiential and symbolic dimensions of cultural rituals. For instance, traditional rituals that were once localized and experienced communally are now often performed with the intention of being shared online, leading to aestheticization and personalization. This shift poses risks of decontextualization, loss of symbolic depth, and the dilution of collective memory.

The work also integrates examples from global practices. In Latin America, the Quinceañera—a coming-of-age ritual rooted in Catholic tradition—has evolved into a highly visual, choreographed event tailored for social media audiences. Similarly, Aboriginal "walkabout" and "initiation" rituals in Australia, traditionally grounded in physical and spiritual isolation in nature, are now being recorded and disseminated online, raising questions about the commodification of cultural intimacy. In countries like Japan, South Korea, and Finland, however, innovative digital platforms have been developed to integrate family-based cultural heritage with digital preservation strategies. Examples include Japan's "Living National Treasures," Korea's Digital Cultural Heritage Archives, and Finnish youth learning indigenous Saami traditions via virtual museums and social platforms.

In light of these developments, the paper argues for the development of multi-dimensional strategies to protect the integrity of family-based cultural transmission. In Turkey, where 2025 has been declared the "Year of the Family," the study calls for interdisciplinary collaborations among municipalities, universities, and cultural heritage experts to identify knowledge-bearers, archive transitional rituals, and promote culinary heritage through both narrative and practice. Additionally, educational materials, public service announcements, and Ministry of Education initiatives should be aligned to reinforce cultural continuity in the digital era.

In conclusion, this study underscores that the family remains not only a carrier but also a co-creator and interpreter of cultural heritage. As digitalization transforms the forms and meanings of transmission, families must be supported through culturally sensitive digital literacy, inclusive media representations, and the valorization of embodied cultural knowledge. Only then can cultural sustainability be achieved in both local and global contexts.

GİRİŞ

Kültürel miraslar, bir toplumun unsurlarının maddi ve manevi değerlerinin toplamıdır. Bu değişimin nesilden nesile aktarımı, kültürel sürekliliğin ve toplumsal bütünlüğün korunmasında önemli bir rol oynamaktadır (Smith, 2006, s.17). Aktarımın en güçlü ve doğal ortamı, aile yapısıdır. Aile, bireyin sosyalleştiği ilk çevrelerin ötesinde, değerler sisteminin, inançların, geleneklerin ve pratik bilgilerin derinlemesine analiz edildiği bir öğrenme ortamıdır (Güvenç, 1995, s. 200; Turğut, 2017, s.93). Aile yapısı, sahip olduğu sosyal ve kültürel işlevleri sayesinde folklorik değerlerin korunmasında ve nesiller arası geçişte en etkili unsurlardan biri olarak dikkati çeker. Doğum, evlenme ve ölüm gibi insanın önemli anlarında gerçekleştirilen ritüeller ve inançlar, kültürel kapasitenin etkin bir şekilde sürdürüldüğü sembolik alanlardır (Van Gennep, 1960, s.85). Anadolu'da kına geceleri, doğum sonrası lohusalık gelenekleri, mevlitler, düğün ve cenaze yemekleri gibi uygulamalar inanç ve sosyal dayanışma ağlarının yeniden şekillendiği alanlar haline gelmektedir (Kalafat ve Ulutin, 2015, s. 72; Öztürkmen, 1998, s.101). Benzer şekilde, yemek kültürü yalnızca tanıtım amaçlı bir etkinlik değil, aynı zamanda kuşaklar arası iletişimin, dayanışmanın ve kimlik oluşumunun aracı rolünü üstlenmektedir (Goody, 1982, s. 66; Semiz Türkoğlu, 2025, s. 379). Ancak günümüzde dijitalleşme, geleneksel dönüşüm biçimlerinde farklılıklar ve değişimlere yol açmaktadır. Aile içi değerlerin iletiminde yeni kanalların (sosyal medya, dijital platformlar, çevrimiçi arşivler vb.) rol oynamasına neden olmuştur (Gere, 2008, s.8; Kunt, 2023, s.49). Dijitalleşme süreci, teknolojik yeniliklerin ötesinde toplumsal düzeni ve kültürel uygulamaları dönüştüren bir paradigma kaymasını ifade eder. Charlie Gere'nin (2008) vurguladığı üzere, dijital kültür, gündelik yaşamı kesintisiz bir medya ortamına dönüştürerek zaman, mekân ve etkileşim biçimlerini yeniden yapılandırmaktadır. Bu dönüşüm özellikle aile kurumunda belirginleşmekte; yemek paylaşımı, bayram kutlaması veya geçiş ritüelleri gibi geleneksel birliktelikler, dijital platformlarda yeniden üretilmektedir. Örneğin, eskiden aile büyüklerinden yüz yüze öğrenilen geleneksel yemek tarifleri, artık sosyal medya üzerinden "reels" ya da "YouTube vlog"ları aracılığıyla yayılmakta ve tarifin içeriği kadar görselliği de ön plana çıkmaktadır. Gere'nin "bilginin plastik doğası" olarak tanımladığı bu durum, kültürel aktarımın estetikleştirilmiş, kişiselleştirilmiş ve performatif hale gelmesine neden olur. Aile mahremiyetine dayalı ritüel alanlar, dijital medya aracılığıyla kamusallaşırken, içerikler bağlamsal derinliğinden uzaklaşabilmekte; geleneksel yapılar ise görsel beğeniye ve bireysel vitrine dönüşebilmektedir. Bu süreçte, kültürel pratiklerin aktarımı kadar onların nasıl temsil edildiği ve toplumsal olarak nasıl anlamlandırıldığı da dönüşmektedir. Gere (2008, s.105) bu dönüşümü Gere (2008), dijital kültürü 'bilginin plastik doğası' kavramıyla tanımlar ve bunun kültürel aktarımı dönüştürdüğünü belirtir. Bu dijital mecralar, bir yandan kültürel öğelerin görünürlüğünü artırarak geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta; diğer yandan ise yüzeyselleşme, bağısızlaşma ve kimlik erozyonu risklerini beraberinde getirmektedir (Smith ve Akagawa, 2009, s.9; Kirshenblatt-Gimblett, 2004, s.5). Bu çalışma, söz konusu dönüşüm sürecini folklorik bir bakış açısıyla ele almakta ve ailevi kültürel mirasın aktarımında, geçiş dönemi uygulamalarından yemek kültürüne uzanan yansımalarını dijital çağ bağlamında sorgulamayı amaçlamaktadır. Böylelikle, geleneksel aktarım araçları incelenirken dijitalleşmenin sunduğu yeni imkânlar ve sınırlılıklar karşılaştırmalı bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. Literatür

Kültürel mirasların aktarımı, özellikle son yıllarda UNESCO raporlarında yer alan bilim literatüründe önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. UNESCO'nun 2003 Sözleşmesi, somut olmayan mirasın yalnızca uygulamaları değil, aynı zamanda dini ve kültürel değerleri de içerdiğini vurgulamaktadır (UNESCO, 2003). Bu değerlerin sürdürülebilir biçimde aktarılabilmesi ise, bireyin içinde doğduğu aile kurumu başta olmak üzere, onu kuşatan geleneksel sosyal yapılarla doğrudan ilişkilidir (Güvenç, 1995, s. 200; Turğut, 2017, s.93). Aile, biyolojik ve sosyal birlik olmasının yanında, kültürel kodların ve inanç pratiklerinin nesiller arasında taşınmasını mümkün kılan kutsal bir mekân niteliği taşır. Geçiş dönemleri bireyin toplumsal kişiliğinde dönüşüme neden olan eş zamanlı süreçleri ifade eder. Van Gennep (1960, s. 9), bu ritüellerin toplumsal düzeninin devamlılığına hizmet eden sembolik yapıların olduğunu vurgulamaktadır. Anadolu halklarında ise bu geçişler, İslami inanç sistemiyle bütünleşmiş ritüeller aracılığıyla yaşatılır. Mesela mevlit okutma, dua etme, sadaka verme, helva dağıtma gibi uygulamalar; bireysel olayları toplumsal yapıda anlamlandıran ve kolektif kimliğini pekiştiren unsurlar hâline gelmiştir (Kalafat ve Ulutin,

2015, s. 3). Öztürkmen (1998, s. 103), bu tür pratiklerin modernleşme ve şehirleşme süreci içerisinde biçim değiştirdiğini bununla birlikte maddi unsurlarda formlarda yaşamaya devam ettiğini belirtmektedir. Sarıtuğ'un (2022) sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine yaptığı doktora çalışmasında, ailenin bireyin dinî ve ahlakî değer dünyasındaki rolü açık bir biçimde vurgulanmaktadır. Güvenç'e göre aile, biyolojik bir çerçevenin ötesinde; mahremiyetin şekillendiği, kültürel normların öğrenildiği ve değerlerin aktarıldığı başat bir toplumsal kurum niteliğindedir. (Güvenç, 1995, s. 200). Özellikle sosyal medya gibi kamusalılığı teşvik eden dijital ortamlarda, bireyin özel alanına dair sınırlar belirsizleşmekte; mahremiyetin sınırları yeniden tanımlanmaktadır. Bu noktada aile, bireye dijital platformlarda "edep, saygı, mahremiyet" gibi değerleri öğretme ve onun dijital görünürlük kültürüyle baş etmesinde rehberlik etme açısından kritik bir konumda yer almaktadır. Sarıtuğ'un tespitlerine göre, geleneksel kültürel mirasın taşıyıcısı olan aile, dijitalleşen yaşam biçiminde de bu işlevini sürdürebilmek için değer temelli bir bilinç geliştirmeli; bireyi hem manevi hem de etik açıdan desteklemelidir. Aksi takdirde, kültürel mirasın temel unsurlarından biri olan mahremiyet anlayışı, yüzeysel dijital temsillerle zayıflayabilir. Bu nedenle, ailenin hem dijital medya okuryazarlığı hem de kültürel aktarım açısından desteklenmesi, sürdürülebilir bir değer aktarımının sağlanması için zorunludur.

Bu bağlamda bu çalışma, literatürdeki mevcut tartışmaları din, değer ve aile sürecinde yeniden değerlendirmelerde bulunmayı, kültürel çeşitliliğin dijital çağda ne şekilde yeniden üretildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Geçiş dönemleri ve yemek kültürü bu analizde anahtar rol oynamaktadır. Çalışma, halkbilimi disiplini ile kültürel miras aktarımı arasında bütüncül bir ilişki kurup değerlendirecektir.

2. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın temel amacı, ailenin kültürel miras aktarımının gelenekselden dijitalleşme sürecini folklorik bir bakış açısıyla incelemek ve bu süreçte geçiş ritüelleri, yemek kültürü ile kültürel pratiklerin taşıdığı izleri ortaya koymaktır. Bu doğrultuda literatür taraması, içerik analizi ve bibliyografik çözümleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Literatür inceleme aşamasında TR Dizin, DergiPark, ULAKBİM, Google Scholar, JSTOR ve ProQuest veri bankaları başvurulmuştur. Aramalarda Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler kullanılmıştır: 'folklor', 'kültürel miras', 'geçiş ritüelleri', 'yemek kültürü', 'aile', 'dijitalleşme', 'intangible cultural heritage', 'ritüeller', 'food culture'. Arama sonuçları ile toplamda 146 kaynağa erişilmiş, tekrar eden ve konu ile ilgisi olmayan çalışmalar çıkartılmış, 78 kaynak inceleme için tercih edilmiştir. Bu seçim aşamasında özellikle 2000 yılından sonra yayımlanmış, hakemli dergilerde bulunan ve doğrudan konu ile ilgili akademik araştırmalar öncelikle incelenmiştir.

Seçilen kaynaklar, içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Öncelikle açık kodlama ile temel kavramlar elde edilmiş, daha sonra eksenel kodlama aracılığıyla bu kavramlar 'aile yapısı', 'ritüel fonksiyonları', 'kültürel farklılıklar', 'yemek alışkanlıkları' ve 'dijitalleşme' eksenlerinde tematik gruplara ayrıştırılmıştır. Analiz sürecinde çeşitli zaman dilimlerine ait araştırmalar karşılaştırılarak benzerlikler, farklılıklar ve süreklilik özellikleri belirtilmiştir. Ayrıca, bibliyografik analizle kaynakların yıllara, konulara ve ülkelere göre dağılımları incelenmiştir.

Elde edilen veriler betimleyici bir yöntemle analiz edilmiş; aile yapısının kültürel miras aktarımındaki işlevinin geleneksel ve dijital dinamiklerle nasıl bir etkileşim içinde olduğu kapsamlı bir şekilde sunulmuştur. "Tablo 1'de literatür tarama sürecinde kullanılan veri tabanları, anahtar kelimeler, ulaşılan ve seçilen makale sayıları detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1: Literatür taraması

	Veri Tabanı	Kullanılan Anahtar Sözcükler	Ulaşılan Yayın Sayısı	Seçilen Yayın Sayısı
1	TR Dizin	folklor, kültürel miras, geçiş ritüelleri	22	12
2	DergiPark	aile, yemek kültürü, dijitalleşme	28	17
3	ULAKBİM	kültürel miras, aile, folklor	18	9
4	Google Scholar	intangible cultural heritage, digitalization, family, ritual	40	20
5	JSTOR	rituals, food culture, tradition	20	11
6	ProQuest	heritage transmission, family, digital culture	18	9

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Geçiş Dönemleri ve Ritüel Uygulamalar

Geçiş dönemleri, bireyin yaşamındaki sosyal statü değişimlerini toplumsal düzeyde anlamlı hâle getiren sembolik ritüel işlemleridir. Van Gennep'in (1960, s. 91) kuramsal çerçevesine göre geçiş ritüelleri, 'ayrılma', 'geçiş' ve 'birleşme' olmak üzere üç aşamadan oluşur. Bu aşamalar, bireysel deneyimlerin ötesinde kültürün kendi üretimini yeniden canlandığı bir süreçtir. Kültür, bu geçiş evrelerini kendine özgü değerler ve pratiklerle sembolize eder. Genel olarak ritüeller, bir toplumun kolektif geçiş yöntemlerini, inanç sistemini ve aile yapısını yansıtan temel göstergeler niteliğindedir. Anadolu halk kültüründe doğum, evlilik ve ölüm bireysel deneyimlerden öte, inançlarla, geleneklerle ve toplumsal rollerle bütünleşen kültürel performans alanlarıdır. Kına gecesi, gelin alma, lohusa ziyaretleri, mevlit okuma ve cenaze yemekleri gibi uygulamalar hem duygusal birliklilik oluşturur hem de kuşaklar arası değer aktarımına aracılık eder (Kalafat ve Ulutin, 2015, s. 2). Bu ritüellerde yer alan nesnelere (kına, başörtüsü, mevlit şekeri), sözlü anlatılar (mani, türkü, dua) ve hızlı pratikler (ağlama, zılgıt, alkış) doğrudan

Farklı kültürlerde benzer ritüel örnekleri görülebilir. Örneğin, belli yaşlardaki tapınak çocuklarının onurlandırıldığı Japon "Sichigosan" (7-5-3) etkinliği, sosyal ve dini geçiş ritüellerini kapsamaktadır. Yahudi geleneğinde "Baa / Bat Mitzvah," bir kişinin dini yükümlülüklerini kutlayan bir geçiş ritüelidir. Hindistan'daki düğün gelenekleri, kast, din ve bölgeye göre değişiklik gösterir; bu da "Detectectapadi" töreni gibi kutsal ritüellerle aile ve Tanrı'nın varlığına bağ kurmak demektir. Bu uygulamaların hepsi, kutsallığı ritüeller ve aile kültürel yapıları aracılığıyla güçlendirir. Modern toplumun geçiş ritüelleri de biçimsel bir yapı sergilemez. Fonksiyonel ve sembolik açıdan kayda değer bir değişimdir. Bireyselleşme, dijitalleşme ve ticarileşme süreçleri bu ritüellerin geleneksel bağlarından ayrılmasına ve yeni sunumlar, ifadeler ile tüketim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Turner, 2006, s. 98; Kirshlet - Gimblett, 2000, s. 58). Ritüel değişiklikleri sadece kültürel belleği değil aynı zamanda aileyi de etkiler.

Latin Amerika'daki Quinceañera ritüeli, daha önce Katolik inancına dayalı geçiş törenleri olarak gerçekleştirilen bu kutlamalar, sosyal medyada paylaşıma uygun görsel şovlara dönüşmektedir; genç kızlar için abartılı koreografi, gösterişli kıyafet ve estetik formlar dijital ortamda öne çıkarılmaktadır (González, 2019, s. 86). Bu durum, ritüelin kutsal işleyişidir. Aile bağları yerine, bireysel gösteriler ve tüketim için faydalı formlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Benzer bir dönüşüm, Batı Afrika'da Yoruba'da oluşan düğün törenlerinde de gözlemlenmektedir. Geleneksel olarak çeyiz listesi ve tanışma törenleri gibi sosyal bağları güçlendiren unsurlar, bugün profesyonel organizasyon şirketleri tarafından yürütülmekte ve törenler Instagram üzerinden canlı olarak yayınlanmaktadır (Awokesinro, 2021, s. 3). Bu pratik, bir yandan olayın görünürlüğünü artırırken; öte yandan, görsellik ve bireysel öne çıkma arzusu ile yapılandırılmaktadır. Avustralya'daki Aborjin kabilelerinde, çocukluktan yetişkinliğe geçişin

simgeleyen " "walkabout" ve "initiation"ritüelleri, gelenekselde doğa içinde uzun süreli yalnızlıkla şekillenmekteyken; günümüzde bu veriler videolarla belgelenmekte ve dijital arşivlere dahil edilmektedir. Bu değişim, bir yandan kültürel sürdürülebilirliği belgelemek açısından önemlidir fakat ritüelin mahremiyetine ve fiziksel boyuta zarar verebilmektedir (Shiri, Howard & Farnel, 2021, s.3).

Tüm bu örnekler aile yapılarının kültürel ritüellerdeki rolünü ve ritüel dönüşümünün toplumsal uyum ve kültürel devamlılık üzerindeki etkisini göstermektedir. Ritüeller estetik bir performanstan çok daha fazlasıdır. Aynı zamanda aile değerlerinin aktarımı, iletişim, nesil ve toplumsal bütünlüğün temel bileşenleridir. Dolayısıyla mesele sadece kültürel mirası korumakla ilgili olmayıp aynı zamanda uyum ve toplumsal istikrarı sürdürmede de önemlidir (Smith ve Akagawa, 2009, s.112; UNESCO, 2003).

Modern zamanlarda, bu ritüellerin şekli ve bağlamı önemli ölçüde değişmiştir. Geleneksel Türk düğün alayı artık yaygın değildir. Mevlitler günümüzde yalnızca camilerde ve ev ortamlarında değil, dijital platformlarda da devam etmektedir. Gelin hamamı fotoğrafları Instagram'da, mevlit kayıtları YouTube'da veya WhatsApp grubunda paylaşılabilmektedir. Bu ritüeller görünürlüğü artırmayı hedeflemekte ve görüldüğü kadar varlığını anlayışına hizmet etmektedir. Ancak bu yüzeysel bir temsil yolu olduğu için manevi derinliği, bağlayıcılığı ve aidiyet hissi zayıftır (Gere, 2008, s. 53; Kunt, 2023, s. 50).

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da geçiş ritüelleri, geleneksel aile yapılarının başlangıcında bireyselleştirilmiş ve kişiselleştirilmiş etkinliklere dönüşmüştür. Batı'da bu ritüeller, dini nitelikten uzaklaşarak estetik performanslar hâline gelmiştir. Ölüm ritüelleri de giderek yaşamı kutlama pratiklerine yerini bırakmıştır. Bu dönüşüm, ritüellerin temel işlevleri olan sosyal bağların güçlenmesi ve kutsal değerlerin korunması yönünü zayıflatmaktadır. Dijital ortam ise, ritüellerin görselleştirilmiş ve ticarileştirilmiş bir versiyonunun zeminini hazırlamaktadır (Kirshenblatt-Gimblett, 2004, s. 58). Buna karşılık İslam toplumlarında, özellikle kırsal ve muhafazakâr bölgelerde geçiş ritüelleri hâlen güçlü biçimde yaşatılmakta; dinî referanslar bu ritüellerin merkezinde yer almaya devam etmektedir. Türkiye'de cenaze yemekleri, sadaka verme, dualar ve helva kavurma gibi uygulamalar yalnızca ölen kişiye yönelik manevi ibadetler olarak değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın somut bir göstergesi ve aile içinde dinî değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımında işlevsel bir unsur olarak sürdürülmektedir (Dağı & Minez, 2022, s. 670; Yıldız ve Akbaba, 2018, s. 89). Sonuç olarak, geçiş dönemleri, geleneksel toplum yapılarında hem bireyin hem de ailenin sosyal statüsünü yeniden kuran, değerleri pekiştiren ve kimlik oluşturan güçlü kültürel kodlardır. Dijitalleşme ile birlikte bu kodlar farklı platformlarda yeniden üretilmekte; ancak bu üretim sürecinde geleneksel değerler ya yüzeysel biçimde temsilleşmekte ya da kültürel bağlamdan kopma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle dijital çağda geçiş ritüellerinin folklorik ve dini boyutları gözetilerek, bağlam duyarlılığıyla aktarılması büyük önem arz etmektedir.

3.2. Ailede Yemek Kültürü ve Miras Aktarımı

Yemek kültürü, beslenme ihtiyacının ötesinde toplumsal kimliğin oluşumuna katkı sağlamakta ve kuşaklar arasında sosyal bağların kurulmasında belirleyici rol oynamaktadır (Goody, 1982, s. 58; Douglas, 1972, s. 68; Özdemir, 2018, s. 160).

Geleneksel Türk mutfağında tarifler sözlü olarak aktarılır ve zaman "el alışkanlığı", ölçü "göz kararı" ve yöntem "aile büyüklerinden öğrenme" yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Kadınlar bu aktarım sürecinde önemli bir rol oynar. Gelinin kayınvalidesinden öğrendiği yemek adabı, annenin sabah kahvaltısı yapma şekli ve ninenin hamur yoğurma yöntemi hem günlük hem de törensel yemek ritüellerinin temelini oluşturur (Semiz Türkoğlu, 2025, s. 380, Curkan, Kasaroglu & Avcı, 2022, s. 103). Bu bilgiler yazılı değildir, ancak toplumsal hafızanın damakta, kokuda ve sofrada var olan biçimi olarak var olmaktadır.

Bayram sabahlarında kurulan kalabalık kahvaltı sofraları, kandil gecelerinde dağıtılan lokmalar, doğum yapan bir kadına sunulan 'lohusa şerbeti' ve cenaze evinde dağıtılan helva, toplumsal dayanışmanın ve dinî temsiliyetin güçlü

göstergelerindedir (Irmak, 2024, s. 5). Bu tür ritüeller, yalnızca fiziksel beslenmeyi desteklemekle kalmaz; aynı zamanda manevi tatmin, toplumsal birliktelik ve kimlik inşasına da katkı sunar. Anadolu’da hâlen varlığını koruyan ‘birlikte yenen yemek kutsaldır’ inancı, toplumsal bağların pekişmesine ve saygı değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına aracılık etmektedir. Türk-İslam geleneğinde cenaze ve hayır yemekleri, sadaka verme, dualar ve helva kavurma gibi uygulamalar, yalnızca manevi görev değil; aynı zamanda aile içi dayanışmanın ve dinî değerlerin aktarımının somut araçlarıdır (Dağı & Minez, 2022, s. 671, Yıldız & Akbaba, 2018, s. 88, Irmak, 2024, s. 6). Bu uygulamalar, Bakara Suresi’ndeki ‘sadakaları gizlice vermenin daha hayırlı olduğu’ vurgusu ile Müslim’de geçen ‘goody hadisi gibi dinî referanslarla da desteklenmektedir (Kur’an, Bakara 2:271; Müslim, Sahîh, Kitâbü’l-Müsâfirîn, s. 84, Buhârî, el-Câmi‘u’s-Sahîh, Kitâbü’l-Edeb, s. 27).

Mutfak aynı zamanda aile içi rollerin sahnelendiği bir mekândır. Sofra başındaki otorite hiyerarşisi, erkeklerin oturma düzeni, çocukların servis sırasındaki davranışları ve kadınların yemek hazırlığındaki sorumlulukları, kültürel değer sistemini ve toplumsal cinsiyet rollerini görünür kılar (Douglas, 1972, s. 68; Goody, 1982, s. 58). Bu bağlamda Mary Douglas, yemek pratiklerinin toplumsal sınıflandırmaların ve saflık/kirlilik ayrımlarının bir göstergesi olduğunu vurgularken; Jack Goody, mutfak kültürünü toplumsal hiyerarşilerin yeniden üretildiği bir alan olarak yorumlamaktadır. Benzer şekilde Lévi-Strauss (1966), yemek pişirme süreçlerini ‘çiğ-pişmiş-çürümüş’ üçlemesi üzerinden kültürel yapının bir yansıması olarak ele almıştır. Dolayısıyla yemek, yalnızca biyolojik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda kültürel kodların işlendiği, değerlerin yeniden üretildiği ve toplumsal ilişkilerin görünür kılındığı bir ritüel alanıdır.

Bu noktada Appadurai’nin (1981) “gastro-politika” kavramı da önemlidir. Ona göre yemek, yalnızca bireysel damak tadına hitap eden bir pratik değil; aynı zamanda toplumsal statü, otorite, iktidar ilişkileri ve kimlik inşasıyla yakından ilişkilidir. Anadolu’daki toplu yemek pratikleri, bir yandan kutsal bir işlev taşırken, diğer yandan da toplumsal hiyerarşilerin ve rollerin yeniden üretilmesine aracılık etmektedir. Dolayısıyla mutfak ve yemek ritüelleri hem dini hem de toplumsal düzlemde kültürel mirasın en güçlü taşıyıcı unsurlarından biridir. “Kaşığımızdaki Değerler, Soframızdaki Adap” başlıklı proje kapsamında elde edilen bulgular, gençlerin geleneksel sofraya kültürüne olan mesafesinin giderek arttığını göstermektedir. Araştırmaya göre, katılımcıların %68’i aileleriyle birlikte düzenli olarak yemek yemediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte gençlerin %75’i, yemekten önce veya sonra dua etmek gibi dinî içerikli sofraya adabını bilmediğini ya da uygulamadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %64’ü Türk mutfağının unutulmaya yüz tuttuğunu düşünürken, %80’e yakını ise dışarıda yemek yedikleri mekânlarda geleneksel Türk yemeklerine ulaşmakta zorlandıklarını dile getirmiştir. Elde edilen bu veriler hem aile yapısının hem de mutfak kültürünün kültürel aktarım sürecinde zayıflayan bir işlevselliğe doğru evrildiğini ortaya koymaktadır (Şanlier, Cömert ve Durlu Özkaya, 2012, ss. 152–161).

Bununla birlikte, sözlü ve deneyimsel aktarım son yıllarda dijitalleşmenin etkisiyle giderek zayıflamaktadır. Günümüzde yemek tarifleri, sosyal medya, YouTube videoları ve yemek blogları aracılığıyla daha yaygın biçimde, fakat çoğu zaman bağlamından kopuk şekilde paylaşılmaktadır (Kunt, 2023: 60). Dijital mecralarda yemek, sadece hazırlanıp sunulan bir pratik olmaktan çıkarak, görsel estetik ve performans unsurlarıyla temsil edilen bir içerik haline gelmektedir (Kirshenblatt-Gimblett, 2004, s. 5). tarifin kaynağı ya da ritüelle aktarılış biçimi değil, ‘kaç beğeni aldığı’ ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla yemek, toplumsal bir deneyim alanından bireysel bir performans pratiğine evrilmektedir. Büyükşehirlerde yaşayan ve geleneksel mutfak yöntemlerinden uzaklaşan bireyler için dijital tariflere ulaşmanın kolaylığı önemli bir artıdır. Fakat bu durumun olumsuz yanları arasında aile içindeki öğrenme ortamının zayıflaması ve mutfağın duygusal ile sembolik rolünün azalması yer almaktadır. Bu nedenle, geleneksel mutfak kültürünün anlam katmanlarını da kapsayacak şekilde yemek tariflerinin dijital platformlara aktarılması büyük bir öneme sahiptir (Hjarvard, 2011, s. 26; Campbell, 2012, s. 119) folklorik sembolleri içerir.

Sonuç

Bu çalışma, folklorik bir perspektiften aile merkezli kültürel mirasın dijitalleşme sürecinde nasıl dönüştüğünü, geçiş ritüelleri, yemek kültürü ve sosyal uygulamalar ile değerlendirmektedir. Aile, sadece biyolojik bağlarla tanımlanan bir yapı olmanın ötesinde; aynı zamanda kültürel kimliğin, toplumsal hafızanın ve değerlerin transferinin en önemli aracıdır. Dijital çağda, yüz yüze iletişim yöntemlerinin bölünmesi, kültürel sembollerin bağlamından kopması ve geleneksel hikayelerin yüzeyselleşme riski artış göstermektedir. Özellikle kandil lokmaları, düğünler ve cenaze yemekleri gibi ritüeller, sosyal medyada genellikle estetik olarak sade bir biçimde gösterilmektedir. Bu gösterim biçimi, bir taraftan ritüellerin daha çok insanla buluşmasını sağlarken, diğer taraftan bunların sahip olduğu manevi, toplumsal ve sembolik derinliği azaltmaktadır. Dijital platformlarda yapılan paylaşımlarda, beraber yemek yemenin önemi, toplumsal dayanışma hissi ya da dini sembollerin derin anlamı genellikle ikinci plana atılmakta; bunun yerine görsel cazibe, beğeni sayılarına ve tüketime odaklanan sunum stilleri ön planda yer almaktadır. Bu sayede kültürel mirasın sağladığı bütüncül işlevler parçalanarak, ritüeller bireysel performanslar ve tüketim nesnelere haline gelmektedir. Buna karşın, Güney Kore'de yerel öykülerin ve aile geleneklerinin "Dijital Kültürel Miras Arşivleri" ile belgelenmesi; Japonya'da geleneksel sanatların "Yaşayan Ulusal Hazineler" unvanıyla korunması; Finlandiya'da gençlerin sosyal medya üzerinden çevrim içi müzelerle Sami halkının sözlü geleneklerini öğrenmesi gibi örnekler, dijitalleşmenin kültürel sürdürülebilirliğe katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, Cezayir ve Fas'ta kadın iş gücünü kullanan geleneksel üretim tekniklerinin dijital platformlarda ekonomik ve kültürel değer olarak tanıtılması, aile temelli geleneğin dijital olanaklarla bir araya getirilebileceğini göstermektedir. 2025 yılının Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı tarafından "Aile Yılı" ilan edilmesi, bu bağlamda büyük bir stratejik öneme sahiptir. Bu ilan, yalnızca aile yapısının korunması değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin dijitalleşme ile uyumlu biçimde sürdürülmesi için bir fırsat sunmaktadır. Bu doğrultuda, yalnızca bireysel bilinç değil, kurumsal, akademik ve toplumsal ölçekte bütüncül çalışmalar geliştirilmelidir. Türkiye'de de aile odaklı kültürel miras aktarımı için çok boyutlu stratejiler ve somut uygulamalar yürütülmektedir:

Millî Eğitim Bakanlığı, lise ve üniversite ders kitaplarında aile, değerler eğitimi ve kültürel miras konularını işlemektedir. Mesela, "Hayat Bilgisi", "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" gibi ders kitaplarında "aile içindeki dayanışma" ve "ritüel uygulamaları" temaları ele alınmaktadır.

Yüksek öğrenimde, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin "Aile Danışmanlığı Sertifika Programı" ve Sakarya Üniversitesi'nin "Aile ve Toplum Hizmetleri" yüksek lisans programı gibi kurslar, ailenin kültürel ve sosyal yönlerini kuramsal temellerle pekiştirmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TİKA, "Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları" listesine aile merkezli anlatıcılar, şefler ve geleneksel zanaatkarları eklemektedir. 2024 senesinde Manisa'dan "bölgesel düğün yemekleri ustası" Hakkı Usta bu kapsamda yer almıştır.

RTÜK tarafından desteklenen ve toplum üzerinde de oldukça etkili olan kamu spotları ile "Aile Olmak" ve "Birlikte Vakit Geçirmek" konulu içerikler, televizyon ve dijital medya üzerinden etkili olmaktadır. (Örnek: 2023 yılında TRT'de yayınlanan "Aile Saati" kamu spotu.) Aynı şekilde "Seksenler, Balkan Ninnisi, Yedi Numara, İkinci Bahar, Ekmek Teknesi" gibi diziler de çokça izlenmektedir.

Sinemada da aile konusunu işleyen filmler bulunmaktadır. Örneğin, "Ayla", "Bizim İçin Şampiyon", "7. Koğuştaki Mucize" "Babam ve Oğlum" gibi filmler yalnızca duygusal bağları değil, kültürel değerleri de sinematografik olarak temsil etmektedir.

Sosyal medya projeleri kapsamında "#AiledeKültür" etiketiyle Kültür Bakanlığı 2024 yılında sosyal medya kullanıcılarını ailede yaşanan gelenekleri, mutfak pratiklerini ve eski fotoğrafları paylaşmaya teşvik eden kampanyalar düzenlemiştir.

Belediyeler, örneğin Konya ve Bursa Büyükşehir Belediyeleri, “Aile Kültür Günleri” ve “Geçmişten Günümüze Sofra Kültürü” gibi etkinliklerle yerel halkı geleneksel mutfak, ritüel ve el sanatlarına dayalı atölyelere katılmaya özendirmiştir.

Aynı yaklaşım, bazı üniversitelerin yürüttüğü projelerde de görülmektedir. Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından geliştirilen “Dijitalde Aile İmgeleri” projesiyle, sosyal medya içeriklerinde geleneksel aile temsilleri incelenmiş; Boğaziçi Üniversitesi Halk Kültürü Araştırmaları Grubu ise dijital halkbilimi kapsamında “Aile Ritüelleri ve Sosyal Medya” konulu atölyeler düzenlemiştir.

Bu örnekler göstermektedir ki, kültürel mirasın sürdürülebilirliği için aile kurumunun dijital çağın dinamikleriyle bütünleşik bir biçimde desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de yerel yönetimler, üniversiteler ve kültürel miras aktörlerinin iş birliğiyle aşağıdaki çok boyutlu stratejik öneriler geliştirilebilir:

Geçiş Dönemi Ritüellerinin Dijital Belgesel, Video ve Sesli Anlatımlarla Arşivlenmesi: Geçiş dönemleri olan doğum, evlilik ve ölüm törenleri; kültürel hafızanın sembolik derinliğe sahip öğeleri arasında yer alır. Bu ritüellerin görsel-işitsel ortamda belgelenmesi hem kültürel sürekliliği sağlamak hem de akademik ve dijital platformlarda erişilebilirliğini artırmak açısından önemlidir. Türkiye’de TRT Arşiv ve Anadolu Ajansı tarafından yapılan “Yüz Yıllık Ritüeller” belgesel serileri, Anadolu’da farklı bölgelerde uygulanan düğün, sünnet ve ölüm ritüellerini video formatında arşivlemiştir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nin yürüttüğü bir proje kapsamında Alevi-Bektaşî geleneklerinde geçiş ritüelleri videoya alınarak dijital platformlara aktarılmıştır. Yurtdışında, Smithsonian Institution tarafından gerçekleştirilen “Rites of Passage Across Cultures” dijital serisi, farklı toplulukların doğum, evlilik ve cenaze törenlerini kayda almış ve açık erişime sunmuştur. Bu seri, kültürel çeşitliliği dijital ortamda görünür kılmıştır. Avrupa’daki Türk diasporası için de benzer çalışmalar yapılmaktadır. Hollanda’daki TURKUAZ Kültürel Arşiv Derneği, yaşlılardan derlenen evlilik ve cenaze ritüellerini toplamıştır. Anlatılar ses kayıtlarına dönüştürülmüş, törenler video belgelerle arşivlenmiştir. Böylece diaspora kültürü hem korunmuş hem de dijital alanda paylaşılabılır hâle gelmiştir.

Kadın emeği, mutfak kültürünün temel taşıyıcısıdır. Sözlü tarifler, günlük pratikler ve sofraya düzenleri bu emeğin ürünüdür. Bu unsurlar, nesiller arasında bağı güçlendirir. Kültürel üretim görsel-işitsel belgelerle kayıt altına alındığında toplumsal cinsiyet temelli hafıza da korunur. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, “Geleneksel Antep Mutfağı” projesiyle yaşlı kadınların mutfak deneyimlerini videolarla belgelemiştir. Kars Valiliği ile UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, “Kars Kadınları Anlatıyor” projesinde sözlü tarih yöntemini kullanmıştır. Lyon ve Strasbourg’daki kadın kooperatifleri, mutfak eğitimleri düzenleyerek hem Fransız toplumuyla kültürel bağlar kurmuştur hem de Türk mutfağını dijital tarif kitapları ve YouTube videoları üzerinden yaşatmıştır. Kanada’da Alberta Üniversitesi’nin “Indigenous Women’s Food Narratives” arşivi, yerli kadınların mutfak pratiklerini sesli anlatı ve görsel içerikle kaydetmiştir. Bu model, diaspora kadınlarının mutfak belleğinin aktarımı için örnek niteliği taşır.

Genç Kuşaklara Yönelik Dijital Medya Okuryazarlığı Eğitimlerinde, Aile Bağlı Kültürel Değerlerin İçerik Olarak Entegre Edilmesi: Günümüzde gençlerin dijital ortamlarda maruz kaldığı içerikler değer eğitiminde güçlü bir rol oynamaktadır. Bu nedenle medya okuryazarlığı yalnızca teknik değil, etik ve kültürel boyutları da içermelidir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın “Gelenekten Geleceğe Medya” adlı modülünde aile değerleri, kültürel miras ve görsel içerik okuryazarlığı bir arada ele alınmakta, öğrencilere dijital kültür içeriği üretme bilinci kazandırılmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi, “Dijital Kültür Atölyeleri” kapsamında ailede kültür aktarımı temalı TikTok ve YouTube içerik üretimi çalışmaları yürütmektedir. Almanya’nın Berlin eyaletinde faaliyet gösteren Haus der Kulturen der Welt (Dünya Kültürleri Evi), göçmen gençlere yönelik medya üretim atölyelerinde aile hikâyelerini kısa film ve dijital hikâye formatında anlatmaları için destek sağlamaktadır.

Kültürel miras taşıyıcılarının kayıt altına alınması büyük önem taşır. Aşçılar, hikâye anlatıcıları, halk müziği icracıları ve zanaatkarlar bu taşıyıcılar arasında yer alır. Bilgileri dijital ortama aktarılmazsa kültürel aktarım kopma

tehlikesiyle karşılaşır. UNESCO'nun Türkiye'de yürüttüğü Yaşayan İnsan Hazinesi Programı buna örnektir. 2023'te 21 usta belgesel videolarla ve söyleşilerle tanıtılmıştır. Kültür Bakanlığı'nın KÜLTÜRPORTALI platformu da illere göre kültürel miras taşıyıcılarını video içerikleriyle sunmaktadır. Londra'daki Turkish Cultural Centre UK, Türk halk müziği sanatçılarını dijital konserler ve arşivlerle yaşatmaktadır. Üsküp Türk Derneği ise halk hikâyecilerini sesli kitaplara dönüştürerek gençlere ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Yurt Dışındaki Diaspora Ailelerinin Kültürel Pratiklerinin Dijital Projelerle Desteklenmesi: Yabancı göçmen ailelerdeki kültürel uygulamalar dijital görevler aracılığıyla sürdürülmektedir. Göçle başka ülkelere taşınan ailelerin kültürel pratikleri, yaşadıkları ülkenin geleneksel yöntemlerinden farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Bu evrimsel süreç ve yeni formlar, kültürün korunmasına katkı sağlamaktadır. Hollanda'da Leiden Üniversitesi Türkoloji bölümü, Türk ailelerinin geleneksel pratiklerini belgeleyen dijital bir müze geliştirmiştir. Avusturya'da Viyana Yunus Emre Enstitüsü "Aileden Ekran" adlı kısa film projesiyle, Avrupa'da yaşayan genç Türklerin aile kültürlerini video aracılığıyla ifade etmelerini teşvik etmiştir. Avustralya'da Melbourne Türkiye Derneği, göçmen ailelerin videolarını dijital bir harita üzerinde toplamış ve bu kayıtları erişime açmıştır. Berlin'de ise Türk topluluğu, "Kültürle Büyümek" adlı Dijital Fotoğraf Arşivi Projesi kapsamında çocukların aile kültürlerini, geleneksel tatillerini ve günlük yaşam pratiklerini belgelemiştir.

Sonuç olarak aile, kültürel mirasın yalnızca taşıyıcısı değil; aynı zamanda onu biçimlendiren, yorumlayan ve gelecek kuşaklara aktaran aktif bir çekirdek yapısıdır. Dijitalleşme, kültürel değerlerin geniş kitlelere ulaşmasını mümkün kılarken, içeriklerin bağlam ve sembolik derinliklerini koruyacak stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. 2025 Aile Yılı, bu doğrultuda bütüncül kültürel politikaların uygulanması, disiplinlerarası araştırmaların teşvik edilmesi ve yerel ile dijital uygulamalar arasında denge kurulması için önemli bir fırsat sunmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve kuşaklar arası aktarımı, ailenin kültürel kimlik ve toplumsal dayanışma bağlamında yeniden merkezde konumlandırılmasına bağlıdır. Bu nedenle Türkiye'de üniversitelerin disiplinlerarası projelerle aile temelli ritüelleri dijitalleştirilmesi, yerel yönetimlerin atölye ve festivaller yoluyla bu uygulamaları görünür kılması, dijital mecralarda sanal sergiler ve eğitim içeriklerinin oluşturulması, ulusal politikaların ise UNESCO çerçevesinde kuşaklar arası aktarımı desteklemesi gerekmektedir. Çok boyutlu bir yaklaşım, aileyi dijital çağın dinamikleriyle uyumlu biçimde yeniden kültürel merkeze yerleştirecektir.

Resim 1. Anadolu'da geleneksel kına gecesi ritüelinden bir sahneleme

Kaynak: Safranbolu Kültür Turizm Vakfı, Ahmet Akçasu'nun Arşivinden

Resim 2. Osmanlı minyatüründe lohusa kadın ve eşinin tasviri

Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, 17. Yüzyıl

Resim 3. Türk kültüründe ölüm sonrası dua eşliğinde helva dağıtımı

Kaynak: Anadolu Ajansı Arşivi, 2023

Resim 4. Osmanlı minyatüründe misafir ağırlama ve sofrayı paylaşımı temsili

Kaynak: Topkapı Sarayı Arşivi, 16. Yüzyıl

Resim 5. Japonya'da Shichi-Go-San töreninden bir sahne

Kaynak: UNESCO, 2023, Kültürel Miras Dijital Arşivleri

Resim 6. Yoruba düğün töreninden bir sahne

Kaynak: UNESCO, 2023, Kültürel Miras Dijital Arşivleri

Resim 7. Geleneksel Türk ailesinde el öpme, bayramlaşma ve ikram kültürünü yansıtan bir sahne

Kaynak: Anadolu Ajansı Arşivi, 2023

KAYNAKLAR

- Appadurai, A. (1981). Gastro-politics in Hindu South Asia. *American Ethnologist*, 8(3), 494–511.
- Awokesinro, A. O. (2021). Performance and aesthetics in contemporary Yoruba traditional marriage ceremony. *Discourse, Humanus and Social Sciences Review*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.395063426>
- Buhârî, M. b. İ. (n.d.). *el-Câmi' u 's-Sahîh*. Erişim adresi: <https://kuran.diyamet.gov.tr/>
- Campbell, C. (2012). The secret religion of the educated classes and the cultural contradictions of capitalism. In C. Edgell, J. Gerteis, & L. Hartmann (Eds.), *Religion and the cultural turn: Essays in honor of Nancy Tatom Ammerman* (pp. 109–128). Bingley: Emerald Group Publishing.
- Campbell, H. (2012). Understanding the relationship between religion and the internet. *Journal of Media and Religion*, 11(3), 64-93.
- Curkan, S. C., Kasaroğlu, K., & Avcı, N. (2022). Türkiye'deki Ramazan ritüelleri ve şehirlerin gastronomik kimlikleri ile ilişkilendirilmesi [The link between Ramadan rituals in Turkey and gastronomic identity of cities]. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 6(1), 103–122. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2049999>
- Dağı, F., & Minez, O. (2022). Türklerde ölüm ve yemek ritüelleri. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(3), 669–677.
- Douglas, M. (1972). Deciphering a meal. *Daedalus*, 101(1), 61–81.
- Gere, C. (2008). *Digital Culture*. Reaktion Books.
- González, R. V. (2019). Coming of Age in the Digital Barrio: Quinceañera as a Product in Cultural Economies Online. In *Quinceañera Style: Social Belonging and Latinx Consumer Identities* (pp. 86–119). University of Texas Press. <https://doi.org/10.7560/319680-006>
- Goody, J. (1982). *Cooking, Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Güvenç, B. (1995). *Kültür ve eğitim: Derlemeler*. Gündoğan Yayınları.
- Hjarvard, S. (2011). *The mediatization of culture and society*. London: Routledge.
- Irmak, Y. (2024). Tören yemeklerinin işlevleri üzerine bir değerlendirme. *Milli Folklor*, 36(151), 1–14.
- Kalafat, Y., & Ulutin, H. H. (2015). Karşılaştırmalı Gacal-Gerlova-Çıtak-Tozluk Türkleri halk inançları / Comparatively “Gacal-Gerlov-Citak-Tozluk Turks” folk beliefs. *Kültür Evreni*, 26, 32–49.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Intangible heritage as metacultural production. *Museum International*, 56(1–2), 52–65.
- Kunt, S. (2023). Dijitalleşme çağında kültürel mirası yeniden yorumlamak. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 49–60. <https://doi.org/10.59127/kulmira.1364908>
- Lévi-Strauss, C. (1966). The culinary triangle. *Partisan Review*, 33(4), 586–595.
- Müslim, M. b. H. (n.d.). *Sahih-i Müslim*. Erişim adresi: <https://kuran.diyamet.gov.tr/>
- Baz Fatih Çağatay, & Özdemir, Ö. (2018). Sosyal medyanın geleneksel yemek kültürüne etkisi. 3. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, 165-171.
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İletişim Yayınları.
- Sarıtuğç, B. (2022). Üniversite gençliğinin din ve değerler eğitimi açısından sosyal medya deneyimi (Bursa Uludağ Üniversitesi örneği) [Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Shiri, A., Howard, D. L., & Farnel, S. (2021, May). Indigenous digital storytelling for cultural heritage access and preservation. In *Proceedings of the Annual Conference of CAIS / Actes du congrès annuel de l’ACSI*.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Smith, L. V& Akagawa, N. (2009). *Intangible Heritage*. Routledge.
- Şanlıer, N., Cömert, M. ve Durlu Özkaya, F. (2012). Gençlerin Türk mutfağına bakış açısı. *Milli Folklor*, 24(94), 152–161.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93–117.
- Kur’an-ı Kerim meali, Türkiye Diyanet Vakfı. (2003). Ankara: TDV Yayınları. Erişim adresi: <https://kuran.diyamet.gov.tr/>
- UNESCO (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.
- Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. University of Chicago Press.

Yıldız, F., & Akbaba, M. (2018). Cenaze ritüellerinde yemek ve toplumsal dayanışma. Halk Kültürü Araştırmaları Dergisi, 6(2), 87–104.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

DİJİTAL MEDYA AİLE TÜKETİM İLİŞKİLERİNİN SALT MARUZ KALMA ETKİSİ TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞELENDİRİLMESİ

Evaluation of Digital Media Family Consumption Relationships Within The Framework of The Pure Exposure Effect Theory

Seda MUTİ TABANLI¹

ÖZ

ABSTRACT

Günümüzde hayatın büyük bir kısmı dijital medyaya taşınırken, çocuklar da çeşitli dijital içeriklerle sürekli etkileşim halindedir. Dijital medya maruziyeti, yani dijital içeriklerin yoğun bir şekilde kullanılması, çocukların tüketim alışkanlıklarını doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma, dijital medya maruziyetinin çocukların tüketim eğilimleri üzerindeki etkisini incelemeyi ve ailelerin bu süreçteki kritik rolüne odaklanmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, gelecekte alınması gereken önlemler için öneriler sunulmaktadır. Bu derleme, salt maruz kalma etkisi teorisi ışığında, güncel ve kapsamlı literatür bilgilerine dayanarak hazırlanmıştır. Çalışmada, dijital medya maruziyetinin yol açtığı sorunlara detaylı bir şekilde değinilmiştir. Yapılan literatür incelemesi, tüketim kararlarının sadece rasyonel seçimlere dayanmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yerine dijital medyanın çocukların sağlıksız gıda tüketimi, materyalist değerleri ve fenomenlere yönelik tutumları üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, dijital medyanın çocuklar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olurken, ailelerin bu süreci yönetmede ne kadar önemli bir rol oynadığını da vurgulamaktadır. Ayrıca bulgular, ailelerin tüketim kararlarında çocukların etkisinin arttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Medya Maruziyeti, Medya ve Tüketim, Salt Maruz Kalma Teorisi, Aile İçi İletişim..

Today, as a large part of life has moved into digital media, children are in constant interaction with various digital content. Digital media exposure, which is the intense use of digital content, directly affects children's consumption habits. This study aims to examine the effect of digital media exposure on children's consumption trends and to focus on the critical role of families in this process. Additionally, it provides suggestions for future measures. This review, prepared in the light of the mere-exposure effect theory, is based on current and comprehensive literature. The study details the problems caused by digital media exposure. The literature review shows that consumption decisions are not based solely on rational choices. Instead, it was found that digital media has a decisive influence on children's unhealthy food consumption, materialistic values, and attitudes towards phenomena. These findings not only help us better understand the effects of digital media on children but also emphasize the significant role of families in managing this process. The findings also indicate that the children's influence on family consumption decisions is increasing.

Keywords: Digital Media Exposure, Media and Consumption, Pure Exposure Theory, Family Communication.

1. ORCID: 0000-0002-8567-9694

1. Bağımsız Araştırmacı Dr., sedamutitabanli@gmail.com.

MUTİ TABANLI, S. (2025). "Dijital Medya Aile Tüketim İlişkilerinin Salt Maruz Kalma Etkisi Teorisi Çerçevesinde Değelelendirilmesi" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.273-285
Makale Geliş Tarihi:20 Temmuz 2025 Kabul Tarihi: 21 Eylül 2025.

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International license
Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Today's digital media tools consist of countless electronic devices such as video game systems, computers, cell phones or smartphones, tablets, and laptops. This study aimed to explain the impact of digital media exposure on children's consumption patterns and the role of families in these relationships using the pure exposure theory. This study explored the questions of how and in what ways digital media exposure affects children? How does it indirectly shape family consumption preferences? It also sought to provide recommendations for future digital media impacts. Explaining digital media exposure, consumption, and the relationship between these factors is crucial for examining the consumption behaviors of families and children. Furthermore, identifying the harmful effects of digital exposure on consumption is crucial for preventing digital addiction and helping families manage unnecessary spending. The study was guided by the pure exposure theory, which was developed to determine the effects of repeated exposure on individuals' affective states. The subheadings were: unhealthy food consumption due to digital media exposure and the relationship between family, exposure to materialism in digital media, the relationship between consumption and family, and exposure to social media influencers, the relationship between consumption and family. No studies have been found in the national literature that examine the relationship between digital media exposure and family consumption using the pure exposure theory. Studies on the pure exposure theory (Aydın and Güney, 2021; Koroğlu, 2019) have focused on the psychological effects of communication. This study is expected to fill a gap in the national literature.

The study methodology is a compilation based on current and comprehensive literature. The study explores the role of children's digital exposure in family and consumption decisions. The study utilizes resources examining the relationship between psychology, family, and media studies and consumption. Secondary sources were used as data sources, and relevant data was obtained from national and international academic sources, statistics, and current research. By reviewing relevant resources, the existing knowledge on the subject was compiled and linked to the theory of the pure exposure effect. A limitation of the study is that digital media exposure was evaluated solely within the context of children, families, and consumption relationships. Its primary limitation is its focus on the consumption-enhancing effects of digital media exposure. To reveal the transformative power of digital media on consumer culture, the negative effects of digital exposure on children's health, family budgets, and societal consumption culture were emphasized. To reveal the transformative power of digital media on consumer culture, the consumption-enhancing aspect of exposure was examined.

Digital media, particularly in recent years, has fundamentally shifted consumer behavior with its consumption-focused strategies. Exposure to various content and advertisements on digital media has become a driving force behind individuals' conscious and unconscious consumption decisions. In other words, individuals' consumption behavior is no longer solely shaped by basic needs. The meanings, symbols, aesthetic preferences, and identity markers constructed through digital media also serve as indicators of their behavior. As a result of children's constant exposure to products, services, and lifestyles in digital media environments, this exposure can be observed in their consumption behavior over time. In this context, it's safe to say that digital media directly impacts both conscious and unconscious decision-making mechanisms. The study's unique finding is that consumption choices influenced by digital media exposure are explained through the pure exposure theory. A review of the relevant literature determined that digital media exposure influences children's unhealthy food consumption, materialistic values, and attitudes toward phenomena. The study suggests that all these factors contribute to an increase in family consumption. Consequently, the transformative impact of digitalization on consumer behavior is striking. This study offers a holistic perspective for understanding the relationship between media exposure, consumption, and family. In addition to contributing to the academic literature, the findings also offer valuable implications for the business world, media producers, digital channels, and policymakers.

Future studies could include qualitative and quantitative studies addressing digital media consumption and family relationships. International comparative studies could be conducted, taking into account the development levels of societies and focusing on digital media and family dynamics. Children's and families' ethical attitudes and consumer awareness toward digital media and consumption could be investigated. Various sociological and psychological dimensions affecting the relationship between digital media, consumption, and family could be examined.

GİRİŞ

Dijital medya, günümüzde video oyun sistemleri, bilgisayarlar, cep telefonları, tabletler ve dizüstü bilgisayarlar gibi birçok elektronik cihaz aracılığıyla hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu durum, özellikle çocuklar üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. Dijital medya maruziyeti, çocukların beceri geliştirme süreçlerini (kitap okuma, arkadaşlarıyla oyun oynama gibi) olumsuz etkileyebilir. Yoğun dijital kullanım, çocukların sosyalleşme ve aileleriyle kaliteli zaman geçirme gibi önemli etkinliklerden uzak kalmasına neden olabilir. Bu yüzden, dijital araçların çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimleri üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri sıkça tartışılan bir konudur. Bu etkiler, çocukların sağlıklı bir gelişim göstermesi açısından dikkatle ele alınmalıdır. (Wright, vd., 2001). Amerikan Pediatri Akademisi (AAPC, 2001), çocukların medyada geçirdiği sürenin günde 2 saatle sınırlandırılmasını tavsiye etmiştir. Ancak çocukların okullarında geçirdikleri zamandan daha uzun süreleri medya araçlarına maruz kalarak geçirdiği belirtilmiştir (Strasburger, 2010).

Günümüzde dijital medyanın etkisi, çocuklar, gençler ve yaşlılar dahil olmak üzere tüm yaş gruplarında görülmektedir. İnternet teknolojilerinin yoğun kullanımı, hayatın dijital platformlara kaymasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle çocuklar ve aileler için dijital araçların bilinçli ve doğru bir şekilde kullanılmasını çok önemli hale getirmektedir. Dijital medya, doğru kullanıldığında birçok fayda sağlamaktadır. Kanter'in (2020) belirttiği gibi, çocuklar dijital platformlarda bilinçli hareket ederek doğru bilgiye ulaşabilir, projelerini ve ödevlerini tamamlayabilir, sosyalleşebilir ve hatta zihinsel becerilerini geliştirebilirler. Ancak, teknolojiyle iç içe bir yaşam tarzı kaçınılmaz olarak bireylerin medya içeriklerini aşırı ve kontrolsüz bir şekilde tüketmesine yol açmaktadır. Bu kontrolsüz tüketim, dijital medya maruziyeti olarak adlandırılmaktadır. Dijital medya kullanımı ile dijital medya maruziyeti kavramları birbirine yakın görüne de, aralarında önemli bir fark bulunmaktadır. Dijital medya kullanımı, bireylerin medyaya planlı ve bilinçli olarak ayırdığı süreyi ifade ederken; Dijital medya maruziyeti, bireylerin dijital platformlarda istemsizce harcadığı toplam zamanı tanımlamaktadır (Roberts vd., 2005: 35). Dijital dünyada yaşanan içerik çeşitliliği nedeniyle medyaya maruz kalma durumunun medya kullanımı süresinden çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin; çocuklar ders, proje, sosyal medyada arkadaşlık, oyun gibi birçok nedenle dijital medyada zaman geçirmektedir. Ancak bunun dışında istemsiz olarak da kendilerini uzun saatler boyunca dijital kanallara kaptrabilmektedirler. Bu maruziyet, başta sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı olmak üzere çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Dijital bağımlılık olarak da bilinen teknoloji bağımlılığı, teknolojinin günlük yaşamı etkileyecek kadar aşırı kullanılmasını içeren istemsiz yani kompulsif bir davranışı ifade etmektedir (Block, 2008). Gelişen bu bağımlılıkla birlikte uyku problemleri, psikolojik problemler, yanlış besin tercihleri, beslenme problemleri ve harekesiz yaşam tarzına bağlı obezite gibi belirtiler ortaya çıkmaktadır (Muslu ve Gökçay, 2019). Bu nedenle son yıllarda dijital maruziyetin neden olduğu sorunlara yönelik çalışmalar, dikkat çekmektedir.

Dijital dönüşümle birlikte dijital tüketim, her şeyin tüketime evrildiği günümüzde çocukların tüketim alışkanlıkları üzerinde de etkili olmaktadır. Aile iletişiminin önemli bir hal aldığı yeni nesil ailelerin tüketim kararlarında çocuklar da söz sahibi olmaktadır (Martensen ve Gronholdt, 2008; Wang vd., 2004). Dijital medya maruziyeti, çocuklarda psikolojik ve davranışsal sorunlara yol açmanın yanı sıra tüketim eğilimlerini de etkileyebilmektedir (Campbell ve Crawford, 2001; Muneer ve Munir, 2020; Wiratama, 2022). Dijital medyanın çocukların tüketim eğilimleri üzerindeki zararlı etkisi dikkat çekicidir. Dijital medya maruziyetinin çocuk sağlığı, aile bütçesi ve toplumsal tüketim kültürü üzerinde çeşitli problemlere neden olduğu bilinmektedir.

Çalışmada dijital medya maruziyetinin çocukların tüketim eğilimlerine olan etkisinin ve ailelerin bu ilişkilerdeki rolünün salt maruz kalma etkisi teorisiyle açıklanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda dijital medya maruziyeti çocukları nasıl ve ne şekilde etkiliyor? Ailenin tüketim tercihlerini dolaylı olarak nasıl şekillendiriyor? Sorularına cevap aranmıştır. Gelecekte dijital medyanın etkilerine yönelik önerilerde bulunmak hedeflenmiştir. Dijital medya maruziyeti, tüketim ve ilişkisinin açıklanması, ailelerin ve çocukların tüketim davranışlarının incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca dijital maruziyetin tüketim üzerindeki zararlı etkilerinin belirlenmesi, dijital bağımlılığın önlenmesi ve ailelerin gereksiz harcamalarını kontrol etmeleri açısından da önemlidir. Çalışma, tekrarlanan maruziyetin bireylerin duygulanım durumları üzerindeki etkilerini belirlenmek için geliştirilen salt maruz kalma etkisi teorisiyle açıklanmıştır. Dijital medya maruziyetine bağlı sağlıksız yiyecek tüketimi ve aile ilişkisi, dijital medyada materyalizm maruziyeti, tüketim ve aile ilişkisi ve sosyal medya fenomeni maruziyeti, tüketim ve aile

ilişkisi konu alt başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Ulusal literatürde dijital medya maruziyeti ve aile tüketim ilişkisini salt maruz kalma etkisi teorisi ile ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Salt maruz kalma etkisi teorisi ile ilgili çalışmalar (Aydın ve Güney, 2021; Köroğlu, 2019) iletişimin psikolojik etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmanın özellikle ulusal literatürdeki boşluğu doldurması beklenmektedir.

1.Çocukların Tüketim Kararlarında Ailenin Rolü

Aile biyolojik ilişkiler yoluyla insan neslinin devamlılığını sağlayan, toplumsal anlamda da karşılıklı olarak ilişkileri kurullarla düzenleyen yapıdan oluşmaktadır. Aile olgusu, maddi (özdeksel) ve manevi (tinsel) değerleri ve zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Sosyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan çok katmanlı bir yapıdan meydana gelmektedir. Aile, bir çocuğun hayata hazırlandığı temel bilgilendirici gelişimini tamamladığı yapı taşı bir kurumdur. Bireyin temel sosyal, davranışsal becerileri; aile içerisindedir duyguları, düşünceleri, ihtiyaçları paylaşma ve bilgi alışverişinde bulunma süreci olan aile içi iletişim ve etkileşim yoluyla gelişmektedir (Doğan, 2008: 178). Aile, çocuk gelişiminde soyut ve somut birçok desteği sunmaktadır. Bilgilendirici desteğiyle tavsiyeleriyle ve yönlendirmeleriyle soyut destek sağlamaktadır. Somut destek ise maddi mallar, giysiler, yiyecek, içecek sağlayan çeşitli destek türlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle aile, çocukların tüketim davranışlarının çeşitlenip şekillenmesinde öğretici rol almaktadır (Zawadzka vd., 2023:1566).

Günümüzde modern aile çocuk ilişkilerinde geçmişe göre büyük değişimler yaşanmıştır. Yeni nesil aile içi iletişim biçimleri eskiye göre daha açık, samimi, demokratik ve katılımcı hale dönüşmüştür. Aile içi iletişimin önem kazanmasıyla birlikte ailelerin satın alma kararları üzerinde çocukların gücü artmıştır (Ali vd., 2013). Çocukların aile içi satın alma kararlarına olan katılımın temelinde ise ailelerin çocuklarıyla kaliteli zaman geçirme isteği yatmaktadır (Pratap, 2019; Gram, 2007). Çünkü çoğu modern toplumda kadınların iş hayatına katılımı sonucunda ekonomik refahta iyileşme yaşanmıştır. Yeni nesil aileler, çocukların akademik performansına daha fazla önem vermekte, daha az sayıda çocuk sahibi olmakta ve sonuç olarak çocukların yaşam kalitesinde iyileşmeler yaşanmaktadır (Bisht, 2008). Bu nedenle günümüzde birçok aile, çocuklarını memnun etmek ve bilinçli bireyler yetiştirmek için maddi ya da manevi zorluklara katlanmaktadır. Bu durum ise ailelerin tüketim tercihlerinde çocuklarının etkili olmasıyla sonuçlanmaktadır (Martensen ve Gronholdt, 2008; Wang vd., 2004).

Ailenin tüketim kararlarında yer alan çocuk etkisi, temelde sosyal ve kültürel birçok değişkene bağlı olarak değişebilmektedir. Bu etkinin gücünü çoğunlukla aile içi iletişimin niteliği, derinliği, aile üyelerinin kültürel ve karakteristik özellikleri gibi unsurlar belirlemektedir. Dolayısıyla tüketime giden yolun ailedeki her üyenin rolünden, algılarından, hedeflerinden ve değerlerinden etkilendiği varsayılmaktadır (Chaudhary vd., 2015). Çalışmalarda ailelerin satın alma kararlarında tüketim kararlarının çoğunun bireysel olmaktan ziyade kolektif olduğu vurgulanmıştır. Ailelerin tüketim kararlarında çocukların talepleri önem taşımaktadır (Ghouse vd., 2020). Çocuk tüketicilerin ailenin satın alma kararlarındaki etkisi nedeniyle çalışmalar, ailelerin tüketim kararlarında ve davranışlarında çocukların etkisine odaklanmıştır. Gerçekleştirilen araştırmalar, çocuklarda tüketici olarak ilk satın alma yaşının ortalama 8 yaş olduğunu göstermektedir. Ancak araştırmalar, çocukların bağımsız olarak alışverişe 4 yaş gibi erken bir yaşta da başlayabildiklerini işaret etmektedir (Meyer ve Anderson, 2000: 243-244). Bu yaş durumunun sayısal değeri ise toplumların refah seviyelerine ve ailenin kültürel özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir (Dal ve Dal, 2015: 372). McNeal (1992) çalışmasında, çocuk tüketici pazarlarının üç farklı pazardan oluştuğunu ifade etmiştir. Bunların ilki direkt olarak çocukları hedefleyen pazardan meydana gelmektedir. İkincisi ise gelecekte potansiyel müşteriler olarak değerlendirilen çocuklara yönelik pazarlardan oluşmaktadır. Sonuncusu ise çocukların ailelerini ve çevrelerini hedefleyen pazarlar olarak gösterilmiştir. Bu pazarlarda nihai alıcı çocuklar olmasa da satın alma kararını etkileyen çocuklar olmaktadır. Çünkü aileler genellikle çocukların ailelerin satın alma kararlarında ve tüketim biçimlerinin arka planında yer almaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise ailelerin çocuklarıyla beraber yaptıkları alışverişlerinde harcama tutarlarının arttığı ve Türk ailesinin, çocuklarının kararlarından daha fazla etkilendiği ortaya çıkmıştır (Odabaşı ve Barış, 2002: 263).

2.Yöntem

Bu çalışma, geniş kapsamlı ve güncel literatüre dayanan bir derleme niteliğindedir. Çalışmanın temel amacı, çocukların dijital medyaya maruz kalmasının aile ve tüketim kararları üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma, psikoloji, medya ve aile araştırmalarının tüketimle olan ilişkisini inceleyen kaynaklara dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında, ulusal ve uluslararası akademik makaleler, istatistikler ve güncel araştırmalar gibi ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Konuyla ilgili mevcut bilgiler, salt maruz kalma etkisi teorisi bağlamında derlenmiştir. İncelenen çalışmalar, dijital maruziyetin çocukların sağlıksız yiyecek tüketimi, materyalist değerleri ve fenomenlere yönelik tutumları üzerindeki etkileri temaları altında sınıflandırılmıştır. Çalışma, dijital medya maruziyetini yalnızca çocuk, aile ve tüketim ilişkisi çerçevesinde değerlendirmektedir. Çalışmanın temel sınırlılığı, dijital medyanın tüketim artırıcı etkilerine odaklanmasıdır. Çocukların eğitsel ve gelişimsel becerilerini geliştiren olumlu etkileri ele alan çalışmalar bu kapsam dışında tutulmuştur. Sadece dijital medya maruziyeti, tüketim ve aile eksenindeki çalışmalar incelendiği için elde edilen sonuçların genellenemeyeceği belirtilmelidir. Bu yönetsel çerçeve doğrultusunda, çalışmada ulaşılan bulgular sosyal politika önerileriyle birlikte sunulmuş ve Türkiye özelinde uygulanabilir çözüm önerileri geliştirilmiştir.

3.Salt Maruz Kalma Etkisi “mere -exposure” Teorisi ve Dijital Medya-Tüketim İlişkisi

Salt maruz kalma etkisi ya da diğer adıyla salt maruz bırakma “mere -exposure” olarak açıklanan teori, temelde tekrarlanan maruziyetin birey üzerindeki duygulanım ve öğrenme süreci üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Çevrede uyarıcı ve tekrarlanan nesnenin maruziyetine karşı başlangıçta uyarana karşı hoşnutsuzluk durumu geliştirilmektedir. Uyarıcı öğrenildikten sonra ise hoşnutsuzluk duygusunun yerini sıkıcı ve hoş olmayan bir doygunluk hali almaktadır. Bu durumun ise hoşnutsuzluk duygulanım durumunda önemli bir düşüşe neden olduğu varsayılmaktadır. Ancak tekrarlanan maruziyet koşulları, bireyin doygunluk durumunu kanıksanmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle maruziyetin etkisi, aşinalık kazanmaya dönüşmektedir (Stang, 1973/1975: 7). Salt maruz bırakma etkisi, dijital medya maruziyeti durumunda da ortaya çıkabilmektedir.

Dijital dünya içerisindeki sanal yapıların tekrarlı olarak sunumu, uyarıcı algılamının kolaylaşmasına neden olarak uyarana karşı beğeniyi arttırabilmektedir. Özellikle görsel uyarıcılar, nesnenin daha kolay algılanmasına imkan tanıyarak bireyin ilgili nesneye yönelik beğenisini arttırabilmektedir (Reber vd., 1998). Salt maruz kalma etkisi teorisi olarak tanımlanan bu durum, örtülü benlikçiliği besleyerek kişilerin dijital olana karşı sempati beslemesine yol açabilmektedir (Aydın ve Güney, 2021). Salt maruz kalma etkisi bireyde çoğu zaman uyarıcı tanımadan ve hatırlamadan bağımsız olarak gözlemlenebilmektedir (Ishii, 2005/2011). Sonuç olarak tekrarlanan maruziyet etkisi, bireyde uyarana karşı beğeniyi, belirginliği arttırarak olumlu değerlendirmelere neden olabilmektedir (Mrkva ve Van Boven, 2020). Bireyin günlük deneyimlerinde bilinçli olarak algılanamayacağı bu süreç öğrenmeyi, tercihleri ve davranış biçimlerini önemli oranda değiştirebilmektedir (Köroğlu ve Cebeci, 2019).

Dijital maruziyet, günümüzde ailelerde bebeklikten itibaren başlamaktadır. Bugün geldiğimiz noktada dijital medya bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak durumun ötesine geçmiş durumdadır. Dijitale bağlı yaşam, kontrol edilemeyecek düzeyde maruziyete neden olabilmektedir. Ebeveynler, iş yerlerinde evlerinde, araçlarında akıllı telefonlar gibi dijital sistemleri sürekli olarak kullanmaktadır. Bu durum, çocukların dijital medya araçlarına erken erişimini kolaylaştırmaktadır. Öte yandan dijital araçlar çocuklara bilişli ve istekli bir biçimde de sunulmaktadır. Bu araçlar kimi zaman çocukları oyalayabilecek bir bakıcı, kimi zaman çocuğu sakinleştirmek için verilen bir oyuncak, kimi zaman da çocuklara yemek yedirebilmenin tek alternatif olarak yer almaktadır (Yılmaz ve Güney, 2021: 487).

Dijital medya maruziyetinde yaşanan artıştan dolayı Türkiye’de bu konu, güncel araştırma konusu haline dönüşmüştür. TÜİK Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2024” Raporuna göre, çocukların internet kullanım oranı 2021 yılında %82,7 iken 2024 yılında bu oran %91,3’e ulaşmıştır. Düzenli dijital oyun oynayan çocukların %40,1’i ise planladığı süreden daha fazla oyun oynadıklarını ifade etmişlerdir (TÜİK, 2024). Ulusal literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında son yıllarda çocukların dijital medya araçlarıyla harcadığı sürelerde önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir. Özellikle orta çocukluk dönemlerinde çocukların dijital teknoloji

kullanımında patlama yaşandığı, ailelerin evdeki tutumunun ve akran etkisinin bu dönemde önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir (Aydın ve Gürbüz, 2024). Ayrıca çocukların dijital bağımlılıklarının, ailenin birçok sosyo-kültürel faktörüyle yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Yiğit ve Günüş (2020), çocukların dijital medya bağımlılığında aile içerisindeki kuralların ve sınırların net çizilmemesinin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca ailenin teknoloji hakkındaki farkındalık düzeyinin yüksek olmasının, dijital bağımlılığı azalttığını belirlemiştir. Ancak Arslan (2019), orta öğretim çocuklarıyla gerçekleştirdiği çalışmada eğitim düzeyi yüksek ve dijital zararlar konusunda bilinçli anne babalarının çocuklarının, dijital bağımlılıklarının yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bu sonuçta çalışan eğitimli ve ekonomik anlamda daha iyi durumda olan annelerin çocuklarına yeterince zaman ayırmamama durumunun etkili olduğu çıkarımında bulunmuştur.

Dijital medya maruziyeti, bağımlılığın meydana getirdiği fiziksel rahatsızlıkların yanı sıra tüketimi özendirici yönüyle de eleştirilmektedir. Çünkü dijital medya kanalları günümüzde, yalnızca bilgi aktaran araçlar ya da vakit geçirilen nesnelere değil; aynı zamanda ergen ve çocuklar için yaşam tarzı sunan ve bu yolla tüketim kalıplarını şekillendiren bir sistemden meydana gelmektedir. Dijital medya ortamlarında, ergenler ve çocuklar sürekli olarak tekrarlanan ürün, hizmet ve yaşam biçimlerine tanık olmakta ve bu maruziyet zamanla tüketim baskısına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, dijital medyanın bireyin hem bilinçli hem de bilinçdışı karar mekanizmalarına etki ettiği düşünülmektedir. Medya modelleri ile inşa edilen bu anlam dünyaları semboller, estetik tercihler ve kimlik göstergeleri ile tüketim davranışlarını şekillendirmektedir (Huntemann ve Morgan, 2001).

3.1. Dijital Medya Maruziyetine Bağlı Sağlıksız Yiyecek Tüketimi

Günümüzde çocuklar sayısız dijital medya içeriklerine maruz kalmaktadır. Medyanın aşırı tüketilmesi dijital obezite denilen şişirilmiş zihnin yanı sıra gerçek obeziteye de neden olabilmektedir. Dijital obezite olarak adlandırılan bu kavram, dijital medya içeriklerinin yoğun bir şekilde tüketimine bağlı olarak oluşan bir rahatsızlığı ifade etmektedir. Dijital bombardımanın neden olduğu bu rahatsızlık hali, zihnin dijital medya üzerinden pek çok bilgiye maruz kalması sonucu aşırı doyunlaşarak şişmanlamasını ifade eden bir anlama sahiptir (Demirel, 2024: 2830). Ancak dijital bombardımana bağlı olarak gelişen dijital obezite gerçek obeziteye de dönüşebilmektedir. Çünkü çocukların sağlıklı beslenme davranışları geliştirmeleri, çocukluğun erken dönemlerinde önem taşımaktadır. Fiziksel bir çaba harcamaksızın internette gezinmek, video oyunu oynamak gibi planlanandan daha fazla süre alan bu aktiviteler, çocukları hareketsiz yaşam tarzına sürüklemektedir (Chaput vd., 2011).

Dijital medya tüketim ve obezite ilişkisinde maruz kalan reklam filmlerinin önemi vurgulanmaktadır. Çocukların dijital medyada uzun zaman dilimlerini geçirmesi fazla yiyecek tüketmelerinin ve hareketsiz kalmalarının yanı sıra sağlıksız gıda reklamlarına maruz kalarak gıda tüketimlerini arttırmalarına da neden olmaktadır (Dennison, 2002). Sina vd. (2022), çalışmalarında reklamı sıkça yapılan sağlıksız gıdalara maruz kalma durumunda çocukların reklamları çekici olarak algıladığı sonucuna ulaşmışlardır. Coates (2019), benzer bir çalışmada çocuklar arasında popüler olan sosyal medya kanallarında tanıtılan sağlıksız yiyecek ve içecek tanıtımlarına çocukların güven duyduğunu belirlemiştir. Coon vd. (2001) ise medya araçlarını daha uzun süre düzenli olarak kullanan çocuk ve ergenlerin aldıkları besin miktarının, medya araçlarını daha az kullanan akranlarına göre daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Decelis (2014), Yeni Zelanda'da gerçekleştirdikleri bir çalışmada, doğumdan itibaren 26 yaşına kadar olan bireyleri incelemiştir. 5-15 yaş aralığında medyaya maruz yetişkinlerde yüksek BKİ seviyeleri gözlemlenmiştir.

Literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda ergenlikte obeziteye yol açan davranışların önlenmesinde ailenin de önemli bir rol oynadığını vurgulanmaktadır (Falbe vd., 2014; Nicholls vd, 2014). Ailenin medya ve tüketim içerisindeki yerini araştıran bir çalışmada, ailenin beslenme biçimi, inançları, alışkanlıkları gibi faktörlerinin yanı sıra aile ortamında medyaya maruz kalma durumunun çocukların beslenme şekillerini etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Campbell ve Crawford, 2001). Jago vd. (2013), kayıtsız ebeveynlerin çocuklarının daha fazla medyada zaman geçirdiğini, bu nedenle obeziteye daha fazla yatkın olduklarını belirlemiştir. Alyssa vd. (2016), çocukların medyaya maruz kalma ve fazla yiyecek tüketimi ile arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Sonuçlarda aile, arkadaşlar, okul gibi çevresel faktörlerin de fazla yiyecek tüketimi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Njoroge (2013), ebeveynlerin medya kullanımına ilişkin tutumlarının kültürel faktörlere göre değişiklik gösterebileceğini belirlemiştir.

Kaiser (2024) ise medya okuryazarlık düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının daha bilinçli yetiştiğini bu durumun çocukların gıda reklamları hakkında eleştirel düşüncelerinde ve teknoloji bağımlılıklarını azaltmalarında etkili olduğunu belirlemiştir.

3.2.Dijital Medyada Materyalizm Maruziyeti ve Tüketim

Materyalizm, kavramsal olarak bireyin dünyevi mallara verdiği önemi ve değeri ifade etmektedir (Belk, 1985: 265). Ward ve Wackman, (1971:442), materyalizmi “bireyin para ve materyalleri kişisel mutluluğa giden bir yol olarak görmesi” şeklinde tanımlanmıştır. Metaların ve parasal değerlerin mutlulukla bağdaştırılması anlayışına dayanan bu olgu, bireylerin tüketim kararlarında da yönlendirici bir rol üstlenmektedir (Płodowska vd., 2023; Yang ve Stening, 2016). Bu nedenle tüketim ile materyalizm sıkça ilişkilendirilen kavramlardır. Aşırı tüketim davranışları, kişinin materyalist bir yaşam tarzını benimseme eğilimi olarak görülmektedir. Çünkü modern toplumlarda mal ve hizmet tüketimi, kişiyi refaha ve mutluluğa ulaştıracak önemli bir hedef olarak gösterilmektedir (McNaught, 2021).

Literatürde gerçekleştirilen birçok çalışmada materyalizm ve aile ilişkileri, ailelerin materyalist düzeyleriyle ilgili bulunmuştur. Ahuvia ve Wong (2002: 392), materyalizmin oluşumunun kaynağını “biçimlendirici sosyal çevre” olarak açıklamışlardır. Bu sosyal çevrenin ise aile üyelerinin ve akranların değerlerini, yaşam tarzlarını örnek alma ve medya tarafından iletilen materyalist mesajları benimseme şeklinde geliştiği belirlenmiştir (Kasser vd., 2004; Zawadzka vd., 2021). Gerçekleştirilen çalışmalarda ayrıca materyalist değerlere yüksek derecede önem veren ailelerin çocuklarının daha fazla materyalist davranışlar sergilediği belirlenmiştir (Roux ve Goldsmith, 2014; Zawadzka vd., 2022). Sorunlu ailelerde büyüyen çocukların ise materyalist değerleri benimseme ve istemsiz alışveriş davranışlarında bulunma eğiliminde bulunduğu öne sürülmüştür (Rindfleisch vd., 1997).

Bilgi ve enformasyon toplumun hızlı dönüşümü nedeniyle çalışmalar sosyal medya içeriklerinde ve reklamlarda materyalist değerlerin etkilerine odaklanmıştır (Muneer ve Munir, 2020; Wiratama, 2022). Reklamlarda ve sosyal medyada yer verilen dijital içeriklerin tetiklediği materyalizm olgusunun, toplumları olumsuz yönde etkileyerek aşırı tüketime sürüklediği (Segev vd., 2015) ve materyalizme yol açtığı (Neve ve Trivedi, 2020) belirlenmiştir. Pazarlamacılar reklam filmlerini tasarlarırken, çocukların ilgili içerikleri yetişkinlerin algılayabildiği şekilde algılayamamalarını hedeflemekte ve bundan çıkar sağlamaktadır (Mehta ve Bharadwaj 2021). Reklamlar, hedef kitle olarak çocuklara yönelik bazen karakterler yoluyla farkındalık ve dikkat yaratarak isteği ihtiyaca dönüştürmektedir (Magatef ve Momani, 2020: 412). Reklam içerikleri ve çocuklarda materyalizm ilişkisini araştıran birçok çalışmada, reklam içeriklerine karşı daha savunmasız olan çocuk tüketicilerin, tüketim eğilimlerinde materyalist değerlerin yer aldığı belirlenmiştir (Goldberg vd., 2003; Nairn ve Oprea, 2021). Reklama maruz kalan çocuklarda oluşan materyalist değerler ise ebeveynleri gereksiz harcama davranışlarında bulunmaya zorlayabilmektedir (McNaught, 2021). Bu nedenle çocuklarda materyalizmin varlığından aileler ve medya sorumlu tutulmuştur (Valkenburg ve Peter, 2013).

3.3.Sosyal Medya Fenomeni Reklamları Maruziyeti ve Tüketim

Dijital kanallarda sosyal medyanın yaygın kullanımı, fenomen pazarlaması olarak adlandırılan yeni bir pazarlama alanını oluşturmuştur. İnternet teknolojilerinin getirdiği gelişimle birlikte geleneksel pazarlamada yer alan ünlü kullanımı dijital ortamlara taşınmıştır. Tüketiciler, satın alma davranışlarında; tanıdığı, bildiği ya da sadece sosyal medya aracılığıyla etkilendiği kişilerin tercihlerine değer vermeye başlamıştır (Djafarova ve Rushworth, 2017; Hermada vd., 2019). Geleneksel ünlülerin yanı sıra sadece sosyal medya aracılığı ile tanınan fenomen, sosyal medya kanalları üzerinden çeşitli görüş, bilgi ve uzmanlıklarını takipçi kitlesiyle paylaşmaktadır. Bu bakımdan bir fenomen, içerikleriyle tüketici-marka etkileşimini arttıran köprü konumunda yer almaktadır (Dolan vd., 2016).

Fenomen, tanımsal olarak sosyal medya faaliyetleri aracılığıyla tanıttığı markayı veya ürünü desteklemeye teşvik eden kişi olarak tanımlanmaktadır (De Veirman vd., 2017). Fenomen pazarlaması günümüzde önemli bir ağızdan ağıza pazarlama stratejisi olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya pazarlamasında yer alan You Tube, Facebook, Instagram gibi tüm sosyal medya kanalları, fenomen pazarlamasının önemli halkalarını oluşturmaktadır. Günümüzde birçok kişiyi etkisi altına alan sosyal medyada, fenomenler aracılıyla geniş kitlelere ulaşılmaktadır. Etkileyici

pazarlamasının hedef kitlesi yalnızca yetişkinlerden değil, çocuklardan da meydana gelmektedir. Türkiye özelinde yapılan araştırmalar da sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkisini destekler niteliktedir. TÜİK çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Raporuna göre, çocukların dijital medyada en fazla yürüttükleri faaliyetlerin ilk sırasında %83,9 ile video izleme yer almıştır. Çocukların en fazla kullandıkları sosyal medya platformu ise %96,3 ile YouTube olmuştur (TÜİK, 2024). Genellikle bu videolarda sevilen fenomenler yer almakta ve izlenen reklamlara maruz kalmaktadır.

Son zamanlarda reklam anlaşmalarının denetimi olsa da birçok sosyal medya fenomeni, sosyal medyada paylaştıkları içeriklerin ticari olduğunu genellikle açıklamamaktadır. Bu nedenle çocuk kitleler, bu tür içerikleri eleştirel bir şekilde değerlendirmekte zorlanabilmektedir. Yapılan araştırmalar çocukların tanıtımları bir reklam tanıtımından ziyade fenomenin gerçek marka sempatisinden kaynaklanan tavsiyeleri olarak algılayabildiklerini göstermektedir (Cheung vd., 2009; Phelps vd., 2004). Çünkü çocukların mantıksal düşünme becerileri ve algılama süreçleri 11-12 yaşlarında gelişmektedir. Dolayısıyla küçük yaşta çocuklar, maruz kaldıkları reklamlardan fazlasıyla etkilenmektedir (Jasielska ve Maksymiuk, 2010: 32-34). Nicoll ve Nansen (2018), gerçekleştirdikleri çalışmalarında, çocukların izledikleri videoların yetişkin videolarına kıyasla daha çeşitli ve marka odaklı olduğunu belirlemişlerdir. Yurtsever Kilicgun (2016), 3-4 yaş arasındaki çocukların doğrudan ifade içeren reklamları tercih eden reklamlardan hoşlandığını, 5-6 yaş arasındaki çocukların ise dolaylı ifade içeren reklamlara ilgi duyduğunu belirlemiştir. Ayrıca kız çocuklarının reklamlarda ürünlere, erkek çocuklarının ise marka isimlerine odaklandığını ortaya koymuştur. Martínez ve Olsson (2019), 9-12 yaş arasındaki çocuklarla gerçekleştikleri çalışmalarında YouTuber'ların çocukların ve ergenlerin kimliğini oluşturacak ürün ve hizmetlere ilgi duyduğunu gösteren tüketim eğiliminde bulduklarını belirlemişlerdir. Rasmussen vd. (2022), tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise çocukların çocuk fenomenlere maruz kalmasının fenomenleri taklit etme niyetiyle tüketime yöneldiği belirlenmiştir.

Son yıllarda yürütülen çok sayıda çalışmada, ailelerin tüketici sosyalleşmesinde özellikle de çocukların reklam okuryazarlığı kazanmasında kritik rol oynadığı sonucuna varılmıştır (Nelson vd., 2017). Bu nedenle yeni nesil aileler, "medyanın ikna etmeye çalıştığı tüketimden çocuklarını kaçırarak bekçiler" olarak adlandırılmıştır (Cornish, 2014: 438). Ancak aileler çocukları ile birlikte sosyal medya reklamlarına bilinçsiz bir şekilde de maruz kalabilmektedir ya da aileler sosyal medyanın etkileri önemsemeyebilmektedir. Bu durum ise tüketimle sonuçlanabilmektedir (Pettigrew vd., 2013).

SONUÇ

Dijital medya, özellikle son yıllarda tüketim odaklı stratejileriyle tüketici davranışlarında kökten değişimlere neden olmuştur. Dijital medyada yer alan çeşitli içeriklere, reklamlara maruz kalma durumu bireylerin bilinçli ya da bilinç dışı tüketim kararlarının arka planında yer almaya başlamıştır. Başka bir deyişle artık bireylerin tüketim davranışları yalnızca temel ihtiyaçlar temelinde şekillenmemektedir. Dijital medya yoluyla inşa edilen anlam dünyaları, semboller, estetik tercihler ve kimlik göstergeleri de davranışlarının belirteçlerini oluşturmaktadır. Dijital medya ortamlarında çocukların sürekli olarak ürün, hizmet ve yaşam biçimlerine maruz kalması sonucunda maruziyet, zamanla tüketim davranışlarında gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda dijital medyanın bireyin hem bilinçli hem de bilinçdışı karar mekanizmalarına doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

Bu derleme çalışmasında dijital medya maruziyetinin tüketimi artırıcı rolünü incelemek amaçlanmıştır. Dijitalleşmenin tüketici davranışları üzerindeki dönüştürücü etkisine vurgu yapılmıştır. Aile, tüketim ve dijital medya maruziyeti eksenindeki ilişkiler araştırılmıştır. Bu çalışmanın gelecekte yapılacak aile tüketim medya konulu çalışmalar için alt yapı oluşturacak bir çalışma olması beklenmektedir. Ayrıca gelecekte dijital medya maruziyetinin neden olabileceği sorunlara yönelik gerekli önlemlerin alınmasına yönelik önerilerde bulunmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın en özgün bulgusu, dijital medya maruziyetinin tüketim tercihlerini salt maruz kalma etkisi teorisi ile açıklamasıdır. Literatür taraması sonucunda, dijital medyanın çocuklar üzerindeki etkisinin, sağlıklı yiyecek tüketimi, materyalist değerler ve fenomenlere yönelik tutumlar gibi alanlarda belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörlerin birleşimi, aile içi tüketimi artırırken, çocukların tüketim kararlarında daha belirgin bir rol oynamasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, dijitalleşmenin tüketici davranışları üzerindeki dönüştürücü etkisi oldukça dikkat çekicidir. Tüketim kararlarında salt rasyonel kararların yer almadığı dijital medya maruziyetinin de bu kararlar

üzerinde önemli bir rol oynadığı çalışmanın önemli bulgusudur. Bu çalışma, medya maruziyeti, tüketim ve aile ilişkisi arasında bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Elde edilen bulgular, sadece akademik literatüre katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda iş dünyası, medya yapımcıları, dijital platformlar ve politika yapımcılar için de değerli çıkarımlar içermektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda dijital medya tüketim ve aile ilişkilerini ele alan nitel ve nicel çalışmalar yapılabilir. Toplumların gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak ve dijital medya, tüketim aile dinamiklerine yönelik uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Çocukların ve ailelerin dijital medya ve tüketime yönelik etik tutumları, tüketiciler için bilinçleri sorgulanabilir. Dijital medya, tüketim ve aile ilişkisinde etkili olan farklı sosyolojik ve psikolojik boyutlar incelenebilir.

Dijital medya maruziyetinin olumsuz etkilerini önlemek için toplumsal bilinci artırmak, en önemli adımlardan biridir. Bu amaçla, çeşitli düzeylerde etkili stratejiler geliştirilebilir: Reklam mesajlarının şeffaf, açık ve anlaşılır olması için mevcut yasal düzenlemeler güçlendirilebilir. Dijital medya reklamlarında tüketiciyi manipüle edici unsurları engelleyecek etik kurallar ve düzenlemeler yoğunlaştırılabilir. Çocukların kişisel verilerinin ve mahremiyetinin korunması için dijital medya yayıncılığına yönelik koruyucu önlemler artırılmalıdır. Tüketicilerin yaş gruplarına göre dijital medya okuryazarlığı eğitimleri verilerek, zararlı içerikleri ayırt edebilme becerileri geliştirilmelidir. Ailelere, yapay zekânın dijital medya üzerindeki olası olumsuz etkileri hakkında bilgilendirici eğitimler sunulmalıdır. Çocuklara yönelik temel tüketicilik eğitimleri ile dijital medyayı bilinçli kullanma alışkanlıkları kazandırılmalıdır. Medya ve tüketim ilişkisini ele alan sosyal pazarlama kampanyaları düzenlenerek kamuoyu bilinçlendirilmelidir. Türkiye'ye özgü, medya-tüketim ilişkisini inceleyen güncel veri tabanları ve internet siteleri oluşturulabilir. Aile, tüketim ve çocuk ilişkisi üzerine yapılan akademik çalışmalar desteklenerek bu alandaki bilgi birikimi artırılabilir. Bu önlemler, dijital dünyanın faydalarından yararlanırken, potansiyel risklerden korunmak için bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aftosmes-Tobio, A., Ganter, C., Gicevic, S., Newlan, S., Simon, C. L., Davison, K. K., & Manganello, J. A. (2016). A systematic review of media parenting in the context of childhood obesity research. *BMC Public Health*, 16(1), 320.
- Ahuvia, A. C., & Wong, N. Y. (2002). Personality and values-based materialism: their relationship and origins. *Journal of Consumer Psychology*, 12, 389–402.
- Ali, A., Ravichandran, N., & Batra, D. K. (2013). Children's choice of influence strategies in family purchase decisions and the impact of demographics. *Vision*, 17(1), 27-40.
- American Academy of Pediatrics. Committee on Public Education. (2001). American academy of pediatrics: Children, adolescents, and television. *Pediatrics*, 107, 423–426.
- Arslan, A. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sivas ili örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 63-80.
- Aydın, B. O., & Gürbüz, S. *Çocuklara Yönelik Dijital Reklamcılık, Etik Tartışmalar ve Düzenlemeler. Reklamcılık Ve Etik*, 1.
- Aydın, K., & Güney, E. (2021). Dijitalin algısal manipülasyonuna karşı dijitalde aksaklık ile bilinç uyarımı. *Journal of Arts*, 4(2), 67-78.
- Belk, RW, (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World, *Journal of Consumer Research*, 12, 265-280.
- Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *American journal of Psychiatry*, 165(3), 306-307.

- Campbell, K., & Crawford, D. (2001). Family food environments as determinants of preschool-aged children's eating behaviours: implications for obesity prevention policy. A review. *Australian Journal of Nutrition and Dietetics*, 58(1), 19-26.
- Chaput, J. P., Klingenberg, L., Astrup, A., & Sjödén, A. M. (2011). Modern sedentary activities promote overconsumption of food in our current obesogenic environment. *Obesity reviews*, 12(5), e12-e20.
- Chaudhary, M. (2015). Structural equation modelling of child's role in family buying. *International Journal of Business Innovation and Research*, 9(5), 568-582.
- Cheung, M. Y., Luo, C., Sia, C. L., & Chen, H. (2009). Credibility of electronic word-of-mouth: Informational and normative determinants of on-line consumer recommendations. *International Journal of Electronic Commerce*, 13(4), 9-38.
- Coates, A. E., Hardman, C. A., Halford, J. C., Christiansen, P., & Boyland, E. J. (2019). Food and beverage cues featured in YouTube videos of social media influencers popular with children: an exploratory study. *Frontiers in Psychology*, 10, 2142.
- Coon KA, Goldberg J, Rogers BL, Tucker KL. (2001). Relationships between use of television during meals and children's food consumption patterns. *Pediatrics*, 107: E7.
- Cornish, L. S. (2014). 'Mum, can I play on the internet?' Parents' understanding, perception and responses to online advertising designed for children. *Int. J. Adv.* 33, 437-473.
- Demirel, S. D. (2024). Dijital Çağda Çocukluk ve Dijital Bağımlılıkların Anahtar Kavramı Olarak Dijital Obezite: Gazete Haberleri Üzerinden Betimsel Bir Analiz. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, 9(68), 2829-2842.
- Dal, N., & Dal, V. (2015). Çocukların Tüketici Olarak Sosyalleşme Sürecinde Tv Reklamlarının ve Ailenin Rolü Hakkında Teorik Bir Çalışma. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, 1(13), 371-388.
- De Veirman, M., Cauberghe, V., & Hudders, L. (2017). Marketing through Instagram influencers: The impact of number of followers and product divergence on brand attitude. *International Journal of Advertising*, 36(5), 798-828.
- Decelis, A., Jago, R., Fox, K. R. (2014). Physical activity, screen time and obesity status in a nationally representative sample of Maltese youth with international comparisons. *BMC Public Health*, 14 (1), 664.
- Dennison, B. A., Erb, T. A., & Jenkins, P. L. (2002). Television viewing and television in bedroom associated with overweight risk among low-income preschool children. *Pediatrics*, 109(6), 1028-1035.
- Djafarova, E., & Rushworth, C. (2017). Exploring the credibility of online celebrities' Instagram profiles in influencing the purchase decisions of young female users, *Computers in Human Behavior*, 68, 1-7.
- Doğan, İ. (2008), *Sosyoloji*. Pegem, 8. Baskı, Ankara.
- Dolan, R., Conduit, J., Fahy, J., and Goodman, S. (2016). Social media engagement behaviour: a uses and gratifications perspective. *J. Strat. Mark.* 24, 261-277.
- Falbe, J., Willett, W. C., Rosner, B., Gortmaker, S. L., Sonneville, K. R., & Field, A. E. (2014). Longitudinal relations of television, electronic games, and digital versatile discs with changes in diet in adolescents. *The American journal of clinical nutrition*, 100(4), 1173-1181.
- Ghouse, S. M., Chaudhary, M., & Durrah, O. (2022). Arab's children's influence on the buying process: comparing parent and child perceptions. *Journal of Islamic Marketing*, 13(5), 1069-1088.
- Hermenda, A., Sumarwan U. & Tinaprilla N., (2019). The effect of social media influencer on brand image, self-concept, and purchase intention, *Journal of Consumer Sciences*, 4(02), 76-89.

- Huntemann, N., & Morgan, M. (2001). *Mass media and identity development*. Handbook of children and the media, 309-322.
- Ishii, K. (2005). Does Mere Exposure Enhance Positive Evaluation, Independent Of Stimulus Recognition?. A Replication Study In Japan And The USA. *Japanese Psychological Research*, 47(4), 280-285.
- Ishii, K. (2011). Changes In Background Impair Fluency-Triggered Positive Affect: A Cross -Cultural Test Using A Mere Exposure Paradigm. *Perceptual and Motor Skills*, 112(2), 393-400.
- Jago, R., Edwards, M. J., Urbanski, C. R., & Sebire, S. J. (2013). General and specific approaches to media parenting: a systematic review of current measures, associations with screen-viewing, and measurement implications. *Childhood obesity*, 9(s1), S-51.
- Jasielska, A., & Maksymiuk, R. (2010). Dorośli reklamują, dzieci kupują: kindermarketing i psychologia. *Wydawnictwo Naukowe" Scholar"*.
- Kaiser, C. K., Edwards, Z., & Austin, E. W. (2024). Media literacy practices to prevent obesity and eating disorders in youth. *Current Obesity Reports*, 13(1), 186-194.
- Kanter, A. (2020). Dijital bağımlılığın okul öncesi dönemdeki çocuklarda problem davranışlarına etkisi. *Researcher*, 8(2), 207-221.
- Kasser, T., Ryan, R. M., Couchman, C. E., & Sheldon, K. M. (2004). Materialistic values: Their causes and consequences.
- Köroğlu, A. E., & Cebeci, U. (2019). Arka Plan Değişikliklerinin Salt Maruz Birakma Etkisi Üzerindeki Etkisi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 118-124.
- Magatef, S., Momani, R. (2020). The role of commercial advertisements directed to children influencing on parents' purchasing decision. *Management Science Letters*, 10(2), 411-424.
- Martensen, A., & Grønholdt, L. (2008). Children's influence on family decision making. *Innovative Marketing*, 4(4), 14-22.
- Martínez, C., & Olsson, T. (2019). Making sense of YouTubers: How Swedish children construct and negotiate the YouTuber Misslisibell as a girl celebrity. *Journal of Children and Media*, 13(2), 36-52.
- McNaught, M. (2021). Advertising leads to consumerism in children. *Canadian Journal of Family and Youth/le Journal Canadien De Famille Et De La Jeunesse*, 13(3), 363-370.
- McNeal, J. U., Herndon, N. C., & Yeh, C. H. (1998). A study of children's consumer socialization in Hong Kong over a five-year period: income spending and saving. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 10(3), 48-66.
- Mehta, R., Bharadwaj, A. (2021). Food advertising targeting children in India: Analysis and implications. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 59, 1-10.
- Meyer, D. J., & Anderson, H. C. (2000). Preadolescents and apparel purchasing: Conformity to parents and peers in the consumer socialization process. *Journal of Social Behavior & Personality*, 15(2).
- Mrkva, K., & Van Boven, L. (2020). Salience theory of mere exposure: Relative exposure increases liking, extremity, and emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118(6), 1118.
- Muneer S., & Munir S., (2020). The Impact of TV Content on audience' perception of materialism, international journal of linguistics. *Literature and Culture*, 6(4), 62-75.
- Muslu, M., & Gökçay, G. F. (2019). Teknoloji bağımlılığı çocuklarda obeziteye neden olan risk faktörleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 72-79.
- Nairn, A., & Oprea, S. J. (2021). TV adverts, materialism, and children's self-esteem: The role of socio-economic status. *International Journal of Market Research*, 63(2), 161-176.

- Nelson, M. R., Atkinson, L., Rademacher, M. A., and Ahn, R. (2017). *How media and family build children's persuasion knowledge*. *J. Curr. Issues Res. Adv.* 38, 165–183.
- Neve, M., & Trivedi, R. (2020). Materialism and Media Usage: To study the role of media in increasing materialism among youths with special reference to social media exposure. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8), 2431-2436.
- Nicholls, L., Lewis, A. J., Petersen, S., Swinburn, B., Moodie, M., & Millar, L. (2014). Parental encouragement of healthy behaviors: adolescent weight status and health-related quality of life. *BMC public health*, 14(1), 369.
- Nicoll, B., & Nansen, B. (2018). Mimetic production in YouTube toy unboxing videos. *Social Media+ Society*, 4(3), 2056305118790761.
- Njoroge, W. F., Elenbaas, L. M., Garrison, M. M., Myaing, M., & Christakis, D. A. (2013). Parental cultural attitudes and beliefs regarding young children and television. *Jama pediatrics*, 167(8).
- Odabaşı, Y., & Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışları*, Mediacat Kitapları. Baskı, İstanbul.
- Pettigrew, S., Tarabashkina, L., Roberts, M., Quester, P., Chapman, K., & Miller, C. (2013). The effects of television and Internet food advertising on parents and children. *Public Health Nutrition*, 16(12), 2205-2212.
- Phelps, J.E., Lewis, R., Mobilio, L., Perry, D., & Raman, N. (2004). Viral marketing or electronic word-of-mouth advertising: Examining consumer responses and motivations to pass along email. *Journal of Advertising Research*, 44(4), 333–348.
- Plądowska, M., Sękowski, A. E., & Cichy-Jasiocha, B. (2023). Relationship Between Materialism and Inconspicuous Consumption: The Moderating Effect of Values. *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, 29(1), 87-109.
- Reber, R., Winkielman, P. Ve Schwarz, N. (1998). Effects Of Perceptual Fluency On Affective Judgments. *Psychological Science*, 9(1), 45-48.
- Rindfleisch, A., Burroughs, J. E., & Denton, F. (1997). Family structure, materialism, and compulsive consumption. *Journal of Consumer Research*, 23, 312–325.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G., & Rideout, V. (2005). *Generation M: Media in the Lives of 8–18 Year Olds*. Menlo Park, CA: Henry J. Kaiser Family Foundation.
- Roux, C., & Goldsmith, K. (2014). Scarcity, Poverty, and their Implications for Consumers' Cognitions, Judgment and Behavior. *Advances in Consumer Research*, 42, 215-219.
- Segev, S., Shoham, A., & Gavish, Y. (2015). A closer look into the materialism construct: The antecedents and consequences of materialism and its three facets. *Journal of Consumer Marketing*, 32(2), 85-98.
- Sina, E., Boakye, D., Christianson, L., Ahrens, W., & Hebestreit, A. (2022). Social media and children's and adolescents' diets: A systematic review of the underlying social and physiological mechanisms. *Advances in Nutrition*, 13(3), 913-937.
- Stang, D. J. (1973). Six theories of repeated exposure and affect. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 3, 126.
- Stang, D. J. (1975). Effects of "mere exposure" on learning and affect. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 31(1), 7.
- TÜİK, (2024). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2024. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>.
- Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2013). The differential susceptibility to media effects model. *Journal of Communication*, 63, 221–243.

- Wang, S., Holloway, B. B., Beatty, S. E., & Hill, W. W. (2007). Adolescent influence in family purchase decisions: An update and cross-national extension. *Journal of Business Research*, 60(11), 1117-1124.
- Ward, S., & Wackman, D. (1971). Family and media influences on adolescent consumer learning. *American Behavioral Scientist*, 14(3), 415-427.
- Wright, J. C., Huston, A. C., Scantlin, R., & Kotler, J. (2014). *The Early Window project: Sesame Street prepares children for school. In G is for growing* (pp. 97-114). Routledge.
- Yang, S., & Stening, B. W. (2016). Antecedents of materialism in China—an intergenerational analysis. *International Journal of Consumer Studies*, 40(6), 701-711.
- Yılmaz, D., & Güney, R. (2021). Medyanın çocuklar üzerindeki etkileri ve Kullanımına İlişkin Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(4), 486-494.
- Yiğit, E., & Günüş, S. (2020). Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 144-174.
- Yurtsever Kilicgun, M. (2016). Advertisement Watching Preferences of Children Aged 3-6. *Eurasian Journal of Educational Research*, 16(65), 1-35.
- Zawadzka, A. M., Kasser, T., Borchet, J., Iwanowska M., & Lewandowska-Walter, A. (2021). The effect of materialistic social models on teenagers' materialistic aspirations: Results from priming experiments. *Current Psychology*, 40, 5958-5971.
- Zawadzka, A. M., Kasser, T., Niesiobędzka, M., Lewandowska-Walter, A., & Górnik-Durose, M. (2022). Environmental correlates of adolescent' materialism: Interpersonal role models, media exposure, and family socio-economic status. *Journal of Child and Family Studies*, 31(5), 1427-1440.
- Zawadzka, A. M., Lewandowska-Walter, A., Borchet, J., & Iwanowska, M. (2023). Risk factors for materialistic attitudes and values of teenagers—role of parents and peers. *Journal of Family Studies*, 29(4), 1566-1583.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

AİLE DESTEKLİ PİYANO EĞİTİMİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

An Examination of Family-Supported Piano Education in Terms of Values Education

Feride Deniz Özdamar¹

ÖZET

Aile, bireyin ilk eğitim aldığı, değer yargılarının temellerinin olduğu sosyal bir yapıdır. Eğitim süreci, bireyin karakter ve değer gelişiminin temellerinin atıldığı ailede başlamaktadır. Bu sebeple aile desteği, özellikle bireylerin yaşamlarındaki en kritik dönem olan, çocukluk döneminde son derece önemlidir. Bu çalışma okul öncesi dönemde, piyano eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği on kök değeri aile desteği kapsamında belirlenen kriterlere göre incelemektir. Okul öncesi döneminin, bireyin karakter gelişimi, temel davranış ve alışkanlıklarının kazandırılması açısından kritik bir dönem olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde verilen değerler eğitimi, bireyin tüm yaşamını etkileyen, bireyin sosyal ve duygusal gelişimini desteklemektedir. Değerler eğitimi, kişilerin sosyal yaşam içerisinde etik, ahlaki ve insani ilkeler çerçevesinde sağlıklı davranışlar sergileyebilmelerini sağlayan önemli bir eğitim alanı olmaktadır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı bu gerekliliklerden yola çıkarak, öğretim programlarına kök değerleri entegre etmiştir. Erken çocukluk dönemi sürecinde aile desteği, çocukların hem akademik başarısında hem de değerler kazanımını doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Değerler eğitiminin temeli ailede atılırken, bu değerlerin pekiştirilmesi ve davranışa dönüşmesi sürecinde sanat eğitimi, özellikle de müzik eğitimi önemli bir rol oynamaktadır. Müzik eğitiminin önemli boyutlarından olan piyano eğitimi, bireyin yalnızca müziksel davranışlarını değil aynı zamanda kişilik özelliklerini de geliştiren önemli bir alandır. Erken yaşta başlayan piyano eğitimi ve bu eğitimin aile tarafından da destek görmesi, çocukların çalgıya olan motivasyonunu artırarak, düzenli çalışma alışkanlığı kazanmalarını sağlamaktadır. Bu doğrultuda alınan eğitim bireyde, sorumluluk, sabır, sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, özenetim, dostluk, yardımseverlik, vatanseverlik değerlerinin gelişimine katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Araştırma başlığı incelendiğinde bu çalışmada; betimsel yöntem ile izlenmiş olup, araştırma verileri içerik analizi ve kaynak tarama teknikleri ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgular doğrultusunda; Aile destekli piyano eğitiminin, MEB'in on kök değeri ile ilişkili olduğu ve aile desteğinin piyano eğitimi sürecine olumlu katkı sunabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, değerler, on kök değer, değerler eğitimi, müzik eğitimi, piyano eğitimi.

ABSTRACT

The family is a social structure where an individual receives their first education and where the foundations of their values are formed. The educational process begins in the family, where the foundations for an individual's character and value development are laid. Therefore, family support is extremely important, especially during childhood, the most critical period in an individual's life. This study examines piano education in the preschool period according to the criteria determined by the Ministry of National Education within the scope of family support. Preschool is considered a critical period for individual character development and the acquisition of basic behaviors and habits. Values education provided during this period supports the individual's social and emotional development, affecting their entire life. Values education is an important educational area that enables individuals to exhibit healthy behaviors within the framework of ethical, moral, and humanitarian principles within social life. In this context, the Ministry of National Education has integrated core values into its curriculum based on these requirements. Family support during early childhood is one of the most important factors directly affecting both children's academic success and the acquisition of values. While the foundation of values education is laid in the family, art education, particularly music education, plays a crucial role in reinforcing these values and translating them into behavior. Piano education, a key dimension of music education, is a crucial area that develops not only an individual's musical abilities but also their personality traits. Piano education, beginning at an early age and supported by the family, increases children's motivation for playing the instrument and helps them develop regular practice habits. It can be argued that education received in this direction contributes to the development of values such as responsibility, patience, love, respect, honesty, justice, self-control, friendship, helpfulness, and patriotism. When examining the research title, this study employed a descriptive method, and the research data were analyzed using content analysis and source scanning techniques. Based on the research findings, it was concluded that family-supported piano education is associated with the ten core values of the Ministry of National Education (MEB) and that family support can positively contribute to the piano education process.

Keywords: Family, values, ten core values, values education, music education, piano education.

1. ORCID: 0000-0001-9931-3135

1. Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, denizozdamar@mgu.edu.tr

Özdamar F. D. (2025). "Aile Destekli Piyano Eğitiminin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 36, s.286-299.
Makale Geliş Tarihi: 9 Ağustos 2025 Kabul Tarihi: 26 Eylül 2025

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Bu makale Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT/GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Values education is considered to be of critical importance in integrating it into the content of all courses and ensuring that students have a healthy life in every field. The values integrated into all courses can also be brought to the field of art education. Within the scope of music education, piano lessons, especially individual ones, are seen as a tool through which students can develop values such as patience, self-control, and responsibility.

Since the preschool period, especially in early childhood, is the critical period in which the individual's development occurs most rapidly, the education given during this period plays an important role in the formation of the child's personality, learning habits, and basic skills.

The permanence of values in the individual is possible not only with theoretical knowledge but also with practical and life-intertwined educational environments. Music education attracts attention as a versatile field that serves the education of values. When combined with piano education, which is an important dimension of this education, it can establish a direct relationship with values education in terms of developing the student's self-discipline, showing patience, and active participation in the learning process.

Instrument education given in the pre-school period is an important process that supports both the artistic and personal development of children. Family support plays a crucial role in this process. In this context, this study is significant because it aims to highlight the importance of family involvement in music education by theoretically examining how family-supported piano instruction can be integrated with values education.

The purpose of this research is to examine how family support during musical instrument training at an early age contributes to the acquisition of the basic values of responsibility, patience, love, respect, honesty, justice, self-control, friendship, helpfulness and patriotism determined by the MNE. Based on this, the problem statement of the research was created as follows: "How can family-supported piano education be examined in terms of values education?"

The research is a descriptive study model, and content analysis and source scanning methods were used. "Content analysis is defined as a systematic, repeatable technique in which some words of a text are summarized into smaller content categories by coding based on certain rules" (Büyüköztürk, 2014:246).

The structuring process of the research includes conducting a literature review and examining the family-supported piano education literature and the MNE's values education documents, and determining the codes in the context of family support criteria and the MNE's core values. The research was limited to ten core values determined within the scope of early childhood and values education.

"The MNE aimed to support the development of students not only academically but also morally and socially in the curriculum it updated in 2018. In this regard, 10 basic "core values" were included in the education process: justice, friendship, honesty, empathy, self-control, patience, respect, love, responsibility, and helpfulness. These values aim to raise students as individuals who contribute to society, have ethical principles, and have a developed sense of responsibility.

When the ten core value themes included in the values education of the family-supported piano education process were examined, it was determined firstly, within the framework of which criteria, family support could be effective. From this point of view, it was concluded that the ten core values were thematized and expressed following the field definition and supported through indicators and themes in order to gain the values. When the family support criteria of the MNE's core values are examined, it is concluded that the value of responsibility is related to the family's support for time allocation and work routine, and the value of love and friendship is related to the family's positive feedback, celebration of success, and increasing love-based motivation. When the values of helpfulness and responsibility are examined within the scope of family support, providing an environment and materials, that is, providing a quiet environment where the child can study and the necessary materials, shows that family support coincides with the values.

The data presented in the research demonstrates that family-supported piano education is in strong harmony with the core values of the MNE. Teachers can include value indicators in their lesson plans, and it is thought that informing families about value-based support strategies may be beneficial.

GİRİŞ

21.yüzyıl eğitim anlayışı, bireylerin akademik bilgi ve becerilerle donatılmasının yanında onların kişisel ve ahlaki gelişimlerini de desteklemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda değerler eğitimi, bireylerin kişisel gelişimini toplumun temel ihtiyaçlarına yönelik geliştiren önemli bir eğitim alanı olduğu düşünülmektedir.

Değer kavramının çeşitli tanımları bulunmaktadır. Beşir (2024) tarafından yapılan çalışmada değer kavramını; bireylerin, diğer bireylerin ya da toplumsal olayların değerini ölçmek için kullandığı kriterler olarak tanımlamış ve bu kriterlerin bireylere, karar verirken neyin doğru ve yanlış, neyin iyi ve kötü olduğunu belirlemede kılavuzluk ettiğini belirtmiştir (Ulusoy ve Arslan, 2016, akt. Beşir, 2024, ss. 11). Bu doğrultuda, Milli Eğitim Bakanlığı (2018) tarafından yenilenen öğretim programlarında yer verdiği “kök değerler” öğrencilerin temel insani değerler ile yetiştirilmesine rehber olarak benimsenmektedir. Bu değerler arasında yer alan özdenetim, sabır ve sorumluluk özellikle kişinin bireysel disiplin gerektiren alanlarda gelişimine fayda sağlamaktadır.

Bireylerin davranış ve tutumlarının kökeninde değerler yer almaktadır. Temel tutumları oluşturan değerler, bireyleri hedefler doğrultusunda çeşitli seçenekler içinde tercih etme yönünde sınırlandıran kararlı güdüler olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık ederek, bireyin tercihlerini ve isteklerini belirlemede etkili olmaktadır (Aydın, 2019, ss. 20).

Değerler eğitimi, bireyin eğitimi sürecinde tüm derslerin içeriğine entegre edilerek öğrencilerin her alanda sağlık ve donanım kazanması düşünülmektedir. Tüm derslere entegre edilen değerler, müzik eğitimi alanında da öğretim programları içeriğinde verilebilir. Müzik eğitimi kapsamında özellikle bireysel olarak yürütülen piyano dersi, öğrencilerin sabır, özdenetim ve sorumluluk gibi değerleri geliştirebilecekleri bir aracı olarak görülebilir.

Çocukların ruhsal gelişimlerini sağlıklı olarak devam ettirebilmeleri, anne babaların, çocuğun psikolojik, sosyal ve kültürel bütünlüğünün güçlendirilmesine yönelik tutum ve davranışlarıyla ilişkilidir. Ebeveynlerin çocuğun eğitim sürecine dahil olmaları, öğrenme ortamlarına etkin katılımlarının çocuğun eğitim hayatına ve ruhsal gelişimine olumlu etki sağlayacağı düşünülmektedir (Burubatur, 2022, ss. 55).

Eğitim alan bir bireye verilen anne baba desteği, çocuğun çok yönlü gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Erken yaşlarda verilen müzik eğitiminin bireyin kişiliğini geliştiren ve değerlerinin gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu yolla çalgı eğitiminde çocuğa aile desteği ile başarı ve motivasyonda artış görülebilir.

Erken müzik eğitimi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; erken çocukluk döneminde müzik eğitimi almış çocukların öğrendiklerini hatırlamada, konuşmada, anlamada, problem çözmede, karar vermede ve dikkat içeren zihinsel işlevleri olumlu yönde etkilediğini ve daha başarılı olduklarını (Soysal, 2012), erken çocukluk döneminde müzik eğitiminin çocuğun bilişsel, duygusal, sosyal ve motor gelişimine olan katkılarının gelişim sürecinde önemli olduğunu (Yapalı, 2024), enstrümana ne kadar erken yaşta başlanırsa, çocuğun enstrümanla arkadaş olarak büyümesi de o ölçüde sağlanmış olabileceğini (Özübek, 2019), küçük yaşlardan itibaren iyi müzikle beslenirlerse, büyüünce müzisyen olmasalar bile, iyi müziği seven, seçen ve ondan yararlanmasını bilen yetişkinler olacaklarını (Göncü, 2010) ifade etmişlerdir.

Erken yaşta müzik eğitimi konusunda Prof. Dr. Özer Sezgin, “Müzik bir sanat, bilim ve dildir. Müzik dilinin öğretilmesi de dillerin öğrenilmesiyle benzerlik taşır. Bu dili çocukluğundan itibaren öğrenmeye başlayanlar, ileriki yaşlarda öğrenmeye başlayanlardan daha çabuk gelişir ve başarılı olurlar.” ifadesiyle erken yaşta müzik eğitiminin önemini ve dil gelişime olan benzerliğini de vurgulamıştır (Şakar, 2019, ss. 5).

Kandır (2003) çalışmasında; çocukların, zaman zaman iç dünyalarında yaşadıklarını kelimelerle ortaya koymalarında zorlandıklarını ve bu çerçevede müziğin, çocukların duygu ve düşüncelerini seslerle ifade etmesine olanak sağladığını ifade etmiştir (Koç, 2016, ss. 10).

Müzik araştırmacılarından Gordon (1986) yaptığı araştırmalarda müzik yeteneğinin gelişimsel özelliklerini incelemiştir. Buna göre; çocuğun doğuştan yüksek derecede müzik yeteneği ile dünyaya gelebileceğine, fakat çevresel uyarıcıların azlığı nedeniyle bu yeteneğin körelebileceğini savunmuştur. Kalıtım, müzik yeteneğinde başarı seviyesini belirlemesine rağmen, müzik programlarının çocuk gelişimine uygun olarak planlanması da müzik yeteneğinin ilerlemesinde etkili olduğunu vurgulayan Gordon'a göre, müzik programları uygun olduğu sürece, her derecede müzik yeteneği bulunan çocuğa ulaşmanın mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Erdemli, 1995, ss. 6).

Aile destekli çalgı eğitiminin incelendiği çalışmalar bakıldığında; müzik öğretmeni adaylarının çalgı eğitiminde algıladıkları aile desteğini belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirildiği (Girgin, 2016), aile katılımlı oyun ve hareket temelli müzik etkinliklerinin çocuk ve aile üzerinde; anne-çocuk arasındaki oyun bağına geliştirdiği, pedagojik yaklaşımlara karşı farkındalık, kendiliğinden oluşan kural, işbirliği, görev ve sorumlulukları eğlenerek yerine getirme, sabır kazanımı, cesaret duygusu gelişimi, özgüven gelişimi, çalgı/materyale gösterilen ilgi merak gibi etkiler meydana getirdiği (Burubatur, 2022), başka bir çalışmada ise, erken çocukluk müzik eğitimi güçlendirmek amacıyla sunulan öneriler arasında aile katılımının teşvik edilerek, gelecekteki araştırmaların ve müzik eğitimi uygulamalarının geliştirilmesine katkı sağlayabileceği vurgulanmaktadır (Yapalı & Göncü, 2024).

Algan ve arkadaşları (2012) çalışmalarında; eğitim ve öğretime eşgüdümlü olarak sanat eğitimi ve sanat eğitiminin içinde müzik eğitimi, bireyin düşünme yetisi ve duyu algılarının gelişimini sağladığından bahsetmişlerdir. Bu bağlamda sanat, dolayısıyla sanatın bir parçası olan müzik, kişilerin eğitiminde son derece önemli olduğunu ve çocukların eğitiminde okul ve öğretmen dışındaki en önemli etkenin de aile olduğunu vurgulamışlardır. Bu doğrultuda, müzik eğitiminde aile desteği önemli olduğundan aileleri çocukların müziksel ilgi ve durumlarıyla ilgili bilinçlendirmenin önemini ifade etmişlerdir (Algan vd., 2012, ss. 21).

1.1. Okul Öncesi Dönemde Eğitim ve Ailenin Rolü

Bireyin bilişsel, duyuşsal, psikomotor ve sosyal gelişiminin temellerinin atıldığı erken çocukluk dönemi 0-8 yaş arasını kapsamaktadır. Erken çocuklukta okul öncesi dönem çocukların, bilişsel alanda en verimli olduğu süreçtir. Bu kritik süreçte çocuklarda merak ve öğrenme isteği sürekli olarak tetiklenmektedir. Okul öncesi dönemde eğitim uygulamalarında aile desteği çocuğun öğrenme sürecinde olumlu sağlamaktadır. Ailenin sunduğu eğitim ortamı, uyarılar, iletişim şekli, sevgi dili çocuğun akademik ve kişisel gelişimi için kritik olduğu görülmektedir. Özellikle 3-6 yaş arası dönemde görsel ve işitsel uyaranlara karşı duyarlılıkları yüksek seviyede olmasından dolayı, öğrenme ortamlarının bu duyarlılıklarını destekleyecek şekilde tasarlanması, çocukların gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

İnsan yaşamının 0-8 yaş arasını kapsayan erken çocukluk dönemi bireyin yaşamı boyunca en çok mesafe kat edeceği dönem olduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, erken çocukluk döneminde çocukların gelişimleri doğru ve uygun yollarla desteklenmelidir. Bu bağlamda; çocukların öğrenme ve gelişimine ilişkin düzenli ve sürekli olarak veri toplanması, öğretime ilişkin doğru kararlar verilmesi amacıyla elde edilen verilerin düzenlenip yorumlanması yani değerlendirme yapılması gereklidir (Tunceli vd., 2017, ss.1).

Erken çocukluk dönemi, vücudun ve sinir sisteminin olgunlaşması, becerilerin ve iletişim kapasitesinin artması açısından, insan yaşamının tümünün en hızlı geliştiği dönem olmaktadır. Erken çocuklukta okul öncesi dönem çok önemli bir yer tutar. Bu süreçte, çocuğun fiziksel gelişiminin yanında duygusal, sosyal, bilişsel, dil ve cinsel kimlik gelişimi büyük oranda tamamlanırken, beyin gelişiminin de çok hızlı olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir (Turhan vd., 2016, ss. 55).

Özellikle erken çocuklukta okul öncesi dönem, bireyin gelişiminin en hızlı yaşandığı kritik dönem olmasından dolayı, bu dönemde verilen eğitim, çocuğun kişiliğini, öğrenme alışkanlıklarını ve temel becerilerinin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çocuklarda bilişsel gelişimi desteklemek için; çocukla göz teması kurulmalı, çocukla sık sık konuşulmalı, çocuğun ilk sesleri dinlenmeli, yeni sesler çıkarması için teşvik edilmeli, çocuklara zengin bir uyarıcı ortam sunulmalı, çocuk rahatsız edilmemelidir. Çocuklar öğrenmeye teşvik edilmeli, çocukların çalışmalarına müdahale

edilmemeli, gerektiğinde rehberlik edilmeli, çocuklara yapılacak her türlü açıklama kısa olmalı, çocuk dramatisasyon, oyun, sanat, müzik, çocuk gibi etkinliklere yönlendirilmelidir (Arslan, 2022, ss.1681).

Erken çocukluk dönemi eğitim ortamlarının çeşitli uyaran içeren, gelişimlerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun ve çocukların tüm duyularını kullanarak öğrenmelerini destekleyecek şekilde hazırlanması gerektiğini vurgulayan anlayış güncel bir bilgi değildir. Jean Jacques Rousseau, Johann Pestallozi, Friedrich Froebel gibi önde gelen eğitimci ve filozofların görüşleri incelendiğinde, çocuğun gelişimine uygun bir öğrenme ortamı hazırlamaya önem verdikleri görülmektedir (Yalçın vd., 2021, ss.264).

Erken çocukluk döneminde, çocukların sosyal olarak gelişmesine olanak sağlayacak uygun ortamların oluşturulması önem taşımaktadır. Sosyal yönden gelişmiş bireyler, kendi ihtiyaç ve arzuları ile içinde yaşadıkları toplumun talepleri arasında bir denge kurabildikleri için, erken yaşlardan itibaren hem aile ortamında hem de okul öncesi kurumlarda çocukların sosyal gelişimleri önem taşımaktadır (Arslan, 2022, ss.1677).

1.2. Değerler Eğitimi ve Çalgı Eğitimi Arasındaki İlişki

Değerler eğitimi, bireylerin toplumsal yaşamda etik, ahlaki aynı zamanda karakter gelişimini desteklemeyi amaçlayan önemli bir eğitim alanıdır. Günümüz eğitim sisteminde, bireylerin sosyal ve duygusal yönden gelişimini destekleyen değerler eğitimi, topluma daha duyarlı ve sorumlu bireyler kazandırmayı hedeflemesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Değer eğitimi, insana özgü imkanları, insana özgü ve diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana ait bütün etkinlikleri insansal etkinlikler olarak amaçlarına uygun bir biçimde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmayı sağlamaktadır (Ulusoy & Dilmaç, 2018, s. 7).

Meydan (2014)'e göre, herkes için daha iyi bir dünya oluşturma çabası içerisindeyse eğitim, ruhunda pozitif değerleri barındırmalı ve eğitimin amaçları kazanım ifadeleri olarak da eğitim çerçevesi içerisinde yer almalıdır. Bu amaçla değerleri öğretmek veya geliştirmek için gösterilen açık çabalara güncel literatürde daha çok değerler eğitimi adının verildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, değerler eğitimi "çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler" olarak tanımlanmaktadır (Meydan, 2014, ss. 94).

Araştırmalara bakıldığında, bireyin erken çocukluk döneminden itibaren oluşturduğu değer yargılarının sağlam temeller üzerine inşa edebilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda kişinin tüm yaşamını etkileyen nesilden nesle aktarılan eğitimin son derece önemli olduğu kabul edilmektedir. Bu kadar önem taşıyan ve bireyin tüm yaşamının temellerinin atıldığı eğitim-öğretim süreci içerisinde, değerlerin öğretilmesi hem bireyi hem de toplumu etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

"Toplum tarafından benimsenen değerler, bireye ne kadar iyi verilirse o derece sağlam bir toplum oluşturulabilir. Aksi takdirde huzursuzlukların yaşandığı bir toplum gelebilir. Değerler bakımından yeterince olgunlaşmayan veya değer olguları gelişmeyen birey, hem kendilerine hem de çevresindeki diğer kişilere karşı zarar verici eylemlerde bulunabilir" (Sezer vd.,2016, ss. 24).

"Değerler eğitimi geçmişinin 1920'li yıllarda Amerika'da karakter eğitimi adı altında yapılan çalışmalara dayandığı görülür. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar 1970'li yılların ortalarından sonra yayımlanmıştır. Değerler eğitimiyle ilgili yapılan bu yayın ve çalışmalarda Rokeach, Simon, How, Raths, Harmin, Kirschenbaum, Kohlberg gibi isimler ön plana çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda ise toplumsal ve ahlaki değerlere verilen önem azalırken, bireysel uyum değerleri ön plana çıkmıştır. Bu dönem sonrası ortaya çıkan toplumsal sorunlar değerler ve ahlak eğitimi tekrar gündeme getirmiştir. Aileler, eğitimciler ve toplum liderleri bu olumsuz gelişmeler karşısında okullarda ahlak ve değerler eğitimi tekrar vurgulamaya başlamışlardır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008, akt. Elbir vd., 2013, ss. 1323)".

Değerler toplum ve aile için düzeni sağlayan temel unsurlardır. Günümüzde özellikle değerler açısından yaşanan sıkıntılarının çözülmesinde, özellikle erken çocukluk döneminden başlanarak değerlerin verilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle bilinçli ve planlı bir değer aktarımına ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde değerler açık ve örtük bir

şekilde müfredata dahil edilerek aktarılmaktadır. Ülkemizde değerler eğitimi, eğitim sisteminin bir parçası haline getirilerek konu ile ilgili kongreler ve çalıştaylar düzenlenmektedir (Akto vd., 2020, ss. 327).

“Değerler eğitiminin tarihsel gelişimi incelendiğinde; genç nesillerin topluma uyumlu birer üye olması, ahlaki bireylerin yetişmesi, yöneticilerin adil olma gibi değerlere sahip olması gibi etkenler, daha ilk zamanlardan itibaren hem Türk tarihinde hem de diğer toplumların tarihinde önemli yer teşkil etmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar din kurumlarına yüklenen ahlak eğitimi sorumluluğu, bu yüzyıldan itibaren köyden kente göçlerin artması, farklı kültürlerin bir arada yaşaması gibi gerekçeler demokratik vatandaş yetiştirme gereğini doğurmuş, bu gereklilik, sorumluluğun dini kurumlardan yavaş yavaş okullara alınmasına neden olmuştur” (Yıldırım vd., 2019, ss.93).

Değerler eğitimi, kişilerin sosyal yaşam içerisinde etik, ahlaki ve insani ilkeler çerçevesinde sağlıklı davranışlar sergileyebilmelerini sağlayan önemli bir eğitim alanıdır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı bu gerekliliklerden yola çıkarak, öğretim programlarına kök değerleri entegre etmiştir. Okul öncesi dönemden başlayarak eğitim sisteminde yer alan kök değerlerin, bütün eğitim kademelerinde öğrencilere aktarılması çağdaş ve bilinçli bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı kök değerleri adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, öz denetim, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olarak belirleyerek müfredatta yer vermiştir. “Türk Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre de değerler eğitimi, doğru seçimler yapabilen, toplumlarına olumlu katkıda bulunabilecek şekilde donatılmış, etik açıdan bilinçli bireylerden oluşan bir toplum yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Ekşi, 2003, akt. Bilici vd., 2025, ss.155).

Müzik eğitimi, çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimlerini desteklemenin yanı sıra; sabır, sorumluluk ve özdenetim gibi temel değerlerin kazandırılmasında da etkili bir rol oynamaktadır. Öğrenmenin öğrencinin entelektüel etkinlikleriyle sağlandığı, yapılandırılmış öğrenme ortamları sunulması, çocukların problem çözme, iletişim ve kendinin ifade etme becerilerini desteklemektedir. Bu bağlamda, erken çocukluk eğitimi hem akademik başarıyı hem de sosyal beceri ve iletişimi doğrudan desteklemektedir. Erken çocukluk döneminde müzik eğitimi gibi yaratıcı alanlarla tanışan çocuklar, zihinsel ve duygusal açıdan çok daha zengin bir gelişim süreci yaşamaktadırlar. Müzik eğitimi çocukların dinleme, söyleme, çalma becerilerini desteklemektedir.

“Okulöncesi dönemde; şarkı söylemenin yanı sıra ses dinleme ve ayırt etme, ritim çalışmaları, müzikli öykü, yaratıcı hareket ve dans gibi etkinlikler müzik etkinlikleri içerisinde yer almaktadır. Bütün bu etkinlikler çocuklar için belirlenen hedeflere, müzik eğitimi yoluyla farklı bir yoldan ulaşma imkanı sağlamaktadır” (Sığırtmaç, 2002, ss. 30-31).

Müzik eğitiminin önemli bir boyutunu oluşturan piyano eğitimi, çocukların müziksel becerilerinin temelini atmaya yönelik önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Erken çocukluk döneminde verilen piyano eğitimi hem çocukların ritim, melodi, dinleme, çalma, söyleme ve motora becerilerinin koordinasyonunu desteklemekte hem de hafıza, dikkat süresi, sabır, özdenetim gibi sosyal ve duygusal alanlarına da katkı sağlamaktadır.

Piyano çoksesli yapısıyla eğitimin bütün kademelerinde sanatsal ve eğitsel açıdan yerini almıştır. Çoksesli düşünce yapısını öğrenmiş olan bireylerin, birbirini dinleme, saygı duyma ve bireysel olarak bütün içerisinde görevini en iyi şekilde yapmanın sorumluluğunu almayı bilen davranışlar geliştirebilecektir (Milli, 2019, ss. 10).

Piyano eğitimi müzik eğitiminin önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Piyanonun özelliklerine bakıldığında; ses elde etmenin kolay olması, parmağı ile tuşa basan çocuğun anında doğru ve net bir ses elde etmesi, iki elini birlikte kullanmayı kısa sürede öğrenebilmesi, çok sesli bir çalgı olması ve kulak gelişiminde büyük bir işlevinin olması yönleriyle piyano eğitimi müzik eğitiminin önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Yıldız vd., 1999, ss. 188-189).

Başta "Piyano" olmak üzere "Klavyeli" Çalgıların, Türkiye'de özellikle de müzik eğitiminin verilmesinin en önemli devre kabul edilen, ilköğretimdeki müzik eğitimine olumlu katkıları olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bu eğitimi verecek olan müzik öğretmenlerinin sınırsız olanaklara sahip klavyeli çalgılardan en etkili şekilde yararlanabilme konusu çağdaş müzik eğitiminde önemli bir yere sahiptir (Milli, 1999, ss. 11).

Deniz (2020)'ye göre; Gagne'nin öğretim kuramına dayalı olarak piyano derslerinde işbirlikli öğrenme üzerine yaptığı çalışmasında, piyano eğitiminin öğrencilerin sosyal becerilerinde gelişme sağladığı ve araştırmanın bulguları değerler eğitimi (işbirliği, sorumluluk) piyano eğitimiyle nasıl entegre edilebileceğine dair olumlu sonuçların ortaya konduğunu ifade etmiştir (Deniz, 2020, ss. 4097). Piyano çalmak, öğrencinin uzun vadeli çaba göstermesini gerektirmektedir, piyano eğitimi sürecinde düzenli tekrar yaparak hedef odaklı çalışması önem taşımaktadır. Bu özellikleri bakımından piyano eğitimi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öngördüğü değerler ile örtüşmekte ve öğrenciler tarafından içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda piyano eğitimi sadece sanatsal bir araç değil aynı zamanda bireyin eğitsel, ahlaki, kişisel davranış gelişimini desteklemektedir.

“Öğrencilerin bireysel olarak öz-yönetim sahibi olmaları halinde ise öğrenciler görev ve sorumluluklarını yerine getirmede başarılı olabilirler. Günümüzde ve geçmiş yıllarda yapılan araştırmalar göz önüne alındığında öz-yönetimli öğrenme kavramının gittikçe önem kazandığı görülmektedir. Knowles (1980) öz-yönetimli öğrenmeyi “Bireylerin başkalarının yardımıyla ya da yardımı olmaksızın öğrenme ihtiyaçlarını belirleme, öğrenme hedeflerini ortaya koyma, öğrenme konusunda ihtiyaç duydukları kaynakları tanımlama, uygun öğrenme stratejilerini ve öğrenme çıktılarını değerlendirme konusunda inisiyatif almaları süreci” olarak tanımlamıştır” (Gedik vd., 2023, ss. 244).

Değerlerin bireyde kalıcı hale gelmesi yalnızca teorik bilgiyle değil aynı zamanda uygulamalı ve yaşamla iç içe geçmiş eğitim ortamlarıyla mümkün olmaktadır. Müzik eğitimi değerler eğitimine hizmet eden çok yönlü bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu eğitimin önemli bir boyutu olan piyano eğitimi ile birleştiğinde; öğrencinin öz disiplinini geliştirmesi, sabır göstermesi ve öğrenme sürecine aktif katılım sağlaması açısından değerler eğitimiyle doğrudan bir ilişki kurabilmektedir.

1.3. Aile Destekli Piyano Eğitiminin Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Aile, bireyin değerleri öğrenmeye başladığı ilk sosyal çevredir. Bu nedenle çocukların erken yaşlarda kazandığı davranış ve tutumlar, büyük ölçüde aile ortamını şekillendirdiği düşünülebilir. Özellikle okul öncesi ve ilköğretim dönemlerinde çalgı eğitimi sürecine ailenin aktif katılımı; özdenetim, sabır ve sorumluluk gibi değerlerin çocukta pekişmesine katkı sağlayabilir. Örneğin, öğrencinin düzenli çalışmasını teşvik eden aile öğrenciye özdenetim değerini kazandırma konusunda yardımcı olabilir bu bağlamda; aile destekli çalgı eğitimi, değerler eğitiminin doğal bir parçası olarak ele alınabilmektedir.

Araştırmalar incelendiğinde, aile katılımının türleri (evde pratik rutini, duygusal destek, öğretmenle iletişim, performanslara katılım vb.) ve bunların motivasyon/ başarı ile ilişkisi, (Creech & Hallam, 2003), evde çalışma gözetimi, materyal desteği, iletişim ve performans takibi, (Zdzinski, 1992), evde pratik kalitesi ve ebeveynin rolü; düzen, hedef koyma, hata yönetimi, geri bildirim, (McPerson, 2008), enstrüman öğreniminde ebeveyn desteğinin nitel boyutları bağlamında pratik rehberliği, öğretmen- aile işbirliği, (Margiotta 2011) boyutlarının incelendiği ifade edilmektedir.

1.4.MEB'in Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerler

“Milli Eğitim Bakanlığı, 2018 yılında güncellediği öğretim programlarında, öğrencilerin sadece akademik değil, aynı zamanda ahlaki ve sosyal yönden de gelişimlerini desteklemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, eğitim sürecinde 10 temel “kök değer” e yer verilmiştir: adalet, dostluk, dürüstlük, empati, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik. Bu değerler, öğrencilerin birey olarak topluma katkı sağlayan, etik ilkelere sahip, sorumluluk bilinci gelişmiş bireyler olarak yetişmelerini hedeflemektedir.

Adalet- Türk Dil Kurumu sözlüğünde adalet, “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Adil olma, hakkaniyet gözeterek davranma gerek bireyin çevresiyle olan etkileşiminde önemli görülmektedir. Adalet değerinin kökleştiği toplumlar, iç huzurun güvencesi olup toplumsal düzenin devamlılığını sağlamaktadır (Köse, ss. 22). Adalet kök değeri, bireyin kendisine ve çevresindekilere karşı adil, tarafsız ve hakkaniyetli davranmasını ifade etmektedir.

Dostluk- Türk Dil Kurumu sözlüğünde dostluk, “dostça” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Dostluk, bireyler arasında karşılıklı güvene, anlayışa, sevgiye ve desteğe dayanan, samimi ve gönüllü bir ilişkidir. Dostluk, uzun süreli ve derinlikli bir bağ niteliği taşıyarak bireyin duygusal ve sosyal gelişimine katkıda bulunur. Dostluk kök değeri, farklılıkları kabul etmeyi, birlikte hareket etmeyi ve dayanışmayı öğrenmelerinde önemli rol oynamaktadır.

Dürüstlük- Türk Dil Kurumu sözlüğünde dürüstlük, “doğruluk” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Dürüstlük, bireyin düşünce, söz ve davranışlarında tutarlı, açık ve gerçeğe uygun olması durumudur. Doğruyu söyleme, yanlış yapmaktan kaçınma, kendine ve başkalarına karşı samimi ve adil olma gibi nitelikleri içermektedir. Dürüstlük kök değeri, kişinin kendine ve çevresine karşı açık, adil ve tutarlı bir tavır sergilemesini sağlamaktadır.

Sorumluluk- Türk Dil Kurumu sözlüğünde sorumluluk, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Sorumluluk, bireyin kendisine verilen ya da üstlendiği bir görevi her koşulda tamamlaması ve bu görevle ilgili gerektiğinde hesap verebilme bilinciyle hareket etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu duygu, kişinin toplumsal gerçekler ile akıl ve etik değerler arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucunda şekillenir. Aynı zamanda, bireyin kurallara uyması, düşünme ve anlama yetisini etkin biçimde kullanması, çevresindekilere ve onların sahip olduklarına saygı ve özenli davranması bu değeri tanımlamaktadır (Sezer vd., 2016, ss. 26). Sorumluluk kök değeri, kişinin kendi davranışlarının sonuçlarını kabul etmesini ve başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmesi sağlamaktadır.

Sabır- Türk Dil Kurumu sözlüğünde sabır, “olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Sabır, bireyin karşılaştığı sorunlar ve engelleri karşısında duygularını denetleyerek kendisini kontrol edebilme yetisidir. Eğitim sürecinde sabır, öğrenmenin sağlıklı ve hedefe yönelik ilerleyebilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca sabır, yalnızca akademik ve pedagojik değil aynı zamanda manevi ve ahlaki eğitim boyutlarında da önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda bazı çalışmalar, sabır kavramını Kur’an-ı Kerim’de yer alan ayetler çerçevesinde inceleyerek, bu kavramın eğitimdeki yapısal ve değer temelli işlevini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir (Sucu, 2025, ss. 19). Sabır, insanların gerçekleşmesini bekledikleri durumları bekleme ya da zorlayıcı bir durum karşısında sakinliğini koruyarak sebat etme durumu olarak ifade edilmektedir. Sabır bireye farkındalık kazandırarak onu olgunlaştırmaktadır (Köse, 2025, ss. 23) Sabır kök değeri, eğitim sürecinde öğrenmenin sürekliliğini sağlar ve öğrencinin karşılaştığı güçlükleri aşmasında önemli bir içsel motivasyon kaynağı olmaktadır.

*Sevgi -*Türk Dil Kurumu sözlüğünde sevgi, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelen duygu” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Sevgi kişiler arasındaki samimiyeti, sıcaklığı ve dayanışmayı güçlendirir. Sevme sevilme ihtiyacı insanın varoluşunun en önemli gerekliliklerinden biri olan sevgi değeri, bireyi hem zihinsel hem de ruhsal olarak sağlıklı tutup ona içsel bir tatmin ve huzur kazandırmaktadır.

Saygı- Türk Dil Kurumu sözlüğünde sevgi, “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Saygı kişinin ait olduğu toplumun diğer üyelerinin özel hayatına, bakış açlarına, tercihlerine, yaşam tarzlarına karşı gösterdiği özendir. Saygı değeri bireyin hem özel hem de genel yaşamında sahip olması beklenen önemli bir nitelik olmaktadır.

Özdenetim- Türk Dil Kurumu sözlüğünde öz denetim, “daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Öz denetim genellikle “kendini kontrol etme” olarak bilinmektedir. Bireyin hem kendisi hem de sosyal hayatı içerisinde daha iyi, daha uyumlu olabilmesi adına kendini değiştirmesi ve günlük yaşama uyarılama yetkinliği olarak tanımlanmaktadır (Köse, 2025, ss.23). Öz denetim, bireyin yaşamını dış ya da iç baskılardan bağımsız bir şekilde, kendi değer ve hedefleri doğrultusunda sürdürebilmesini sağlayan bireysel bir iç disiplin olarak ifade edilmektedir. Bu kavram, kişinin duygu ve düşüncelerini denetleyebilmesi aynı zamanda kendini motive edebilmesi ve çevresel etkilere karşı tutarlı tepkiler geliştirebilmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bireyin dürtü, istek ve duygularını dengeleyerek sağlıklı kararlar alabilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, bu bireyler kurallara kendiliğinden uyma, öz disiplin geliştirme, kendi karar ve eylemlerinin sorumluluğunu taşıma gibi beceriler sergilemekte; hedeflerine ulaşmak için planlı ve kararlı bir tutum izlemektedirler (Sucu, 2025, ss. 16). Öz denetim kök değeri, kişinin içsel motivasyonla hareket etmesini sağlar ve dış etkenlerden bağımsız kararlar almasını sağlamaktadır.

Yardımsızlık- Türk Dil Kurumu sözlüğünde yardımsızlık, “hayırsızlık” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). “Yardımsızlık, sosyal bir varlık olan bireyin herhangi bir karşılık beklemeden çevresinde iletişimde bulunduğu diğer bireylere yardım etmesi olarak tanımlanabilir. Yardımsızlık aynı zamanda bireye ruhsal olarak

olumlu katkıları olan bir değerdir” (Köse, Yardımseverlik kök değeri, bireyin toplum içinde dayanışma ve paylaşma duygusunu geliştirmeyi sağlamaktadır.

Vatanseverlik- Türk Dil Kurumu sözlüğünde vatanseverlik, “yurtseverlik” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Vatanseverlik kök değeri, kişinin milletine karşı saygı göstermesi, ülkesinin kültürünü, tarihini ve değerlerini koruma ve geliştirme bilinciyle hareket etmesini sağlamaktadır.

2025 Türkiye Yüzyıl Maarif Modeli kapsamında hazırlanan Eylem-Değer-Erdem çerçevesinde de iyileştirmeler yapıldığı görülmektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), eğitimi erdem, değer ve eylem ekseninde yeniden yapılandırmayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir. “Köklerden Geleceğe” ilkesi doğrultusunda geçmişle bağ kurarken, aynı zamanda insanlığın ortak geleceğine yönelik bir vizyon sunmayı hedeflemektedir. Modelin merkezinde yer alan Erdem-Değer-Eylem (EDE) Çerçevesi, Türk eğitim sisteminde giderek önem kazanan değerler eğitiminin kuramsal temelini oluşturmaktadır. Bu çerçeveye göre, erdemlere ulaşmanın yolu değerlerden geçmekte; değerler ise bireyin davranışları ve eylemleri yoluyla somutlaşmaktadır. Modelin nihai amacı, “Huzurlu Aile ve Toplum” ile “Yaşanabilir Çevrede Huzurlu İnsan” anlayışına ulaşmak olup, erdemli bireyin hem kendisine hem de topluma karşı sorumluluk taşıması gerektiği vurgulanmaktadır (Arslan, 2025, ss. 107).

1.5. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu araştırmanın amacı; erken yaşlarda verilen çalgı eğitimi sürecinde aile desteğinin, Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlemiş olduğu sorumluluk, sabır, sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, özdenetim, dostluk, yardımseverlik, vatanseverlik temel değerlerinin kazandırılmasına nasıl katkı sağladığını incelemektir. Buradan hareketle araştırmanın problem cümlesi; “Aile destekli piyano eğitimi ve değerler eğitimi ilişkisi nedir?” biçiminde oluşturulmuştur.

1.6. Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın genel problemi çerçevesinde;

1.MEB kök değerlerinin piyano eğitimi alanında kullanımı nedir?

2.MEB kök değerleri ile aile desteği kriterleri arasındaki ilişki nedir? alt problemlerine yanıt aranmıştır.

1.7. Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönemde verilen çalgı eğitimi, çocukların hem sanatsal hem de kişisel gelişimlerini destekleyen önemli bir süreçtir. Bu süreç içerisinde aile desteği önemli bir rol oynamaktadır bu bağlamda, çocuğun piyano eğitimi sürecine aktif katılımı sayesinde, hem motivasyonu yüksek bir şekilde müzikal becerilerini geliştirmekte hem de adalet, saygı, sevgi, dostluk, dürüstlük, yardımseverlik, vatanseverlik, özdenetim, sabır ve sorumluluk gibi çalgı eğitimi sürecinde ortaya çıkan değerlerin kazanımına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, aile destekli piyano eğitiminin değerler eğitimi ile nasıl bütünleşebileceğini kuramsal açıdan inceleyerek, müzik eğitimi süreçlerinde aile katılımının önemine dikkat çekmeyi amaçlaması açısından önem taşımaktadır.

1.8.Sayıltı ve Sınırlılıklar

Araştırmada; MEB’in kök değerleri ile aile destekli piyano eğitiminin ilişkisinin olduğu varsayımından yola çıkılmıştır. Araştırma erken çocukluk dönemi ve değerler eğitimi kapsamında MEB’in (2018) müfredatında yer alan on kök değer ile sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada betimsel bir yöntem izlenmiş olup; içerik analizi ve kaynak tarama tekniği kullanılarak elde edilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenen bir teknik olarak tanımlanır” (Büyüköztürk, 2014:246).

2.2. Veri Toplama ve Analizi

Araştırmanın yapılandırma sürecinde, literatür taraması yapılarak konuya ilişkin araştırmaların; aile destekli piyano eğitimi literatürü ve MEB değerler eğitimi dökümanlarının incelenmesi ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında verilerin geçerliliğinin sağlanması açısından araştırma da 2 uzman ile karşılıklı değerlendirme yapılmış olup, değerlendirmede kullanılacak “örnek ifade”lere yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde; aile destekli piyano eğitimi ve değerler eğitimi ilişkisine yönelik bulgular yer almaktadır. Araştırma bulguları belirtilen alt problemlerin sırası ile verilmiştir.

3.1. MEB’in Kök Değerlerinin Piyano Eğitimi Alanında Kullanımına İlişkin Bulgular

Tablo 1: Piyano Eğitimi Alanında Değerler, Temalar, Kodlar ve Örnek İfadeler

Değerler	Tema	Kod	Örnek İfade
Sorumluluk	Düzenli çalışma planı oluşturma ve izleme	Haftalık hedef, pratik günlüğü	Her hafta çalışma listesi hazırlıyoruz.
Sabır	Hata sonrası yapıcı ve sakin yaklaşım	Yavaşlatma ve tekrar	Bu bölümü iki ölçü olarak tekrar edelim.
Sevgi	Çaba odaklı takdir	Pozitif dil	Bugünkü çaban çok değerliydi.
Saygı	Özerkliğe saygı	Seçim hakkı	Hangi parçayı çalmak istersin?
Dürüstlük	Gerçekçi geribildirim	Olumlu- olumsuz yönleri birlikte belirtme	Ritmi doğru ama tempoda zorlandın.
Özdenetim	Kendi kendini değerlendirme ve zaman yönetimi	Performansın ses kaydı veya video ile izlenip eleştirel gözle değerlendirilmesi.	Performansını olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmek ister misin?
Adalet	Fırsat eşitliği	Eşit süre ve ilgi	Tüm öğrenciler aynı sürede dinlenir.
Dostluk	Birlikte müzik yapma	Aile içi konser	Kardeşiyle düet yaptı.
Yardımsızlık	Materyal desteği	Nota ve çalgı temini	Metot kitabı aldık.
Vatanseverlik	Kültürel repertuar bilinci	Bayram konserleri	23 Nisan’da konser verdi.

Tablo 1’ de; MEB’in (2018) kök değerlerinin piyano eğitimi sürecine ilişkin değerler, temalar, kodlar ve alana ilişkin örnek ifadeler yer verilmiştir. Tablo 1’e göre, MEB’in belirlemiş olduğu on kök değer, piyano eğitimi alanındaki tema ve kodları şu şekildedir; *sorumluluk*; düzenli çalışma planı oluşturma ve izleme, *sabır*; hata sonrası yapıcı ve sakin yaklaşım, *sevgi*; çaba odaklı takdir, *saygı*; özerkliğe saygı, *dürüstlük*; gerçekçi geribildirim, *özdenetim*; kendi kendini değerlendirme ve zaman yönetimi, *adalet*; fırsat eşitliği, *dostluk*; birlikte müzik yapma, *yardımsızlık*; materyal desteği, *vatanseverlik*; kültürel repertuar bilinci olarak birbirini destekleyen temalar olduğu

söylenbilir. Alana göre piyano eğitimi sürecindeki göstergeler ise; *Sorumluluk*; haftalık hedef, pratik günlüğü, *sabır*; yavaşlatma ve tekrar, *sevgi*; pozitif dil, *saygı*; seçim hakkı, *dürüstlük*; olumlu- olumsuz yönleri birlikte belirtme, *özdenetim*; performansın ses kaydı veya video ile izlenip eleştirel gözle değerlendirilmesi, *adalet*; eşit süre ve ilgi, *dostluk*; aile içi konser, *yardımsızlık*; nota ve çalgı temini, *vatanseverlik*; bayram konserleri olarak temalar desteklediği görülmektedir. Ek olarak; sorumluluk değerinin “her hafta çalışma listesi hazırlıyoruz.”, sabır değerinin “Bu bölümü iki ölçü olarak tekrar edelim.”, sevgi değerinin “Bugünkü çaban çok değerliydi.”, saygı değerinin “Hangi parçayı çalmak istersin?”, dürüstlük değerinin “Ritmik doğru ama tempoda zorlandın.”, özdenetim değerinin “Performansını olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmek ister misin?”, adalet değerinin “Tüm öğrenciler aynı sürede dinlenir.”, dostluk değerinin “Kardeşiyle düet yaptı.”, yardımsızlık değerinin “Metot kitabı aldık.”, vatanseverlik değerinin “23 Nisan’da konser verdi.” ifadeleriyle belirlenen değer temalarını desteklediği söylenebilir.

Bu çerçevede piyano eğitimi sürecinde düzenli çalışma; hedefe odaklanma ve süreklilik geliştirdiği söylenebilir, bu bakımdan; öğrencinin özdenetim geliştirmesine; piyano eğitimi sürecinde karşılaşılan zorluklara rağmen devam edebilme gücüyle sabır değerinin kazandırılmasına; bireyin kendi öğrenmesinin sorumluluğunu alarak, öğrenme sürecini yönetmesiyle de sorumluluk değerinin de gelişmesine katkı sağlayabileceği söylenilebilir.

3.2. MEB’in Kök Değerleri ile Aile Desteği Kriterleri Arasındaki Eşleşmeye İlişkin Bulgular

Tablo 2. MEB’in Kök Değerlerinin Aile Desteği Kriterleri

Aile Desteği Kriteri	MEB Kök Değeri	Açıklama
Düzenli pratik planı ve zaman yönetimi	Sorumluluk, Özdenetim	Çalışma disiplini oluşturma ve sürdürme
Pozitif motivasyon ve ödüllendirme	Sevgi, Dostluk	Müziğe yönelik ilgi ve bağlılığı artırma
Çalışma ortamı ve materyal sağlama	Yardımsızlık, Sorumluluk	Uygun öğrenme ortamı sağlama
Öğretmenle iletişim	Saygı, Dürüstlük	Şeffaf ve yapıcı iletişim
Performanslara katılım	Dostluk, Sevgi	Olumlu öğrenme ortamı oluşturma
Özdenetim becerisini destekleme	Sorumluluk, Özdenetim, Adalet	Bağımsız öğrenme becerilerini geliştirme

Tablo 2 incelendiğinde MEB’in kök değerleri ile aile desteği kriterlerine ilişkin açıklamaları göstermektedir. Tablo 2’ye göre MEB’in belirlemiş olduğu on kök değer aile desteği kriterleri şu şekilde açıklanmıştır; düzenli pratik planı ve zaman yönetimi desteği veren aile sorumluluk ve özdenetim değerlerinin oluşmasında, pozitif motivasyon ve ödüllendirme noktasında sevgi ve dostluk temalı değerleri desteklediği görülmektedir. Piyano eğitimi sürecinde çalışma ortamı ve materyal sağlayan aile, yardımsızlık ve sorumluluk temalı değerleri desteklerken, öğretmenle iletişimi gerçekleştiren ailelerin saygı ve dürüstlük temalı değerleri destekledikleri söylenebilir. Ailelerin performanslara katılım sağlaması dostluk ve sevgi temalı değerleri desteklerken, özdenetim becerisini destekleyen aileler de sorumluluk, özdenetim ve adalet temalı değerleri destekleyebilecekleri ifade edilebilir.

SONUÇ

Aile destekli piyano eğitimi sürecinin değerler eğitimi içerisinde yer alan on kök değer temaları incelendiğinde; öncelikle aile desteğinin hangi kriterler çerçevesinde etkili olabileceği tespit edilmiştir. Buradan hareketle on kök değerlerin alan tanımına uygun temalaştırılması ve ifade edilmesi, değerleri kazanabilmesi için göstergeler ile temalar üzerinden desteklendiği sonucuna varılmıştır. MEB'in kök değerlerinin aile desteği kriterlerine bakıldığında; *Sorumluluk* değeri için; Ailenin zaman ayırma ve çalışma rutinini desteklemesi, *sevgi* ve *dostluk* değeri için; ailenin pozitif geribildirim, başarıyı kutlaması sevgi temelli motivasyonu arttırmasıyla ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. *Yardımseverlik* ve *sorumluluk* değerleri aile desteği kapsamında incelendiğinde; ortam ve materyal sağlanması yani çocuğun çalışabileceği sessiz bir ortam ve gerekli materyallerin sağlanması aile desteğinin değerler ile örtüştüğünü göstermektedir. *Saygı* ve *dürüstlük* değerleri aile desteği kriterleri ile incelendiğinde; piyano eğitim ve öğretim sürecine saygı duyulması, bilgi paylaşımında dürüst ve açık olunmasının öğretim sürecine olumlu katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Sorumluluk ve adalet değerlerini destekleyecek aile desteği kriterleri ise; çocuğun kendi hedeflerinin belirlemesine fırsat tanımak ve adil fırsatlar sunmak sürece olumlu katkı sağlayacağı düşünülebilir. Özdenetim değerine aile desteği kriterleri bağlamında baktığımızda; ailenin hedef belirlemesine destek olması, kendi kendine eleştirel bir gözle bakıp değerlendirebilmesi ve zaman yönetimi noktasında destek olunması sürece katkı sağlayabileceği söylenebilir. Araştırmada ortaya konan verilere göre, aile destekli piyano eğitiminin MEB kök değerleriyle güçlü bir uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında; öğretmenler ders planlarında değer göstergelerine yer verebilirler ve aileler de değer temelli destek stratejileri konusunda bilgilendirilebilirler.

KAYNAKLAR

- Akto, A. & Akto, S. (2020). Erken çocukluk ve değerler eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(74), 326-339. [DOI: 10.17719/jisr.11281](https://doi.org/10.17719/jisr.11281)
- Algan, G., Özkut, B., Kaya, Ö. S., (2012). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki çocukların annelerinin müzik eğitimine bakış açısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 21-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1724404>
- Arslan, A. (2022). Erken çocukluk döneminde çocuğun gelişiminin desteklenmesinde aile. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1676-1684. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2681855>
- Arslan, A. (2025). TYMM Erdem-Değer-Eylem çerçevesi'nin incelenmesi. *Temel Eğitim*, 7(27), 106-121. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.1758139>
- Aydın, H. (2019). *Coğrafya Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi ve Coğrafya Öğretmenlerinin Değerler Eğitime İlişkin Görüşleri* [Yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Beşir, E. (2024). *Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi ve Değerler Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşleri* [Yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Bilici, A. B. & Genç, B. (2025). Amasya türkülerinin değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 18(35), 154-171. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1654718>
- Burubatur, M. (2022). *Aile Katılımlı Oyun ve Hareket Temelli Müzik Etkinliklerinin Çocuk ve Aile Üzerindeki Etkileri* [Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (17. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Creech, A. & Hallam, S. (2003). Parent–teacher–pupil interactions in instrumental music tuition: a literature review. *British Journal of Music Education*, 20(1), 29-44. <http://dx.doi.org/10.1017/S0265051702005272>

- Deniz, J. (2020). Gagne'nin öğretim kuramı temelinde yapılandırılmış piyano derslerinde işbirlikli öğrenme yönteminin işlevselliği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 4097-4137. <https://doi.org/10.26466/opus.680488>
- Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8(1), 1321-1333. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4250>
- Erdemli, M. (1995). *Bilkent Üniversitesi Erken Müzik Eğitimi Programına Devam Eden 48 - 56 Aylık Çocukların Müzik Becerilerinin Gelişiminin İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Gedik, G. & Demirtaş, S. (2023). Müzik eğitimi öğrencilerinin öz-yönetimli öğrenme düzeyleri ile piyano öğrenme stilleri arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 243-265. <https://doi.org/10.9779/pauefd.1176391>
- Girgin, D. (2016). Çalgı eğitiminde algılanan aile desteği ölçeği: geçerlik güvenirlik analizi. *İlköğretim Online*, 15(3). <https://doi.org/10.17051/io.2016.90950>
- Koç, U. H. (2016). *Okul Öncesi Müzik Eğitiminde Genel Yaklaşımlar Dersinin Müzik Öğretmenliği Mesleğine Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* (1995). [Yüksek lisans tezi] Marmara Üniversitesi.
- Köse, A. (2025). *7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Kök Değerler Açısından İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Margiotta, M. (2011). Parental support in the development of young musicians: a teacher's perspective from a small-scale study of piano students and their parents. *Australian Journal of Music Education* 1, 16-30). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ952004.pdf>
- McPherson, G. E. (2008). The role of parents in children's musical development. *Psychology of Music*, 37(1), 91-110). <http://dx.doi.org/10.1177/0305735607086049>
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40229>
- Milli, M. S. (1999). İlköğretim Okullarında Piyano ve Klavyeli Çalgıların Müzik Öğretmenleri Tarafından Kullanımı ve Eğitime Katkıları [Yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Özal G. İ. (2010). Okul öncesi eğitimde müzik eğitiminin temel sorunları. *Kastamonu Education Journal*, 18(2), 355-362. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/817869>
- Özübek, A. (2019). Erken müzik ve keman eğitimi süresince gözlenen fiziksel gelişimler ile karşılaşılması olası sakatlıklar ve önleme stratejileri. *Balkan Müzik ve Sanat Dergisi*, 1(2), 15-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/876176>
- Sezer, A. & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39. <https://doi.org/10.29065/usakead.232420>
- Sığırtmaç, A. (2002). Okul öncesi dönemde müzik eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(9), 30-39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50118>
- Soysal, F. (2012). Erken çocukluk dönemi müzik eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5(3), 191-207. http://dx.doi.org/10.9761/jasss_81
- Sucu, H. Ş. (2025). *Aksaray Efsanelerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Kök Değerler Açısından İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Şakar, E. (2019). *Erken Müzik Eğitimine Başlayan Konservatuvar Öğrencilerinde Flüt Eğitim Programının Teknik ve Pedagojik Açısından İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tunceli, İ.H., Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 1-12. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/339966>

- Turhan, B. & Özbay, Y. (2016). Erken çocukluk eğitimi ve nöroplastisite. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 54-63. <http://ijeces.hku.edu.tr/tr/download/article-file/366945>
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2019), 11. Baskı. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2018). *Değerler Eğitimi*. (5.Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yalçın, F. & Erden, F. T. (2022). Erken çocukluk eğitimi kurumlarının dış mekanları üzerine bir derleme: tasarım ve değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 55(1), 263-312. <https://doi.org/10.30964/auebfd.748799>
- Yapalı, Y. (2024). Dalcroze yaklaşımı ve erken çocukluk müzik eğitimi için önerileri. *Alanyazın*, 5(1), 57-69. <https://doi.org/10.59320/alanyazin.1406430>
- Yapalı, Y. & Özal Göncü, İ. (2024). Türkiye’ de devlet okulları ve özel öğretim kurumlarında görev yapan erken çocukluk eğitimcilerinin müziği etkin olarak kullanmalarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 15(56), 775-800. <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.4441>
- Yıldırım, S. G. & Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/705697>
- Yıldız, E. & Şen, Y. (1999). Küçük yaşlarda müzik ve piyano eğitiminin önemi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 5, 187-191. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28568>
- Zdzinski, S. F. (1992). Relationships among parental involvement, music aptitude, and musical achievement of instrumental music students, *Journal of Research in Music Education*, 40(2). <https://doi.org/10.2307/3345561>

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

asbider

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt:12 / Sayı:36

ISSN: 2667-4866